

OLIVIER VANNESTE

JULIAAN THEYS

MENEN

EEN EKONOMISCHE STUDIE VAN EEN GRENSTAD

WESTVLAAMS EKONOMISCH STUDIEBUREAU — BRUGGE

MENEN

EKONOMISCH STUDIEBUREAU

EEN EKONOMISCHE STUDIE VAN
EEN GRENSTAD

MENEN

Studie uitgevoerd in opdracht en uitgegeven met
finantiële steun van het Stadsbestuur van Menen.

DRUKKERIJ

WESTVLAAMS
EKONOMISCH STUDIEBUREAU

VI

OLIVIER VANNESTE
JULIAAN THEYS

BIBLIOTHEEK

WES Onderzoek & Advies

Baron Ruzettelaan 33

B - 8310 ASSEBROEK/BRUGGE

E-mail : bibliotheek@wes.be

Website : www.wes.be

MENEN

Een economische studie van een grenstad

—

BRUGGE

1962

TEN GELEIDE

MENEN, gelegen op de Leie en aan de grens, heeft met haar specifieke arbeidersbevolking voor Zuid-West-Vlaanderen een onloochenbare rol te vervullen in dit tijdperk van economische expansie en Europese Gemeenschapsontwikkeling.

Immers door haar ligging zit de stad Menen te paard op de Frans-Belgische grens en kan aldus als de voordeur van het nijverige Franse Noorden worden beschouwd; dit wordt ten andere bevestigd door het druk verkeer van grensarbeiders, toeristen en internationaal vervoer welke dagelijks in onze stad de grens overschrijden.

Bovenstaande beschouwingen hebben er toe geleid dat bij het verschijnen der wetten van 17 en 18 juli 1959 ter bevordering van de algemene en regionale economische expansie, het stadsbestuur van Menen reeds contacten had gelegd tot het opmaken van een studie waarin de mogelijkheden van de stad Menen zouden worden verrat.

Deze studie werd toevertrouwd aan het Westvlaams Economisch Studiebureau, te Brugge, welke reeds op 15 september 1960 een voorlopig rapport bij het schepencollege kon neerleggen. Van dit ogenblik af ontstond een nauwe samenwerking tussen de Westvlaamse Economische Raad en het stadsbestuur, die leidde tot een voorlichtingsvergadering ten behoeve van de bevolking en tot het scheppen van een industriezone van 55 ha, welke bij K.B. van 17 april 1962 werd goedgekeurd.

Thans bij het ter perse gaan van de volledige economische studie over Menen als grensstad, houd ik er aan mijn hartelijkste dank te betuigen aan allen die er hebben toe bijgedragen tot het verwezenlijken van dit samenvattend werk en in het bijzonder het Westvlaams Economisch Studiebureau, welke hiermede eens te meer bewezen heeft over de nodige elementen te beschikken om het doel welke bij de stichting werd voorgesteld ten volle te bereiken. Wij houden er aan te onderlijnen dat wij voor de nabije toekomst onze hoop op zijn medewerking stellen om ter plaatse nieuwe nijverheden in te planten.

Immers, uit de slotbeschouwing van deze studie blijkt, dat dank zij een vooruitstrevende politiek vanwege het schepencollege in de laatste jaren, bijzonder inzake wegeaanleg, waterbedeling, gas- en elektriciteitsuitbreiding, algemene en bijzondere plannen van aanleg, uitbreiding van het technisch onderwijs en het inplanten van arbeiderswoningen, enkele aanbevelingen reeds ten dele zijn uitgewerkt en andere in volle ontplooiing zijn. De voornaamste der aanbevelingen echter, nl. het aantrekken van nieuwe nijverheden, welke hier ongehoorde mogelijkheden zouden bezitten, dient nog te worden verwezenlijkt, en deze mogelijkheden bestaan, want in het kader van de Europese Economische Gemeenschap biedt het industrieel vooruitstrevende Franse Noorden, met zijn zeer dichte en koopkrachtige bevolking, een enorm afzetgebied voor de toekomst. Menen, aan de voordeur gelegen, is dus uiterst goed geschikt om dit aansluitend hinterland te bevoorraden. Anderzijds heeft de stad Menen alle nijverheidsbelastingen afgeschaft en beschikt over een grote werkkrachtreserve van grensarbeiders en aankomende technisch geschoolden, welke juist het element vormt waarmede rekening moet worden gehouden voor de eerstvolgende industrieinplanting in West-Vlaanderen, wil men niet voor het probleem staan van arbeidsaanvoering.

Ik ben overtuigd dat bovenstaande argumenten er zullen toe bijdragen de grote mogelijkheden welke de stad Menen biedt beter te onderlijnen en wij hopen dat met de ruime verspreiding van deze studie, welke voorzien is, samen met een viertalige folder die in het buitenland op ruime schaal zal worden verspreid, wij binnenkort hier te Menen de inplanting van nieuwe en de uitbreiding van bestaande nijverheden mogen kennen, dit alles ten bate van de regionale en economische expansie in het algemeen en van de stad Menen en hare bevolking in het bijzonder.

Menen, 8 juni 1962.

*R. GOMBERT,
Burgemeester van Menen.*

INHOUDSTAFEL

Ten Geleide, door R. Gombert, Burgemeester van Menen	V
Inhoudstafel	VII
Inleiding	I
Hoofdstuk I: Algemene situering van de stad Menen	5
§ 1. Situering van Menen in geografisch en economisch per- spektief	5
§ 2. Verkeerstechnische ontsluiting	12
Hoofdstuk II: Demografie en beroepsbevolking van Menen	17
§ 1. Verloop van de bevolking sinds 1846	17
§ 2. Analyse van de bevolkingsdeterminanten, 1891-1960	18
A. De geboorten	20
B. De sterften	20
C. De immigratie	22
D. De emigratie	22
E. Migratiesaldo en natuurlijk akkres in onderlinge ver- houding	24
§ 3. Analyse van de in- en uitwijking tijdens de periode 1955-59	24
§ 4. Leeftijdsstructuur van de bevolking, 1957	31
§ 5. Prognose van de bevolkingsevolutie, 1957-72	34
§ 6. De aktiviteitsstructuur in 1947	37
Hoofdstuk III: De plaatselijke welvaartsbronnen te Menen	41
§ 1. Structuur en werkgelegenheid in de landbouw	43
A. Bedrijfsstructuur	43
B. Teelten en veestapel	49
C. Mechanisering	56
D. Tewerkstelling in de landbouw	57

§ 2. Werkgelegenheid in de nijverheid	63
A. Bedrijfsstructuur van de industriële ondernemingen	66
B. Tewerkstelling in de industriële bedrijven	68
C. Resultaten van een enquête bij de industriële bedrijven te Menen	77
§ 3. Werkgelegenheid in de handels- en dienstensektor	84
A. Toestand op eind 1947	86
B. Evolutie van de bezoldigde tewerkstelling na 1947	92
C. Spreiding van de handelsinrichtingen in het stadsbeeld	93
D. Invloedsfeer van de handelsinrichtingen	95
Hoofdstuk IV : Arbeidsmigraties te Menen	103
§ 1. In- en uitgaande pendel	103
§ 2. Grensarbeid naar Noord-Frankrijk	113
§ 3. De grensarbeid te Menen in de naoorlogse periode	120
§ 4. Resultaten van een enquête bij de grensarbeiders te Menen	127
A. Enkele algemene aspecten	128
B. Sociaal-ekonomische situatie van de grensarbeiders	130
C. Beroepsverleden van de grensarbeiders	136
D. Traditie van de grensarbeid	138
E. Keuze tussen grensarbeid en arbeid in eigen streek	143
F. Toekomst van de grensarbeid	150
Hoofdstuk V : Werkloosheid te Menen	155
§ 1. Algemeen verloop van de werkloosheid	155
§ 2. De werkloosheid naar geslacht	159
§ 3. De werkloosheid naar beroepsgroep, duur, leeftijd en geslacht	161
Hoofdstuk VI : Huisvestingsvolume te Menen	167
§ 1. Algemeen voorkomen van de stad	167
§ 2. Evolutie van het aantal gebouwen en lokalisatie naar functie	169
§ 3. Kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de woningvoorraad	174

Hoofdstuk VII : Algemeen vormend en vakonderwijs te Menen	179
§ 1. Het technisch onderwijs voor jongens	179
A. Opleidingsmogelijkheden	179
B. Evolutie van het leerlingental	180
C. Geografische ruimte bestreken door het technisch onder- wijs te Menen	181
§ 2. Het technisch onderwijs voor meisjes	182
A. Opleidingsmogelijkheden	182
B. Evolutie van het leerlingental	182
C. Geografische spreiding van de leerlingen die te Menen vakonderricht volgen	183
§ 3. Het middelbaar onderwijs voor jongens en meisjes	183
 Hoofdstuk VIII : Menen in ruimtelijk economisch perspectief	 187
§ 1. Noord-Frankrijk	187
A. Demografie	188
B. Economische activiteiten en arbeidsmigratie	191
C. Evolutie van de werkgelegenheid van de actieve bevol- king	192
§ 2. Aangrenzende gewesten in België	197
A. Het arrondissement Ieper	197
B. Het arrondissement Roeselare	201
C. Het arrondissement Kortrijk	204
 Hoofdstuk IX : Samenvatting en aanbevelingen	 209
§ 1. Samenvatting	209
§ 2. Tendensen en vooruitzichten	213
A. Werkgelegenheid	213
B. Menen, grensstad	216
§ 3. Aanbevelingen	219
 Appendices	 225
Lijst van de grafieken	237
Lijst van de kaarten	238
Lijst van de tabellen	239
Lijst van de appendices	245

INLEIDING

In 1960 gaf het stadsbestuur van Menen opdracht aan het Westvlaams Economisch Studiebureau om een analyse te maken van de economische structuur en de mogelijkheden van de stad Menen. Het stadsbestuur van Menen was er zich van bewust dat in de eerstkomende jaren de basis kon gelegd worden van een meer evenwichtige ontplooiing van de stad en dat deze gewichtige beslissingen slechts konden getroffen worden na analyse van de huidige structuur en van de bepalende elementen die tot deze structuur hebben geleid.

Het Westvlaams Economisch Studiebureau heeft tijdens de studie van de problematiek van Menen — die ingevolge de ligging van Menen op de Belgisch-Franse grens en het grensarbeidersprobleem zeer eigen kenmerken vertoont — voortdurend contact behouden met het stadsbestuur van Menen en zijn volledige steun en medewerking bij de uitvoering van de opdracht verkregen. Op 15 september 1960 werd een voorlopig rapport ingediend waarin de grondtendensen werden aangeduid en waarin het stadsbestuur een eerste leidraad voor actie en planning kon vinden. Inmiddels werden enquêtes gehouden bij de industrie, de handel en de grensarbeiders om bepaalde aspecten uit te diepen en door direkt contact te verduidelijken.

Op 21 september 1961 werd door het Westvlaams Economisch Studiebureau een voorlichtingsvergadering gehouden te Menen en op eind 1961 werd het eindrapport met de aanbevelingen neergelegd.

Het college van burgemeester en schepenen besprak het rapport en besloot, in samenwerking met het Westvlaams Economisch Studiebureau, tot de publikatie van de analyse en de essentiële punten van de aanbevelingen over te gaan. Inmiddels werden reeds een aantal maatregelen genomen die ingaan op de aanbevelingen die in het rapport werden geformuleerd.

Als bronnen voor deze studie werd vooral beroep gedaan op statistische inlichtingen van het stadsbestuur zelf en van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Teneinde de aktualiteit zoveel mogelijk op de voet te volgen werden eveneens gegevens opgenomen van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid en werden enquêtes doorgevoerd. Ook van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, gewestelijk bureau Kortrijk, werden zeer waardevolle gegevens verkregen.

Door het Westvlaams Economisch Studiebureau werden tal van statistieken en ingewonnen informatie bewerkt en gehergroepeerd om aan de gestelde opdracht te voldoen; teneinde het bekomen beeld te preciseren werden in alle grote sociaal-economische sectoren enquêtes gehouden.

In juli en augustus 1960 werden te Menen 192 grensarbeiders ten huize bezocht en geënquêteerd; hierbij kon gerekend worden op de steun van de drie werknemersorganisaties. Op het einde van 1960 werd een uitgebreide enquête gehouden onder de industriële bedrijven; nagenoeg alle bedrijven van enige omvang verleenden hun medewerking aan deze enquête.

De werkloosheid werd in zijn diverse aspecten geanalyseerd op basis van een opname van gegevens geput uit de steekkaarten van alle volledig werklozen.

Begin 1961 werd de invloedssfeer van Menen als handelscentrum afgelijnd door ondervraging van 280 gezinnen in 11 gemeenten grenzend aan Menen of gelegen in de onmiddellijke nabijheid.

De onderscheiden inrichtingen voor algemeen vormend en vaktechnisch onderwijs te Menen verstrekten bereidwillig alle gevraagde inlichtingen.

Onze dank gaat in de eerste plaats naar het stadsbestuur van Menen dat ons deze studie-opdracht toevertrouwde en in het bijzonder het College van Burgemeester en Schepenen waarmede de auteurs zeer vruchtbare gedachtenwisselingen hielden. Wij danken hier ook de heer J. Declercq, directeur van het gewestelijk bureau Kortrijk van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, die op zeer efficiënte wijze zijn medewerking verleende bij de enquête onder de industriëlen en tal van nuttige inlichtingen verstrekte om de enquête bij de grensarbeiders te doen slagen. Een woord van dank

tevens aan Mevrouw L. Carly-Maelfait, lic. geografie, die inzage liet nemen van de resultaten van een niet-gepubliceerde studie (eindverhandeling tot het bekomen van de graad van licentiaat in de geografie) waarbij het stedenbouwkundig patroon van Menen werd geanalyseerd en aan de heer R. Soetewey, urbanist van de stad Menen. Onze dank gaat ten slotte naar allen, industriëlen, grensarbeiders, handelaars, inrichtingen voor algemeen en technisch onderwijs die door deelname aan de enquêtes of op een andere wijze het uitwerken van het rapport hebben mogelijk gemaakt.

Moge dit rapport een nuttig instrument worden bij het gemeentelijk beleid van de stad Menen en bijdragen tot zijn economische ontwikkeling.

O.V. J.T.

9 juli 1962.

HOOFDSTUK I

ALGEMENE SITUERING VAN DE STAD MENEN

§ 1. Situering van Menen in geografisch en economisch perspectief.

De stad Menen — naar bevolkingstal ⁽¹⁾ de derde gemeente van het arrondissement Kortrijk en de zesde van de provincie West-Vlaanderen — heeft door haar ligging op de Belgisch-Franse staatsgrens en haar ontwikkeling in relatie met de groei van het Noordfranse industriecomplex een specifieke structuur verworven, die voor de verdere ontwikkelingskansen van dit bevolkingscentrum van relevante betekenis is.

Menen is gelegen in het zuiden van West-Vlaanderen, op de rand van de arrondissementen Ieper en Kortrijk en als het ware neergezet op de Frans-Belgische grens. Ten noorden wordt de stad begrensd door de gemeente Moorsele, ten oosten door Wevelgem, Lauwe en Rekkem; deze gemeenten behoren tot het arrondissement Kortrijk. Ten westen paalt Menen aan de gemeenten Geluwe en Wervik, die deel uitmaken van het arrondissement Ieper. De zuidelijke grens valt samen met de staatsgrens, die Menen scheidt van de Noordfranse gemeente Halluin.

De traditioneel protektionistisch gerichte economische politiek van Frankrijk was er oorzaak van dat deze staatkundige grens een economische grens is geworden. Nochtans treedt de natuurlijke verbondenheid van Menen met het Noordfranse grensgebied duidelijk aan het licht uit de stedenbouwkundige aspecten van het gebied zelf; het wooncentrum van Menen sluit aan bij de woonkern van Halluin; de overgang zou onopgemerkt blijven zonder de aanwezigheid van een doeanepost.

De bescherming en afscherming van de Franse volkshuishouding betekende een rem op de economische ontwikkeling van het Belgisch grensgebied. Aldus werd een normaal te verwachten interpenetratie en ineenvlechting van de economieën verhinderd en ontstond een artificiële splitsing van een geografisch-economische

(1) 22.125 inwoners in 1960.

Goed ontsloten industriegronden ter beschikking.

Arbeidsreserve te Menen en in omliggende. Ruime scholingsmogelijkheden.

Vrijstelling van plaatselijke belastingen voor 5 jaar.

Hulp en steun voor vestiging en uitbouw van industriële bedrijven.

Voor alle inlichtingen zich wenden tot :

Stadsbestuur Menen
Westvlaamse Economische Raad,
Dijver, 7, Brugge.

Des terrains industriels équipés bien accessibles.

Réserve de main-d'œuvre à Menin et aux environs.

D'amples possibilités de formation.

Exonération d'impôts locaux pendant 5 ans.

Aide et assistance en cas de fondation et d'extension d'entreprises industrielles.

Pour tous renseignements complémentaires s'adresser à :

La Municipalité de Menin
Conseil Economique de la Flandre Occidentale
Dijver, 7, Bruges.

Good industrial grounds available.

Reserve of manpower in Menin and surroundings.

Ample training - possibilities.

Exoneration of local tax for 5 years.

Help and assistance in case of foundation or extension of industrial undertakings.

For any information please apply to :

Municipality of Menin
West Flanders Development Council
Dijver, 7, Bruges.

Gute Industriegelände stehen zur Verfügung.

Arbeitskräfte verfügbar in Menin und Umgebung.

Beträchtliche Ausbildungsmöglichkeiten.

Lokalsteuerbefreiung 5 Jahre lang.

Hilfe und Unterstützung für Gründung oder Ausdehnung von Industrieunternehmen.

Für weitere Auskunft sich bitte wenden an :

Stadtverwaltung Menin
Westflämisches Wirtschaftsrat
Dijver, 7, Brügge.

**Industriëlen vestigt U te - Ein Standort auch für Ihr Betrieb
Industriels établissez-vous à - Manufacturers settle down at**

MENEN

stedelijk centrum op de
belgisch-franse grens

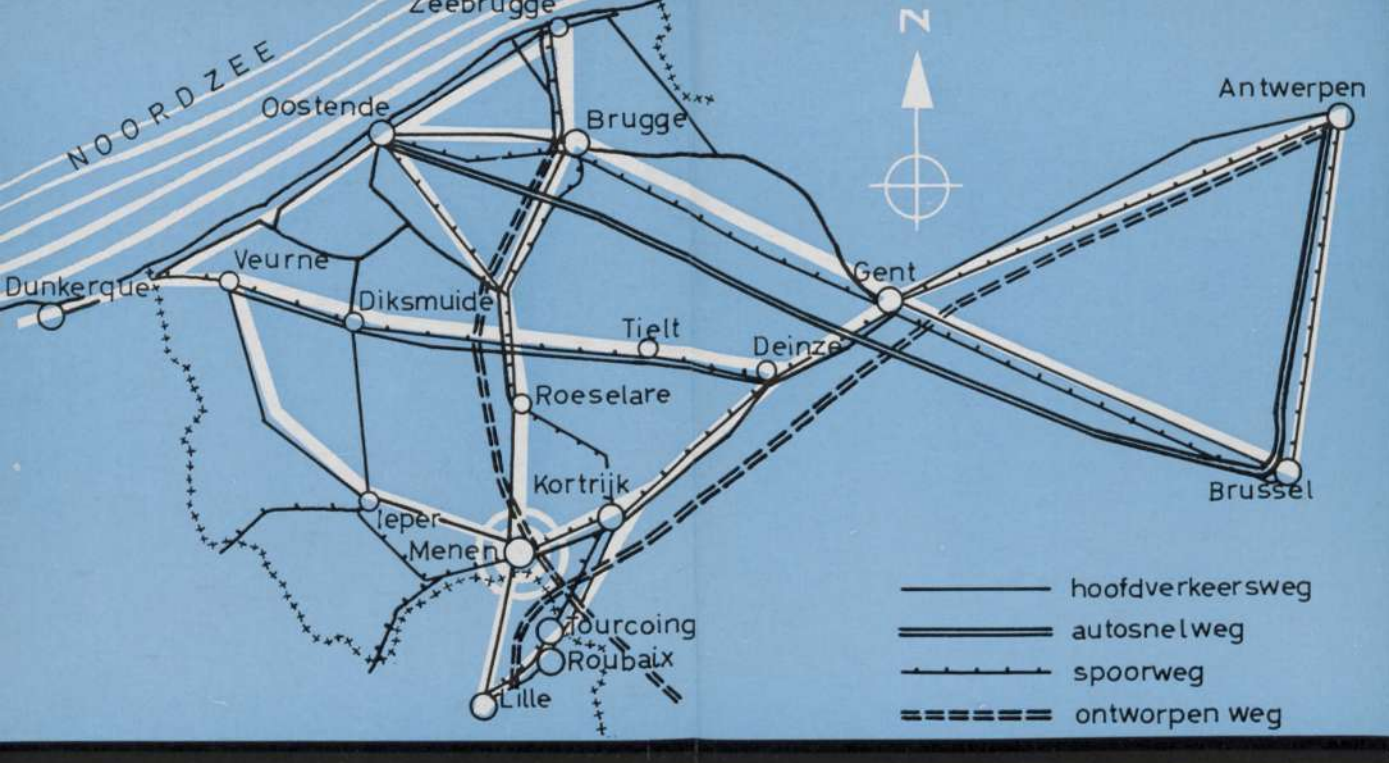

centre urbain à la frontière
belgo-française

städtisches zentrum an der
belgisch-französischen grenze

urban center at the
belgian-french frontier

MENIN

Gunstige ligging tussen de grote bevolkings-agglomeratie van Noord-Frankrijk en België.

Stedelijk centrum : 11.749 inwoners in 1880
22.520 inwoners in 1963

Koopcentrum voor de Belgisch - Franse grens-zone.

Modern wegennet.

Moderne nieuwe woonwijken sluiten harmonisch aan bij de oude stadskern, winkel- en recreatiecentrum.

Situation favorable entre les grandes agglomérations du Nord de la France et de la Belgique.

Centre urbain : 11.749 habitants en 1880
22.520 habitants en 1963

Centre d'achat pour la zone frontière belgo-française.

Réseau routier moderne.

Des quartiers d'habitation modernes cadrant harmonieusement avec le vieux centre urbain, centre de magasins et de récréation.

Favourable situation between the large agglomerations of the North of France and Belgium.

Urban center : 11.749 inhabitants in 1880
22.520 inhabitants in 1963

Buying-center for the Belgian - French frontier zone.

Modern system of roads.

Modern new wards fitting in harmoniously with the old urban center, shopping- and recreation-center.

Günstige Lage zwischen den grossen Agglomerationen von Nord-Frankreich und Belgien.

Städtisches Zentrum : 11.749 Einwohner in 1880
22.520 Einwohner in 1963

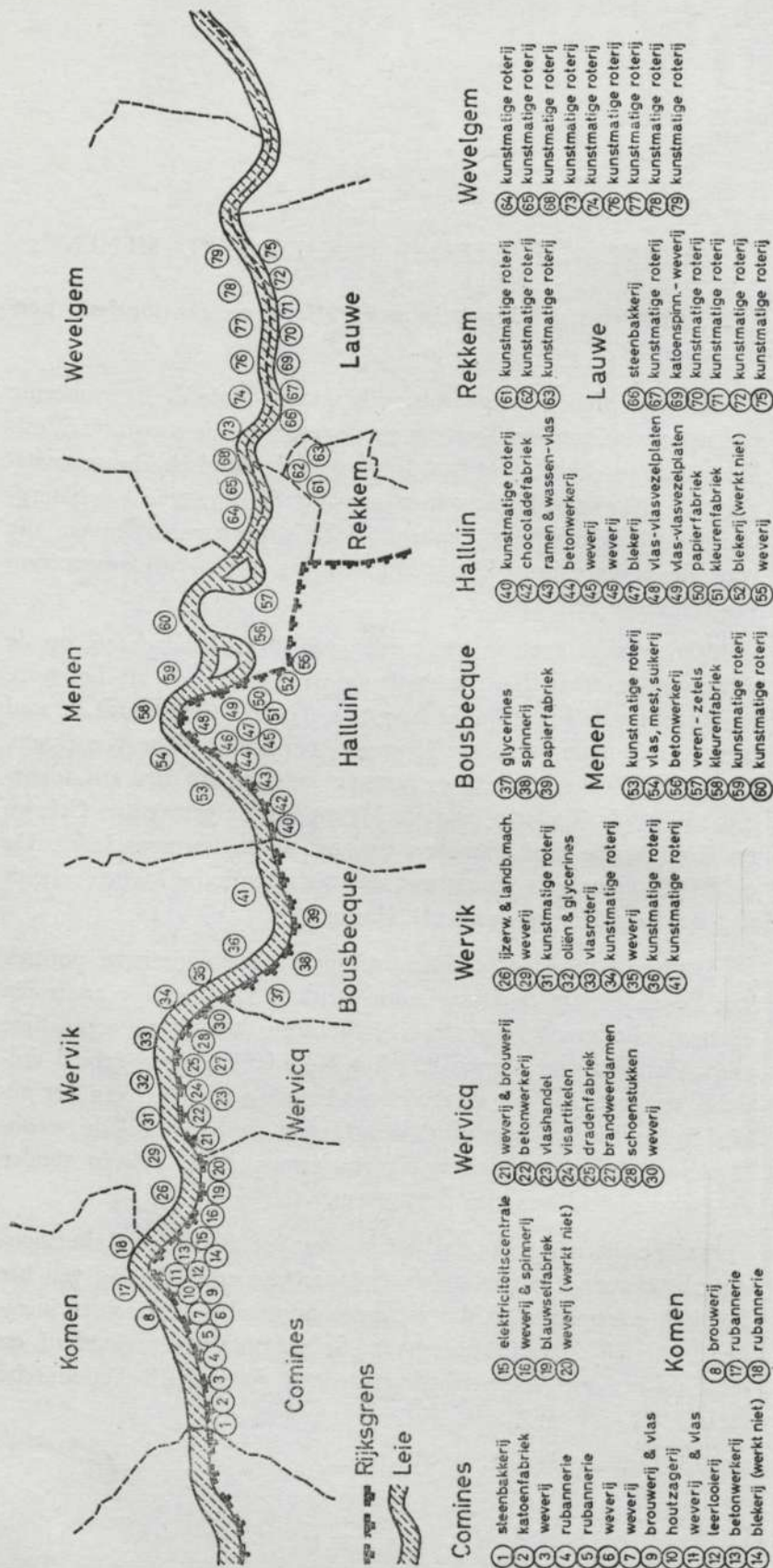
Kaufzentrum für die Belgisch - Französische Grenzzone.

Moderne Wegenetz.

Moderne neue Wohnviertel im harmonischen Einklang mit der alten Stadtmitte, Läden- und Erholungszentrum.

Kaart I, 1 : Nijverheidsinstellingen gevestigd langs de Leie (Komen - Wevelgem), aan weerszijden van de Belgisch - Franse grens, 1961.

Basisgegevens : Ministerie van Openbare Werken; schema naar eindwerk van Jfr. L. Maelfait.

ruimte (zie kaart I, 1). De excentrische ligging ten aanzien van de industriële zwaartepunten van de eigen nationale huishouding bemlemmerde de inschakeling in de eigen nationale markt.

Menen heeft zijn ontwikkeling als bevolkingscentrum in de laatste zeventig jaar te danken aan de aantrekkingskracht van de werkgelegenheid in Noord-Frankrijk op een tijdstip dat de West-vlaamse economie een periode van diepe verkommering doormaakte. Langsheen de staatsgrens hebben zich omstreeks de eeuwende op Belgisch grondgebied een reeks typische grensarbeidersgemeenten gevormd, in een halve boog van Ploegsteert tot Herzeuw. In deze gemeenten viel het aksent op de woonfunctie voor arbeidskrachten die in de industrie van Noord-Frankrijk hun bestaan vonden.

Het overheersend karakter van de woonfunctie en de beperkte economische functie van Menen blijken uit de hoge bevolkingsdichtheid, de hoge aktiviteitsgraad en de geringe plaatselijke tewerkstelling. Zo telt Menen 1.341 inwoners per kwadraatkilometer ⁽¹⁾; op 100 inwoners zijn 46 personen ⁽²⁾ actief waarvan amper de helft in eigen stad is tewerkgesteld ⁽²⁾. De woonfunctie heeft er inderdaad een abnormale uitbreiding genomen en staat in wanverhouding tot de industriële uitrusting, die door het grensarbeidersfenomeen geremd is geworden.

Menen wordt omringd door een viertal gemeenten met relatief hoge bevolkingsconcentratie. De bevolkingsdichtheid overschrijdt 750 eenheden per kwadraatkilometer te Wevelgem en te Lauwe, en reikt boven de 500 eenheden te Wervik en Rekkem (zie kaart I, 2). Ten noorden en ten westen van Menen liggen de gemeenten Geluwe en Moorsele, betrekkelijk uitgestrekt doch relatief dunbevolkt. De Franse grensgemeente Halluin telt op haar grondgebied circa 13.500 inwoners en bereikt een bevolkingsdichtheid van ruim 1.000 inwoners per km².

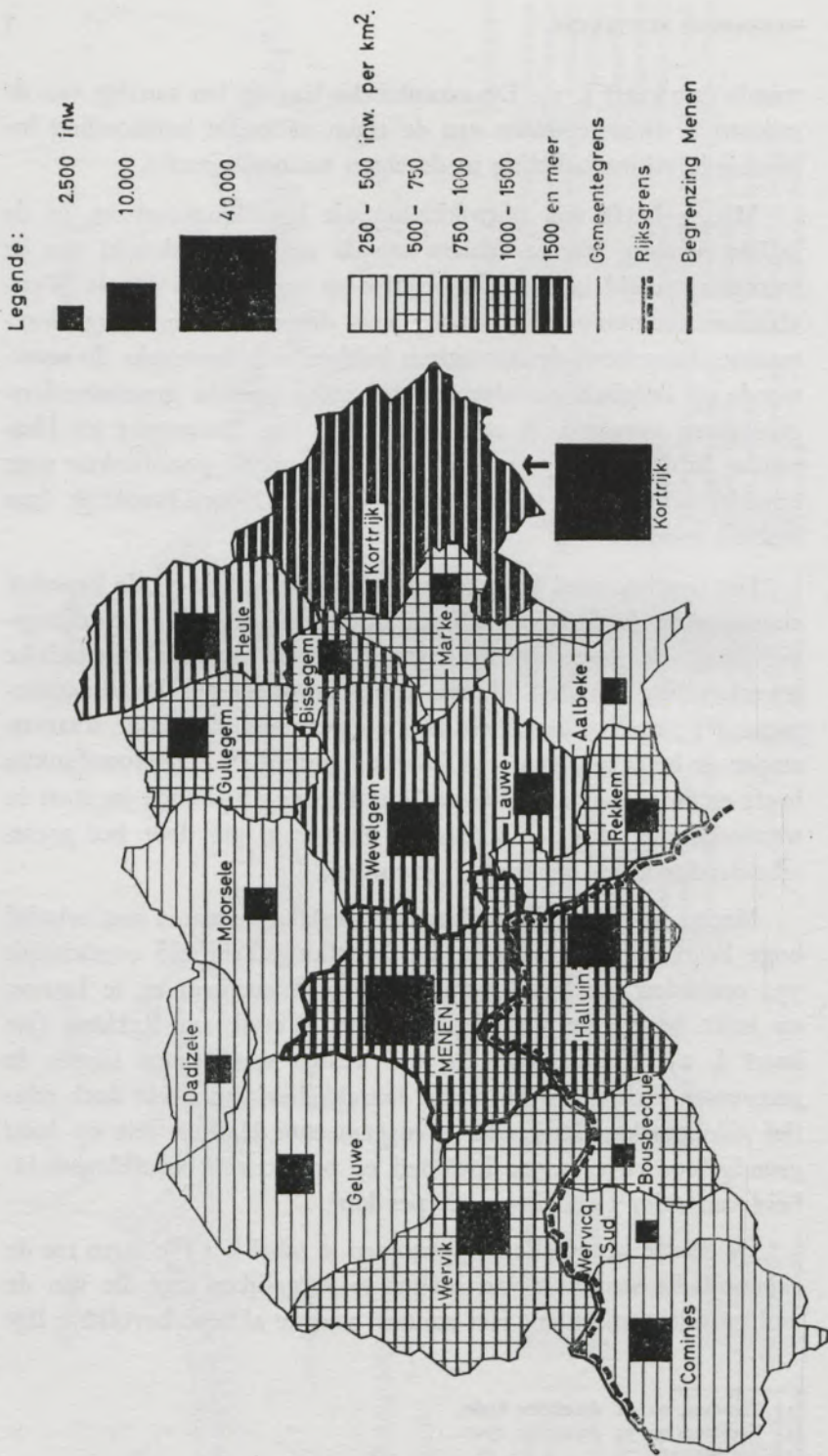
De enkele kengetallen, opgenomen in tabel I, 1 ⁽³⁾, laten toe de economische structuur van Menen te vergelijken met die van de omliggende gemeenten. Het aandeel van de aktieve bevolking ligt

(1) Toestand op 31 december 1960.

(2) Toestand op 31 december 1947.

(3) Zie blz. 10.

Kaart I,2: Bevolkingsdichtheid te Meneu en omliggende gemeenten, 1960.

zeer hoog te Rekkem, Wervik en Menen ; te Rekkem is 49,2 % van de bevolking economisch actief, te Wervik en te Menen 46,2 % (1). Deze drie bevolkingskernen zijn typische grensarbeidersgemeenten. Te Wervik was in 1948 niet minder dan 66,3 % van de arbeiders- en bediendengroep in Frankrijk werkzaam ; voor Rekkem was dit percentage 64,7 % en voor Menen 49,8 %. Geluwe, met 45,9 % grensarbeiders onder zijn arbeiders en bedienden, bezit nog in hoge mate een agrarisch karakter, hetgeen de lage aktiviteitsgraad van zijn bevolking mede helpt verklaren (2). Alhoewel ook te Rekkem en Wervik — naast Geluwe en Moorseele — het agrarisch grondgebruik nog belangrijk is, heeft de concentratie van grensarbeiders in deze gemeenten dit agrarisch karakter verdoezeld.

Hoe de grensarbeid in het gehele gebied is ingeworteld blijkt uit de vaststelling dat Lauwe, met een totale tewerkstelling ter plaatse van ruim 98 % van de actieve bevolking, nog circa 20 % grensarbeiders onder zijn werknemende klasse telt.

Lauwe heeft een behoorlijk industrialiseringspeil bereikt ; ter plaatse werden in de nijverheid voldoende arbeidsplaatsen geschapen om 70,6 % van de actieve bevolking te kunnen opnemen. Wevelgem bereikt slechts een tewerkstellingsniveau van 32,2 %, terwijl te Menen nauwelijks meer dan 20 % van de actieve bevolking in de plaatselijke industrie kan ingeschakeld worden. Wervik, Rekkem en Geluwe ontberen bijna totaal industriële werkgelegenheid ter plaatse, terwijl de toestand te Moorseele in relatieve termen slechts een weinig gunstiger uitvalt.

De tewerkstellingsmogelijkheden ter plaatse zijn enkel te Lauwe ongeveer voldoende voor de eigen bevolking. Het fenomeen van de grensarbeid en de aantrekkingskracht van de Kortrijkse industriële zone hebben er evenwel de mobiliteit van de werkkrachten opgedreven, zij het dan ook dat bedoelde arbeidsmigratie over relatief korte afstanden strekt. De in eigen gemeente tewerkgestelden maken slechts 64,2 % uit van de actieve bevolking, bij een totale plaatselijke werkgelegenheid van 98,2 %.

(1) Te Halluin wordt een verhoudingscijfer bereikt van 48,8 %.

(2) Bij de telling van 31 december 1947 werden vele vrouwelijke arbeidskrachten uit de landbouwsektor als niet-actief opgenomen.

Tabel I, 1: Enkele kengetallen van de economische structuur van Menen en omliggende gemeenten, 1947-60.

	MENEN	Moorsele	Lauwe	Rekkem	Wevelgem	Geluwe	Wervik
Bevolking, dec. 1960	22.125	4.839	7.568	4.829	12.890	6.018	12.375
Oppervlakte in ha, dec. 1960	1.649	1.498	879	828	1.398	2.108	2.019
Bevolkingsdichtheid per km ² , dec. 1960	1.341	323	860	583	922	285	612
Aktieve bevolking in pCt van de totale bevolking, dec. 1947	46,2	41,7	44,9	49,2	43,6	40,8	46,2
Aantal grensarbeiders in pCt van het totaal aantal arbeiders en bedienden, maart 1948	49,8	28,4	19,7	64,7	26,4	45,9	66,3
Aandeel van arbeiders en bedienden in totale aktieve bevolking, dec. 1947	78,6	73,4	76,6	81,5	71,2	69,4	79,6
Kultuurgrond in pCt van de totale oppervlakte, dec. 1950	68,8	83,7	72,6	85,2	66,2	88,4	82,2
Totale tewerkstelling in de nijverheid van de gemeente in pCt van de aktieve bevolking, dec. 1947	22,3	16,6	70,6	6,9	32,2	7,8	6,9
Totale tewerkstelling in de gemeente in pCt van de aktieve bevolking, dec. 1947	56,3	47,8	98,2	30,1	69,7	47,8	35,4
In eigen gemeente tewerkgestelde personen in pCt van de aktieve bevolking, dec. 1947	47,7	44,6	64,2	25,0	55,5	44,3	32,4

Zowel de in- als de uitgaande pendel zijn te Lauwe belangrijk en compenseren ongeveer elkander.

Wevelgem contrasteert eveneens nog vrij gunstig met de overige gemeenten inzake werkgelegenheid ter plaatse. Ongeveer 70 % van de actieve bevolking zou kunnen tewerkgesteld worden in de eigen gemeente. Ook te Wevelgem zijn in- en uitgaande pendel belangrijk, met evenwel een sprekend overwicht van de uitgaande pendel.

Menen kan in zijn huidige economische uitbouw nauwelijks aan iets meer dan de helft van de economisch aktieven ter plaatse werkgelegenheid bieden. De mobiliteit van de arbeidskrachten naar Frankrijk en naar andere gemeenten van West-Vlaanderen neemt er scherpe vormen aan; de ingaande pendel is er relatief gering. Vooral de mobiliteit naar Noord-Frankrijk is van betekenis.

Moorsele en Geluwe, gemeenten met een uiterst smalle industriële basis, hebben nog gedeeltelijk hun vroeger agrarisch karakter bewaard. De totale tewerkstelling ter plaatse bereikt er minder dan de helft van de actieve bevolking.

In de overige gemeenten, Rekkem en Wervik, is de werkgelegenheidssituatie ter plaatse nog ongunstiger; het zijn bij uitstek grensarbeidersgemeenten.

Aan de hand van deze korte analyse wordt het duidelijk dat de bindingen tussen de besproken gemeenten onderling uiterst beperkt zijn. Hun voornaamste gemeenschappelijke kentrek ligt in de gerichtheid op de grensarbeid, zij het dan nog in relatief sterk afwijkende graad van gemeente tot gemeente. Op de andere vlakken worden soms tamelijk belangrijke verschillen vastgesteld.

De analyse van de problematiek van Menen blijkt dan ook in hoge mate los van de omringende gemeenten te kunnen gebeuren. De kern van deze problematiek raakt het grensarbeidersfenomeen, dat bij de verdere analyse als de dominante in de ontwikkeling en de uitbouw van Menen naar voor zal treden. Uiteindelijk gaat het er om te weten of Menen in de toekomst de grensarbeid verder als een bijdrage tot sociaal-economische ontwikkeling mag rekenen, dan wel het roer dient om te gooien en welbewust moet streven naar een verruiming van de werkgelegenheid ter plaatse of in de omgeving.

§ 2. Verkeerstechnische ontsluiting.

Al mag een goede verkeerstechnische ontsluiting op zichzelf niet voldoende geacht worden om een gunstige economische uitbouw van een streek of stad te waarborgen, dan toch moet erkend worden dat zonder de aanwezigheid van overvloedige en alternatieve verkeersmogelijkheden een volwaardige ontplooiing nauwelijks denkbaar is.

De verkeerstechnische ontsluiting van Menen is geaxeerd op een drietal grote verkeersaders die alle drie — evenwijdig met de grens en op korte afstand van elkaar — de stad Menen doorkruisen, nl. de Leie, de rijksweg Rijsel-Menen-Kortrijk en de spoorweg Kortrijk-Menen-Ieper-Poperinge.

Menen vormt voor de grenszone een knooppunt van verkeer van waaruit enerzijds de verschillende verkeersstromen vertrekken naar de voornaamste centra van de provincie en anderzijds de verbinding met het Noordfranse industriecomplex wordt verwezenlijkt (zie kaart I, 3).

Menen verkrijgt over de weg contact met :

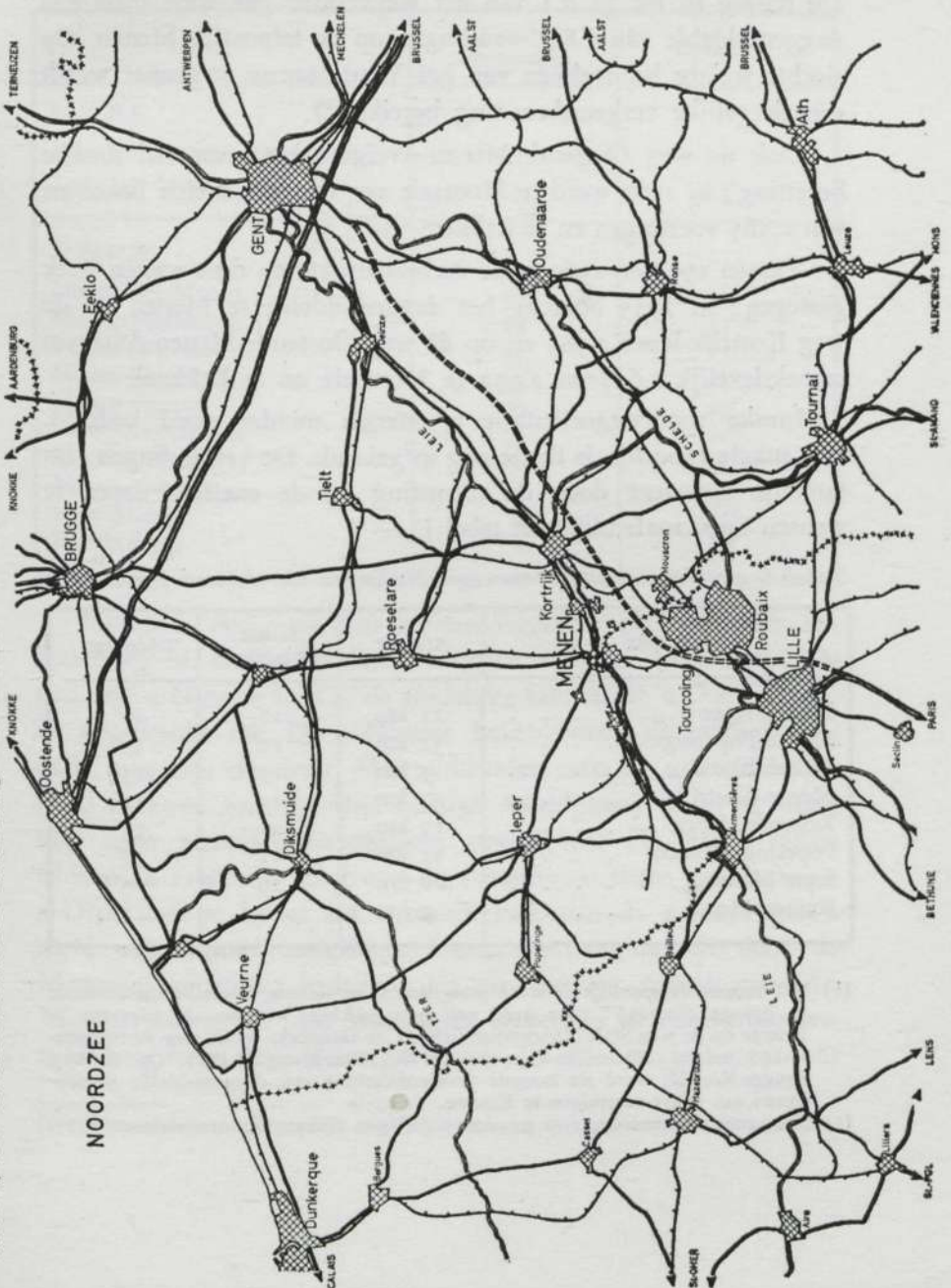
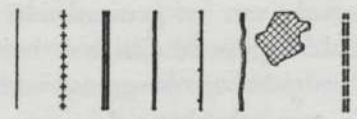
- het noorden van de provincie via de weg Menen-Roeselare, welke toelaat (via Torhout) Oostende en Brugge te bereiken ;
- het westen van de provincie langsheen de weg Menen-Ieper, om verder aan te sluiten, via Poperinge en Bergues, met Duinkerke of, via Veurne, met de kuststreek ;
- de belangrijkste agglomeraties van het land langsheen de verkeersader Rijsel-Menen-Kortrijk-Gent (1).

Menen vormt een trefpunt van de verbindingen op Rijsel en is behoorlijk verbonden met het centrum van het land. De aanleg van de ontworpen autosnelweg Rijsel-Kortrijk-Gent-Antwerpen zal wijzigingen brengen in de huidige verkeersstromen ; deze autosnelweg zal immers ten zuiden van Menen voorbijlopen en een belangrijke aftapping van het voorheen op Menen gerichte verkeer veroorzaken. De ligging van Menen op korte afstand van een verkeersslagader kan in de toekomst bij de weging van de vestigingsfactoren van betekenis worden.

(1) De weg Menen-Kortrijk dateert oorspronkelijk van 1713-1723, Menen-Brugge van 1754, Menen-Ieper van 1756.

Kaart 1, 3: Verkeerstechnische ontsluiting van Menen.

- kustlijn
- rijksgrans
- autosnelweg
- hoofdverkeersweg
- spoorweg
- waterweg
- nederzetting
- ontworpen autosnelweg

Het grensoverschrijdend verkeer wordt gedraineerd over één enkele brug over de Leie ; als gevolg van het grensarbeidersfenomeen is het verkeer er op bepaalde spitsuren dan ook buitengewoon druk. De verkeersweg, loodrecht op de grens, vormt de belangrijkste toevoerder van de grensarbeiders ; deze weg doorsnijdt de stad Menen en geeft verbinding met Roeselare.

De baan Kortrijk-Menen-Ieper is een weg van druk verkeer. De telling (6 tot 22 u.) van het wegverkeer gaf voor 1960 een daggemiddelde van 7.849 voertuigen op de telpost te Menen. Op slechts weinig baanvakken van het Westvlaamse wegennet wordt een dergelijke verkeersbezetting bereikt (1).

Ook de weg Oostende-Menen-Avelgem kent een vrij drukke bezetting ; in 1960 werd te Moorsele een daggemiddelde bekomen van 2.565 voertuigen en te Rekkem van 3.474.

Tussen 1955 en 1960 is de verkeersdrukte op deze wegen sterk gestegen ; in 1955 bedroeg het daggemiddelde te Menen op de weg Kortrijk-Ieper 4.783 en op de weg Oostende-Menen-Avelgem respectievelijk 1.655 en 2.357 te Moorsele en te Rekkem.

Inzake spoorwegoriëntatie is Menen minder goed bedeed. Een enkele spoorlijn is thans nog in gebruik. De verbindingen zijn tamelijk frekwent doch de uitrusting en de snelheid laten te wensen over, zoals blijkt uit tabel I, 2.

Tabel I, 2 : Voornaamste spoorwegverbindingen van de stad Menen (2).

Trajekt	Afstand	Aantal verbindingen	Tijdsduur
Menen-Ieper	21 km	16	27'
Menen-Poperinge	32 km	10	39'
Menen-Komen	9 km	19	13'
Menen-Kortrijk	12 km	24	12'
Kortrijk-Menen	12 km	21	14'
Poperinge-Menen	32 km	11	36'
Ieper-Menen	21 km	17	25'
Komen-Menen	9 km	22	11'

(1) Het hoogste daggemiddelde werd geregistreerd op de weg Brussel-Gent-Oostende te Brugge (10.703) ; naar orde van belangrijkheid volgden de telposten te Brugge op de weg Sluis-Nieuwpoort (9.895), te Harelbeke op de weg Antwerpen-Gent-Rijsel (9.316) en te Beernem op de autosnelweg (8.481). Op de weg Brugge-Kortrijk werd als hoogste verkeersbezetting een daggemiddelde geregistreerd van 5.867 voertuigen te Kuurne.

(2) Het aantal verbindingen op gewone werkdagen tijdens het zomerseizoen 1961.

De vroegere spoorverbinding met Roeselare is in onbruik en werd vervangen door een autobuslijn. Ook de lijn Menen-Le Touquet werd afgeschaft; dit vak wordt nog in geringe mate gebruikt voor goederenverkeer.

Een net van autobuslijnen zorgt voor de intergemeentelijke ontsluiting. De voornaamste werden opgenomen in tabel I, 3.

Tabel I, 3: Voornaamste autobuslijnen te Menen (1).

Trajekt	Aantal verbindingen	Tijdsduur
<i>N.M.B.S.</i>		
Menen-Roeselare	20	37'
Roeselare-Menen	21	37'
<i>N.M.V.B.</i>		
Moeskroen-Menen	30	35'
Menen-Moeskroen	30	35'
Rekkem-Menen	31	15'
Menen-Rekkem	31	15'
Menen-Geluwe	29	10'
Geluwe-Menen	26	10'
Kortrijk-Menen	28	31'
Menen-Kortrijk	26	31'
Ieper-Menen	6	45'
Menen-Ieper	8	45'

Menen is eveneens voor goederenverkeer ontsloten door een waterweg, nl. de Leie. De Leie vertoont te Menen twee vertakkingen: de « Nieuwe Leie », de zuidelijke tak, en de « Oude Leie », de noordelijke tak. De « Nieuwe Leie » vormt de huidige normale loop van de rivier. Het middendeel van de « Oude Leie » werd in 1923 gedempt (het huidige Astridplein) zodat er thans nog twee afzonderlijke stukken overblijven. De grens tussen Menen en Frankrijk volgt nog de vroegere — thans gedempte — « Dode Leie ». Langs het oostelijk stuk van de « Oude Leie » werd een loskaai aangelegd. Deze waterweg wordt door de Menense industriële bedrijven als verkeersweg weinig gebruikt. Vroeger waren een paar belangrijke blekerijen en enkele brouwerijen langsheen deze rivier gevestigd, die de Leie benutten voor

(1) Het aantal verbindingen op gewone werkdagen tijdens het zomerseizoen 1961.

hun waterafvoer. Ook op heden wordt de Leie door een aantal bedrijven als dusdanig benut.

Als geheel mag de verkeersligging ongetwijfeld gunstig genoemd worden.

HOOFDSTUK II

DEMOGRAFIE EN BEROEPSBEVOLKING VAN MENEN

Daar dit rapport tot doel heeft de mogelijkheden tot ontplooiing van de stad Menen te analyseren, dient aan het bevolkingspotentieel en de wijze waarop dit potentieel werd gevormd, de nodige aandacht geschonken te worden. De aktuele situatie, wat betreft bevolking en bestaansbronnen, wordt dan ook als startpunt van deze analyse genomen. Steunend op het aldus verworven inzicht in de krachtenvoorraad, hopen we zekere richtlijnen voor de na te streven evolutie naar voor te kunnen brengen.

Aan het begin van deze inventarisatie staat de bevolking, enerzijds als neerslag van de vroegere evolutie, anderzijds als steunpunt waarin de ontwikkeling haar basis vinden kan.

§ 1. Verloop van de bevolking sinds 1846.

Tijdens de in de analyse betrokken periode (1846-1960) lag de bevolkingstoename te Menen op een merkwaardig hoog niveau; het inwonertal steeg van 8.257 eenheden in 1846 ⁽¹⁾ tot 22.125 eenheden in 1960, d.i. tot index 268.

Tabel II, 1: Verloop van de bevolking te Menen in vergelijking met West-Vlaanderen en het Rijk, 1846-1960.

Jaar	Bevolking Menen	Index : basisjaar 1846 = 100		
		Menen	West- Vlaanderen	Het Rijk
1846	8.257	100	100	100
1856	8.898	107	97	104
1866	9.550	115	100	111
1880	11.749	142	107	127
1890	14.189	171	115	140
1900	19.312	233	125	154
1910	19.792	239	136	171
1920	17.805	215	125	170
1930	20.107	243	140	186
1947	22.031	266	155	196
1960	22.125	268	166	211

(1) 1846, jaar van de eerste algemene volkstelling.

De aangroei van de bevolking verliep te Menen sneller dan in het Rijk; het bevolkingscijfer in het Rijk bereikte in 1960 index 211.

In het groeiproces te Menen valt duidelijk een keerpunt te situeren omstreeks 1900. Na de eeuwwisseling steeg de bevolking te Menen amper nog met 14,5 %; in het Rijk bedroeg de toename tussen 1900 en 1960 37,1 %.

De demografische evolutie van Menen werd tot 1880 gekenmerkt door een konstante doch langzame stijging. Na 1880 — doch voornamelijk vanaf 1890 — kende de bevolking een zeer snelle expansie, die toe te schrijven was aan de ontwikkeling van de grensarbeid (1).

Deze snelle bevolkingstoename hield op rond de eeuwwisseling; de eerste wereldoorlog reduceerde het bevolkingstal in de frontstad Menen en de weerslag viel nog af te lezen in het bevolkingscijfer van 1920 (zie grafiek II, 1).

Na 1920 evolueerde de bevolking terug in gunstige zin; pas in 1930 werd echter opnieuw het vooroorlogse peil bereikt.

De bevolkingsaanwas zette zich verder door tot in 1937 (index 270). Nadien kende de bevolking een lichte daling en bleef verder praktisch stationair tot 1960, zonder nog het bevolkingscijfer van 1937 te bereiken (1). Tussen 1947 en 1960 groeide de bevolking te Menen met amper 94 personen.

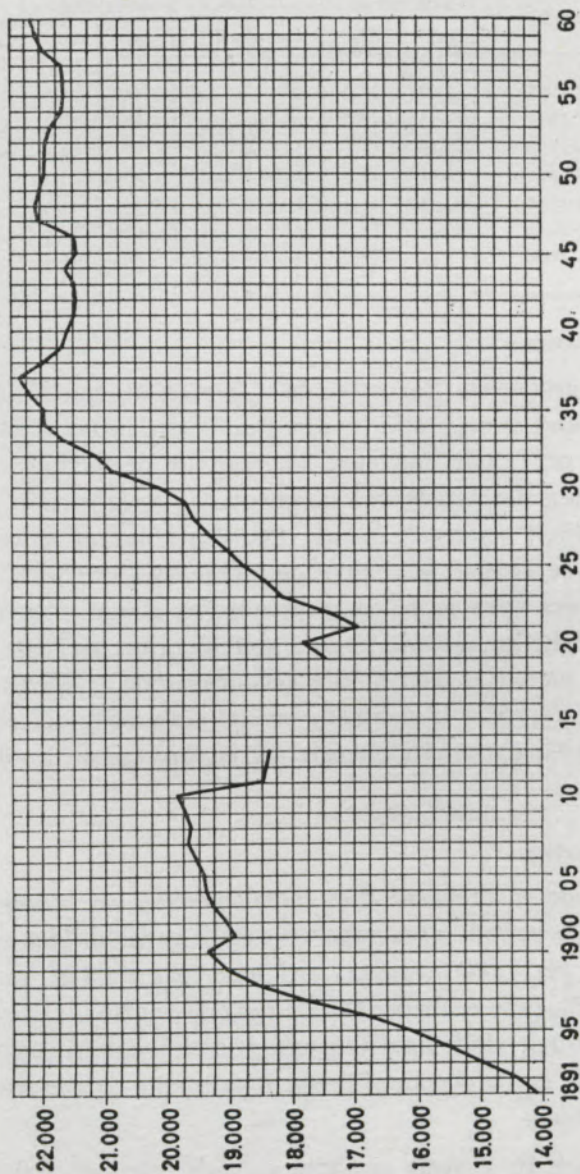
§ 2. Analyse van de bevolkingsdeterminanten, 1891-1960.

De bevolkingsontwikkeling is het gevolg van natuurlijke en sociale bewegingen. Vooral de sociale of migratorische bewegingen ondergaan rechtstreeks de invloed van de economische en sociale toestanden.

Om een inzicht te krijgen in de samenstellende factoren van de bevolkingsevolutie in de periode 1891-1960 worden hier in het kort de verschillende bevolkingsdeterminanten ontleed (1).

(1) Voor de jaargegevens vanaf 1891, zie appendix 1, blz. 225, de plotse dalingen of stijgingen van de bevolkingscijfers die telkens voorkomen na de officiële volkstellingen vinden hun grond in de aanpassingen die nodig bleken ingevolge afwijkingen tussen de rechtstreekse en onrechtstreekse tellingen.

Grafiek II, 1: Loop van de bevolking te Mener, 1891 - 1960.

Tabel II, 2 : Evolutie van de bevolkingsdeterminanten te Menen, 1891-1960.

Periode	Geboorten		Sterften		Inwijking		Uitwijking	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
1891-1900	649	38,8	464	27,8	1.218	72,9	790	47,3
1901-1910	553	28,5	407	20,9	1.135	58,4	1.164	59,9
1911-1920	319	17,6	312	17,3	981	54,3	1.087	60,1
1921-1930	411	21,9	278	14,8	1.169	62,3	938	50,0
1931-1940	333	15,3	291	13,4	941	43,3	870	40,0
1941-1950	332	15,3	287	13,2	689	31,8	741	34,1
1951-1960	342	15,7	279	12,8	689	31,5	736	33,7

A. De geboorten.

Het geboortencijfer volgt de algemene afnemende tendens die kenmerkend is voor alle landen van West-Europa. Het aantal geboorten per 1.000 inwoners bedroeg in de periode 1951-60 te Menen nog slechts 2/5 van de geboorten in de periode 1891-1900. De nataliteit vertoonde vanaf 1890 een konstant dalende lijn tot kort na de tweede wereldoorlog; deze evolutie werd gedurende de periodes 1911-20 en 1941-45 nog verscherpt door de oorlogsomstandigheden. Na de tweede wereldoorlog was een lichte verbetering merkbaar. Het huidig geboortencijfer te Menen (342 eenheden of 15,7 ‰) is ongunstig en ligt circa 4 per duizend beneden het niveau dat voor een normale vervanging van de bevolking noodzakelijk is.

B. De sterften.

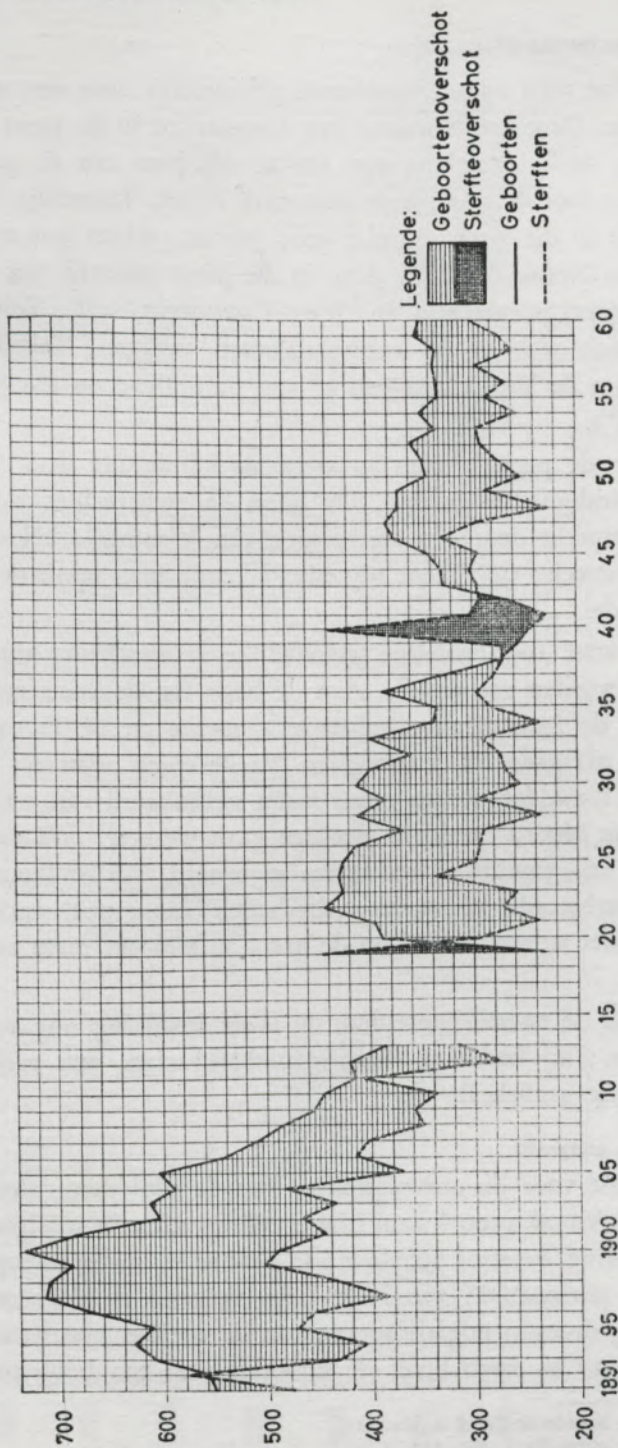
Ook de sterftegraad (het aantal sterften per 1.000 inwoners) is sinds de periode 1891-1900 zeer sterk gedaald. Het aantal sterfgevallen per 1.000 inwoners viel terug van 27,8 ‰ in 1891-1900 tot 12,8 ‰ (279 eenheden) in de periode 1951-60. Deze daling van de mortaliteit vindt haar oorsprong in de vooruitgang van de geneeskunde en de algemeen betere hygiënische toestanden en levensvoorwaarden.

Grafiek II, 2 geeft een visueel beeld van het verloop van de geboorten en sterften van 1891 tot 1960; deze grafiek toont eveneens aan hoe het natuurlijk akkres op permanente wijze versmalt.

(a) Jaargemiddelde in absolute cijfers.

(b) Jaargemiddelde per 1.000 inwoners.

Grafiek II,2: Evolutie van de geboorten en sterften te Mene, 1891 - 1960.

Legende:

- Geboortensverschot
- Sterfteverschot
- Geboorten
- Sterften

C. De immigratie.

Tot vóór 1940 was Menen gekenmerkt door een sterke immigratie. Deze kende vooral een hoogtepunt in de jaren 1890-1910. Deze sterke inwijking viel toe te schrijven aan de aantrekkingskracht van de grote industriecentra Rijsel, Tourcoing en Roubaix welke in die jaren in volle groei waren: tekort aan arbeidskrachten in Noord-Frankrijk ging in die jaren gepaard met een gebrek aan werkgelegenheid in West-Vlaanderen zelf. Vele arbeiders kwamen zich in de grensgemeenten vestigen. Talrijke redenen hielden de Westvlamingen af van definitieve inwijking in Frankrijk (1).

In de periode 1911-20 werd de immigratie door de oorlogsomstandigheden geremd. De jaren na 1920 echter werden terug gekenmerkt door een sterke trek van Vlaamse arbeiders naar de grensstreek; de Franse nijverheid kende toen opnieuw een bloei-periode.

Vanaf 1930 kon een geleidelijke vermindering van de inwijking worden vastgesteld. Aan de basis lag de crisis van 1930 die sterk de Noordfranse industrie aantastte en de Franse overheid deed overgaan tot maatregelen om de eigen arbeiders te beschermen. Inmiddels waren reeds zones gelimiteerd van waaruit arbeiders in Noord-Frankrijk mochten gaan werken; ook werd het systeem van grensarbeiderskaarten ingevoerd. Verder kunnen nog de fel verbeterde verkeersmogelijkheden aangestipt worden, waardoor het wonen aan of op de grens in mindere mate noodzakelijk werd.

Na de tweede wereldoorlog is de inwijking nog verder afgenomen; zij bedraagt thans gemiddeld circa 700 eenheden per jaar (zie grafiek II, 3).

D. De emigratie.

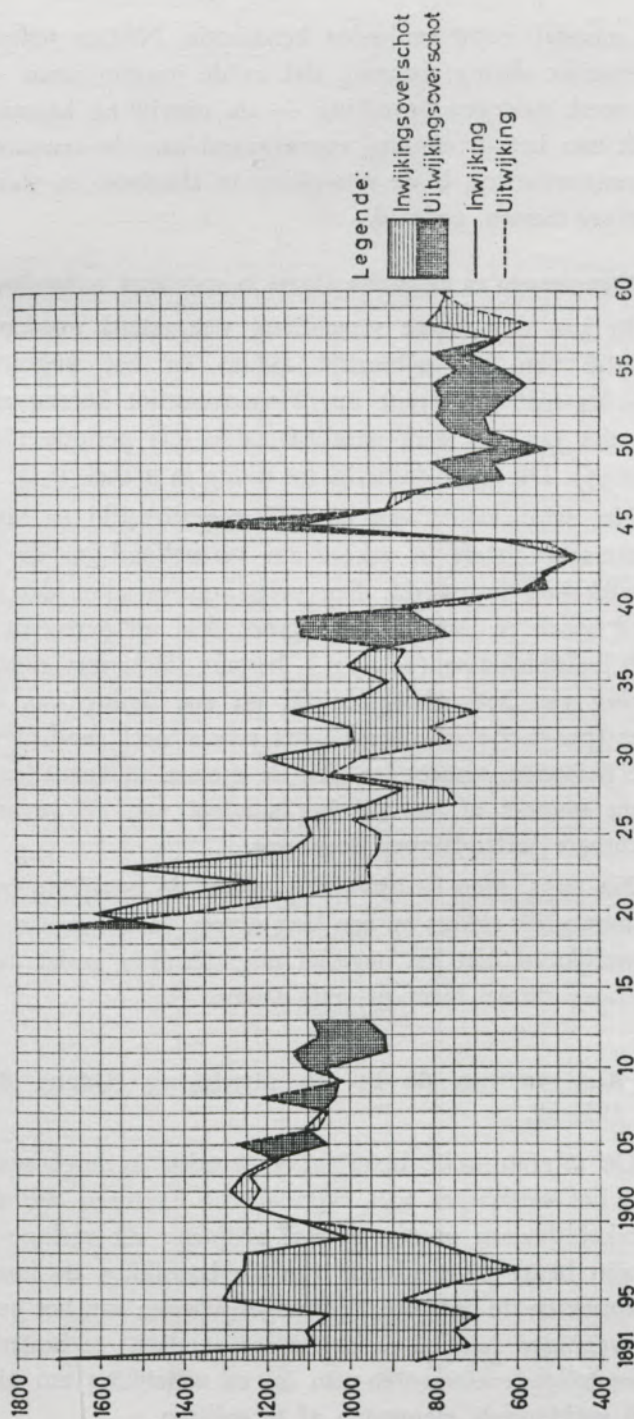
Juist voor de eeuwwisseling was de uitwijking niet bijzonder groot. Vanaf 1900 kwam hierin een opvallende wijziging (2); de uitwijking overtrof steeds 1.000 eenheden, met een topcijfer van 1.273 personen in 1905. De jaren volgend op de eerste wereldoorlog droegen nog de sporen van de oorlogsgebeurtenissen. Tussen 1920 en 1930 bleef de uitwijking op een hoog peil hangen

(1) Zie hoofdstuk IV, § 2, blz. 113.

(2) Zie appendix 1, blz. 225.

In- en uitwijking te Mene, 1891-1960.

Grafiek II,3:

dat meestal 1.000 eenheden benaderde. Nadien volgde een vrij belangrijke daling, zodanig dat in de jongste jaren — ondanks een sterk gestegen bevolking — de uitwijking beneden het peil blijft van het decennium voorafgaand aan de eeuwwende. Sinds de eeuwwisseling is de uitwijking in absolute, en sterker nog in relatieve termen, gedaald.

E. Migratiesaldo en natuurlijk akkres in onderlinge verhouding.

Er kan een zekere samenhang vastgesteld worden tussen de evolutie van het natuurlijk akkres en het migratieoverschot. Periodes met een groot inwijkingsoverschot korresponderen met periodes van een sterk nataliteitssaldo (cfr periode 1890-1900 en 1920-35). Dit komt duidelijk tot uiting in grafiek II, 4.

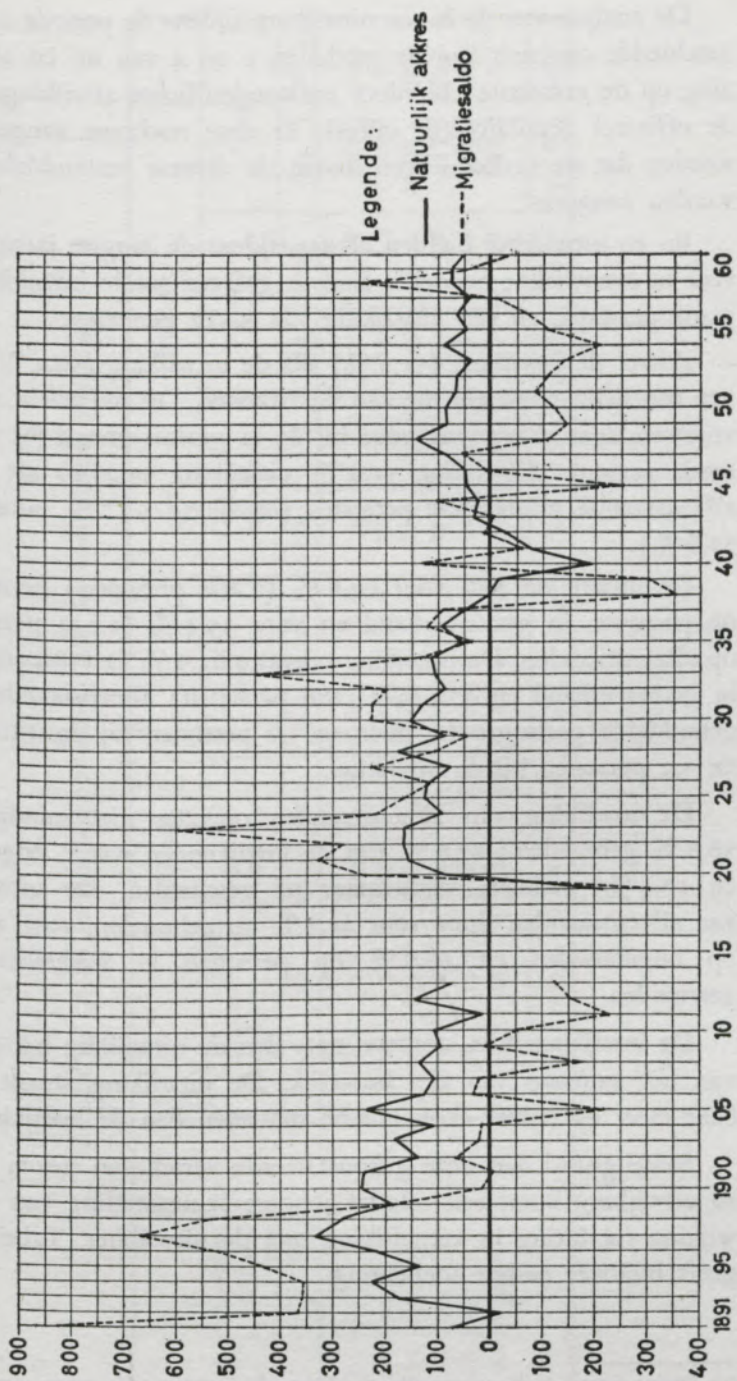
Het samenvallen van positief migratiesaldo en hoog geboortenoverschot heeft in zekere zin versnellend op de bevolkingsontwikkeling ingewerkt. Een vestigingsoverschot dat enige jaren stand houdt en dat voor een groot deel uit personen in de jongere leeftijdsklasse (20-35 j.) bestaat, induceert normaliter een stijging van het geboortecijfer en een daling van het sterftecijfer (per 1.000 inwoners); het procentueel aandeel van de oudere personen, waaronder zich de meeste sterfgevallen voordoen, neemt immers af, terwijl het aandeel van de personen in de vruchtbare leeftijdsgroep toeneemt.

Na 1935, toen de uitwijking veelal de inwijking overtrof, lag het natuurlijk akkres op een laag niveau en compenseerde meestal nauwelijks of niet het negatief migratiesaldo, zodat de bevolking nagenoeg stabiel bleef of zelfs afnam.

§ 3. Analyse van de in- en uitwijking tijdens de periode 1955-59.

De migratorische bewegingen worden in hoge mate bepaald door het samenspel van economische factoren die de werkgelegenheidskansen in een gewest aflijnen; dit verloop beïnvloedt op zijn beurt de structuur van de bevolking en korrelatief de dynamiek en de ontwikkelingsmogelijkheden van het gewest. Deze overwegingen leidden er toe nader aandacht te besteden aan de samenstellende elementen van in- en uitwijking om hieruit eventueel verklarende elementen af te splitsen.

Grafiek II,4:
 Evoluitie van de bevolkingscomponenten.
 Natuurlijk akkres en migratiesaldo te Mene, 1891-1960.

De analyse van de in- en uitwijking tijdens de periode 1955-59 geschiedde op basis van de modellen 2 en 4 van in- en afschrijving op de gemeente; hierdoor ontstonden lichte afwijkingen met de officieel gepubliceerde cijfers. Er mag nochtans aangenomen worden dat de verhoudingen tussen de diverse bestanddelen niet werden aangetast.

In- en uitwijking hielden elkaar tijdens de jongste jaren ongeveer in evenwicht; bedoelde analyse gaf een totale inwijking van 3.464 personen en een uitwijking van 3.512 personen.

Zowel de inwijking (51,5 %) als de uitwijking (52,4 %) kennen een licht overwicht toe aan de vrouwen. Dit overwicht van de vrouwen doet zich zowel voor bij de in gezinsverband ⁽¹⁾ migrerende personen (inwijking 51,9 %, uitwijking 52,2 %) als bij de alleenstaande migrerende personen (inwijking 50,7 %, uitwijking 52,6 %).

De uitwijking had voor 64,6 % (2.268 personen) betrekking op personen in gezinsverband en voor 35,4 % (1.244 personen) op alleenstaanden. De inwijking omvatte 62,9 % (2.178 personen) in gezinsverband en 37,1 % (1.286 personen) alleenstaanden. De gemiddelde gezinsgrootte bedroeg 3,0 personen bij de uitwijking en 3,2 personen bij de inwijking.

De inwijking van alleenstaanden omvatte niet minder dan 58,8 % gehuwden; 27,8 % van de inwijkenden waren ongehuwd en 13,4 % weduwe, weduwnaar of gescheiden. De uitwijking van alleenstaanden sloeg voor 42,7 % op gehuwden, voor 37,5 % op ongehuwden en 19,8 % op personen in weduwstaat of gescheiden.

De inwijking is in sterkere mate dan de uitwijking het gevolg van het aangaan van een huwelijk. De uitwijking steunt blijkbaar meer op zuiver economische motieven dan de inwijking.

Samengaand met deze gekonstateerde verschillen tussen de in- en uitwijking komt een relatief jongere samenstelling van de inwijking tot uiting in vergelijking met de uitwijking. Tabel II, 3 geeft hierover nadere toelichting.

(1) Omvat tevens de in groepsverband migrerende personen. Als groep worden behandeld bv. twee broeders, twee zusters, twee of meer kloosterlingen.

Tabel II, 3: In- en uitwijking te Meneu naar leeftijds-groepen, 1955-59.

Leeftijds- groepen	Inwijking						Uitwijking					
	Alleen- staanden		In gezins- verband		Totaal		Alleen- staanden		In gezins- verband		Totaal	
	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt
0-15 jaar	35	2,7	779	35,8	814	23,5	39	3,1	744	32,8	783	22,3
15-20 jaar	72	5,6	122	5,6	194	5,6	112	9,0	110	4,9	222	6,3
20-35 jaar	737	57,3	720	33,1	1.457	42,1	628	50,5	780	34,4	1.408	40,1
35-50 jaar	162	12,6	362	16,6	524	15,1	126	10,1	359	15,8	485	13,8
50-65 jaar	137	10,7	138	6,3	275	7,9	149	12,0	205	9,0	354	10,1
65 en + jaar	143	11,1	57	2,6	200	5,8	190	15,3	70	3,1	260	7,4
	1.286	100,0	2.178	100,0	3.464	100,0	1.244	100,0	2.268	100,0	3.512	100,0

De uitwijking omvat 17,5 % personen van 50 jaar en meer tegenover 13,7 % bij de inwijking. De klasse van 20 tot 35 jaar is de sterkst bezette leeftijdsgroep met 42,1 % bij de inwijking en 40,1 % bij de uitwijking (1). De actieve groepen worden het sterkst in de migratiebeweging betrokken.

Onder de alleenstaanden is vooral de leeftijdsgroep van 20 tot 35 jaar sterk bezet; deze groep, waarin veel migranten door huwelijk voorkomen, omvat 57,3 % van de totale inwijking van alleenstaanden en 50,5 % van de uitwijking. De uitwijking omvat verhoudingsgewijze (en tevens in absolute termen) meer ouderen (27,3 %) dan de inwijking (21,8 %).

De grotere kinderrijkdom van de inwijkende gezinnen dan van de uitwijkende gezinnen treedt eveneens aan het licht uit tabel II, 3 (2). De inwijking omvat 41,4 % personen beneden de 20 jaar tegenover 37,7 % bij de uitwijking.

Het globaal resultaat van in- en uitwijking op de leeftijdsstructuur van de Menense bevolking is tijdens de laatste jaren gunstig zoals geïllustreerd wordt door tabel II, 4.

Tabel II, 4: Saldi van in- en uitwijking te Menen naar leeftijdsgroepen, 1955-59.

Leeftijdsgroepen	Saldi van in- en uitwijking
0-15 jaar	+ 31
15-20 jaar	- 28
20-35 jaar	+ 49
35-50 jaar	+ 39
50-65 jaar	- 79
65 en + jaar	- 60
Totaal	- 48

In de jongere leeftijdsgroepen is er een aanwinst van krachten, terwijl in de leeftijdsgroepen van 50 jaar en ouder de uitwijking de inwijking overtreft. De invloed op het aanbod van arbeidskrachten is gering; de potentieel actieve bevolking daalde met 19 eenheden door het spel van in- en uitwijking.

(1) De klasse van 20 tot 35 jaar had een aandeel van 20,6 % in de leeftijdsopbouw op 31 dec. 1957.

(2) Zie blz. 27.

Een uiterst belangrijk element ter verklaring van in- en uitwijking wordt gevonden in de vergelijkende ruimtelijke spreiding van in- en uitwijking.

Ten aanzien van het eigen arrondissement houden in- en uitwijking te Menen elkaar ongeveer in evenwicht. Het eigen arrondissement levert 31,6 % van de totale inwijking en neemt een zelfde aandeel op van de totale uitwijking. De uitwisseling geschiedt voornamelijk met de omliggende gemeenten Wevelgem, Rekkem, Moorsele en Lauwe en met de steden Kortrijk en Moeskroen. Menen boekt enige winst ten opzichte van Wevelgem (14 gezinnen en 52 alleenstaanden) en blijft ongeveer in evenwicht met de overige randgemeenten; Menen staat evenwel van zijn bevolking af aan Kortrijk (10 gezinnen en 27 alleenstaanden) en aan Moeskroen (17 gezinnen en 5 alleenstaanden).

Ten opzichte van de andere Westvlaamse arrondissementen boekt Menen een uitgesproken inwijkingsoverschot. Deze arrondissementen leveren 45,0 % van de totale inwijking te Menen en nemen slechts 34,2 % op van de uitwijking. Voornamelijk inwoners van het aangrenzende arrondissement Ieper komen zich te Menen vestigen. Het vestigingsoverschot beliep voor de periode 1955-59 73 gezinnen en 124 alleenstaanden; vooral Wervik (16 gezinnen, 17 alleenstaanden) en Geluwe (22 gezinnen, 38 alleenstaanden) dragen bij tot het vestigingsoverschot. De aantrekkingskracht op het arrondissement Roeselare is reeds vrij gering (positief saldo: 2 gezinnen en 26 alleenstaanden); ook Tielt staat nog enkele van zijn bewoners af (4 gezinnen en 9 alleenstaanden). De arrondissementen Oostende en Brugge nemen meer personen op dan zij er afstaan.

De migratiebalans ten opzichte van de andere provincies en het buitenland vertoont een negatief saldo; 810 personen weken in, doch 1.202 weken uit.

Het bevolkingsverlies ten opzichte van de provincies Brabant, Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Henegouwen is niet onbelangrijk (1). Ten aanzien van Frankrijk kan een lichte winst worden geregistreerd; meer dan de helft van de inwijking uit Frankrijk bestaat uit personen van Belgische nationaliteit.

(1) Zie tabel II, 5, volgende blz.

Tabel II, 5: In- en uitwijking te Menen t.o.v. de andere provincies en het buitenland, 1955-59.

Plaats van herkomst of bestemming	Inwijking		Uitwijking		Saldo	
	Aantal gezinnen	Alleen- staanden	Aantal gezinnen	Alleen- staanden	Aantal gezinnen	Alleen- staanden
Prov. Brabant . .	40	66	84	117	— 44	— 51
Prov. Antwerpen .	19	22	35	49	— 16	— 27
Prov. Oost-Vlaan- deren	28	52	43	68	— 15	— 16
Prov. Henegouwen .	22	38	33	56	— 11	— 18
Overige provincies .	9	26	18	40	— 9	— 14
Frankrijk	24	125	29	94	— 5	+ 31
Andere landen . .	6	16	11	19	— 5	— 3

De trek van inwoners van Menen naar andere provincies van het land duidt op de geringe waaier in de werkgelegenheid te Menen en omgeving in vergelijking met deze gewesten.

Vooral de analyse van de leeftijdsopbouw van deze migratiestromingen geeft duidelijke inzichten. Zo werd de uitwijking naar andere provincies en het buitenland voor 71,2 % gevormd uit personen van minder dan 35 jaar; de inwijking uit andere provincies en andere landen omvat slechts 66,5 % personen van minder dan 35 jaar. De verhoudingen liggen tegengesteld voor de migratiebeweging in het eigen arrondissement en met de andere arrondissementen van West-Vlaanderen. De inwijking uit andere arrondissementen van West-Vlaanderen slaat voor 74,1 % op personen van minder dan 35 jaar tegenover een aandeel van 70,1 % voor de uitwijking; de inwijking uit eigen arrondissement betreft voor 70,3 % personen van minder dan 35 jaar tegenover een aandeel van 64,3 % bij de uitwijking.

Een ontleding van in- en uitwijking naar de bedrijvigheid van de migrerende releveert volgende interessante aspecten (1).

Het aantal inwijkende personen (werknemers) tewerkgesteld in industrie en handel overtrof het aantal uitwijkenden met 101 personen gedurende de periode 1955-59; het uitwijkingsoverschot naar andere provincies beliep nochtans niet minder dan 104 eenheden. Onder de werkgevers in industrie en handel lag de verhouding tegengesteld; er was hier een uitwijkingsoverschot van

(1) Voor de absolute cijfergegevens, zie appendix 2, blz. 227.

58 personen. Ook onder de werkgevers was er een verlies ten opzichte van de overige provincies (59). In de landbouwsector viel een uitwijkingsoverschot te noteren zowel bij de werknemers (9) als bij de werkgevers (8). Bij de vrije beroepen en ambtenaren valt uit de saldi weinig af te leiden. Onder de bedienden viel een negatief saldo (16) te registreren door verlies aan de overige provincies (15). In de categorie personen zonder beroep weken 98 personen meer uit dan er inweken; het onevenwicht was belangrijk ten aanzien van de overige provincies (— 184). Als stedelijk centrum ziet Menen meer gepensioneerden inwijken dan uitwijken (+ 34).

Konkluderend kan op volgende aspecten van de migratie de aandacht gevestigd worden:

- (i) vooral de vol-actieve groepen worden in de migratiebeweging betrokken;
- (ii) er is een geringe winst in de jonge leeftijdsgroepen;
- (iii) het arbeidsaanbod wordt kwantitatief weinig beïnvloed door in- en uitwijking;
- (iv) Menen is inwijkingsgebied ten opzichte van de aangrenzende Westvlaamse arrondissementen en uitwijkingsgebied ten aanzien van de andere provincies;
- (v) Menen is inwijkingsgebied voor arbeiders en uitwijkingsgebied voor patroons en bedienden.

§ 4. Leeftijdsstructuur van de bevolking, 1957

Bij de studie van de leeftijdsstructuur van de bevolking op 31 december 1957 (1) vallen dadelijk de asymmetrische vorm van de pyramide en de versmalling van de basis op. Vooral onder de ouderen is het overwicht van de vrouwen belangrijk. In de leeftijdsgroepen van 45 jaar en meer telt Menen 117 vrouwen voor 100 mannen; in de leeftijdsgroepen van minder dan 45 jaar bedraagt de verhouding 102 tegenover 100.

In vergelijking met de oudere leeftijdsklassen, die sterk bezet zijn, is de bezetting van de jongere leeftijdsklassen deficitair.

(1) De samenstelling van de leeftijdsstructuur op 31 dec. 1957 werd mogelijk door de gegevens van 1947 aan te passen, met behulp van het aantal geboorten, sterfgevallen, emigranten en immigranten naar leeftijd sinds 1947. Opname Centrum voor Regionale Ontwikkeling, Gent.

Deze vaststellingen wijzen op een veroudering van de bevolking die nog duidelijker blijkt uit een vergelijking met de toestand op 31 december 1947 (zie grafiek II, 5). Tabel II, 6 geeft de vergelijkende cijfers.

Ondanks een vermindering van de totale bevolking sedert 1947 met 368 eenheden, kenden de leeftijdsklassen van meer dan 55 jaar een sterke toename. Alle leeftijdsklassen van boven de 55 jaar hadden in 1957 een hogere bezetting dan in 1947, en dit zowel wat de mannelijke als de vrouwelijke bevolking betreft. De totale toename van de bevolking van meer dan 55 jaar bedroeg sedert 1947 998 eenheden (+ 22,4 %).

De sterke inkrimpingen, die in 1957 de leeftijdsgroepen van 15 tot 20 j. en 40 tot 45 j. kenmerkten, waren het gevolg van een vermindering van de nataliteit tijdens de wereldoorlogen. In de leeftijdsklassen van minder dan 15 jaar was in 1957 een sterkere bezetting waar te nemen dan in 1947; de klasse van 5 à 10 j. was in 1947 getekend door de lage nataliteit tijdens de tweede wereldoorlog.

Tabel II, 6: De leeftijdsstructuur van de bevolking te Menen op 31 dec. 1947 en 31 dec. 1957.

Leeftijdsklasse	Mannen			Vrouwen		
	31 dec. 1947	31 dec. 1957	Vershil	31 dec. 1947	31 dec. 1957	Vershil
0- 5 j.	791	808	+ 17	883	759	- 124
5-10 j.	631	771	+ 140	591	760	+ 169
10-15 j.	739	741	+ 2	732	830	+ 98
15-20 j.	774	608	- 166	849	593	- 256
20-25 j.	843	709	- 134	908	667	- 241
25-30 j.	740	734	- 6	799	773	- 26
30-35 j.	595	752	+ 157	626	829	+ 203
35-40 j.	797	720	- 77	882	759	- 123
40-45 j.	925	560	- 365	972	599	- 373
45-50 j.	887	728	- 159	919	832	- 87
50-55 j.	794	810	+ 16	897	866	- 31
55-60 j.	609	720	+ 111	664	821	+ 157
60-65 j.	520	624	+ 104	555	791	+ 236
65-70 j.	393	443	+ 50	473	519	+ 46
70-80 j.	457	513	+ 56	530	686	+ 156
80 en + j.	117	159	+ 42	139	179	+ 40
Totaal	10.612	10.400	- 212	11.419	11.263	- 156

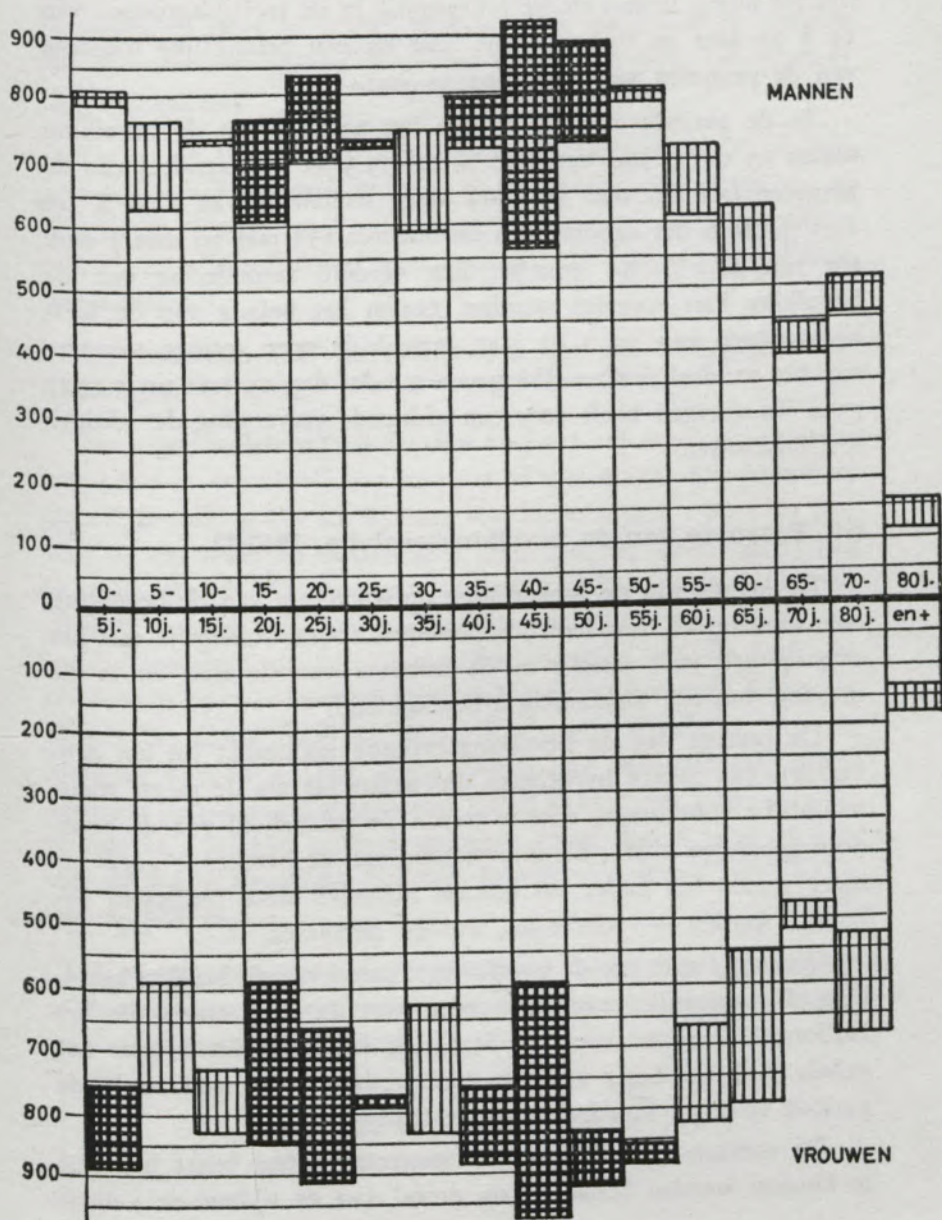
Grafiek II,5:

Leeftijdsopbouw van de bevolking te Mene op

31 dec. 1947 en

31 dec. 1957.

 Toename van de bevolking tussen 1947 en 1957
 Vermindering van de bevolking tussen 1947 en 1957

De personen die in 1957 behoorden tot de leeftijdsgroep van 30 à 35 jaar werden geboren in een periode van vrij hoge nataliteit, terwijl in 1947 deze klasse dun bezet was ingevolge het laag aantal geboorten tijdens de eerste wereldoorlog.

De veroudering der bevolking in Menen komt voornamelijk tot uiting in een sterke inkrimping in de leeftijdsgroepen van 15 à 30 jaar en van 35 à 50 jaar en een belangrijke toename van de personen van meer dan 55 jaar.

In de periode 1947-57 daalde het aandeel van de bevolking tussen 15 en 55 jaar van 60,0 % tot 53,3 %. Het aandeel van de jongeren (minder dan 15 jaar) steeg weliswaar van 19,8 % tot 21,5 % doch het aandeel van de ouderen (55 jaar en meer) nam toe van 20,2 % tot 25,2 %. Een verdere veroudering van de bevolking kan voorzien worden, gezien het belang van de leeftijdsgroepen van 50 à 65 jaar, terwijl de zeer geringe toename van het aandeel der bevolking van minder dan 15 jaar sinds 1947 geen waarborgen biedt voor een afdoende vervanging der actieve leeftijdsklassen.

§ 5. Prognose van de bevolkingsevolutie, 1957-72.

De kennis van de toekomstige ontwikkeling van de bevolking naar omvang en naar leeftijdsopbouw is vooral belangrijk met het oog op een juist inzicht in de uitbouw van de stad en in de omvang van het toekomstig arbeidsaanbod.

De raming van de bevolkingsevolutie noodzaakt tot het aanvaarden van zekere hypothesen die weliswaar als de meest waarschijnlijke voorkomen, doch waaraan de geldigheid van de prognose gebonden blijft; bij interpretatie van de berekende gegevens moet steeds het kader — binnen hetwelke deze resultaten bekomen werden — voor ogen worden gehouden.

Waar het gaat om de overlevingskansen van de huidige bevolking, kan gebruik gemaakt worden van de sterftetafels die het Nationaal Instituut voor de Statistiek heeft berekend voor het gehele Rijk op basis van de sterfteverhoudingen gedurende de periode 1954-57, ingedeeld naar leeftijdsgroepen.

De toekomstige omvang der jongerengroepen blijkt het best te kunnen worden benaderd op grond van de tijdens de jongste

jaren vastgestelde vruchtbaarheidscoëfficiënten. Tijdens de periode 1955-59 werden te Menen gemiddeld 79,6 kinderen geboren per 1.000 vrouwen tussen 15 en 45 jaar. Op grond van deze verhouding, rekening houdend met een verhouding van 105 jongens tegenover 100 meisjes en uitgaand van de overlevingskansen zoals vastgesteld voor het Rijk, zal de jongerenbevolking evolueren zoals aangeduid in tabel II, 7 (1); in deze tabel werd ook de evolutie van de potentieel actieve bevolking en van de ouderlingenbevolking opgenomen.

De totale bevolking zal tussen einde 1957 en 1972 in vrij geringe mate toenemen, nl. van 21.663 personen tot 22.429 of met 3,5 %; hierbij werd aangenomen dat in- en uitwijking elkaar zullen neutraliseren zowel naar omvang als naar samenstellende bestanddelen.

De structuur naar leeftijdsgroepen zal vrij belangrijke verschuivingen vertonen.

De groep jongeren (minder dan 15 jaar) zal regelmatig stijgen van 4.669 in 1957 tot 4.977 in 1972 of met 6,6 %. De potentieel actieve bevolking (15 tot 65 jaar voor de mannen, 15 tot 60 jaar voor de vrouwen) zal daarentegen inkrimpen en dalen van 13.704 in 1957 tot 13.168 in 1972 of met 3,9 %. Zoals blijkt uit tabel II, 7 is er vrij veel variatie in de evolutie van de diverse leeftijdsgroepen; de zeer onregelmatige vorm van de leeftijdsopbouw in 1957 is relevant terzake. De evolutie van de niet meer actieve bevolking duidt op een vrij vlugge veroudering van de Menense bevolking; het aantal buiten alle beroepsbedrijvigheid getreden personen zal stijgen van 3.290 in 1957 tot 4.284 in 1972 of met 30,2 %. Het aandeel van deze groep dat in 1957 15,2 % van de totale bevolking bedroeg zal in 1972 reeds tot 19,1 % zijn opgelopen.

Men mag aannemen dat het probleem van de werkverschaffing te Menen niet verzwaard zal worden door een aanwas van de potentieel actieve bevolking.

(1) Zie volgende blz.

Tabel II, 7 : Prognose van de bevolkingsevolutie te Menen, 1957-72.

Leeftijdsgroep	31 dec. 1957		31 dec. 1967		31 dec. 1972	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
0 à 5 j.	808	759	865	835	863	832
5 à 10 j.	771	760	817	788	854	827
10 à 15 j.	741	830	796	751	815	786
	2.320	2.349	2.478	2.374	2.532	2.445
15 à 20 j.	608	593	766	757	793	750
20 à 25 j.	709	667	735	826	762	755
25 à 30 j.	734	773	601	589	730	823
30 à 35 j.	752	829	698	662	596	586
35 à 40 j.	720	759	721	764	691	657
40 à 45 j.	560	599	735	815	711	757
45 à 50 j.	728	832	694	741	718	804
50 à 55 j.	810	866	526	578	667	725
55 à 60 j.	720	821	656	786	493	558
60 à 65 j.	624	791	685	793	592	744
	6.965	7.530	6.817	7.311	6.753	7.159
65 à 70 j.	443	519	558	710	588	724
70 à 75 j.	332	402	424	616	442	606
75 j. en +	340	463	416	621	451	729
	1.115	1.384	1.398	1.947	1.481	2.059
TOTAAL	10.400	11.263	10.693	11.632	10.766	11.663
Potentieel actieve bevolking	6.965	6.739	6.817	6.518	6.753	6.415

§ 6. De aktiviteitsstructuur in 1947.

Op 31 december 1947 telde Menen een economisch actieve bevolking van 10.172 eenheden, of 46,2 % van de totale bevolking. Deze verhouding kan als zeer hoog bestempeld worden daar zij in het arrondissement Kortrijk 43,8 %, in West-Vlaanderen 39,5 % en in het Rijk 40,9 % bedroeg.

Deze zeer ruime actieve bevolking te Menen vindt zijn verklaring in een vrij hoge aktiviteitskwote van de vrouwen en in de leeftijdsopbouw van de Menense bevolking. Het percentage vrouwen in de actieve bevolking bedroeg te Menen 31,9 % of ruim 8 % meer dan in het Rijk ; het aandeel van de demografisch actieve bevolking (15 tot 65 j.) bedroeg te Menen 70,6 % tegenover 68,7 % in het Rijk. Het groot aantal vrouwelijke grensarbeiders en de geringe kinderrijkdom van de grensarbeidersgezinnen hebben deze verhoudingen toegespitst (1).

De indeling van de actieve bevolking naar geslacht en sociale stand valt af te lezen uit tabel II, 8.

Tabel II, 8: Indeling van de actieve bevolking te Menen naar geslacht en sociale stand, 31 dec. 1947.

Sociale stand	M E N E N						West-Vlaanderen	Het Rijk
	Mannen		Vrouwen		Totaal		pCt	pCt
	abs.	pCt	abs.	pCt	abs.	pCt		
Patroons . . .	1.401	20,2	508	15,6	1.909	18,8	25,7	22,2
Bedienden . .	866	12,5	350	10,8	1.216	11,9	12,4	19,5
Werklieden . .	4.519	65,2	2.257	69,6	6.776	66,6	53,7	51,9
Helpers . . .	142	2,1	129	4,0	271	2,7	8,2	6,4
Totaal	6.928	100,0	3.244	100,0	10.172	100,0	100,0	100,0

Opvallend is het zeer hoog aandeel van de werklieden. Houdt men echter rekening met de ontwikkeling van Menen tot typische woonstad van grensarbeiders, dan wordt dit hoog aandeel meteen duidelijk. Het lage aandeel van de bedienden dient verklaard door het feit dat onder de grensarbeiders zeer weinig bedienden

(1) Zie hoofdstuk IV, § 4, blz. 127.

worden aangetroffen; de toegang tot deze betrekkingen valt voor de grensarbeiders moeilijk te verwezenlijken.

De klasse van de patroons neemt te Menen dan ook een verhoudingsgewijze gering aandeel in. Evenzo vertegenwoordigen de helpers een gering percentage in de actieve bevolking.

In hetzelfde perspectief dient de indeling van de actieve bevolking naar beroepsgroep te worden gezien. De grensarbeid determineert deze indeling en legt uitgesproken het aksent op de secundaire sektor, zoals blijkt uit tabel II, 9.

Tabel II, 9: Indeling van de actieve bevolking naar sektor, 31 dec. 1947.

	Absoluut	pCt	Het Rijk pCt
Primaire sektor (a)	269	2,7	12,1
Secundaire sektor (b)	6.950	68,3	48,8
Tertiaire sektor (c)	2.953	29,0	39,1
Totaal	10.172	100,0	100,0

Slechts een klein deel van de actieve bevolking behoort tot de primaire sektor. De zeer snelle aangroei van de bevolking rond de eeuwwisseling maakte van Menen een typische woongemeente waar de landbouwfunctie uiterst beperkt werd.

Evenals bij de primaire sektor, ligt het aandeel van de tertiaire sektor in de actieve bevolking te Menen eerder aan de lage kant. Slechts 29,0 % van de beroepsbevolking behoort tot de handels- en distributiesektor, waar voor het Rijk deze verhouding 39,1 % bedraagt.

In vergelijking met de Rijksgegevens kent de secundaire sektor een zeer sterke bezetting; de respectievelijke verhoudingen tegenover de totale beroepsbevolking zijn 48,8 % voor het Rijk en 68,3 % voor Menen.

Bij de indeling der actieve bevolking naar de aard van het beroep wordt de eerste plaats ingenomen door de be- en verwerkende nijverheid met als bijzonderste subgroepen: textiel

(a) Land-, bos en tuinbouw.

(b) Extraktieve bedrijven, be- en verwerkende nijverheid, bouwbedrijf.

(c) Transportbedrijf, handel, diensten, openbare diensten.

(3.578 eenheden), metaal (635 eenheden) en hout- en kurkwerking (572 eenheden). Deze aktiviteitsstructuur volgt van dichtbij de industriële structuur van Noord-Frankrijk. Tabel II, 10 geeft de indeling van de aktieve bevolking te Menen naar aard van de bedrijvigheid.

Tabel II, 10: Indeling van de aktieve bevolking te Menen naar de aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947.

Beroepsgroep	MENEN		Het Rijk pCt
	Absoluut	pCt	
Land- en bosbouw	269	2,6	12,1
Mijnbouw	59	0,6	5,5
Be- en verwerkende nijverheid	6.394	62,9	37,7
Bouwbedrijf	497	4,9	5,7
Transportbedrijf	246	2,4	7,0
Handel en geldwezen	1.293	12,7	13,4
Hotel- en persoonsdiensten	644	6,3	5,9
Openbare diensten en andere	669	6,6	10,1
Zonder aktiviteit	101	1,0	2,6
Totaal	10.172	100,0	100,0

De handel neemt 11,5 % in van de aktieve bevolking.

De indeling naar de aard der bezigheid toont aan dat de aktieve bevolking voor meer dan de helft tot de be- en verwerkende nijverheid behoort, met als dominerende bedrijfstak de textielnijverheid.

HOOFDSTUK III

DE PLAATSELIJKE WELVAARTSRONNEN TE MENEN

Algemeen overzicht.

Op eind 1947 verschaften de diverse te Menen tot ontwikkeling gekomen bedrijvigheden werk aan 5.737 personen. In procent van de actieve bevolking bedroeg deze tewerkstelling 56,4 %.

Tabel III, 1 (1) geeft een overzicht van de tewerkstelling in de te Menen gevestigde bedrijven, met indeling naar voornaamste aktiviteitsgroepen en sociale stand.

In de primaire sektor waren te Menen amper 273 personen tewerkgesteld, d.i. 4,8 % van de totale tewerkstelling en 2,7 % van de actieve bevolking. In het Rijk was op eind 1947 12,5 % van de actieve bevolking (2) bij de landbouwbedrijvigheid betrokken.

In de secundaire sektor vonden 2.795 personen een bestaansbron, d.i. 48,7 % van de plaatselijke tewerkstelling en 27,5 % van de actieve bevolking. Het aandeel van de secundaire sektor in de actieve bevolking van het Rijk bedroeg 50,1 % (3).

De tertiaire sektor bood werkgelegenheid aan 2.669 personen, d.i. 46,5 % van de totale tewerkstelling en 26,2 % van de actieve bevolking. Deze sektor stelde in het Rijk 37,4 % van de actieve bevolking tewerk.

De plaatselijke tewerkstelling omvat 32,7 % patroons, 45,4 % arbeiders, 17,3 % bedienden en 4,6 % helpers.

Deze structuur wijkt in sterke mate af van de socio-ekonomische structuur van de Menense bevolking welke slechts 18,8 % patroons telt en niet minder dan 66,6 % arbeiders. Steeds komt opnieuw het belang van de grensarbeid naar voor.

De nederzetting van een dichte bevolking te Menen was niet het gevolg van de aantrekkingskracht van werkgelegenheid ter plaatse, doch geschiedde in functie van de ontwikkeling van het

(1) Zie volgende blz.

(2) Personen zonder aktiviteit niet inbegrepen.

(3) Alleenstaande handarbeiders inbegrepen.

Tabel III, 1: *Tewerkstelling naar sociale stand en bedrijvigheid, Meneu, 31 dec. 1947.*

Beroepsgroep	Patroons	Bedienden	Arbeiders (a)	Helpers	Totaal	
					Absoluut	pCt
I. Landbouw, bosbouw	117	—	84	72	273	4,8
II. Bodemindustrie	1	—	10	—	11	0,2
III. Be- en verwerkende nijverheid	497	201	1.674	48	2.420	42,2
Metaalnijverheid	95	20	414	10	539	
Textielnijverheid	42	15	327	5	389	
Houtnijverheid	66	2	225	4	297	
Kledingsnijverheid	135	3	131	8	277	
Voedingswarenbedrijf	98	8	144	18	268	
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	1	76	114	1	192	
Scheikundige nijverheid	14	44	119	—	177	
Bereiding van dranken	7	13	85	—	105	
Tabaknijverheid	9	12	48	—	69	
Niet metaalhoudende delfstoffen	6	4	33	—	43	
Diversen	24	4	34	2	64	
IV. Gebouw en bouwbedrijf	85	3	265	11	364	6,3
V. Vervoer en verkeer	33	74	111	2	220	3,8
Vervoerbedrijf	33	25	106	2	166	
P.T.T.	—	49	5	—	54	
VI. Handel	729	240	147	89	1.205	21,0
Groot- en kleinhandel	719	137	142	89	1.087	
Financie, bank en verzekering	10	103	5	—	118	
VII. Hotelwezen en persoonsdiensten	356	10	233	41	640	11,2
Hotels en spijshuizen	253	4	20	23	300	
Persoonsdiensten, vermakelijkheidsbedrijven	103	6	213	18	340	
VIII. Openbare diensten en diensten van algemeen belang	57	468	79	—	604	10,5
Geneeskunde	29	45	20	—	94	
Onderwijs	2	146	7	—	155	
Andere	26	277	52	—	355	
Algemeel totaal — Absoluut	1.875	996	2.603	263	5.737	100,0
— pCt	32,7	17,3	45,4	4,6	100,0	

(a) Inclusief thuisarbeiders.

nabije Noordfranse industriegebied. Menen slaagde er niet in achteraf, op grond van het aanwezige krachtenpotentieel, plaatselijke initiatieven los te slaan en de eigen industriële uitbouw in verhouding te brengen tot het aanwezige arbeidspotentieel.

Opvallend is het lage aandeel der arbeiders in de plaatselijke tewerkstelling te Menen; dit verhoudingscijfer beliep amper 45 % te Menen, tegenover 54 % in West-Vlaanderen en 52 % in het Rijk. Het ontbreken van industriële ondernemingen van enige omvang en het belang van de handelssector verklaren dit verschijnsel.

De vrouwelijke arbeidskracht komt ruim aan bod in de plaatselijke tewerkstelling; 1.610 vrouwen waren op eind 1947 te Menen tewerkgesteld, d.i. 28,1 % van de totale tewerkstelling (1).

De tertiaire sektor ontwikkelde zich in functie van de plaatselijke bevolking en de prijzensituatie van België tegenover Frankrijk. In deze sektor werd 46,5 % van de totale tewerkstelling bereikt, juist ingevolge de steun van een belangrijke klantkring onder de grensarbeiders en een uitgebreid grenskliënteel.

§ 1. Structuur en werkgelegenheid in de landbouw.

Sinds de eeuwwisseling is de oppervlakte kultuurgrond te Menen bestendig teruggelopen. In 1910 werden 1.361 ha beteeld, in 1929 1.207 ha en in 1950 nog slechts 1.135 ha. Het agrarisch grondgebruik werd door de woonfunctie teruggedrongen; het aandeel van de cultuurgrond bedroeg in 1950 nog slechts 68,8 % van de totale oppervlakte van de gemeente. Dit verhoudingscijfer ligt aanzienlijk beneden het provinciaal gemiddelde (79,5 %) doch boven het Rijksgegeven (59,8 %).

A. Bedrijfsstructuur (2).

1) *Bedrijfs grootte.*

De grootte van de bedrijven bepaalt in hoge mate de teeltverhoudingen, de hiermede samengaande verkeleyingsstructuur,

(1) Het aandeel van de vrouwen in de aktieve bevolking bedraagt 24,2 % in West-Vlaanderen en 23,5 % in het Rijk.

(2) Gegevens naar ligging van de bedrijfszetel, niet naar ligging der gronden. De totale oppervlakte beteeld door landbouwbedrijven met bedrijfszetel te Menen

de mechaniseringsmogelijkheden, de relatieve arbeidsbezetting en uiteindelijk de totale rendabiliteitskansen van het bedrijf.

In tabel III, 2 wordt een overzicht gegeven van het aantal landbouwwitbatingen van meer dan 1 ha, de betaalde oppervlakte en het procentueel aandeel naar grootteklasse van de uitbatingen (1).

Tabel III, 2 : Aantal landbouwwitbatingen en betaalde oppervlakte te Menen, naar grootteklasse der bedrijven, 15 mei 1959 (a).

Bedrijfs grootte	Aantal bedrijven		Betaalde oppervlakte		
	Absoluut	pCt	ha	a	pCt
1 à 3 ha . . .	20	18,3	36	69	3,3
3 à 5 ha . . .	11	10,1	41	57	3,7
5 à 10 ha . . .	29	26,6	218	11	19,6
10 à 20 ha . . .	37	34,0	515	55	46,2
20 à 30 ha . . .	10	9,2	232	24	20,8
30 à 50 ha . . .	2	1,8	70	90	6,4
Totaal	109	100,0	1.115	06	100,0

De sterkst bezette grootteklasse is uitgesproken deze van 10 à 20 ha, met 37 uitbatingen op 109 (34,0 %) en met een aandeel van 46,2 % in het geheel van de betaalde oppervlakte. In West-Vlaanderen was het procentueel aandeel van deze grootteklasse in het totaal aantal bedrijven slechts 21,7 % met 33,3 % van de oppervlakte ; voor het Rijk waren de overeenkomstige percentages respectievelijk 18,0 % en 29,9 %. De bezetting van de hogere grootteklassen neemt zeer snel af ; er werd te Menen geen enkele uitbating van meer dan 50 ha genoteerd.

Ten aanzien van het Rijk en van West-Vlaanderen mag de structuur van de landbouwwitbatingen naar bedrijfs grootte te Menen ongetwijfeld als gunstig bestempeld worden. Tabel III, 3 laat een confrontatie toe van de desbetreffende gegevens voor Menen, West-Vlaanderen en het Rijk.

bedroeg in 1959 1.189,39 ha. De totale betaalde oppervlakte te Menen zelf (ligging der gronden) beliep 1.130,76 ha.

(1) Bedrijven niet voortbrengend voor de verkoop, niet inbegrepen. Er waren 1.806 bedrijven die niet voortbrengen voor de verkoop waarvan 1 met meer dan 1 ha en 5 met 50 a tot 1 ha. De aldus betaalde oppervlakte bedroeg 55,83 ha. Er waren bovendien 64 bedrijven (18,50 ha) van minder dan 1 ha voortbrengend voor de verkoop waaronder 18 beroepstuinbouwers. Er werden tevens 8 uitbatingen zonder teelten geteld.

(a) Voor de volledige statistische reeks, zie appendix 3, blz. 231.

Tabel III, 3: Procentuele verdeling van het aantal bedrijven en betaalde oppervlakte, per grootteklasse, 15 mei 1959.

Bedrijfs-grootte	Aantal bedrijven			Betaalde oppervlakte		
	Menen	West-Vlaanderen	Rijk	Menen	West-Vlaanderen	Rijk
1 à 5 ha	28,4	39,1	47,7	7,0	11,8	15,5
5 à 10 ha	26,6	28,9	26,9	19,6	22,6	23,0
10 à 20 ha	34,0	21,7	18,0	46,2	33,3	29,9
20 à 50 ha	11,0	9,9	6,3	27,2	29,4	21,4
50 ha en +	—	0,4	1,1	—	2,9	10,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Opvallend zijn vooral de afwijkingen in de relatieve bezetting en betaalde oppervlakte in de grootteklasse 1 à 5 ha, waardoor het beeld te Menen aanzienlijk gunstiger gesteld wordt ten voordele van de klasse 10 à 20 ha.

De gunstiger structuur is nog meer uitgesproken ten aanzien van het Rijk dan ten opzichte van West-Vlaanderen. Deze afwijkende structuur laat vermoeden dat de landbouwactiviteit te Menen in veel grotere mate voorbehouden is gebleven aan de eigenlijke akkerbouw, die door gedeeltelijke inschakeling van meer intensieve kulturen een volwaardig bestaan kan verschaffen aan de uitbater.

De gunstiger verdeling van de bedrijven naar grootteklasse gaat niet gepaard met een gunstiger gemiddelde bedrijfsgrootte der uitbatingen binnen de grootteklassen, zoals blijkt uit tabel III, 4 (1).

Het gunstiger algemeen gemiddelde wordt dus duidelijk bepaald door de andere structuur van de landbouwuitbatingen naar grootte-orde en niet door een voordeliger gemiddelde binnen de respectieve grootteklassen.

In de tijdspanne 1929-59 hebben zich betekenisvolle wijzigingen voltrokken in de externe structuur van de landbouwuitbatingen.

In 1929 werden 139 bedrijven van 1 ha en meer uitgebaat (2). De gemiddelde bedrijfsgrootte van de ondernemingen van 1 ha en meer beliep circa 8,1 ha.

(1) Zie volgende blz.

(2) Bedrijven niet voortbrengend voor de verkoop inbegrepen.

Tabel III, 4: Gemiddelde oppervlakte van de landbouwuitbatingen naar grootteklasse, te Menen, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 15 mei 1959.

Bedrijfs grootte	Gemiddelde oppervlakte (in ha)		
	Menen	West-Vlaanderen	Rijk
1 à 5 ha . .	2,52	2,77	2,71
5 à 10 ha . .	7,52	7,20	7,13
10 à 20 ha . .	13,93	14,13	13,86
20 à 30 ha . .	23,22	24,07	24,02
30 à 50 ha . .	35,45	36,62	37,17
Algemeen gemiddelde	10,23	9,20	8,33

Sindsdien is de betaalde oppervlakte afgenomen, doch heeft er zich een kentering ten goede inzake uitgestrektheid in de uitbatingvormen doorgezet. Een hergroepering van de uitbatingen in grotere eenheden kon inderdaad vastgesteld worden. In 1959 bedroeg de gemiddelde bedrijfs grootte 10,1 ha.

Tabel III, 5: Evolutie van het aantal landbouwbedrijven naar grootteklasse, 1929-59.

Bedrijfs grootte	1929	1950	1959
1 à 5 ha . .	60	38	32
5 à 10 ha . .	34	27	29
10 à 20 ha . .	32	38	37
20 à 30 ha . .	10	9	10
30 à 50 ha . .	3	3	2
Totaal . . .	139	115	110

Het aandeel van de oppervlakte betaald door bedrijven van minder dan 10 ha nam af van 33 % in 1929 tot 27 % in 1959; de hogere categorieën dreven hun aandeel op met 6 %.

2) De versnippering van de gronden.

De versnipperingsgraad van de betaalde gronden kan interessante aanwijzingen verstrekken nopens de mogelijkheden van rationele uitbating van de bedrijven. Te grote versnippering ver-

hindert mechanisering en sluit andere nadelen in zoals grondverlies, tijdverlies, geschillen e.d.m.

Uit tabel III, 6 blijkt de versnipperingsgraad van de gronden te Menen. Tussen 1950 en 1959 is de versnippering van de gronden opvallend ongunstiger geworden.

Tabel III, 6: Gemiddelde grootte van de grondstukken, per bedrijfsklasse, te Menen, 1950-59 (in ha).

Bedrijfsgrootte	1950 (a)	1959 (b)
1 à 5 ha . .	1,75	1,24
5 à 10 ha . .	3,20	2,45
10 à 20 ha . .	5,10	3,37
20 à 30 ha . .	11,62	5,53
30 à 50 ha . .	21,24	7,09
Algemeen . .	4,63	3,12

De uitbreiding van de woningbouw impliceerde een verdere verkaveling van tal van landbouwgronden.

In 1950 was de versnippering van de landbouwgronden te Menen veel gunstiger dan in West-Vlaanderen en in het Rijk. Het algemeen gemiddelde per grondstuk beliep nauwelijks 1,08 ha in het Rijk en 2,63 ha in West-Vlaanderen tegenover 4,63 ha te Menen. Niet enkel de gunstiger verdeling van de uitbatingen naar bedrijfsgrootte werkte in deze zin, doch bovendien versterkten de gunstiger verhoudingen binnen de diverse grootteklassen dit resultaat (1).

De binding tussen bedrijfsgrootte en de grootte der percelen, die zowel te Menen als in West-Vlaanderen en in het Rijk een hoge positieve correlatie uitwijst, wordt te Menen gunstiger uitgedrukt dan in de provincie en het Rijk.

Niet enkel bezit de landbouw te Menen een gunstiger structuur naar grootte-orde — met een nagenoeg gelijkwaardige gemiddelde grootte binnen deze grootteklassen — doch bovendien

(a) Totale betaalde oppervlakte, behoudens moestuinen en fruitteelt voor eigen gebruik door personen die geen andere teelten verbouwen.

(b) Bedrijven niet voortbrengend voor de verkoop niet inbegrepen.

(1) Zie appendix 4, blz. 232.

is de versnipperingsgraad van de landbouwgronden er minder ver gevorderd. De herverkaveling der gronden welke een dringende vereiste blijkt voor heel wat landbouwgemeenten, stelt zich niet met dezelfde kracht te Menen waar nog van een vrij gezonde toestand kan gewaagd worden.

3) Eigendomsverhoudingen.

De eigendomsverhoudingen van de landbouwuitbatingen worden hierna aan een korte analyse onderworpen. In tabel III, 7 komen vergelijkende cijfers voor van de eigendomsverhoudingen te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk.

Tabel III, 7: Eigendomsverhoudingen, naar grootte van de landbouwuitbatingen, te Menen, West-Vlaanderen en het Rijk, 1950-59.

Bedrijfs-grootte	Uitgebaat als eigenaar					
	Menen		West-Vlaanderen		Het Rijk	
	1950	1959 (a)	1950	1959	1950	1959
1 à 5 ha . . .	66,4	56,8	33,2	36,3	40,3	(b)
5 à 10 ha . . .	18,5	23,0	25,6	28,6	36,4	
10 à 20 ha . . .	17,6	20,1	20,1	23,5	33,0	
20 à 30 ha . . .	0,3	12,2	13,1	15,7	32,1	
30 à 50 ha . . .	20,7	31,0	10,1	14,7	21,2	
50 ha en meer . .	—	—	13,7	23,2	14,0	
Totaal	19,2	22,3	20,8	23,7	32,6	32,3

Het deel van de landbouwgrond dat in eigendom wordt uitgebaat is te Menen (22,3 %) enigszins geringer dan in West-Vlaanderen (23,7 %) en aanzienlijk lager dan in het Rijk (32,3 %). Algemeen wordt vastgesteld dat naarmate de grootteklasse toeneemt het percentage eigendom daalt. Voorheen werd gekonstateerd dat te Menen relatief een groter aandeel van de uitgebate kultuurgrond tot de hogere grootteklassen behoort. Ook te Menen duidt de algemene beweging op een afneming van de eigendomsverhoudingen bij stijgende grootteklasse. Nadere beschouwing wijst evenwel uit dat te Menen de eigendomsverhou-

(a) Bedrijven niet voortbrengend voor de verkoop niet inbegrepen.

(b) Gegevens voor het Rijk niet beschikbaar naar grootteklasse, op het ogenblik van het ter perse gaan.

dingen binnen de grootteklassen in 1950 over het algemeen ongunstiger waren dan in West-Vlaanderen en het Rijk. Enkel in de laagste klasse (1 à 5 ha) was de situatie te Menen — maar dan ook sterk uitgesproken — voordeliger dan in West-Vlaanderen en het Rijk. Voor ieder van de overige klassen bestonden ongunstige afwijkingen ten opzichte van West-Vlaanderen en vooral ten aanzien van het Rijk. Deze afwijkingen kunnen niet toegeschreven worden aan een hogere gemiddelde bedrijfsoppervlakte te Menen; de lagere versnipperingsgraad van de percelen kan er echter het verwerven van grond in eigendom tegengewerkt hebben. De eerder smalle basis in de hoogste grootteklassen te Menen dient mede verrekend te worden bij de interpretatie van de in tabel III, 7 voorkomende resultaten.

Na 1950 blijkt steeds meer landbouwgrond door de uitbaters in eigendom te zijn verworven; er kan hier ongetwijfeld een verband gelegd worden met de voortschrijdende versnippering van de gronden waardoor het verwerven in eigendom in het bereik wordt gebracht van de uitbaters.

Bij de dwergondernemingen van minder dan 1 ha werd in 1959 61,1 % van de oppervlakte in eigendom uitgebaat.

B. Teelten en veestapel.

1) Teelten (1).

Te Menen domineert de teelt van graangewassen. De algemene landbouwtelling van 1959 wees uit dat 30,8 % van de beeelde oppervlakte door graangewassen was ingenomen; dit verhoudingscijfer ligt aanzienlijk beneden het Westvlaams gegeven (36,7 %) en valt samen met het Rijksgegeven (30,6 %) (2). In deze teeltgroep wordt te Menen relatief veel plaats ingeruimd voor tarwe, zoals tabel III, 8 aantoont. De pedologische structuur van de bodem is hierbij medebepalend voor de keuze van de te telen graangewassen.

Terwijl West-Vlaanderen in het perspectief van het Rijk reeds een sterke concentratie van de nijverheidsteelten uitwijst, kan voor Menen ten aanzien van West-Vlaanderen een gelijkaardige vaststelling gemaakt worden. Het aandeel van de nijverheidsge-

(1) Bedrijven van minder dan 1 ha en bedrijven niet voortbrengend voor de verkoop inbegrepen.

(2) Zie grafiek III, 1.

Tabel III, 8 : Graangewassen te Menen, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 15 mei 1959 (procentuele verdeling).

	Menen	West-Vlaanderen	Het Rijk
Tarwe	60,7	38,0	38,1
Rogge	1,4	8,2	11,9
Gerst	18,6	29,6	20,9
Haver	19,0	23,6	26,8
Andere	0,3	0,6	2,3
	100,0	100,0	100,0

wassen in de totale betaalde oppervlakte bedroeg in 1959 te Menen 17,2 % en in West-Vlaanderen 8,0 %. Deze sterkere gerichtheid op nijverheidsgewassen geschiedt ten nadele van het weide- en grasland, van de tuinbouw en van de « overige kulturen ». De teelt van aardappelen en wortel- en knolgewassen en van droog geogste peulvruchten neemt een groter aandeel in te Menen dan in West-Vlaanderen en het Rijk. Tabel III, 9 is illustratief.

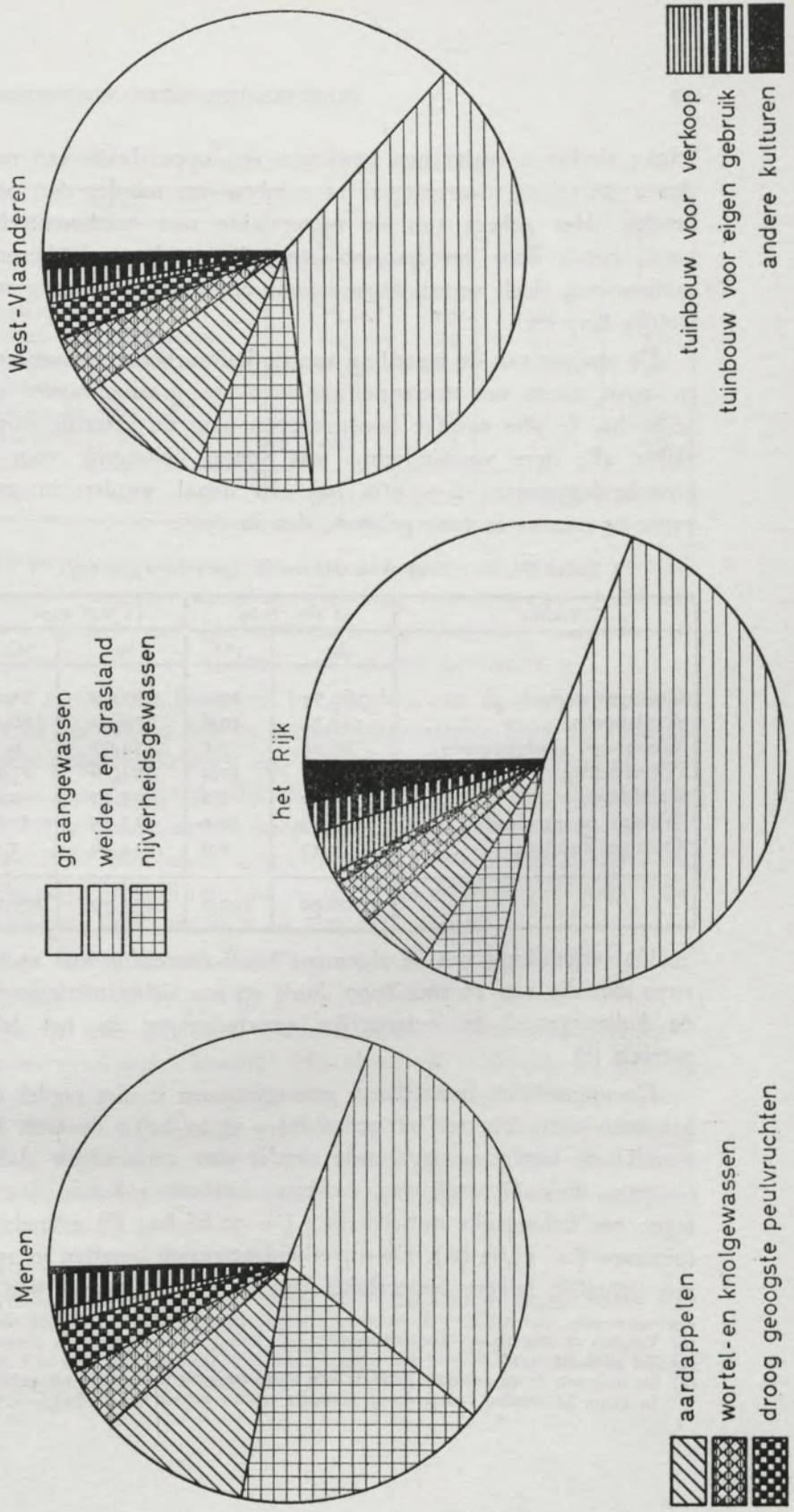
Tabel III, 9 : Procentuele verdeling van het landbouwareaal te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1959.

Teelten	Menen	West-Vlaanderen	Het Rijk
Graangewassen	30,8	36,7	30,6
Weiden en grasland	30,2	36,5	47,5
Nijverheidsgewassen	17,2	8,0	5,1
Aardappelen	10,2	8,8	4,6
Wortel- en knolgewassen	4,2	4,0	3,2
Droog geogste peulvruchten	3,6	2,5	0,7
Tuinbouw voor de verkoop	0,7	0,8	3,0
Tuinbouw voor verbruik in het eigen gezin	2,7	1,6	2,2
Overige kulturen en braakgrond	0,4	1,1	3,1
	100,0	100,0	100,0

Wat betreft de mindere bezetting van weide- en grasland, zal verder onderzocht worden in hoeverre dit gepaard gaat met een mindere oriëntering op de veeteelt.

De tuinbouwteelt — voor de verkoop bestemd — wordt beoefend door 20 beroepstuinbouwers die gezamenlijk 10 ha be-

Grafiek III, 1: Procentuele verdeling van het landbouwareaal te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1959.

telen; slechts 2 onder hen bewerken een oppervlakte van meer dan 1 ha terwijl daarentegen 11 tuinbouwers minder dan 50 a betelen. Het geheel van de oppervlakte met tuinbouwteelten bezet, hetzij door beroepstuinbouwers hetzij door niet-beroepstuinbouwers, doch voortbrengend voor de verkoop, bedroeg nauwelijks 8,51 ha.

De analyse van de besteding van de kultuurbodem tussen 1929 en 1950 toont een toename aan van de graangewassen met 36,85 ha. In alle overige hoofdgroepen nam de beteelde oppervlakte af; deze vermindering was vooral belangrijk voor de nijverheidsgewassen (— 74,62 ha). In totaal werden in 1950 71,11 ha minder in teelt gebracht dan in 1929.

Tabel III, 10: Teelten te Menen in 1929 en 1950 (a).

Teelten	31 dec. 1929		15 mei 1950	
	ha	pCt	ha	pCt
Graangewassen	360,54	29,9	397,39	35,0
Aardappelen	127,54	10,6	118,29	10,4
Wortel- en knolgewassen .	86,24	7,1	74,07	6,5
Nijverheidsgewassen . .	267,28	22,2	192,66	17,0
Tuinbouw	27,02	2,2	25,17	2,2
Weiden en grasland . . .	326,11	27,0	313,75	27,6
Overige kulturen	12,17	1,0	14,46	1,3
	1.206,90	100,0	1.135,79	100,0

De vergelijking van de algemene landbouwteelt van 15 mei 1950 met die van 15 mei 1959 duidt op een lichte toename van de kultuurgrond en belangrijke verschuivingen in het teeltpatroon (1).

De oppervlakte besteed aan graangewassen is niet verder toegenomen doch integendeel gedaald (— 33,05 ha); de teelt van wortel- en knolgewassen kende verder een aanzienlijke daling (— 28,93 ha). De teelt van « overige kulturen » kende daarentegen een belangrijke ontwikkeling (+ 32,66 ha) (2) evenals de tuinbouw (+ 15,95 ha). De nijverheidsgewassen bezetten in 1959 een lichtelijk hogere oppervlakte dan in 1950. Tussen 1950 en

(a) Volgens de ligging der gronden.

(1) Zie tabel III, 11.

(2) De teelt van droog geogste peulvruchten steeg van 9,62 ha in 1950 tot 42,03 ha in 1959. Er worden vooral droog geogste erwten geteeld (41,25 ha).

Tabel III, 11 : Teelten te Menen in 1950 en 1959 (a).

Teelten	15 mei 1950		15 mei 1959	
	ha	pCt	ha	pCt
Graangewassen	399,48	34,4	366,43	30,8
Aardappelen	118,02	10,2	120,76	10,2
Wortel- en knolgewassen .	79,21	6,8	50,28	4,2
Nijverheidsgewassen . .	192,73	16,6	204,98	17,2
Tuinbouw	24,74	2,1	40,69	3,4
Weiden en grasland . . .	332,94	28,7	359,38	30,2
Overige kulturen	14,21	1,2	46,87	4,0
Totaal	1.161,33	100,0	1.189,39	100,0

1959 werd een toename van 26,44 ha gras- en weiland geregistreerd. De analyse van de ontwikkeling van de veestapel zal uitwijzen of hier een (gedeeltelijke) overschakeling naar en een intensivering van de veeteelt heeft plaats gevonden.

De opvallende faktor in het patroon van de teelten is ongetwijfeld het belang van de nijverheidsgewassen. Deze teelt wordt immers gekenmerkt door een relatief grote arbeidsintensiteit. De evolutie van de nijverheidsteelten is dan ook van wezenlijk belang voor het tewerkstellingsverloop in de landbouw te Menen en kan er specifieke problemen scheppen. Men heeft berekend dat 1 ha tabak 2.630 arbeidsuren zou vergen, 1 ha cichorei 720 uren, 1 ha suikerbieten 600 uren en 1 ha vlas 232 uren (1).

Een ietwat nadere ontleding van deze teeltgroep is daarom gewettigd. Tabel III, 12 (2) geeft een inzicht in deze evolutie.

Menen sluit aan bij de vlasgemeenten van het Kortrijkse waar de ruwe vezel wordt bewerkt. Het vlasareaal ondergaat de invloed van de structurele moeilijkheden in de vlasverwerkende nijverheid en kent betrekkelijk grote schommelingen die de bedrijvigheid in deze sektor volgen; de toekenning van een vlasuitzaai-premie hield het vlasareaal tijdens de jongste jaren op een betrekkelijk hoog peil.

(a) Telling van 1959 volgens de ligging van de bedrijfszetel; daarom werden ook de gegevens van 1950 op deze basis genomen. De telling van 1929 verstrekt enkel inlichtingen naar ligging der gronden.

(1) A. DE BISSCHOP: « Toekomstmogelijkheden van Nijverheidsgewassen in West-Vlaanderen », 1954, Brugge, 13.

(2) Zie volgende blz.

De suikerbietenenteelt kende na de oorlog een bestendige uitbreiding en beslaat thans een oppervlakte die nagenoeg het dubbele bedraagt van 1929. De landbouwwitbaters vonden in het verbouwen van de suikerbiet een substituut voor de kwijnende cichoreiteelt die niet meer rendabel was geworden.

Tabel III, 12 : Nijverheidsteelten te Menen, 1929-59. (in ha).

Teelten	1929 (a)	1950 (a)	1950 (b)	1959 (b)
Vlas	85,52	90,91	88,66	81,59
Suikerbieten	53,81	55,57	60,24	97,29
Tabak	42,47	22,85	20,05	18,64
Cichorei	85,48	21,73	22,18	7,26
Andere (koolzaad e.d.)	—	1,60	1,60	0,20
Totaal	267,28	192,66	192,73	204,98

De kern van de tabakteelt ligt in het aanpalende Wervik. De aanwezigheid van een geschikte grondsoort voor de tabakteelt speelde voorheen een veel grotere rol dan dit nu het geval is; deze teelt is thans meer aan de inrichting der bedrijven dan aan de eigenschappen van de bodem gebonden. De verworven vak-kennis en de technische uitrusting van de bedrijven zijn twee voornaamste begunstigingsfactoren die deze teelt binnen de vroeger ontstane teeltcentra houden (1). In 1960 brak echter een plaag uit in deze teelt welke haar ten zeerste voor de toekomst bedreigt.

In 1929 was de tabakteelt, doch vooral de cichoreiteelt, veel belangrijker dan dit op heden het geval is. De achteruitgang van de cichoreiteelt is werkelijk markant en te wijten aan het verlies van de buitenlandse afzetmarkten. Waar vroeger de Belgische cichoreiprijzen richtinggevend waren in Europa, volgen ze thans de wereldprijs; vooral Polen verdrong de traditionele cichoreigewesten. Het grote vraagstuk is thans het invoerprobleem. Ook de tabakteelt werd in West-Vlaanderen en geheel het land teruggedrongen door de buitenlandse concurrentie. De aanzienlijke verhoging van de invoerrechten op tabak met de vervanging van het Beneluxtarief (10 %) door een gemeenschappelijk buitentarief

(a) Volgens de ligging van de gronden.

(b) Volgens de ligging van de bedrijfszetel.

(1) De lokalisatie van de tabakteelt schijnt haar oorsprong te vinden in de zeer actieve smokkelhandel tussen België en Frankrijk in de 18^e eeuw tijdens het Oostenrijks tijdvak.

voor de zes Euromarklanden (30 % ad valorem) zal aan de tabakbelangen geen sterke steun geven gezien de specifiek verbouwde kwaliteiten.

Het speculatief karakter van de nijverheidsteelten brengt mede dat betrekkelijk grote schommelingen in het geheel van de beteelde oppervlakte in de loop der jaren aan het licht treden.

2) *Veestapel.*

Van 1929 tot 1959 zijn gevoelige wijzigingen ingetreden in de veestapel op de landbouwbedrijven te Menen, zoals tabel III, 13 aantoont.

Tabel III, 13: Veestapel te Menen, 1929-59.

	1929	1950	1959
Landbouwpaarden	174	157	124
Rundvee	906	1.227	1.829
Melkkoeien	558	574	567
Varkens	167	576	910
Leghennen	18.453	6.513	14.336

Het aantal runderen is toegenomen van 906 stuks in 1929 tot 1.829 stuks in 1959, hetgeen een verdubbeling van het aantal betekent. De bezetting per 100 ha gras- en weiland steeg van 278 stuks tot 509. Vooral het aantal stuks jong- en mestvee is gevoelig toegenomen tegenover een nagenoeg stabiel gebleven aantal melkkoeien. Het aantal varkens is sinds 1929 vlug aangegroeid; de varkensstapel was in 1929 zeer miniem (167 stuks) en ligt thans nog betrekkelijk laag. In 1929 werden slechts 14 varkens gekweekt per 100 ha landbouwgrond tegenover 76 in 1959. Het aantal landbouwpaarden vertoont een dalende lijn als gevolg van een toenemende motorisatie, verschijnsel dat zich in het ganse land doorzet.

In tabel III, 14 (1) wordt een vergelijkende staat gegeven van de bezetting van de veestapel te Menen, in West-Vlaanderen en in het Rijk (2).

De landbouwbedrijven te Menen beschikken over een minder rijke veestapel in verhouding tot de provincie. Het aantal varkens

(1) Zie volgende blz.

(2) Daar de gegevens van de algemene landbouwtelling van 1959 op het ogenblik van het ter perse gaan nog niet beschikbaar waren voor West-Vlaanderen en het Rijk, werden hier de resultaten van de jaarlijkse telling van 15 mei 1960 opgenomen.

Tabel III, 14: Bezetting van de veestapel te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1960.

	Menen	West-Vlaanderen	Het Rijk
Aantal landbouwpaarden			
per 100 ha kultuurgrond . . .	10,5	11,6	9,6
Aantal stuks rundvee			
per 100 ha kultuurgrond . . .	161,7	170,5	162,1
per 100 ha gras- en weiland . .	498,1	457,9	335,1
Aantal melkkoeien			
per 100 ha kultuurgrond . . .	51,8	52,0	60,7
per 100 ha gras- en weiland . .	159,6	139,7	125,5
Aantal varkens			
per 100 ha kultuurgrond . . .	104,5	209,6	104,0
Aantal leghennen			
per 100 ha kultuurgrond . . .	1.233,2	828,2	395,2

per 100 ha kultuurgrond bereikt slechts de helft van het provinciaal gegeven. Ook het totaal aantal stuks rundvee per 100 ha kultuurgrond ligt beneden het provinciaal cijfer, met evenwel een vrij gunstige verhouding voor wat het aantal melkkoeien betreft. De bezetting per 100 ha gras- en weiland is evenwel uitgesproken gunstiger te Menen dan in West-Vlaanderen. De pluimveestapel is thans relatief belangrijker te Menen dan in West-Vlaanderen. Ten aanzien van het Rijk is de verhouding van het aantal melkkoeien per 100 ha kultuurgrond ongunstig.

C. Mechanisering.

In verband met de toekomstige tewerkstellingsmogelijkheden in de landbouw, is het van belang de huidige stand inzake mechanisering te ontleden. De mechanisering is in grote mate afhankelijk van de produktieomstandigheden bepaald door aard van de bodem, omvang van de bedrijven, verkavelingsstructuur e.d.m. Zo is de rendabiliteit van het geïnvesteerde kapitaal in machines ten zeerste beknot in de kleine of middelgrote bedrijven of in bedrijven met een groot aantal verspreid liggende percelen. Ook de spanningen op de arbeidsmarkt richten de mechanisering en kunnen leiden tot een versnelling van het tempo, waarbij substitutie plaats vindt van menselijke inspanningen door mechanische arbeidskracht. Zo heeft de druk van de hogere lonen in de industrie, zowel in West-Vlaanderen als in Noord-Frankrijk, een aantal

landbouwbedrijven in het zuidelijk gedeelte van West-Vlaanderen verplicht zich in vlug tempo te mechaniseren.

De mechanisering van de landbouwbedrijven is te Menen gemiddeld verder gevorderd dan in West-Vlaanderen en in het Rijk, zoals tabel III, 15 illustreert.

Tabel III, 15: *Mechanisering van de landbouwbedrijven te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1950-60.*

	Menen		West-Vlaanderen		Het Rijk	
	1950	1960	1950	1960	1950	1960
Traktoren (1) per 1.000 ha kultuurgrond	11,1	40,2	5,9	25,2	6,6	29,0
Dorstraktoren per 100 ha graangewassen	—	0,2	0,4	0,3	0,3	0,2
Pikbinders per 100 ha graan- gewassen	15,7	14,3	9,0	10,1	7,2	7,5
Pikdorsers per 100 ha graan- gewassen	0,2	1,0	0,1	0,3	0,1	0,5
Melkmachines per 100 melk- koeien	3,8	6,5	0,8	2,5	1,2	3,2

Menen telt één landbouwbedrijf dat over een dorstraktor beschikt. De relatieve bezetting van gewone traktoren, van pikbinders en pikdorsers wijkt gunstig af van het Westvlaams en van het Rijksgegeven. Een goede indikator voor de rationalisatie van de uitbating vindt men in het aantal melkmachines per 100 melkkoeien; deze verhouding ligt te Menen buitengewoon gunstig. Er mag ongetwijfeld vooropgezet worden dat niet enkel de structureel gunstiger verhoudingen te Menen en het probleem van de arbeidsbevoorrading tot een hogere mechaniseringsgraad hebben geleid, doch dat positief op alle terreinen rationalisatie wordt nagestreefd.

D. Tewerkstelling in de landbouw.

1) *De landbouwbevolking.*

In 1950 vertegenwoordigde de landbouwbevolking (2) te Menen 554 personen, d.i. 2,5 % van de totale bevolking. Deze

(1) Met inbegrip van landbouwjeeps.

(2) Onder landbouwbevolking dient verstaan het bedrijfshoofd en de personen die deel uitmaken van het gezin van de exploitant en waarvan het onderhoud uitsluitend of hoofdzakelijk door de inkomsten van het bedrijf verzekerd wordt.

verhouding ligt ver beneden het overeenkomstig gegeven van West-Vlaanderen (14,1 %) en van het Rijk (12,9 %).

Tabel III, 16 geeft een overzicht van de landbouwbevolking naar sociale stand en geslacht.

Op de 121 bedrijven, die een totale oppervlakte beteelden van 1.094,26 ha, werden 135 bedrijfshoofden geteld, waarvan 120 mannen (1). Bij de helpers — ten getale van 216 — werd een overwicht genoteerd van de vrouwen met een procentueel aandeel van 63,4 %.

Benevens de bedrijfshoofden en de helpers behoorden nog 224 familieleden en 24 knechten en meiden tot het gezin van de exploitanten, hetgeen tot een totaal leidde van 599 personen.

Tabel III, 16: Landbouwbevolking naar sociale stand en geslacht, 31 dec. 1950.

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1. Samenstelling van het gezin van de exploitant:			
a. Familieleden			
— bedrijfshoofden	120	15	135
— helpers	79	137	216
— andere personen welke deel uitmaken van het gezin (meiden en knechten niet inbegrepen)	89	135	224
b. Meiden, knechten, enz.	20	4	24
Totaal	308	291	599
2. Aantal personen die deel uitmaken van het gezin en waarvan het onderhoud uitsluitend of hoofdzakelijk door de inkomsten van het bedrijf verzekerd wordt	282	272	554

2) Tewerkstelling.

De tewerkstelling in de landbouw kan gesplitst worden in twee categorieën, nl. deze van de bestendig en deze van de niet bestendig tewerkgestelde arbeidskrachten. De totale tewerkstelling (arbeidskrachten betrokken bij aangenomen of forfaitaire werken

(1) De telling van 31 dec. 1950 omvat de landbouwers met een bedrijf van minstens 1 ha geëxploiteerde grond, alle tuinbouwers, de beroepsveefokkers, de ondernemers van dorswerken en alle groeperingen voor gemeenschappelijk gebruik van landbouwwerktuigen.

inbegrepen) bedroeg in 1950 408 eenheden. De hoegrootheid van deze tewerkstelling is funktie van de uitgebreidheid van de beeelde grond, het teeltpatroon, de grootte en de aard van de vee-stapel, de verkaveling alsmede van de graad van mechanisering van de landbouwbedrijven.

Tabel III, 17 ⁽¹⁾ illustreert de bestendige tewerkstelling in de landbouw te Menen in vergelijking met de provincie West-Vlaanderen, naar sociale stand en geslacht.

Het aantal bestendig tewerkgestelde arbeidskrachten bereikte te Menen in 1950 384 eenheden, waaronder 346 exploitanten en familieleden en 38 werknemers. In procent van de totale bevolking bedroeg deze tewerkstelling 1,7 % tegenover 7,9 % in West-Vlaanderen. Dit illustreert duidelijk het beperkt belang van de landbouwactiviteit voor de werkverschaffing te Menen, zoals trouwens in alle verstedelijkte centra van het land.

De procentuele verdeling van deze tewerkstelling wijst op een relatief gering overwicht van de werknemers te Menen (9,9 %) ten aanzien van West-Vlaanderen (7,7 %).

De analyse van de bedrijfsstructuur kon reeds een dergelijke afwijking laten vermoeden; Menen telt relatief minder kleine bedrijven waar zekerlijk geen behoefte bestaat aan vreemde arbeidskracht. Niettemin zijn ook de landbouwbedrijven te Menen nog uitgesproken familiale uitbatingen.

Tabel III, 18 ⁽²⁾ schetst het belang van de niet bestendig tewerkgestelde arbeidskracht te Menen en in West-Vlaanderen, na omzetting van deze prestaties in arbeidseenheden.

De niet bestendig tewerkgestelde arbeidskracht heeft wel enige betekenis voor de mannelijke gelegenheidsarbeiders en voor de aangenomen en forfaitaire werken. Met een aandeel van 0,48 % in de bestendig tewerkgestelde arbeidskrachten ten aanzien van West-Vlaanderen komt Menen met een aandeel van 0,62 % in de mannelijke gelegenheidsarbeiders en van 0,79 % voor de aangenomen en forfaitaire werken. Het is duidelijk dat de aard van de kulturen relevant is voor dit fenomeen. De teelt van sommige nijverheidsgewassen (vlas, suikerbieten) is — zoals gezien — relatief belangrijk te Menen; de hoppedteelt, welke vooral beroep doet op vrouwelijke arbeidskrachten ontbreekt er evenwel.

(1) Zie volgende blz.

(2) Zie blz. 61.

Tabel III, 17: Bestendig tewergerstelde arbeidskrachten te Menen en in West-Vlaanderen, 1950.

Leeftijdsgroep	Exploitanten en familieleden				Knechten, meiden, arbeiders		Totaal	
	Niet bezoldigd		Bezoldigd		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen				
I. <i>Menen</i>								
14 à 15 jaar	1	1	—	—	—	1	1	2
15 à 18 jaar	14	13	—	—	3	—	17	13
18 à 21 jaar	12	13	—	—	2	1	14	14
21 à 60 jaar	139	110	1	—	23	5	163	115
60 à 65 jaar	9	6	—	—	1	—	10	6
65 j. en meer	17	9	1	—	2	—	20	9
Totaal	192	152	2	—	31	7	225	159
Procentuele verdeling	50,0	39,6	0,5	—	8,1	1,8	58,6	41,4
2. <i>West-Vlaanderen</i>								
Totaal	38.838	34.255	406	162	5.367	806	44.611	35.223
Procentuele verdeling	48,7	42,9	0,5	0,2	6,7	1,0	55,9	44,1

Tabel III, 18 : Niet bestendig tewerkgestelde arbeidskrachten in de landbouw te Menen en in West-Vlaanderen, 1950.

Kategorie van tewerkstelling	Menen	West-Vlaanderen	Verhouding t.o.v. West-Vlaanderen
— Exploitanten en familieleden :			
Mannen	1	733	0,14
Vrouwen	—	293	—
— Gelegenheidsarbeiders :			
Mannen	11	1.766	0,62
Vrouwen	2	968	0,21
— Aangenomen en forfaitaire werken	10	1.258	0,79
Totaal	24	5.018	0,48

De landbouw te Menen is betrekkelijk arbeidsintensief in vergelijking met West-Vlaanderen. Op 1.094 ha werden 384 permanente arbeidskrachten en 24 niet bestendig tewerkgestelden geteld, d.i. respectievelijk 35,1 en 2,2 per 100 ha ; voor West-Vlaanderen waren de overeenkomstige tewerkstellingscijfers per 100 ha respectievelijk 32,8 en 2,0.

Sinds 1950 is de tewerkstelling in de landbouw nog aanzienlijk geslonken. Alhoewel geen adequate gegevens ter beschikking staan voor een juist afmeten van deze vermindering kan de telling van 15 mei 1960 wel enig inzicht verschaffen in de algemene trend.

Volgens de telling van 15 mei 1960 waren te Menen 241 personen bestendig tewerkgesteld in de landbouw. Deze tewerkstelling omvatte 116 bedrijfshoofden (14 vrouwen), 101 helpers (65 vrouwen) en 24 andere arbeidskrachten (uitsluitend mannen). Het aantal helpers bleek aldus sinds 1950 tot op minder dan de helft te zijn teruggevallen. Het aantal niet-familiale arbeidskrachten daalde van 38 in 1950 tot 24 in 1960. Op voormelde datum werden 102 niet bestendig tewerkgestelde arbeidskrachten geteld waaronder 54 bedrijfshoofden, 28 helpers en 20 andere personen ; het ogenblik van de telling, nl. de maand mei, is echter mede bepalend voor de resultaten.

De tellinggegevens van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid bevestigen deze tendens. Op 30 juni 1956 waren 47

landwerklieden bijdrageplichtig, op 30 juni 1958 waren het er nog amper 33 en op 30 juni 1960 nog slechts 27.

Uit dit overzicht blijkt enerzijds dat de landbouw een zeer bescheiden plaats inneemt in de economische activiteiten te Menen en anderzijds dat de basisstructuur doorgaans gunstiger perspectieven aanneemt ten aanzien van de Westvlaamse normen. De decimisatie der gronden in een groot aantal kleinbedrijven, noch de versnippering der percelen zijn er even ver gevorderd als in West-Vlaanderen, zodat ruimere kansen aanwezig zijn voor een rationalisatie van de uitbatingen en een aanpassing aan de nieuwe concurrentievoorwaarden.

Het teeltpatroon wijst op een belangrijk aandeel van de nijverheidsgewassen. De tuinbouw heeft er nog geen vaste voet weten te verwerven; Menen is dan ook op andere gebieden aangewezen voor zijn bevoorrading in groenten. Zonder twijfel ligt hier voor enkele leden van de landbouwbevolking een mogelijkheid tot het verwerven van een inkomstenbron met slechts een geringe behoefte aan landbouwgrond; de afzetmogelijkheden ter plaatse en in Noord-Frankrijk moeten als reëel beschouwd worden.

De veestapel heeft te Menen nog niet die betekenis verworven welke zo kenschetsend is voor het Westvlaams landbouwbedrijf, doch tijdens de jongste jaren haalt Menen zijn achterstand allengerhand op. Bovendien is de bezetting per 100 ha weide- en grasland groter te Menen dan in West-Vlaanderen. Het geringer belang van de veestapel valt te verklaren door de grotere omvang van de bedrijven die door de feitelijke akkerbouw een voldoende inkomstenbron bekomen zonder zich toe te leggen op intensieve veeteelt.

Het mechaniseringsbeeld vertoont een voorsprong ten aanzien van West-Vlaanderen en werd in de hand gewerkt door de omvang en de geringere graad van verbrokkeling van de bedrijven; deze situatie bevordert het rationeel gebruik van het landbouwmaterieel.

De tewerkstelling in de landbouw — alhoewel in absolute grootte uiterst beperkt — valt in relatieve termen (i.c. per ha) ten opzichte van West-Vlaanderen als gunstig te bestempelen. De

geleidelijke vermindering van het landbouwareaal en de verdere mechanisering van de uitbatingen zullen in de toekomst aanleiding geven tot een afstoten van arbeidskrachten die in de industrie of dienstensektor een emplooi zullen moeten vinden. Het lijkt aangewezen de goede landbouwgronden zo mogelijk voor te behouden aan de landbouw; het is echter duidelijk dat een weging van de economische factoren moet geschieden.

§ 2. Werkgelegenheid in de nijverheid.

De lakennijverheid vormde op het einde van de 15de eeuw de voornaamste nijverheid te Menen. Toen Menen in 1351 tot de rang van stad werd verheven, werden haar talrijke voorrechten toegekend, o.m. het stapelrecht, het inrichten van een lakenmarkt e.a. Hierdoor werd een periode van voorspoed ingeluid die zou duren tot omstreeks 1562, tijdstip waarop de moeilijkheden tot aanvoer van Engelse wol een vlug verval veroorzaakten. In 1570 waren er te Menen nog slechts 44 lakenwevers, tegenover 72 in 1562. De laatste lakenfoor werd gehouden in 1576; in 1577 was het aantal lakenwevers terugggevallen tot 30 eenheden. Na de inname van Menen door de Malcontenten in 1578 verlieten de lakenwevers voor goed de stad en de lakennijverheid stierf volledig uit. Door het magistratuur werd naderhand nog een poging ondernomen om de lakennijverheid te doen herleven. In 1613 werd een overeenkomst gesloten met « drapiers » van Rijsel die te Menen getouwen zouden op gang zetten en de nodige wol zouden leveren. Deze overeenkomst kwam evenwel niet tot uitvoering.

De lijnwaadnijverheid droeg, evenals voorheen de draperie, bij tot de bloei van Menen; in 1577 werkten er te Menen 700 getouwen. Het verval van deze nijverheid was het gevolg van een opeenvolging van onlusten en oorlog; in 1597 werden nog amper 53 getouwen geteld.

De magistratuur heeft te Menen herhaaldelijk ingegrepen om het verval van de economische bedrijvigheid te stuiten. Aldus werd in 1570 besloten tot het inrichten van een lijnwaadmarkt en werd overgegaan tot het oprichten van een blekerij op de Mauwe (1).

(1) Gelegen op het einde van de Kortrijkstraat, palend zuid aan de Leie. In 1910

Tijdens de 16de eeuw kwam ook de bierbrouwerij tot een ongekende bloei. Menen dankte deze gunstige ontwikkeling, welke duurde van 1510 tot omstreeks 1660, aan het voorrecht van alleenverkoop dat haar werd voorbehouden. Toen na de inname van Menen door Turenne in 1667 aan de omliggende gemeenten toelating tot brouwen werd gegeven, ging de brouwnijverheid te Menen langzaam aan het kwijnen.

De tabaknijverheid, die als gevolg van de intense smokkelhandel tijdens de 18de eeuw in de grensstreek tot ontwikkeling kwam, liet ook Menen niet onberoerd. De eerste tabakfabriek dateert van 1778 (1).

De overgang van het ambachtelijk bedrijf naar de fabrieksmatige verwerking is voor de stad Menen niet gunstig gebleken.

Het Noordfranse gebied participeerde reeds vroeg, nl. in de eerste helft van de 19de eeuw, aan de industriële omwenteling. De vlugge groei van deze nieuwe industrie oefende een sterke aantrekkingskracht uit op de Westvlaamse arbeidskrachten die in eigen streek onvoldoende werkgelegenheid vonden. Definitieve uitwijking van Westvlaamse arbeidskrachten werd omstreeks het einde van de 19de eeuw opgevolgd door een trek naar de grensgemeenten. De vorming van typische grensarbeidersgemeenten heeft echter de industriële ontwikkeling van de Belgische grensstreek geremd. De staatsgrens werd door de Franse overheid als instrument van economische politiek gehanteerd.

De industriële activiteiten zijn er tot op heden niet in geslaagd werkelijk vaste voet te Menen te verwerven. De Noordfranse industrie, die op een belangrijke voorsprong in de tijd kon bogen, heeft door de mededinging op het vlak van de lonen de industrievestiging te Menen zeer bemoeilijkt. Verscheidene ondernemingen hebben nochtans gepoogd deze handicap te ondervangen; de initiatieven tot vestiging van een caoutchoucfabriek, chocolade-fabrieken, gieterijen enz. hebben echter schipbreuk geleden.

waren nog 2 belangrijke blekerijen in werking waarvan de oudste dateerde van 1453 toen de vlas- en lijnwaadindustrie zich pas in de streek had gevestigd. De blekerij langs de Blekerijvesten is thans gesloopt terwijl de Blekerij Devos haar poorten sloot in 1951.

(1) Geraadpleegd werk: REMBRY-BARTH: « Histoire de Menin », Brugge, 1881.

Menen had nochtans aan de industriële ondernemers gunstige elementen aan te bieden. De geografische ligging was aantrekkelijk door een diversiteit van verkeersaders, i.c. de Leie — verbinding gevend met Kortrijk, Gent en Antwerpen — de banen Kortrijk-Gent-Antwerpen en Roeselare-Brugge, en spoorwegen naar het oosten en het noorden. Een grote bevolking met een belangrijk aantal werknemers bleek een ruime reserve aan mankracht te waarborgen. Het dag- en avondonderwijs stond borg voor voldoende mogelijkheden van scholing van de arbeidskrachten.

Het verloop van de economische ontwikkeling van Menen heeft evenwel uitgewezen dat deze gunstige vestigingsfactoren niet konden opwegen tegen de voorsprong welke het Noordfranse grensgebied had weten te veroveren en wist gaaf te houden door het verschil in loonniveau te diskonteren. Enkel industrieën welke hoge lonen vermochten uit te keren, konden in competitie treden. Ondernemingen welke geen hoge lonen konden dragen, slaagden er nooit in tot een gezonde ontwikkeling te komen en hebben veelal — na een kwijnend bestaan — de baan moeten ruimen onder invloed van de loonopdrijvende tendens van het Noordfranse industriegebied en de verzilvering van de wisselkoers.

Het enige groot bedrijf dat Menen heeft gekend was een emallierie, waar omstreeks 1935 een 250-tal arbeiders een werkgelegenheid vonden (1). In 1935 bedroeg de totale tewerkstelling in de industrie te Menen circa 900 eenheden (2).

Benevens deze emallierie waren nog een blekerij en enkele kleinbedrijven in de textielsektor gelokaliseerd te Menen. Menen is er — in tegenstelling met het Kortrijkse, Moeskroen en omgeving en het Roeselaarse — nooit in geslaagd een textielindustrie van enige betekenis uit te bouwen.

Hierna zal nader aandacht worden besteed aan de huidige structuur van de nijverheid te Menen en de evolutie tijdens de jongste decennia.

(1) Dit emallierbedrijf heeft in 1958 zijn poorten gesloten; structurele wijzigingen in de metaalsektor waren niet vreemd aan deze stopzetting van de bedrijvigheid. In december 1959 werd de bedrijvigheid hervat door een nieuw opgerichte firma die startte met een tewerkstelling van circa 20 eenheden.

(2) Ir. J.M.L. DEMBYERE: « Rapport général sur le chômage dans la région frontalière et les mesures capables de le résorber »; deel III, hoofdstuk II, blz. 27.

A. Bedrijfsstructuur van de industriële ondernemingen.

De studie van de ondernemingen naar grootteklasse duidt aan dat het bedrijfsleven te Menen uiteenvalt in een aantal zeer kleine en middelgrote ondernemingen ⁽¹⁾.

Medio 1960 had slechts één bedrijf de drempel van 100 tewerkgestelden overschreden; het betreft een bedrijf in de chemische sektor (fabrikatie van pigmenten). Drie ondernemingen stelden op dit ogenblik 75 à 100 personen tewerk, nl. een bedrijf in de metaalsektor, een bouwonderneming en een exploitatiezetel voor de distributie van water. In de grootteklasse van 50 à 75 tewerkgestelden fungeerden acht bedrijven. Op een totaal van 200 bedrijven waren er 173 met minder dan 20 tewerkgestelden.

Het grootste aantal der ondernemingen treft men aan in de sectoren bouw (52 ondernemingen), textielnijverheid (25), voedingswarenbereiding (24), houtnijverheid (21) en kledingsnijverheid (17).

In de voedingswarenbereiding telde geen enkele onderneming meer dan 20 tewerkgestelden ⁽²⁾.

In de sektor bouw waren de bedrijven eveneens in overwegende mate van zeer kleine omvang; een enkel bedrijf had meer dan 75 tewerkgestelden en 3 ondernemingen telden 20 à 50 tewerkgestelden.

In de textielnijverheid bezat Menen 2 bedrijven met 50 à 75 tewerkgestelden. De subbranche vlasvezelbereiding groepeerde 14 bedrijven waarvan 2 bedrijven met 20 à 50 tewerkgestelden ⁽³⁾.

In de metaalnijverheid hadden 3 bedrijven een tewerkstelling van 50 à 75 personen en kwam 1 bedrijf voor met 75 à 100 tewerkgestelden. In de houtnijverheid konden 2 bedrijven genoteerd worden met 50 à 75 tewerkgestelden.

(1) Zie tabel III, 19.

(2) In vergelijking met de nijverheidstelling van 1947 is het aantal bedrijven met tewerkgesteld personeel in de voedingswarenbereiding sterk gedaald, nl. van 44 tot 24. Tussen 1947 en 1960 daalde het totaal aantal industriële bedrijven van 226 tot 200.

(3) Te Menen (en omgeving) heeft zich omstreeks 1930 een verschuiving doorgezet van de vlasarbeid naar grensarbeid. Na de 2de wereldoorlog greep een nieuwe verschuiving plaats door de moeilijke bevoorrading aan strovlas en de op dit ogenblik voor België gunstige wisselkoers. De protektiepolitiek van Frankrijk deed zelfs patrouns tot overplaatsing van hun bedrijf over de grens beslissen.

Tabel III, 19: Industriële inrichtingen naar aard van de bedrijvigheid en grootte-orde, 30 juni 1960.

Aard van de bedrijvigheid	Grootteklasse van de bedrijven				Totaal aantal bedrijven	Gemiddeld aantal tewerk- gestelden
	minder dan 20 tewerk- gestelden	20 à 50 tewerk- gestelden	50 à 75 tewerk- gestelden	75 en meer tewerk- gestelden		
Voedselwarenbereiding	24	—	—	—	24	2
Drankbereiding	3	—	—	—	3	4
Tabakbewerking	2	1	—	—	3	21
Scheikundige nijverheid	4	—	—	1	5	28
Rubbernijverheid	2	1	—	—	3	16
Houtnijverheid	17	2	2	—	21	12
Boekbedrijf en fotografie	7	—	—	—	7	3
Huiden- en ledernijverheid	3	—	—	—	3	1
Textielnijverheid	18	5	2	—	25	14
Kledingsnijverheid	15	2	—	—	17	6
Distributie van elektriciteit, gas en water	—	—	1	1	2	75
Niet metaalhoudende delfstoffen	3	1	—	—	4	12
Artikels in gewoon metaal	5	—	1	1	7	23
Machinekonstruktie	8	—	2	—	10	12
Kunst- en precisiebedrijf	4	—	—	—	4	5
Bouw	48	3	—	1	52	6
Wegvervoer	8	—	—	—	8	6
Diverse	2	—	—	—	2	2
Totaal	173	15	8	4	200	10
Absoluut	86,5	7,5	4,0	2,0	100,0	
pCt						

Uit dit overzicht blijkt duidelijk dat het grootste aantal van de bedrijven niet of nauwelijks de ambachtelijke sfeer is ontgroeid.

Nopens de aktiviteit van alleenstaande handarbeiders zijn geen recente gegevens voorhanden. Op 31 december 1947 werden 417 alleenstaande ambachtslieden geteld. Meer dan de helft van deze alleenstaande handarbeiders werd aangetroffen in de sectoren kleding (schoenen inbegrepen) en voedingswarenbereiding (respektievelijk 127 en 94 eenheden). Ook de sectoren metaal (44 eenheden), hout (35) en bouw (34) waren belangrijk en in geringere mate de sectoren textiel (26 waarvan 25 vlassers) en vervoer (21).

B. Tewerkstelling in de industriële bedrijven.

1) *Evolutie tijdens de periode 1937-47.*

De tewerkstelling in de industriële inrichtingen te Menen lag op 31 december 1947 aanzienlijk boven het peil van 1937. Hierbij moet rekening gehouden worden met de specifieke situatie in 1947 toen de gunstige conjunctuur tot een kwasi volledige tewerkstelling had geleid, wat niet het geval was in 1937 toen de depressie van de dertiger jaren nog niet was uitgezeikt. De rekonversieboom van de naoorlogse periode, toen een sterke inhaalvraag diende te worden beantwoord, dreef ook de industriële tewerkstelling te Menen op ⁽¹⁾.

De industriële tewerkstelling (werklieden en bedienden) bereikte op 31 december 1947 1.911 eenheden, waarvan 1.577 mannen, of 82,5 %. De nijverheidstelling van 27 februari 1937 duidde op een tewerkstelling van 1.459 eenheden, waarvan 1.160 mannen, d.i. 79,5 %.

Het groeiritmte van de industriële tewerkstelling lag vrij hoog; de aangroei te Menen beliep 31,0 % tegenover 19,2 % in West-Vlaanderen en 18,2 % in het Rijk. Er dient evenwel te worden opgemerkt dat van een zeer laag niveau werd vertrokken. Ook in 1947 bleef de tewerkstelling in de plaatselijke industrie in verhouding tot de bevolking ver beneden het niveau van de provincie en het Rijk. Op einde 1947 telde Menen 87 tewerkgestelden

(1) Zie tabel III, 20.

Tabel III, 20: *Tewerkstelling in de nijverheid te Menen, 1937-47.*

Bedrijfstack	27 februari 1937				31 december 1947			
	Mannen	Vrouwen	Totaal		Mannen	Vrouwen	Totaal	
			Abs.	pCt			Abs.	pCt
Voedselwarenverbereiding	50	12	62	4,2	104	18	122	6,4
Drankverbereiding	41	5	46	3,2	70	4	74	3,9
Tabakbewerking	30	22	52	3,6	31	22	53	2,8
Scheikundige nijverheid (a)	73	49	122	8,4	129	44	173	9,1
Houtnijverheid (b)	116	15	131	9,0	161	6	167	8,7
Textielnijverheid	202	33	235	16,1	244	57	301	15,8
Kledingsnijverheid	16	11	27	1,8	22	36	58	3,0
Niet metaalhoudende delfstoffen	15	—	15	1,0	46	1	47	2,5
Metaalnijverheid	322	145	467	32,0	250	125	375	19,6
Wegvervoer	22	—	22	1,5	39	—	39	2,0
Bouw (b)	217	—	217	14,9	270	1	271	14,2
Distributie van elektriciteit, gas en water	38	7	45	3,1	177	9	186	9,7
Boekbedrijf en fotografie	13	—	13	0,9	19	8	27	1,4
Kunst- en precisiebedrijven	5	—	5	0,3	15	—	15	0,8
Huiden- en ledernijverheid	—	—	—	—	—	3	3	0,1
Totaal	1.160	299	1.459	100,0	1.577	334	1.911	100,0
pCt	79,5	20,5	100,0		82,5	17,5	100,0	

(a) Bereiding van oliën en vetten en rubberindustrie inbegrepen.

(b) In 1937 werden de timmerlieden in het bouwvak bij de sektor « hout » gerekend; in 1947 werden zij onder de sektor « bouw » opgenomen.

(werklieden en bedienden) in de plaatselijke industrie per 1.000 inwoners tegenover 109 in West-Vlaanderen en 134 in het Rijk. Tussen 1937 en 1947 was de industriële tewerkstelling zowel te Menen als in de provincie West-Vlaanderen en in het Rijk sneller gegroeid dan de bevolking; daar het groeirijme het gunstigst was te Menen waren de dispariteiten tussen het gegeven van Menen en de besproken gewesten afgenomen. Er bleef echter nog een belangrijke achterstand te overbruggen.

Een nadere analyse van de evolutie van de tewerkstelling laat toe enkele markante feiten naar voor te brengen. Het hierboven geschetste beeld van de industriële ontwikkeling blijkt geflatteerd te zijn geworden door de toekenning aan de stad Menen van een centrumfunctie in de energiesektor. Het belangrijkste groeipunt lag immers in deze sektor. In 1937 gaf de distributie van elektriciteit, gas en water werkgelegenheid aan 45 personen; in 1947 vonden niet minder dan 186 personen een werkgelegenheid in deze bedrijfstak.

Stelt men de evolutie van de industriële tewerkstelling te Menen tegenover deze in de provincie West-Vlaanderen en het Rijk — na eliminatie van bedoelde sektor — dan wordt de afwijking tussen de diverse groeisnelheden in hoge mate gemilderd; deze groeisnelheden bereiken dan respectievelijk 22,0 % te Menen, 18,1 % in West-Vlaanderen en 20,6 % in het Rijk (1).

In tegenstelling met wat zich manifesteerde in het Rijk en in West-Vlaanderen kende de metaalnijverheid te Menen een belangrijke inzinking. De tewerkstelling in de metaalsektor daalde van 467 eenheden tot 375 eenheden, d.i. met circa 20 %. Deze inkrimping van de tewerkstelling in deze voor Menen voornaamste nijverheidstak vond gelukkig een tegenhanger in een meer dan evenredige stijging in enkele andere sectoren, die getuigden van een opmerkelijk gunstige ontwikkeling.

De textielsektor haalde voordeel uit de in de naoorlogse periode naar voor tredende grote behoefte aan textielprodukten. De tewerkstelling steeg van 235 eenheden in 1937 tot 301 in 1947, of met 28,1 %.

(1) Ook het gestegen aandeel van de mannelijke arbeidskrachten vond zijn voornaamste grond in dit fenomeen. Na eliminatie van de energiesektor bedraagt het aandeel van de mannelijke arbeidskrachten 79,3 % in 1937 en 81,2 % in 1947.

Ook de voedingswarenbereiding, de scheikundige nijverheid en de bouwsektor werden in deze gunstige ontwikkeling betrokken.

2) *Evolutie tijdens de naoorlogse periode.*

De groei van de industriële tewerkstelling tussen 31 december 1947 en 30 juni 1960 was vrij miniem en beperkte zich tot 75 eenheden of 3,9 % (1). In de provincie West-Vlaanderen steeg de industriële tewerkstelling in dezelfde tijdspanne met 27,8 % en in het Rijk met 12,2 % (2). Per 1.000 inwoners stelt Mene 90 bezoldigden tewerk in de plaatselijke industrie; in de provincie West-Vlaanderen en in het Rijk bedraagt dit verhoudingscijfer respektievelijk 130 en 139.

Voorheen werd vastgesteld dat de evolutie van de tewerkstelling tussen 1937 en 1947 te Mene in sterke mate werd bepaald door de uitbreiding van de werkgelegenheid in de energiesektor. Tussen 1947 en 1960 daalde de tewerkstelling van 186 eenheden tot 151 eenheden. Na eliminatie van deze sektor bereikt de toename van de industriële tewerkstelling 6,4 %. De achterstand ten aanzien van de provincie West-Vlaanderen (28,8 %) en ten opzichte van het Rijk (13,4 %) wordt hierdoor enigszins gemilderd.

De metaalnijverheid stelde in 1960 94 personen minder tewerk dan in 1947 (3). De tewerkstelling in de machinekonstruktie was verdubbeld, doch de produktie van artikels in gewoon metaal had geen deel in deze opgang. De tewerkstelling daalde met 175 eenheden, als gevolg van de stopzetting in 1958 van de bedrijvigheid in de voorheen grootste onderneming te Mene.

In de scheikundige nijverheid zette de groeibeweging zich verder door. Ook de textielsektor kon het aantal arbeidsplaatsen nog opdrijven. De konfrontatie van de tewerkstellingscijfers in 1956 en 1958 (4) wijst echter duidelijk op de sterke konjunktuurgevoeligheid van deze bedrijfstak. Een verder doordringen van bepaalde takken van deze sektor mag dan ook niet als onvoorwaardelijk gunstig aangezien worden.

(1) Zie tabel III, 21, volgende blz.

(2) Wordt rekening gehouden met de extractieve nijverheid dan bedraagt de toename slechts 7,3 %.

(3) Zie grafiek III, 2.

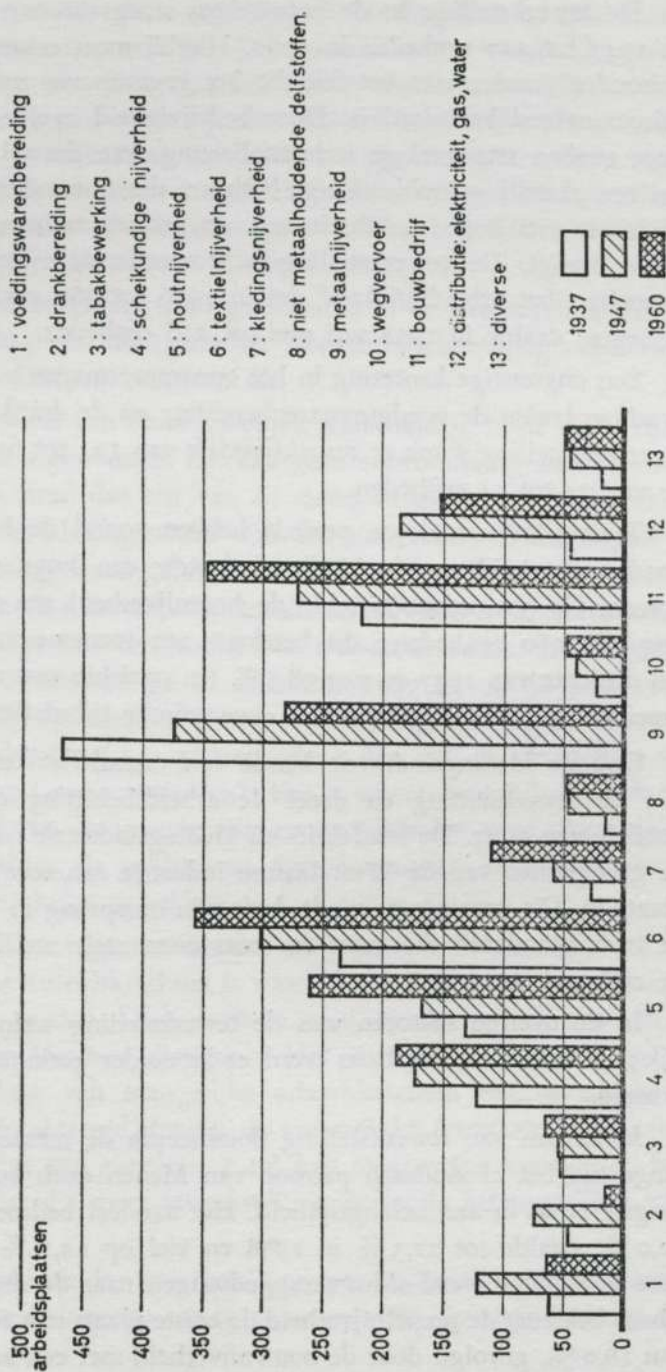
(4) Respektievelijk 495 en 345 arbeidskrachten.

Tabel III, 21: Industriële tewerkstelling te Menen, 1947-60.

Bedrijfstak	31 december 1947				30 juni 1958				30 juni 1960			
	Mannen		Totaal		Mannen		Totaal		Mannen		Totaal	
	Vrouwen	Abs.	pCt.		Vrouwen	Abs.	pCt.		Vrouwen	Abs.	pCt.	
Voedselwarenbereiding	104	122	6,4		35	49	2,4		47	63	3,2	
Drankbereiding	70	74	3,9		11	12	0,6		13	14	0,7	
Tabakbewerking	31	53	2,8		37	61	2,9		36	65	3,3	
Scheikundige nijverheid (a)	129	173	9,1		151	201	9,7		144	189	9,5	
Houtnijverheid	161	167	8,7		272	298	14,4		239	260	13,1	
Textielnijverheid	244	301	15,8		240	345	16,7		244	357	18,0	
Kledingsnijverheid	22	58	3,0		13	119	5,7		14	112	5,6	
Niet metaalhoudende delfstoffen	46	47	2,5		49	56	2,7		40	49	2,5	
Artikels in gewoon metaal	199	322	16,8		195	334	16,2		123	159	8,0	
Machinekonstruktie	51	53	2,8		104	107	5,2		119	122	6,1	
Wegvervoer	39	39	2,0		50	51	2,5		48	49	2,5	
Bouw	270	271	14,2		272	276	13,3		343	347	17,5	
Distributie van elektriciteit, gas en water	177	186	9,7		123	128	6,2		145	151	7,6	
Boekbedrijf en fotografie	19	27	1,4		11	16	0,8		13	21	1,0	
Kunst- en precisiebedrijven	15	15	0,8		6	6	0,3		19	20	1,0	
Huiden- en ledernijverheid	—	3	0,1		2	5	0,2		3	4	0,2	
Diverse	—	—	—		5	5	0,2		4	4	0,2	
Absoluut	1.577	1.911	100,0		1.576	2.069	100,0		1.594	1.986	100,0	
Totaal												
pCt	82,5	100,0			76,2	100,0			80,3	100,0		
						23,8				19,7		

(a) Met inbegrip van bereiding van oliën en vetten en rubberindustrie.

Grafiek III, 2: Evolutie van de industriële tewerkstelling te Menen, 1937-60.

De tewerkstelling in de bouwsector steeg van 271 eenheden in 1947 tot 347 eenheden in 1960. Hierbij moet echter rekening gehouden worden met het feit dat het gegeven van 1947 met de seizoeninvloed bezwaard is. Deze bedrijvigheid, welke typisch is voor streken met geringe industrialisering, kan de oplossing van het tewerkstellingsprobleem niet brengen, des te minder daar deze activiteit een hoge mobiliteit van de arbeidskrachten met zich mede brengt. De tewerkstelling is trouwens sterk conjunktuurgevoelig: het arbeidseffektief dat in 1956 tot 389 eenheden was gestegen, daalde in 1958 vrij snel tot 276 eenheden.

Een ongunstige kentering in het opnamevermogen van arbeidskrachten boden de voedingswarenbereiding en de drankbereiding; de tewerkstelling slonk er respectievelijk van 122 tot 63 eenheden en van 74 tot 14 eenheden.

Tijdens de naoorlogse periode hebben vooral de houtverwerkende nijverheid en de kledingsindustrie een hoge vlucht genomen. Op 30 juni 1960 telde de houtnijverheid een tewerkstelling van 260 eenheden; dit betekent een toename van 55,7 % ten opzichte van 1947 en van 98,5 % ten opzichte van 1937. Deze groei voltrok zich doorheen alle economische tribulaties.

Ook de kledingsindustrie kende een ononderbroken toename van de tewerkstelling en dreef de arbeidsbezetting op tot het dubbele van 1947. De konfektie- en kledingsindustrie neemt onder de groeipunten van de Westvlaamse industrie een zeer bijzondere plaats in. Dit groeiproces vindt deels zijn oorsprong in de stijgende levensstandaard die meer en meer eisen stelt aan kleding en de zelfmaak verdringt.

In de overige sectoren was de tewerkstelling weinig belangrijk; de tewerkstellingsbasis werd er in eerder geringe mate uitgebreid.

In termen van tewerkstelling domineerde de metaalnijverheid lange tijd het economisch patroon van Menen doch boette in de jongste jaren in aan belangrijkheid. Het aandeel bedroeg in 1937 32,0 %, daalde tot 21,3 % in 1958 en viel op 14,1 % in 1960; deze bedrijfstak werd aldus teruggedrongen naar de derde plaats. Thans bekleedt de textielnijverheid de eerste plaats met een aandeel van 18,0 %, gevolgd door de bouwnijverheid met een aandeel van 17,5 %. Dank zij de vlugge groei in de naoorlogse periode ver-

overde de houtnijverheid (13,1 %) de vierde plaats en gaat thans de chemische nijverheid (9,5 %) vooraf. Samen zorgen deze vijf groepen voor 72,2 % (1.434 eenheden) van de industriële tewerkstelling op 30 juni 1960 (1). Een relatief belangrijke plaats heeft inmiddels — zoals reeds aangestipt — de kledingsindustrie ingenomen (5,6 % van de tewerkstelling). De overige sectoren stellen alle minder dan 70 arbeidskrachten tewerk behoudens de sektor distributie van elektriciteit, gas en water.

De drankbereiding werd getekend door de structurele crisis in deze sektor; de doorgedreven concentratiebeweging schakelde regelmatig kleinere bedrijven uit.

Het aandeel van de vrouwelijke arbeidskracht heeft sinds 1947 aan betekenis gewonnen. Dit kan geen verwondering wekken daar vastgesteld werd dat een van de meest expansieve bedrijfstakken de textiel- en kledingssector was. Dit sluit echter in dat hiermede geen oplossing werd gebracht aan het vraagstuk van de tewerkstelling van de mannelijke arbeidskrachten, hetgeen het kernvraagstuk uitmaakt van een werkelijke welvaartsopolitiek. De vergelijking van de situatie op 31 december 1947 en op 30 juni 1960 wijst op een in absolute cijfers sterkere stijging van de vrouwelijke tewerkstelling (+ 58 eenheden) dan van de mannelijke tewerkstelling (+ 17 eenheden). Het is echter duidelijk dat ook de verbreding van de tewerkstellingsmogelijkheden voor vrouwelijke arbeidskrachten de geldstroom doet aangroeien en het algemeen welvaartpeil helpt optrekken.

De sterkere toename van de bedrijvigheden die beroep doen op vrouwelijke arbeidskrachten is voor Menen een symptoom van zijn industriële zwakte. Deze evolutie wijst op een gebrek aan vitaliteit van de Menense economie. Het is in eerste instantie op de tewerkstelling van mannelijke arbeidskrachten dat de aandacht dient geconcentreerd, terwijl de vrouwelijke tewerkstelling uiteindelijk slechts een suppletieve rol kan toegewezen worden, zij het dan ook dat dit soort tewerkstelling passende belangstelling verdient.

De gemiddelde tewerkstelling per industriële onderneming nam eerder weinig toe tussen 1937 en 1960. In 1937 bedroeg dit

(1) Op 31 december 1947 bedroeg dit aandeel 67,4 %, op 27 februari 1937 80,4 %.

gemiddelde 8,8 eenheden en in 1947 slechts 8,4 eenheden; in 1960 werd een gemiddelde bereikt van 10,0 eenheden. In West-Vlaanderen steeg de gemiddelde tewerkstelling van 10,1 in 1937 tot 14,9 in 1960 en in het Rijk van 13,5 tot 18,9. De afwijking ten opzichte van het Rijk bereikte in 1960 negen eenheden. Het peil van West-Vlaanderen, dat zelf reeds een bepaald ongunstige situatie uitwijst ten opzichte van het Rijk, wordt niet eens bereikt. De aangroeiindex van de gemiddelde tewerkstelling per onderneming tussen 1937 en 1960 beliep slechts 114 voor Menen tegenover 148 voor West-Vlaanderen en 140 voor het Rijk.

3) *Tewerkstelling naar sociale stand.*

Het aantal patroons bedroeg op 31 december 1947 263 eenheden (in 226 ondernemingen), of 11,7 % van de totale tewerkstelling. Dit aandeel ligt uitzonderlijk hoog ingevolge de versnippering van de bedrijven. In West-Vlaanderen bedroeg dit aandeel 10,4 % en in het Rijk 6,4 %. De afwijking ten opzichte van het Rijk is zeer groot.

Daarentegen is het opnamevermogen van werklieden te Menen uiterst beperkt. Op voormelde datum vonden 1.710 werklieden een bron van gewin in de industriële ondernemingen te Menen, d.i. 76,4 % van de totale tewerkstelling. In West-Vlaanderen werden 81,2 % werklieden geteld en in het Rijk 82,2 %.

De industriële ondernemingen doen — eveneens als gevolg van de kleinstructuur — slechts in geringe mate beroep op bedienden. De patroon concentreert in zijn persoon meestal de diverse functies die in een grootbedrijf tot arbeidssplitsing en specialisatie aanleiding geven en een doorgedreven rationalisatie van de onderneming mogelijk maken. In 1947 bestond 9,0 % van de tewerkstelling te Menen uit bedienden; dit percentage bedroeg 5,0 % in West-Vlaanderen en 9,4 % in het Rijk. De toestand op 31 december 1947 komt geflatteerd voor ingevolge de relatief hoge tewerkstelling van bedienden in de onderneming van produktie en distributie van elektriciteit; op deze datum waren 64 bedienden tewerkgesteld in de energiesector op een totale tewerkstelling van 201 bedienden. In 1960 telde men te Menen 143 bedienden. Per 100 tewerkgestelde werklieden telde Menen op 30 juni 1960 in de industriële inrichtingen (bouw en transport inbegrepen) 7,8

bedienden ; in West-Vlaanderen beliep dit verhoudingscijfer 9,3 en in het Rijk 17,6.

Het aantal helpers beliep op 31 december 1947 35 eenheden, d.i. 1,6 %, en het aantal thuisarbeiders 29 eenheden of 1,3 %. Het aandeel van de helpers ligt ten opzichte van het Rijk (0,8 %) op een niveau dat het dubbele bereikt ; naast een sterkere bezetting van de patroons komt hiermee samengaand een grotere vertegenwoordiging van het aantal helpers aan het licht. In West-Vlaanderen beliep dit aandeel eveneens 1,6 %. Het aandeel van de thuisarbeiders wijkt weinig af van het Rijksgegeven (1,2 %) doch ligt beneden het niveau van West-Vlaanderen (1,8 %).

De grensarbeid heeft remmend gewerkt op de industriële ontwikkeling van Menen. De bedrijven die er een activiteit uitoefenen zijn niet of ternauwernood het ambachtelijke stadium ontgroeid. Het zijn typisch familiale bedrijven met overwegend verzorgend karakter. Hun activiteit ligt vooral op het terrein van de produktie van duurzame verbruiksgoederen, doch er bestaat wel een zekere diversiteit naar aard van de produktie. De vrouwelijke arbeidskracht komt er ruim aan bod en vertoont een tendens tot stijgen. De aangroei van de tewerkstellingsmogelijkheden verloopt tegen een traag tempo. Groeiende bedrijfstakken zijn de machinekonstruktie, de scheikundige nijverheid, de textielnijverheid, doch vooral de houtnijverheid en de kledingsindustrie. Voorheen belangrijke activiteiten zoals de drankbereiding en de voedingswarenbereiding zijn haast volledig tot verval geraakt.

Met het oog op nadere informatie inzake de dynamiek van het Menense bedrijfsleven en de visie van de gevestigde ondernemers, werd een enquête gehouden bij de industriële ondernemers. In de volgende paragraaf worden de resultaten van deze enquête toegelicht.

C. Resultaten van een enquête bij de industriële bedrijven te Menen.

In deze enquête werden 34 bedrijven opgenomen die gezamenlijk ongeveer 60 % van de industriële tewerkstelling totaliseren ; nagenoeg alle bedrijven van enige omvang werden door deze enquête bereikt (1).

(1) De indeling naar grootteklasse was als volgt (tewerkstelling medio 1959) :
1 bedrijf stelde meer dan 100 personen tewerk, 6 bedrijven hadden een tewerk-

De meeste bedrijven dateren van tijdens de periode 1918-30, o.m. het enige bedrijf met meer dan 100 tewerkgestelden en 3 bedrijven van méér dan 50 tewerkgestelden. Vóór 1900 ontstond 1 bedrijf met een huidige tewerkstelling van circa 60 personen. In geen enkel van de na 1930 opgerichte bedrijven overschrijdt de huidige tewerkstelling 50 eenheden. De enige periode die voor de industrialisering van Menen is gunstig gebleken is de boomperiode van de jaren twintig.

De opgegeven motieven die zouden geleid hebben tot de keuze van de vestigingsplaats te Menen zijn meestal weinig relevant. In de sektor van de vlasnijverheid speelde de faktor van de aanwezigheid van geschoolde arbeidskrachten en de inschakeling in de vlasstreek van het Kortrijkse. De textielnijverheid vond baat in de bestaande arbeidsmarkt van geschoolde arbeidskrachten. De tabakindustrie werd aangetrokken door de afzetmogelijkheden in het grensgebied en de nabijheid van het Wervikse. In de meeste gevallen nochtans is het bedrijf in oorsprong een ambachtelijke onderneming die in de nabijheid van de woonplaats van de ondernemer werd opgericht. De bedrijven zijn historisch gegroeid; hun lokalisering geschiedde niet op grond van een weldoordachte weging van de vestigingsfactoren.

Op de vraag of op heden opnieuw Menen als vestigingsplaats zou gekozen worden werd door 28 bedrijven geantwoord; 17 ondernemers (tewerkstelling 441 personen) antwoordden bevestigend en 11 ondernemers (tewerkstelling 379 personen) antwoordden ontkennend. De bezwaren geopperd tegen de huidige vestigingsplaats slaan hoofdzakelijk op de excentrische ligging (8 gevallen); 1 ondernemer wijst op de moeilijkheden in de arbeidsbevoorrading en een paar ondernemers achten de steun en de medewerking van de overheid in de huidige omstandigheden onvoldoende (fiskale politiek e.d.).

stelling van 50 à 100 personen, 10 bedrijven telden 25 à 50 tewerkgestelden en 14 ondernemingen hadden minder dan 25 tewerkgestelden (waarvan 6 met minder dan 10 tewerkgestelden); 1 bedrijf was pas in december 1959 opnieuw gestart en telde circa 60 tewerkgestelden op einde 1960 terwijl 1 bedrijf in 1960 voor het eerst was van wal gestoken en 1 kleine onderneming geen tewerkstelling opgaf.

1) *De metaalnijverheid.*

De meeste bedrijven dateren van vóór de krisisperiode van de jaren dertig; op een huidige tewerkstelling van 222 arbeidskrachten in 7 geënuquëeerde bedrijven behoren slechts 24 arbeidskrachten tot bedrijven die na 1930 werden opgericht.

De meeste bedrijven oordelen hun huidige vestiging als minder geschikt ingevolge de excentrische ligging. Eén enkel bedrijf van grotere omvang acht de voordelen van de beschikbaarheid over gespecialiseerd personeel en de nabijheid van een afzetgebied in Frankrijk belangrijker dan de nadelen van de excentrische ligging.

De tewerkstelling in de geënuquëeerde bedrijven evolueerde als opgegeven in tabel III, 22.

Voornameijk het tewerkstellingsverloop in het voorheen grootste bedrijf van Menen determineert deze evolutie. Bedoelde onderneming die op einde 1959 na een tijdelijke stopzetting van de

Tabel III, 22 : Evolutie van de tewerkstelling in de geënuquëeerde bedrijven in de metaalnijverheid, 1910-59.

Jaar	Tewerkstelling	Jaar	Tewerkstelling
1910	25	1947	381
1920	150	1953	395
1930	508	1956	447
1939	335	1959	222

bedrijvigheid opnieuw startte met een tewerkstelling van circa 20 personen, had op einde 1960 een arbeidsbezetting van ongeveer 60 eenheden en hoopte vóór einde 1961 deze tewerkstelling te kunnen verdubbelen.

Een voorheen ambachtelijke onderneming kende na de tweede wereldoorlog een snelle uitbreiding van de tewerkstelling; dit bedrijf schakelde regelmatig nieuwe produkties (televisie e.d.) in zijn produktiepatroon in. Deze onderneming ontmoet hinder in de arbeidsbevoorrading door de mededinging van Noord-Frankrijk.

De huidige uitrusting laat in de meeste bedrijven toe de aktuele tewerkstelling nog aanzienlijk op te drijven. In een onderneming ligt een capaciteit onbenut van circa 300 personen. In de overige bedrijven zou de tewerkstelling globaal genomen met ongeveer

de helft (100 eenheden) kunnen opgedreven worden zonder verdere breedteinvesteringen.

Behoudens in het opnieuw gestarte emailleerbedrijf bestaan geen noemenswaardige vooruitzichten tot uitbreiding van de tewerkstelling.

De afzet geschiedt hoofdzakelijk in het binnenland terwijl de aanvoer van de grondstoffen meestal over de weg of per spoor gebeurt.

2) *Textiel- en kledingsnijverheid.*

De textielbedrijven en de konfektiebedrijven zijn veelal van eerder recente datum. De drie geënquêteerde konfektiebedrijven dateren alle van na de tweede wereldoorlog evenals 2 van de 4 textielondernemingen. De meeste bedrijven achten hun huidige vestigingsplaats geschikt. Een konfektiebedrijf oordeelt de ligging te excentrisch voor de bevoorrading van werkkrachten.

De tewerkstelling in de huidig nog bestaande bedrijven kon gevolgd worden in 3 konfektiebedrijven en in 3 textielbedrijven. Tabel III, 23 geeft deze evolutie.

Tabel III, 23: Evolutie van de tewerkstelling in de geënquêteerde bedrijven in textiel- en kledingsnijverheid, 1910-59.

Textiel				Konfektie	
Jaar	Tewerkstelling	Jaar	Tewerkstelling	Jaar	Tewerkstelling
1910	—	1947	56	1953	25
1920	10	1953	113	1956	49
1930	15	1956	124	1959	74
1939	40	1959	94		

De tewerkstelling in de textielondernemingen steeg zeer sterk na 1947 doch kende bij de ommekeer in de conjunctuur een gevoelige daling. De konfektiebedrijvigheid geeft blijk van een regelmatig stijgende tewerkstelling.

De uitrusting wordt nagenoeg volledig benut. In de konfektie bestaan vooruitzichten tot uitbreiding van de tewerkstelling.

De afzet van de textielnijverheid is voor een belangrijk gedeelte op het buitenland gericht. De tewerkstelling is betrekkelijk seizoen- en conjunctuurgevoelig. Er blijken in meerdere onder-

nemingen van textiel en konfektie moeilijkheden te ontstaan in de arbeidsbevoorrading door de mededinging van Noord-Frankrijk.

3) *Houtnijverheid.*

De spreiding naar datum van oprichting van de bedrijven in de houtverwerkende nijverheid is tamelijk gelijkmatig. De meningen van de ondernemers zijn verdeeld nopens de opportuniteit van de vestiging te Menen. De bijzonderste bedrijven zijn georiënteerd op de fabricatie van zetels en stoelen.

De evolutie van de tewerkstelling in 5 geënquêteerde bedrijven werd opgenomen in tabel III, 24.

Tabel III, 24: Evolutie van de tewerkstelling in de geënquêteerde bedrijven in de houtnijverheid, 1910-59.

Jaar	Tewerkstelling	Jaar	Tewerkstelling
1910	70	1947	73
1920	72	1953	49
1930	148	1956	95
1939	39	1959	115

Een onderneming had in de jaren twintig een tewerkstelling van circa 150 personen; zij viel tijdens de krisisperiode terug op nauwelijks een 30-tal eenheden. Na een lichte herneming in de onmiddellijk naoorlogse jaren werd de tewerkstelling steeds verder beperkt tot nauwelijks 16 eenheden in 1959. De overige ondernemingen wisten haast alle hun tewerkstelling regelmatig op te drijven.

Een paar ondernemingen wijzen op moeilijkheden in de arbeidsbevoorrading. Er blijken vooruitzichten tot uitbreiding van de tewerkstelling te bestaan, terwijl de bestaande capaciteit niet volledig wordt benut.

De afzet geschiedt praktisch volledig in het binnenland. De tewerkstelling is weinig seizoengevoelig noch conjunktuurgevoelig.

4) *Bouwnijverheid.*

De bouwondernemingen zijn wegens de mobiliteit van de werven uiteraard weinig aan een bepaalde vestigingsplaats gebonden.

De tewerkstelling in de Menense bouwondernemingen kende een tamelijk belangrijke uitbreiding tussen 1947 en 1957 doch

onderging nadien de invloed van de konjunktuurinzinking. De bedrijvigheid is én seizoengevoelig én konjunkturgevoelig. De aanwerving van geschoolde arbeidskrachten stuit op moeilijkheden.

5) *Chemische nijverheid.*

De chemische nijverheid telt een onderneming voor fabricatie van pigmenten (grondstoffen voor kleurstoffen) ; het is op heden het grootste bedrijf te Menen.

Opgericht in 1920 als een familiale onderneming is de tewerkstelling er regelmatig gestegen van circa 40 eenheden in 1939 tot 120 eenheden op heden. Er waren op het ogenblik van de enquête geen onmiddellijke vooruitzichten tot uitbreiding van de tewerkstelling. De tewerkstelling is seizoen- noch konjunkturgevoelig.

De aanvoer van de grondstoffen geschiedt per spoor en per as en komt voor de helft uit het buitenland. De afzet gaat voor 50 % naar het buitenland.

De chemische nijverheid omvat tevens een fabriek van farmaceutische specialiteiten met een huidige tewerkstelling van circa 20 arbeidskrachten. De reglementering inzake ziekteverzekering en de strenge eisen van de wetgever toepasselijk op de produktie beperkten de produktiemogelijkheden. De afzet geschiedt volledig in het binnenland.

6) *Diverse nijverheden.*

Onder de overige geënquêteerde bedrijven komen enkel een spiegelfabriek, een tabakfabriek en een fabriek van vlasvezelplaten voor.

De spiegelfabriek, opgericht in 1928, kende een regelmatige uitbreiding van de tewerkstelling doch voelt zich gehandikapt door de excentrische ligging van Menen. Er bestaan vooruitzichten tot uitbreiding van de tewerkstelling, die thans 36 eenheden bereikt. Bij hoogkonjunktuur ondergaat ook deze onderneming de mededinging van Noord-Frankrijk op de arbeidsmarkt. De afzet geschiedt volledig in het eigen land.

De tabakfabriek is reeds van betrekkelijk oude datum (1919) en wist haar tewerkstelling uit te breiden van 28 eenheden in

1939 tot 37 in 1959. De afzet geschiedt volledig in het binnenland terwijl 75 % van de grondstoffen worden betrokken uit het buitenland.

De onderneming voor fabricage van vlasvezelplaten betreft haar grondstoffen uit de onmiddellijke omgeving. Opgericht in 1952 stelde ze in 1959 reeds 40 personen tewerk. De onderlinge mededinging van de firma's op de grondstoffenmarkt dreigt echter de prijs der grondstoffen buiten verhouding te doen stijgen.

7) *Arbeidsbevoorrading.*

De arbeidsbevoorrading van de industriële bedrijven te Menen geschiedt voornamelijk uit eigen stad en de omringende gemeenten. Op een totaal van 1.034 arbeidskrachten in de enquête betrokken wonen er 632 of 61,1 % te Menen. Uit de aangrenzende gemeenten van het arrondissement Ieper komen 143 arbeidskrachten (13,8 %) en uit de aangrenzende gemeenten van het arrondissement Kortrijk 75 arbeidskrachten (7,3 %); voornamelijk Geluwe levert een groot aantal arbeiders (95). Wervik zendt 48 arbeidskrachten, Wevelgem 34, Moorsele 20 en Rekkem 19. Lauwe, met amper 2 arbeiders, blijkt volledig buiten de greep van Menen te blijven.

Uit de overige gemeenten van het arrondissement Ieper komen nog 77 arbeiders waarvan 13 uit Poperinge en 12 uit Ieper; uit de overige gemeenten van het arrondissement Kortrijk komen nog 24 arbeiders waarvan 7 uit Kortrijk en 5 uit Moeskroen. De nabije gemeenten van het arrondissement Roeselare, nl. Ledegem, Dadizele en Moorslede, leveren respectievelijk 27, 23 en 10 arbeidskrachten; uit de stad Roeselare komen 12 arbeiders en uit de rest van het arrondissement nog 9. Tenslotte zenden de arrondissementen Diksmuide en Brugge ieder 1 arbeidskracht.

De leeftijdsstructuur van de tewerkgestelde arbeidskrachten blijkt betrekkelijk gunstig te zijn. In de geënquêteerde bedrijven is 57,3 % van de tewerkgestelden tussen 21 en 45 jaar en slechts 27,4 % meer dan 45 jaar. Vooral de konfektienijverheid, met circa de helft tewerkgestelden van minder dan 21 jaar, heeft een jonge leeftijdsstructuur. Ook de houtnijverheid onderscheidt zich door een jonge structuur van de tewerkstelling: 28,3 % is minder dan

21 jaar en 54,6 % is tussen 21 en 45 jaar. Zelfs de textielnijverheid heeft nog een betrekkelijk gunstige leeftijdsstructuur met slechts 27,8 % van de tewerkgestelden van meer dan 45 jaar ; het is echter frappant dat deze bedrijfstak praktisch geen arbeiders van minder dan 21 jaar tewerkstelt (3,7 %). De bouwsector evenals de chemische nijverheid stellen relatief veel ouderen tewerk : in de bouwsector is 46,3 % meer dan 45 jaar en in de chemische nijverheid 38,5 %.

Het is opvallend hoe weinig bedrijven gebruik maken van de beschikbare waterweg ; slechts een paar ondernemingen zijn voor de aanvoer van hun grondstoffen op de Leie aangewezen.

Niettegenstaande de ligging op de Franse grens gaat zeer weinig van de produktie naar het buitenland. Blijkbaar worden niet alle mogelijkheden benut. De verwachtingen ten opzichte van de E.E.G. zijn meestal betrekkelijk optimistisch.

Bij de analyse van de enquêtegegevens kan men zich tevens niet van de indruk ontdoen dat de bedrijfsleiders te dicht blijven hangen bij de algemene impressie welke voortspoot uit de moeilijke jaren van het Menense bedrijfsleven.

De plaatselijke overheid zou ongetwijfeld kunnen bijdragen om door psychologische aanpak de sfeer te saneren en door positieve maatregelen op het vlak van service, belastingspolitiek en het uitrusten van een industrieterrein, het vertrouwen in eigen mogelijkheden aan te wakkeren.

§ 3. Werkgelegenheid in de handels- en dienstensektor.

De tertiaire sektor wint aan relatieve belangrijkheid bij toenemende concentratie van de bevolking. In een verstedelijkt centrum worden mogelijkheden geschapen voor handel en dienstverlening welke in een landelijke gemeente onbestaand zijn. Niet enkel vertoont het behoeftenschema van de stedelijke bevolking een grotere verscheidenheid, waardoor de afhankelijkheid van de distributiesektor toeneemt, doch ook de frekwentie van het winkelbezoek ligt op een hoger peil. De nabijheid, de veelheid en diversiteit van winkels drijft deze frekwentie op en vormt een activerende faktor voor de aankoop van produkten waarvan de behoefte in feite slechts latent aanwezig is.

Voor bepaalde dienstverleningen kan enkel een groter centrum de verzorging op zich nemen. De vraag naar sommige goederen of diensten is vrij beperkt en enkel indien een uitgebreide klantenkring kan worden bestreken, ontstaat de mogelijkheid aan deze vraag tegemoet te komen. Een te enge markt sluit onvermijdelijk deze dienstverlening uit. Hier ligt voor een groot deel de verklaring van het ontstaan van verzorgingscentra die hun invloed soms tot op betrekkelijk verre afstand laten gelden.

Van een bevolkingscentrum zoals Menen — dat vooral na 1890 een concentratie van de bevolking heeft zien groeien — kon normaliter verwacht worden dat aan de tertiaire sektor een belangrijke rol zou worden toegemeten.

De tertiaire sektor komt het best tot een evenwichtige ontwikkeling in gebieden met brede industriële basis, omdat aldaar de uitgavenstroom breed en levendig is en gesteund wordt door de behoefte aan allerlei artikelen en diensten vanwege de industrie. De verzorgingssektor heeft te Menen precies de steun moeten ontberen van stuwende bedrijven ter plaatse. Door het beperken van de effectieve vraag gingen voor Menen bepaalde kansen teloor in de tertiaire sektor.

Het fenomeen van de grensarbeid is bovendien verstorend opgetreden en heeft Menen enigermate beroofd van zijn centrumfunctie. De specifieke structuur van de werkgelegenheid in deze streek induceerde een koopkrachtverlies ten gunste van de nabije centra over de grens; anderzijds vindt Menen als doorgangspunt van grensarbeid een steun in dit verschijnsel.

De aantrekkingskracht van een centrum wordt trouwens niet enkel bepaald door zijn inwonertal. Andere factoren spelen hierbij een rol, zoals de omvang en verscheidenheid van het distributieapparaat, de nabijheid en grootte van andere centra, de aanwezigheid van andere aantrekkingspunten (scholen, markten, administratie, gerechtshof), de aard en de toestand der verkeersmogelijkheden enz.

De regionaal verzorgende functie van Menen werd binnen zeer beperkte grenzen gehouden. De Frans-Belgische grens knot deze functie af; verder liggen de oostelijk aangrenzende gemeenten binnen de invloedssfeer van Kortrijk of hebben zij een eigen kwasi zelf-sufficiënte tertiaire sektor weten uit te bouwen, zoals

Wevelgem. In noorderlijke en westelijke richting laat zich de invloed van Roeselare merken. Wervik leidt tot op zekere hoogte een eigen bestaan, terwijl de invloed van Ieper doordringt tot de westelijk gelegen gemeenten. Enkel Geluwe valt binnen de eigenlijke invloedssfeer van Menen.

De handelsinrichtingen worden echter te Menen gesteund door de Franse vraag naar sommige artikels ; tabak, bloemen en chocolade worden veel gekocht door de grensoverschrijdende cliënteel. In de Rijselstraat worden dan ook tal van winkels van voormelde produkten aangetroffen. Deze vraag heeft echter de halvering van de centrumfunctie niet gekompenseerd.

A. Toestand op eind 1947.

Per einde 1947 telde Menen 1.497 handelsinrichtingen. Hiervan behoorden 1.064 inrichtingen tot de sektor aankoop, verkoop en verhuring van nijverheids- en landbouwprodukten, 367 tot de sektor bank- en verzekeringswezen, handelstussenpersonen, hotelbedrijf en vermakelijkheidsbedrijf en 66 tot de sektor persoonsverzorging en private diensten van algemeen nut.

Het aantal eigenlijke verkoopinrichtingen (1.064) is dus zeer groot.

Tekenend is het gering aantal verkoopinrichtingen met bezoldigd personeel, nl. 62 of 5,8 % van het totale aantal ; in het Rijk bedroeg dit aandeel 7,0 %. Bovendien was de personeelssterkte doorgaans uitermate gering. De gemiddelde personeelsbezetting (werklieden, bedienden) in deze 62 inrichtingen bleef beperkt tot 3,4 eenheden ; in het Rijk werden gemiddeld 5,2 personen tewerkgesteld. Op einde 1947 werd te Menen slechts 1 inrichting met meer dan 20 tewerkgestelden genoteerd. Deze inrichting (warenhuis) verschaftte een bestaansbron aan 55 werknemers, voornamelijk bedienden (6 mannen en 44 vrouwen). Drie winkelinrichtingen in de voedingsbranche hadden een tewerkstelling tussen 10 en 20 personen ; in de grootteklasse 5 à 9 personen vielen 5 inrichtingen. Het aandeel van de inrichtingen met 10 en meer tewerkgestelden bedroeg amper 6,5 % tegenover 9,1 % in het Rijk. Menen bezat 29 inrichtingen met 1 tewerkgestelde en 24 met 2 à 4 tewerkgestelden.

Daarentegen waren de alleenstaande handelaars ruim vertegenwoordigd; ze waren ten getale van 1.002, d.i. 45 per 1.000 inwoners. Proportioneel ligt dit cijfer veel hoger dan in het arrondissement Kortrijk (40 per duizend), de provincie West-Vlaanderen (42) en het Rijk (34).

Tabel III, 25 geeft een overzicht van het aantal handelsinrichtingen voor aankoop, verkoop en verhuring van nijverheids- en landbouwprodukten, ingedeeld naar functie en met opgave van het tewerkgesteld personeel.

Het aantal kleinhandelsinrichtingen lag te Menen uitzonderlijk hoog en bereikte 940 eenheden. Het verhoudingscijfer per 1.000 inwoners (43) overtrof het gegeven van de provincie West-Vlaanderen (40) en van het Rijk (32).

Tabel III, 25: Verkoopinrichtingen en tewerkstelling te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 31 dec. 1947.

	Menen		West-Vlaanderen		Rijk	
	a	b	a	b	a	b
<i>Aantal inrichtingen</i>						
Groothandel	18	28	676	1.428	6.469	12.733
Kleinhandel	23	917	998	38.647	9.196	264.084
Groot- en kleinhandel	21	57	831	2.066	6.488	16.248
Totaal	62	1.002	2.505	42.141	22.153	293.065
<i>Tewerkstelling</i>						
Bedienden	110		3.647		66.746	
Werklieden	104		4.965		48.278	
Helpers	214		10.893		84.992	
	428		19.505		200.016	
Kleinhandel	275		11.654		109.767	
Groot- en kleinhandel en groothandel . .	153		7.851		90.249	
	428		19.505		200.016	

a = met bezoldigd personeel.

b = zonder bezoldigd personeel.

Deze gegevens zijn in feite ongewogen en dienen aangevuld met gegevens inzake tewerkstelling. In verhouding tot het bevolkingstal waren te Menen 12,4 personen in de kleinhandel tewerkgesteld per 1.000 inwoners, in West-Vlaanderen 11,6 en in het Rijk 12,8. De tewerkstelling beliep 29 personen per 100 inrichtingen te Menen; in West-Vlaanderen lag dit verhoudingscijfer op het niveau 29 en in het Rijk 40.

Uit deze analyse blijkt dat te Menen een relatief groot aantal kleinhandelsinrichtingen bestaat van gemiddeld zeer bescheiden omvang. Ten aanzien van West-Vlaanderen worden relatief meer inrichtingen geteld, doch de gemiddelde tewerkstelling per inrichting ligt op hetzelfde niveau. Ten opzichte van het Rijk bezit Menen verhoudingsgewijze veel meer kleinhandelsinrichtingen, waarvan echter de gemiddelde grootte aanzienlijk geringer is. Dit duidt er op dat te Menen, meer nog dan in West-Vlaanderen, talrijke inwoners een aanvullend inkomen zoeken in een overbezette handelssector.

In de sektor groothandel en groot- en kleinhandel werden te Menen op eind 1947 124 inrichtingen uitgebaat. Per 1.000 inwoners betekent dit 5,6 inrichtingen. In West-Vlaanderen was de verhouding op dezelfde datum 5,0 en in het Rijk 4,9. Ook hier treedt een sterke bezetting aan het licht. De tewerkstelling was echter te Menen beperkt tot 153 eenheden, d.i. 6,9 per 1.000 inwoners. In West-Vlaanderen beliep deze tewerkstelling 7,8 per 1.000 inwoners en in het Rijk 10,6. Per 100 inrichtingen vonden gemiddeld 123 personen werk te Menen, 156 in West-Vlaanderen en 215 in het Rijk.

Het wordt meteen duidelijk dat de verzorgende functie van Menen niet in verhouding is met zijn belang als bevolkingsagglomeratie.

De plaatselijk uitgebouwde handel vertoont alle kenmerken van een lokale verzorging met zeer beperkte gewestelijke functie. De groothandel en de groot- en kleinhandel hebben een geringe feitelijke tewerkstelling ondanks een belangrijk aantal inrichtingen; de alleenstaande handelaars zijn buitengewoon talrijk. De oriëntatie van de inrichtingen op de sectoren van verbruiksgoederen en semi-duurzame goederen is bovendien frappant. Dit

laatste kenmerk komt duidelijk tot uiting in tabel III, 26 ⁽¹⁾ waarin de kleinhandelsinrichtingen opgenomen zijn naar aard van de verhandelde produkten.

Op 940 inrichtingen behoorden er 379 of 40,3 % tot de sektor voedingswaren en 221 of 23,5 % tot de sektor textiel en kleding. Samen namen deze beide produkten 63,8 % in van de totale winkelbezetting. In West-Vlaanderen bedroeg dit aandeel 57,6 % en in het Rijk 57,7 %.

Zonder twijfel kenden diverse handelsbranches in 1947 een vrij belangrijke overbezetting. In tabel III, 27 werd het konsumentengemiddelde ⁽²⁾ van de meest vertegenwoordigde branches opgenomen in konfrontatie met het overeenkomstig konsumentengemiddelde in West-Vlaanderen en in het Rijk.

Tabel III, 27: Konsumentengemiddelde van de voornaamste handelsbranches te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 31 dec. 1947.

Handelsbranche	Menen	West-Vlaanderen	Het Rijk
Handelaars in steenkolen, briketten, cokes, turf e.a.	512	573	803
Handelaars in vlees en vleeskonserven	490	642	853
Handelaars in groenten, fruit e.a. plantaardige eetwaren	432	812	736
Handelaars in specerijen, koloniale waren, deegwaren en voedingskonserven	155	167	245
Handelaars in gegiste en gedistilleerde dranken (exclusief caféhouders)	490	587	918
Handelaars in produkten van de tabaknijverheid	688	1.065	983
Handelaars in garens en weefsels in vlas, hennep, katoen, wol of zijde	248	312	489
Handelaars in ellegoed en huislinnen	629	1.183	2.490
Handelaars in ketel-, blik-, loodwerk, snijgereedschap, klein ijzerwerk en huishoudelijke voorwerpen in metaal	612	678	793

(1) Zie volgende blz.

(2) Aantal inwoners per handelsinrichting (verhouding tussen de totale bevolking en het aantal handelsinrichtingen).

Tabel III, 26: Kleinhandelsinrichtingen en tewerkstelling naar aard van de verkochte produkten, Menen, 31 dec. 1947.

Verkoop in 't klein van produkten van:	Aantal inrichtingen		Aantal bedienden	Aantal werklieden	Helpers in inricht. m/bez. pers.	Helpers in inricht. z/bez. pers.	Totale tewerkstelling
	m/bezold. personeel	z/bezold. personeel					
Landbouwnijverheid (onbereide)	—	17	—	—	—	3	3
Mijnen, groeven	7	31	—	11	—	7	18
Voedingsnijverheid	4	375	1	5	—	85	91
Tabaknijverheid	—	22	—	—	—	2	2
Scheikundige nijverheid	1	22	—	1	—	4	5
Houtnijverheid, stoffering en kon- struktie	1	40	—	1	—	10	11
Papierenijverheid	—	14	—	—	—	2	2
Drukkunst	—	11	—	—	—	3	3
Huiden- en ledernijverheid	—	40	—	—	—	9	9
Textiel en kleding	1	220	1	—	—	38	39
Keramische en glasnijverheid	1	5	—	2	—	1	3
Ruwe en bewerkte metalen	4	56	—	5	—	8	13
Kunst en precisie	1	39	2	—	2	8	12
Verscheidene	3	25	50	8	—	6	64
Totaal	23	917	54	33	2	186	275

In ieder van deze branches lag het konsumentengemiddelde beneden het overeenkomstig gegeven van West-Vlaanderen en het Rijk. De afwijkingen waren voor sommige branches zo groot dat de centrumfunctie van Menen — trouwens vrij gering zoals hierna nog zal blijken — hiervoor zeker geen afdoende verklaring kon leveren.

Naast deze eigenlijke verkoopinrichtingen verdienen de inrichtingen voor persoonsverzorging, bankwezen, verzekeringswezen, hotelbedrijf e.d. ook even de aandacht. Per einde 1947 werden te Menen 433 dergelijke inrichtingen geteld. Het leeuwenaandeel ging naar het hotel-, restauratie- en cafébedrijf met 343 inrichtingen, waarvan slechts 1 met tewerkgesteld personeel (1 werkmans); 58 van deze uitbatingen golden als bijberoep. Het grensfenomeen heeft een zeer groot aantal cafés vlak nabij de grens uit de grond doen rijzen. De bezetting per 1.000 inwoners belooft 15,6 te Menen tegenover 14,0 in West-Vlaanderen en 9,4 in het Rijk.

Na eliminatie van deze herbergen behield Menen nog 90 handelsinrichtingen die geen eigenlijke verkoopinrichtingen waren. Dit betekent een bezetting van 4,1 eenheden per 1.000 inwoners tegenover 2,8 in West-Vlaanderen en 3,4 in het Rijk. Hieronder telde Menen 13 inrichtingen met bezoldigd personeel, met een totale tewerkstelling (bedienden, werklieden, helpers) van 69 personen, naast 77 alleenstaanden. De tewerkstelling in de inrichtingen met bezoldigd personeel beliep te Menen 3,1 eenheden per 1.000 inwoners, tegenover 2,5 in West-Vlaanderen en 7,8 in het Rijk. Op dit vlak is de gewestelijke functie van Menen evenmin belangrijk.

De wekelijkse marktdag is een ander aspekt van de regionaal verzorgende functie van een stad. Dat deze markt nooit een hoge vlucht heeft genomen onderstreept de geringe draagkracht van deze verzorgende functie van Menen. Slechts een 50-tal marktkramers uit Menen of de onmiddellijke omgeving, bieden er op de gewone marktdag (zaterdag) hun artikelen aan. Behoudens uit Menen zelf (17) zijn ze afkomstig uit Wevelgem (7), Lauwe (5), Roeselare (3), Beselare, Moorslede, Bissegem, Gulle-

gem, Harelbeke, Marke, enz. Door deze marktkramers worden vooral textielwaren (15), bloemen (8), kiekens en konijnen (5), vleeswaren (4) en groenten (4) aangeboden.

B. Evolutie van de bezoldigde tewerkstelling na 1947.

Sinds 1947 is het aantal eigenlijke verkoopinrichtingen met tewerkgesteld personeel te Menen enigermate toegenomen. Tegenover 62 inrichtingen met bezoldigd personeel in 1947 werden er op 30 juni 1960 66 geteld. Dit betekent een toename met 6,5 %. De tewerkstelling in deze inrichtingen steeg van 214 tot 274 (werklieden en bedienden) of met 28,0 %.

In West-Vlaanderen waren de aangroeipercentages respectievelijk 9,9 % en 44,4 % en in het Rijk 4,4 % en 58,8 %. Ook al dient rekening te worden gehouden met een seizoenmatige tewerkstelling (toerisme) die in West-Vlaanderen en in het Rijk verhoudingsgewijze belangrijker is dan te Menen, dan toch is het duidelijk dat de groei van de tewerkstelling in de tertiaire sektor te Menen tegen een trager tempo verloopt dan in West-Vlaanderen en het Rijk. De gemiddelde tewerkstelling in de eigenlijke verkoopinrichtingen bereikt slechts 4,2 eenheden te Menen tegenover 4,5 in West-Vlaanderen en 7,9 in het Rijk.

Het grootste aantal der eigenlijke verkoopinrichtingen met bezoldigd personeel valt in de sektor voedingswaren; 21 inrichtingen stellen 104 personen tewerk waaronder 45 bedienden (1). Van belang qua tewerkstelling zijn verder nog de inrichtingen voor verkoop van produkten van de bedrijven van onbewerkte en bewerkte metalen (48 tewerkgestelden), chemische nijverheid (27) en mijnen en groeven (25); hun tewerkstelling ligt evenwel reeds op een veel lager niveau. Als relatief belangrijke tewerkstellingsbron geldt nog de handelsinrichting in diverse artikels (41 tewerkgestelden, waarvan 39 bedienden).

Het aandeel van de bedienden ligt betrekkelijk hoog; op 100 arbeiders in de eigenlijke handelsinrichtingen worden te Menen 103 bedienden geregistreerd. De smalle statistische basis voor Menen doet de tewerkstelling in de handelsinrichting in diverse artikelen, met een groot aantal als «bediende» geklasseerden, in dit verhoudingscijfer sterk doorwegen. Van meer betekenis blijkt

(1) Zie appendix 5, blz. 233.

de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke tewerkgestelden. Te Menen ligt het aandeel van de vrouwelijke tewerkgestelden (42,3 %) enigermate boven het Rijksgegeven (40,9 %) en aanzienlijk boven het verhoudingscijfer van West-Vlaanderen (31,3 %).

In de dienstensektor vindt een niet onbelangrijk aantal personen een werkgelegenheid. Wegens zijn karakter van stedelijk centrum en zijn grensligging hebben de overheidsdiensten en andere diensten van algemeen belang te Menen een voorname plaats ingenomen.

Onder de sektor geneeskunde vallen 7 inrichtingen met een totale tewerkstelling van 191 personen, waarvan 145 vrouwen.

De concentratie van instellingen voor ziekteverzekering en invaliditeitsverzekering (6 in aantal) induceerde een belangrijke tewerkstelling, nl. 246 personen, hoofdzakelijk bedienden (238). Het leeuwenaandeel van de tewerkstelling gaat dus uitgesproken naar de geneeskundige diensten en aanverwante activiteiten. Verder sloppen het gemeentebestuur en het onderwijs het grootste deel van de overige tewerkstelling op.

Ook het bankwezen, verzekeringswezen en diverse agent-schappen verwierven een zekere betekenis (62 tewerkgestelden).

Op 30 juni 1960 werden 6 herbergen, 1 hotel en 1 spijshuis geteld met tewerkgesteld personeel; de totale tewerkstelling bedroeg er 9 eenheden. In 6 gemakkelijksbedrijven vonden 18 personen een gewin. In 9 schoonmaakbedrijven werden 41 personen tewerkgesteld.

C. Spreiding van de handelsinrichtingen in het stadsbeeld.

Een gunstige verkeersgeografische situering vormt de grondslag van de groei tot verzorgend streekcentrum.

De winkelbedrijven die voorzien in regelmatig terugkerende behoeften volgen de konsument en zijn steeds verspreid aan te treffen in iedere gemeente; het zijn de typische buurtwinkels waar de bestede bedragen van relatief geringe omvang zijn, doch de aankopen zeer frekwent.

De winkeluitbatingen van goederen die, al of niet regelmatig, met veel grotere tussenpozen betrokken worden — goederen met in vele gevallen een meer duurzaam karakter en die over het

geheel genomen veel grotere bedragen vereisen — vindt men gekoncentreerd in bepaalde centra. Deze winkels kunnen immers enkel hun bestaan verzekeren indien een vrij ruime klantenkring kan worden bestreken. Dergelijke winkels vindt men dan ook meestal niet of in gering aantal in gemeenten met gering bevolkingstal. Deze winkels zijn gelokaliseerd in de streekcentra en zijn vooral aan te treffen in de hoofdstraten; dit maakt het eigenlijke « winkelen » mogelijk, waarbij prijzen en kwaliteiten onderling kunnen worden vergeleken vooraleer de klant een beslissing neemt.

Aan de hand van een opname in 1960 verricht door de gemeentelijke diensten van Menen werden de eigenlijke winkelinrichtingen van Menen in twee groepen ingedeeld. De eerste groep omvatte de winkels met verkoop van kruidenierswaren, aardappelen, groenten, fruit, brood- en banketbakkerijen, zuivelprodukten, slagerijen, tabakwaren, textielprodukten e.d. De tweede groep behelst de overige winkelbedrijven gekenmerkt door een veel geringere frekwentie in het behoeftenschema. De grens tussen beide groepen is in de praktijk niet steeds scherp af te lijnen; aldus kunnen sommige textielzaken die in deze indeling tot de eerste groep werden gerekend wel degelijk een centraal verzorgend karakter dragen.

Op basis van voormelde klassering werden 416 winkels geteld behorend tot de eerste groep en 229 winkels behorend tot de tweede groep. Het aantal winkels van de tweede groep is vrij groot nl. 35,5 % van het totale aantal; hoger werd echter reeds vastgesteld dat de tewerkstelling eerder gering is.

De concentratie van de winkels van de tweede groep is sterk uitgesproken. In de vijf voornaamste winkelstraten Rijselstraat (53), Bruggestraat (40), Ieperstraat (27), Kortrijkstraat (24) en Moeskroenstraat (19), liggen 71,2 % van deze winkels gegroepeerd; Rijselstraat en Bruggestraat groeperen samen 40,6 %.

Typische buurtwinkels werden tussen deze « centrumwinkels » gemengd in voormelde straten, doch het aandeel is nog slechts 61,8 %; Rijselstraat en Bruggestraat tellen samen 33,4 % van alle buurtwinkels. Stelt men het aantal winkels van groep 2 gelijk aan 100 dan bereikt het aantal winkels van groep 1 het verhou-

dingscijfer 155 in de Rijselstraat, 142 in de Bruggestraat, 159 in de Ieperstraat, 167 in de Kortrijkstraat en 184 in de Moeskroenstraat tegenover 241 voor de rest van het winkelapparaat te Menen.

Kaart III, 1 illustreert de spreiding van de winkels te Menen; uit deze kaart blijkt dat iedere wijk een aantal buurtwinkels telt (1).

Op dezelfde kaart werd eveneens de ruimtelijke spreiding van de cafés aangeduid. Vooral tegen de grens, nl. in de Rijselstraat, Moeskroenstraat en Rekkemstraat met respectievelijk 54, 18 en 8 cafés, langs de voornaamste invalswegen — Bruggestraat (40), Kortrijkstraat (43), Ieperstraat (21) — en tussen de Grote Markt en het station (Grote Markt: 13, Koningstraat: 20, Statiestraat: 12) hebben zich een groot aantal cafés neergezet. Hoe meer men de grens nadert in de Rijselstraat hoe dichter de concentratie van de herbergen wordt; de uitbaters hebben een belangrijke cliënteel onder de grensarbeiders en treden bovendien veelal op bij de geldwissel.

D. Invloedssfeer van de handelsinrichtingen.

1) *Geografische ruimte.*

Teneinde de invloedssfeer van Menen nauwkeuriger af te lijnen werd een enquête gehouden in de omringende gemeenten. In totaal werden in de 11 in de enquête betrokken gemeenten 280 personen ondervraagd naar rato van ongeveer 1 geënquêteerde per 75 gezinnen.

Aan de geënquêteerden werd gevraagd in welke stad of gemeente de aankopen gebeuren die niet op de eigen gemeente geschieden en in welke verhouding de aankoopcentra tot elkaar staan. Tabel III, 28 (2) somt de resultaten op van deze analyse.

De invloed van Menen als verzorgend centrum is in het geheel genomen blijkbaar zeer beperkt. Alleen ten opzichte van Geluwe, Wevelgem, Moorsele en Rekkem is de invloed vermeldenswaard.

(1) Zie blz. 97. In groep 2 werd nog een onderscheid gemaakt tussen winkels voor de verkoop van luxe goederen en andere winkels met verzorgend karakter.

(2) Zie volgende blz.

Voor Wevelgem is deze invloed vrij belangrijk voor het gedeelte dat onmiddellijk aansluit bij Menen en dat er trouwens mee ineen-groeid is ; toch ondergaat Menen ook hier de mededinging van Kortrijk (1). Het centrum van Wevelgem ligt nog enigszins binnen het aantrekkingsveld van Menen (2) met echter reeds een duidelijk overwicht van de stad Kortrijk ; dat overwicht is voor het gedeelte dat het verst verwijderd is van Menen bijna absoluut.

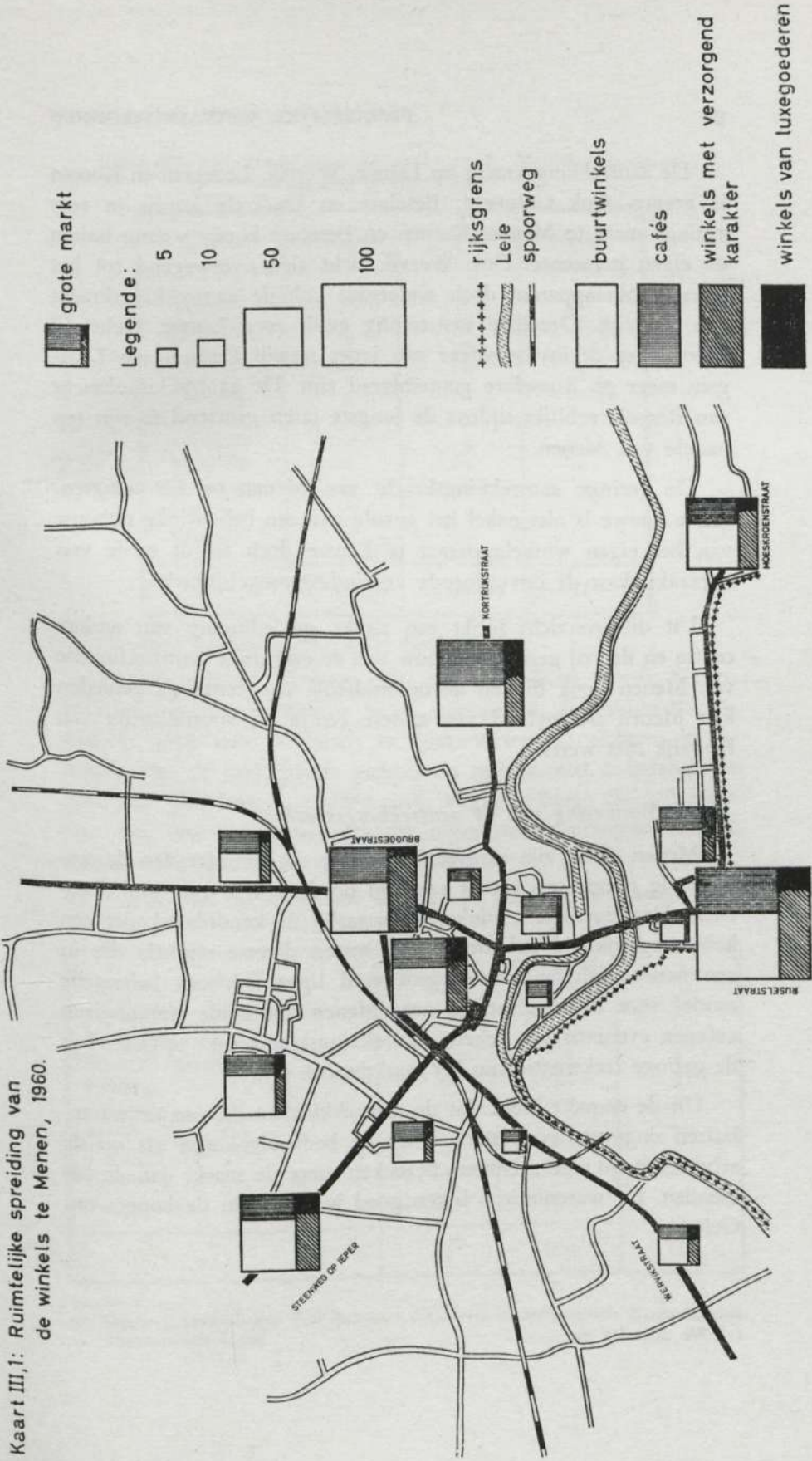
Tabel III, 28 : De invloedssfeer van Menen t.o.v. de omringende gemeenten, enquête W.E.S. 1961.

Gemeente	Aantal geënquêteerden	Menen overheersend centrum	Andere centra met aantal (3)
Komen	35	1	Wervik (2), Kortrijk (2), Ieper (1)
Geluveld	10	3	Ieper (6)
Wervik	50	4	Kortrijk (12), Wevelgem (1), Rijsel (1)
Geluwe	25	9	Kortrijk (5)
Beselare	11	2	
Dadizele	12	3	Kortrijk (1), Roeselare (5), Ledegem (1)
Ledegem	20	3	Roeselare (6), Kortrijk (3)
Moorsele	19	8	Kortrijk (9)
Wevelgem	45	11	Kortrijk (21)
Lauwe	32	1	Kortrijk (13), Wevelgem (2), Rekkem (1)
Rekkem	21	9	Kortrijk (2)
	280	54	94

De inwoners van Geluwe zijn in hoofdzaak op Menen georiënteerd ; in het kerkdorp en in het verst verwijderde deel van Geluwe blijkt de aantrekkingskracht van de stad Kortrijk even sterk als die van Menen. Moorsele spreidt zijn aankopen over Menen en Kortrijk. Rekkem ondergaat sterker de invloed van Menen dan van Kortrijk doch blijkt relatief sterk op de eigen gemeente georiënteerd te zijn.

- (1) Voor een nauwkeuriger analyse van de invloedssfeer van Menen, zie appendix 6, blz. 234.
- (2) De binding door familierelaties blijkt echter bepalend te zijn.
- (3) Het verschil tussen het aantal geënquêteerden en diegenen die Menen of een ander centrum als overheersend centrum opgaven slaat op personen die verklaarden praktisch uitsluitend op de eigen gemeente te kopen.

Kaart III,1: Ruimtelijke spreiding van de winkels te Menen, 1960.

De aantrekkingskracht op Lauwe, Wervik, Ledegem en Komen is gering. Ook Geluveld, Beselare en Dadizele kopen in zeer geringe mate te Menen. Komen en Beselare kopen weinig buiten de eigen gemeente. Ook Wervik richt zich overwegend tot het eigen winkelapparaat doch ondergaat ook de aantrekkingskracht van Kortrijk. Dezelfde vaststelling geldt voor Lauwe. Geluveld behoort tot de invloedssfeer van Ieper terwijl Dadizele en Ledegem meer op Roeselare georiënteerd zijn. De aantrekkingskracht van Roeselare blijkt tijdens de jongste jaren groeiend te zijn ten nadele van Menen.

De geringe aantrekkingskracht van Menen op het aangrenzende Lauwe is niet enkel het gevolg van een behoorlijke uitbouw van het eigen winkelapparaat te Lauwe doch wordt mede veroorzaakt door de onvoldoende verbindingsmogelijkheden.

Uit dit overzicht blijkt een sterke mededinging van andere centra en de vrij geringe uitbouw van de eigenlijke centrumfunctie van Menen ; ook binnen de onmiddellijk aangrenzende gebieden kan Menen de invloed van andere centra en voornamelijk van Kortrijk niet weren.

2) *Motivering van de aantrekkingskracht.*

Menen dankt zijn aantrekkingskracht op sommige van de omliggende gemeenten vooral aan zijn hoedanigheid van winkelcentrum. Het eigenlijk « winkelen » waarbij de kandidaat-koper een keuzemogelijkheid geboden krijgt tussen diverse winkels die in een aaneengesloten zone gegroepeerd liggen, is een belangrijk motief voor de verplaatsing naar Menen. De beide warenhuizen oefenen eveneens een zekere aantrekkingskracht uit ; opvallend is de geringe frekwentie van het marktbezoek (1).

Uit de enquête bleek dat de aantrekkingskracht van de warenhuizen ongeveer even sterk is op de bedienendenklasse als op de arbeidersstand ; de arbeiders bezoeken meer de markt dan de bedienenden. De warenhuizen lijken goed in trek voor de kopers van Geluwe.

(1) Zie tabel III, 29.

Tabel III, 29: Plaats waar de aankopen te Menen geschieden, enquête W.E.S., 1961.

Gemeente	Warenhuis	Middenstands-winkels	Markt
Komen	1	4	—
Geluveld	2	5	2
Wervik	4	10	2
Geluwe	10	13	3
Beselare	3	6	—
Dadizele	4	7	1
Ledegem	2	5	—
Moorsele	4	11	—
Wevelgem	4	18	2
Lauwe	1	5	—
Rekkem	4	11	1
	39 (a)	95 (a)	11

3) Aard van de verzorgende functie.

Vooraf voor de aankoop van kledingstukken wordt Menen bezocht. Hiervan profiteren haast uitsluitend de middenstands-winkels. Ook voor schoenen en luxevoorwerpen richten de inwoners van de omliggende gemeenten zich in niet onbelangrijke mate naar de Menense middenstand. Voedingswaren worden eveneens vrij veel te Menen gekocht maar dan overwegend in de warenhuizen. Tabel III, 30 is illustratief.

Tabel III, 30: Aard van de gekochte goederen te Menen, enquête W.E.S., 1961.

Produkten	Warenhuis	Middenstands-winkel	Markt
Voedingswaren	14	4	4
Fruit en groenten	3	2	2
Kleding	6	40	1
Schoenen	—	17	1
Huishoudartikelen	6	6	—
Luxeartikelen	—	7	—
Allerlei	10	3	—
Onbepaald	5	30	3
	44	109	11

(a) Omvat dubbelstellingen voor personen die zowel in warenhuizen als in middenstandswinkels kopen.

In slechts zeldzame gevallen wordt het winkelbezoek aan Menen gekombineerd met een andere activiteit. Waar dit wel het geval is gaat het overwegend om familiebezoek gekombineerd met winkelbezoek (13 gevallen op 17).

Menen heeft trouwens een geringe aantrekkingskracht als dienstverlenend centrum van ontspanning. Voor bioskoopbezoek en andere ontspanning, voor persoonsverzorging (coiffeuse) noch voor financiële diensten (bankinstellingen) gaat van Menen een noemenswaardige aantrekkingskracht uit. Geen enkele van de geënquêteerden vermeldde Menen als de plaats waar zij hun feesten (huwelijk e.d.) houden.

Voor de dienstenverlening op het vlak van de geneeskundige zorgen heeft Menen bekendheid. Voor opname in een hospitaal vermeldden 67 geënquêteerden Menen als dominerend centrum; 102 geënquêteerden zijn georiënteerd op Kortrijk, 30 op Roeselare, 22 op diverse andere centra en 21 op de eigen gemeente (Wervik 19) (1). Vooral Rekkem, Geluwe en Beselare en in mindere mate Moorseele en Wevelgem gaan naar Menen.

4) *Verkeerstechnische ontsluiting van het verzorgingscentrum.*

Moorseele en Lauwe hebben onvoldoende verbindingsmogelijkheden met Menen; aldus wordt ongetwijfeld — in het bijzonder voor Moorseele — geschaad aan de normale aantrekkingskracht van Menen. Ook de verbindingen met Geluveld zijn onvoldoende zowel in aantal als inzake snelheid en uitrusting. Voor alle overige gemeenten werden geen tekorten gemeld.

Er bestaat veelal geen vaste regelmaat voor het winkelbezoek aan Menen; 26 geënquêteerden verklaarden hun aankopen regelmatig op dezelfde dag te Menen te verrichten.

Samenvattend kan gewezen worden op de specifieke structuur van de tertiaire sektor te Menen. Menen bezit weinig inrichtingen met bezoldigd personeel; deze inrichtingen zijn daarenboven meestal van zeer bescheiden omvang zodat de totale tewerkstelling uiterst miniem is. Daarentegen zijn de alleenstaande handelaars ruim verspreid. Vooral in de kleinhandel wordt door velen

(1) Overige zonder antwoord

gepoogd een aanvullende inkomstenbron aan te boren. De groot-handel en de groot- en kleinhandel tellen een relatief geringe tewerkstelling bij een groot aantal bedrijven. De evolutie naar grotere eenheden verloopt zeer traag te Menen en verscherpt de diskrepantie ten aanzien van het Westvlaams en het Rijksgegeven. Een belangrijk aantal winkels hebben de weg van de grenscirkulatie opgezocht, omdat hier een aftapping van een deel van de geldstroom door het grensarbeidersfenomeen en grensoverschrijding geschapen, mogelijk wordt. Dit geldt in nog versterkte mate voor de herbergen. Het beeld van de winkelstraten illustreert duidelijk de invloed van de grens.

Het winkelapparaat van Menen staat overwegend in functie van de verzorging van de plaatselijke bevolking, die in sterkere mate dan in andere stedelijke concentraties gestructureerd is als een werkliedenbevolking. De regionaal verzorgende functie van Menen is zeer beperkt door de mededinging van belangrijke verzorgende centra op korte afstand van Menen gelegen, zoals Kortrijk en Roeselare.

Onder de alleenstaande kleinhandelaars is een overbezetting gegroeid; de bezoldigde tewerkstelling zal slechts kunnen groeien door een sanering in de distributiesektor door concentratie en door eliminatie van een aantal onvoldoende renderende handelsinrichtingen.

HOOFDSTUK IV

ARBEIDSMIGRATIES TE MENEN

§ 1. In- en uitgaande pendel.

Zoals reeds herhaaldelijk tot uiting is gekomen in deze studie biedt Menen slechts aan een betrekkelijk gering aantal van zijn inwoners een werkgelegenheid ter plaatse.

Op 31 december 1947 vonden 4.859 personen een bestaansbron ter plaatse en waren 101 personen zonder activiteit, zodat 5.212 personen, of 51,2 % van de actieve bevolking, op tewerkstelling buiten Menen aangewezen waren. Deze cijfers tonen duidelijk dat Menen als een « dormitory-town » kan beschouwd worden. De woonplaats werd niet gekozen omwille van de werkgelegenheidskansen ter plaatse, doch in functie van de tewerkstellingsmogelijkheden in het nabije Noordfranse industriegebied. Het fenomeen van de grensarbeid zal dan ook het voorwerp uitmaken van een nauwkeuriger analyse.

Nagenoeg de 2/3 van deze woonforenzen werken in Frankrijk. Van de resterende woonforenzen gaat de grootste stroom naar gemeenten van het arrondissement Kortrijk en Ieper.

Aan de hand van tabel IV, 1 (1), waarin de cijfers van de dagelijkse en wekelijkse arbeidsmigraties zijn opgenomen, kan de mobiliteit van de arbeidsmarkt van Menen in detail ontleed worden.

Zoals reeds gezegd zoeken de meeste woonforenzen hun bestaan in de industrie van Noord-Frankrijk. Hierover zal in een afzonderlijke paragraaf uitgeweid worden. Binnen het eigen land gaat de grootste aantrekkingskracht uit van de stad Kortrijk die op einde 1947 415 arbeidskrachten uit Menen rekruteerde. De aanpalende gemeenten van het arrondissement Kortrijk slorpten 305 arbeidskrachten op (Wevelgem : 122, Lauwe : 155, Rekkem : 21, Moorsele : 7), doch ook enkele andere gemeenten van het arrondissement Kortrijk, zoals Moeskroen (103) en Marke (42), waren niet zonder betekenis als plaats van werkgelegenheid.

(1) Zie volgende blz.

Tabel IV, 1: *Uitgaande pendel naar bedrijvigheid en richting, Menen, 31 dec. 1947.*

Bedrijvigheid	Frankrijk	Kortrijk	Aanpalende gemeenten van het arr. Kortrijk	Overige gemeenten van het arr. Kortrijk	Aanpalende gemeenten van het arr. Ieper	Overige gemeenten van het arr. Ieper	Arrondissement Roeselare
Landbouw, bosbouw en visserij	10	1	1	2	3	1	1
Extraktieve bedrijven	11	—	—	1	—	—	1
Voedingswarenbereiding	28	5	2	2	1	1	2
Drankbereiding	6	3	1	1	2	1	—
Niet metaalhoudende delfstoffen	13	19	10	15	—	—	1
Scheikundige nijverheid (1)	90	4	2	4	—	—	2
Hout- en kurkbewerking	235	41	15	6	3	4	7
Papierenijverheid, boekbedrijf en fotografie	165	16	4	3	—	2	1
Huiden- en lederindustrie	21	—	1	—	—	—	—
Textielnijverheid	2.857	117	165	92	12	13	27
Kledingsnijverheid	58	12	10	4	—	3	6
Productie en distributie van elektriciteit	4	4	1	—	—	2	3
Metaalnijverheid	126	40	13	50	1	7	6
Bouwbedrijf	132	27	28	29	5	1	2
Transport en verkeer	9	22	6	10	6	5	4
Groot- en kleinhandel	35	39	15	12	5	1	8
Bank-, financie- en verzekeringswezen en diverse agentschappen	—	16	1	4	1	—	1
Hotelwezen en persoonsverzorging en vervaardigingsbedrijven	41	12	1	4	1	4	2
Openbare diensten en andere diensten van algemeen belang	16	37	27	12	5	7	9
Diverse	1	—	2	—	—	—	—
Totaal	3.858	415	305	251	45	52	83

(1) Bereiding van oliën en vetstoffen en rubbernijverheid inbegrepen.

Tabel IV, 1: *Uitgaande pendel naar bedrijvigheid en richting, Menen, 31 dec. 1947 (vervolg).*

Bedrijvigheid	Overige arr. van West- Vlaanderen	Provincie Brabant	Provincie Henegouwen	Provincie Oost- Vlaanderen	Andere provincies	Andere landen	Totaal
Landbouw, bosbouw en visserij	—	—	—	—	1	—	20
Extraktieve bedrijven	—	—	36	—	2	—	51
Voedingswarenbereiding	1	8	—	—	2	—	52
Drankbereiding	—	1	—	—	—	—	15
Niet metaalhoudende delfstoffen	—	2	—	—	—	—	58
Scheikundige nijverheid (1)	—	1	1	—	2	—	107
Hout- en kurkbewerking	1	1	—	—	1	—	314
Papiernijverheid, boekbedrijf en fotografie	—	3	—	1	—	—	195
Huiden- en lederindustrie	—	—	—	—	—	—	22
Textielnijverheid	2	1	1	4	1	—	3.292
Kledingsnijverheid	—	1	1	1	1	—	97
Productie en distributie van elektriciteit	—	2	—	—	2	—	18
Metaalnijverheid	1	8	—	1	5	1	259
Bouwbedrijf	—	1	1	3	12	—	241
Transport en verkeer	2	4	1	3	—	—	72
Groot- en kleinhandel	1	4	2	6	2	—	130
Bank-, financie- en verzekeringswezen en diverse agentschappen	—	5	—	2	2	—	32
Hotelwezen en persoonsverzorging en vermakelijkheidsbedrijven	—	1	—	1	2	1	70
Openbare diensten en andere diensten van algemeen belang	8	22	3	7	2	9	164
Diverse	—	—	—	—	—	—	3
Totaal	16	64	46	29	37	11	5.212

(1) Bereiding van oliën en vetstoffen en rubbernijverheid inbegrepen.

Het arrondissement Ieper nam 97 arbeidskrachten op, waarvan 45 in de aanpalende gemeenten (Geluwe 27, Wervik 18), 21 te Komen en 18 te Ieper.

Het arrondissement Roeselare was bijna even belangrijk als het arrondissement Ieper; 83 arbeidskrachten vonden er een werkgelegenheid, waarvan 50 te Roeselare en 12 te Ledegem.

De overige arrondissementen van West-Vlaanderen trokken slechts 16 arbeidskrachten aan.

Van de overige provincies van het land had Brabant de grootste wervingskracht; praktisch alle migranten richtten zich naar de hoofdstad (44 arbeidskrachten).

Naar aard van bedrijvigheid overweegt veruit de textielnijverheid. Op een totaal van 5.212 woonforenzen waren er niet minder dan 3.292 in deze bedrijfstak tewerkgesteld, d.i. 63,2 %. De arbeidsmigratie is dus zeer eenzijdig gericht op een bij uitstek conjunctuurgevoelige activiteit. Voornamelijk de grensarbeid spitst zich toe op de textielnijverheid (74,0 %). Ook in de aanpalende gemeenten van het arrondissement Kortrijk (vooral Lauwe), de overige gemeenten van dit arrondissement (vooral Moeskroen) en in het arrondissement Roeselare neemt de textielsektor relatief veel arbeidskrachten op (aandeel respectievelijk 54,1 %, 36,6 % en 32,5 %). Te Kortrijk zelf is de activiteit betrekkelijk gespreid.

Als tweede belangrijkste bedrijfstak volgt de hout- en kurkbewerking, met 314 tewerkgestelden of 6,0 %. Deze woonforenzen oefenen hun activiteit voornamelijk uit in Frankrijk (235) en te Kortrijk (41). De metaalnijverheid en het bouwbedrijf zijn nagenoeg even belangrijk met respectievelijk 259 en 241 tewerkgestelden.

Als belangrijke sectoren gelden nog de openbare diensten en andere diensten van algemeen belang (164), de grafische nijverheid (195) en de groot- en kleinhandel (130).

De provincie Brabant had een relatief grote tewerkstelling in de sektor openbare diensten en andere diensten van algemeen belang; 13 personen waren tewerkgesteld in de openbare diensten te Brussel.

De uitgaande pendel naar Henegouwen betrof vooral mijnwerkers, nl. 36 op 46; de tewerkstelling in de « andere » provincies sloeg vooral op de bouwsektor.

De ontleding van de uitgaande pendel naar sociale stand toont aan dat niet alleen arbeiders en bedienden migreren doch ook patroons en helpers (1).

Het aantal migrerende arbeiders bedroeg per einde 1947 4.755 eenheden, waaronder 1.701 vrouwen. Ze waren vooral tewerkgesteld in de textielnijverheid, de hout- en kurknijverheid, de metaalnijverheid en het bouwbedrijf. Deze vier sectoren slorpten 84,1% op van de totale tewerkstelling. De bedienden, ten getale van 402, waaronder 98 vrouwen, vonden vooral werkgelegenheid in de openbare diensten, de groot- en kleinhandel en de textielnijverheid (te zamen 63,4% van de tewerkstelling van bedienden).

De migrerende patroons vond men hoofdzakelijk in de groot- en kleinhandel en in de textielnijverheid; hiertoe behoorden vijf vrouwen (4 in handel, 1 in textiel). Zeven van de 18 patroons in de handelssector oefenden hun bedrijvigheid uit in Frankrijk en 3 te Wevelgem; de overigen migreerden respectievelijk naar Geluwe, Rekkem, Moorsele, Moeskroen, Moorslede, Tiegem, Aalbeke en Brussel. Van de 10 migrerende patroons in de textielbranche was de helft in Frankrijk actief.

Het aandeel van de vrouwen in de uitgaande pendel bedroeg 1.807 eenheden, d.i. 34,7%; dit aandeel overtreft het aandeel van de vrouwen (31,9%) in de actieve bevolking. 1.494 van deze vrouwelijke woonforenzen, d.i. 82,7%, waren tewerkgesteld in de textielnijverheid. De kledingsnijverheid nam nog 69 eenheden (3,8%) op, de papier- en grafische nijverheid 58 eenheden (3,2%), de houtnijverheid 38 eenheden (2,1%) en de groot- en kleinhandel 35 eenheden (1,9%). Deze tewerkstelling was dus sterk gekoncentreerd. Dit gold niet enkel naar aard van de bedrijfstak, doch tevens en in even sterke mate naar plaats van tewerkstelling. 1.480 vrouwen, of 81,9% van het totale aantal, werkten in Frankrijk (waarvan 1.314 of 88,8% in de textiel) en 131 (7,2%) te Kortrijk (52 in textiel, 20 in handel, 15 in houtnijverheid). In de aanpalende gemeenten van het arrondissement Kortrijk vonden 71 vrouwen (3,9%) een werkgelegenheid en in het overige deel van het arrondissement Kortrijk nog 70 (3,9%).

(1) Zie tabel IV, 2, volgende blz.

Tabel IV, 2 : *Uitgaande pendel naar sociale stand en bedrijvigheid, Menen, 31 dec. 1947.*

Bedrijvigheid	Patroons	Bedienden	Arbeiders	Helpers	Totaal
Landbouw, bosbouw, visserij	1	1	18	—	20
Extraktieve bedrijven	—	—	51	—	51
Voedingswarenbereiding	2	5	45	—	52
Drankbereiding	1	4	10	—	15
Scheikundige nijverheid	1	14	92	—	107
Hout- en kurkbewerking	3	10	300	1	314
Papierenijverheid, boekbedrijf	2	11	181	1	195
Huiden en leder	—	—	22	—	22
Textielnijverheid	10	56	3.225	1	3.292
Kledingsnijverheid	—	5	90	2	97
Productie en distributie van elektriciteit	—	7	11	—	18
Niet metaalhoudende delfstoffen	—	6	52	—	58
Metaalnijverheid	6	14	238	1	259
Bouwbedrijf	2	3	236	—	241
Vervoer en verkeer	—	32	40	—	72
Groot- en kleinhandel	18	60	50	2	130
Bank, financie e.d.	—	30	2	—	32
Hotel, persoonsverzorging en vermakelijkheden	1	4	65	—	70
Openbare diensten e.a. van algemeen belang	—	139	16	—	155
Diverse en onnauwkeurig bepaalde activiteiten	—	1	11	—	12
Totaal	47	402	4.755	8	5.212

Onder de vrouwelijke woonforenzen werden 98 bedienden geteld, d.i. 5,4 % van het totaal aantal vrouwelijke forenzen. Het overeenkomstig aandeel der mannelijke bedienden — ten getale van 304 — bereikte 8,9 %.

De eenzijdige gerichtheid van de vrouwelijke uitgaande pendel op de textielsektor en het gering aandeel van de bedienden vormen een rem tot inschakeling van dit arbeidspotentieel in nieuwe bedrijfstakken.

Tegenover een uitgaande pendel van 5.212 personen stond slechts een ingaande pendel van 878 personen. Dit betekent dat voor 6 arbeidskrachten welke buiten Menen een werkgelegenheid moesten zoeken er slechts 1 arbeidskracht door Menen opgenomen werd. In procent van de aktieve bevolking betekende de uitgaande pendel 51,2 %, de ingaande pendel 8,6 %.

Tabel IV, 3 ⁽¹⁾ geeft een overzicht van de ingaande pendel naar plaats van herkomst en bedrijvigheid.

Het wervingsveld van Menen was uiterst begrens. Het leeuwenaandeel kwam uit de aanpalende gemeenten van het arrondissement Ieper (274 eenheden) en van het arrondissement Kortrijk (163). De verdeling deed zich als volgt voor: Geluwe 183, Wervik 91, Wevelgem 73, Moorseele 38, Rekkem 35 en Lauwe 17. Kortrijk zond 32 arbeidskrachten. Als relatief voorname gemeenten in het arrondissement Ieper zijn eveneens nog Ieper (32), Komen (26), Poperinge (25), Vlamertinge (20) en Beselare (13) te vermelden; in het arrondissement Kortrijk leverde Moeskroen 20 eenheden. Het belang van het arrondissement Roeselare was vooral toe te schrijven aan de nabije gemeenten Ledegem (35) en Dadizele (32) en aan Roeselare (21) zelf.

De bedrijvigheid van deze werkforenzen was betrekkelijk gespreid, met evenwel het aksent op de metaalnijverheid (113), de bouwsektor (108), de textielnijverheid (103) en de openbare diensten en diensten van algemeen belang (101). De werkforenzen komend uit Kortrijk en uit de verder afgelegen arrondissementen van West-Vlaanderen waren hoofdzakelijk tewerkgesteld in de openbare diensten en diensten van algemeen belang of in de tertiaire sektor.

(1) Zie volgende blz.

Tabel IV, 3: Ingaande pendel naar plaats van herkomst en bedrijvigheid, Menen, 31 dec. 1947.

Bedrijvigheid	Plaats van herkomst								Totaal
	Aanpal. gemeenten v/h arr. Kortrijk	Kortrijk	Rest v/h arr. Kortrijk	Aanpal. gemeenten v/h arr. Ieper	Rest v/h arr. Ieper	Arrond. Roeselare	Andere arrond. van West-Vlaanderen	Andere provincies	
Landbouw	4	—	—	14	2	3	1	—	24
Extraktieve bedrijven	—	—	—	1	2	—	—	—	3
Voedingswarenbereiding	11	3	5	9	12	5	3	1	49
Drankbereiding	1	—	1	5	6	3	1	4	21
Chemische nijverheid	6	3	1	7	1	—	1	4	23
Houtnijverheid	3	—	4	19	5	8	—	—	39
Textielnijverheid	31	—	4	57	2	7	1	1	103
Kledingsnijverheid	2	1	2	11	3	3	—	1	23
Prod. en distr. van elektriciteit	5	—	5	19	15	7	—	2	53
Niet metaalhoudende delfstoffen	6	2	3	3	3	—	1	—	18
Metaalnijverheid	26	—	7	36	30	12	—	2	113
Bouw	13	3	6	36	20	27	1	2	108
Vervoer en verkeer	6	1	3	10	14	10	2	—	46
Groot- en kleinhandel	9	6	4	17	6	1	2	6	51
Bank-, financie- en verzekeringswezen	7	—	3	2	6	1	3	1	23
Hotelwezen, persoonsverzorging	9	2	5	9	16	18	6	1	66
Openbare diensten e.a. diensten van algemeen belang	21	11	11	15	18	11	12	2	101
Diverse	3	—	2	4	2	2	—	1	14
Totaal	163	32	66	274	163	118	34	28	878

De werkforenzen welke grotere afstanden te overbruggen hadden of uit een stedelijk centrum afreiden waren veelal bedienden. De 28 arbeidskrachten welke van buiten West-Vlaanderen kwamen omvatten 18 bedienden; onder de 34 werkforenzen komend uit de arrondissementen Brugge, Tielt, Veurne, Diksmuide, Oostende, werden 18 bedienden geteld. Kortrijk stuurde 14 bedienden op een totaal van 32 arbeidskrachten. Het aandeel van de bedienden in het geheel der forenzen uit voormelde gebieden bedroeg niet minder dan 53,2 %; de bedienden vertegenwoordigden 18,1 % in de rest van de ingaande pendel.

Tabel IV, 4 (1) illustreert de ingaande pendel naar bedrijfstak en sociale stand.

Het aandeel van de bedienden in de ingaande pendel lag betrekkelijk hoog en bereikte 21,9 % (2).

Er werd in eerder beperkte mate beroep gedaan op vrouwelijke arbeidskrachten. Hun aandeel in het geheel van de ingaande pendel bleef beperkt tot 184 eenheden of 20,9 % (3). Deze ingaande pendel omvatte 46 vrouwelijke dienstboden en 59 vrouwelijke bedienden; deze laatsten waren vooral tewerkgesteld in de diensten van algemeen belang (onderwijs, geneeskunde). De textielnijverheid, de kledingsindustrie en de metaalnijverheid namen respectievelijk 14, 13 en 19 arbeidsters op.

Uit deze analyse blijkt dat Menen een belangrijke arbeids-exporterende stad is; het negatief pendelsaldo beliep op einde 1947 4.334 eenheden, d.i. 42,6 % van de actieve bevolking. Deze specifieke situatie wordt — zoals gezien — in feite geschapen door de ligging van Menen in het wervingsveld van het Noord-franse industriegebied en steunt op een historische grondslag. Het blijkt dan ook noodzakelijk wat meer aandacht te besteden aan het probleem van de grensarbeid.

(1) Zie volgende blz.

(2) In de uitgaande pendel kwamen de bedienden slechts voor 7,7 % tussen, terwijl deze klasse 11,9 % uitmaakte van de totale beroepsbevolking te Menen.

(3) De uitgaande pendel bestond voor 34,6 % uit vrouwelijke krachten en de actieve bevolking voor 31,9 %.

Tabel IV, 4: Ingaande pendel naar sociale stand en bedrijvigheid, Menen, 31 dec. 1947.

Bedrijvigheid	Patroons	Bedienden	Arbeiders	Helpers	Totaal
Landbouw	—	—	24	—	24
Extraktieve bedrijven	—	—	3	—	3
Voedingswarenbereiding	—	1	48	—	49
Drankbereiding	1	6	14	—	21
Scheikundige nijverheid	1	10	12	—	23
Houtnijverheid	—	1	38	—	39
Textielnijverheid	3	2	98	—	103
Kledingsnijverheid	—	1	22	—	23
Prod. en distributie van elektriciteit en gas	—	7	46	—	53
Niet metaalhoudende delfstoffen	1	1	16	—	18
Metaalnijverheid	3	3	107	—	113
Bouwbedrijf	1	—	107	—	108
Vervoer en verkeer	—	16	30	—	46
Groot- en kleinhandel	6	25	20	—	51
Bank-, financie- en verzekeringswezen	—	23	—	—	23
Hotelwezen, persoonsverzorging	2	2	62	—	66
Openbare diensten en andere diensten van algemeen belang	—	92	9	—	101
Diverse	—	2	12	—	14
Totaal	18	192	668	—	878

§ 2. Grensarbeid naar Noord-Frankrijk.

De invloed van de staatsgrens op de ontwikkeling van Menen kan moeilijk overschat worden. Als gevolg van de vroege industriële groei van enkele belangrijke centra bezuiden de grens en het onberoerd blijven door deze revolutie van West-Vlaanderen, is het mogelijk geworden dat zich een reeks grensarbeidersgemeenten op Belgisch grondgebied hebben gevormd die in feite volledig de functie van arbeidsleverende gemeenten werden toegemeten. De traditioneel protektionistische politiek van Frankrijk heeft steeds als een rem gewerkt op de ontwikkelingskansen van het aangrenzend Westvlaams grondgebied. Thans wordt door het totstandkomen van de Europese Economische Gemeenschap een nieuwe faktor geïntroduceerd. In dit nieuwe perspektief moet het grensarbeidersprobleem geprojecteerd worden: een voor West-Vlaanderen eerder donkere achtergrond, gevormd door de verworven voorsprong van Noord-Frankrijk, dat sinds jaren kan steunen op een dynamisch en zich betrekkelijk vlot aanpassend bedrijfsleven, en door de hypotheek van een ingewortelde mentaliteit die deze dienstbaarheid als vanzelfsprekend aanvaardt.

De grensarbeid heeft zich — door historisch te verklaren redenen — gekoncentreerd in een reeks grensgemeenten waarvan de zonevorming in een halve boog van Ploegsteert tot Herzeeuw haar verklaring vindt in de geografische ligging van deze gemeenten tegenover het Noordfrans industriebekken. In sommige van deze gemeenten (Komen, Ploegsteert, Wervik) werkt meer dan 50% van de actieve bevolking in Frankrijk. Aldus zijn echte « dormitory towns » gegroeid die als het ware met een erfdiensbaarheid zijn bezwaard. Ook de groei van Menen valt — zoals gezien — voor een groot deel terug op de ontwikkeling van het Noordfranse gebied en zijn behoefte aan arbeidskrachten; in zekere mate kan hier gewaagd worden van een satellietstad ten aanzien van de agglomeratie Roubaix-Tourcoing.

De textielkrisis welke Vlaanderen teisterde in de 19de eeuw en welke vooral omstreeks 1846-47 tragische allures aannam, dreef de landelijke bevolking, welke voordien in de huisnijverheid een gewin had gevonden, naar het toen in volle expansie verkerende Noord-Frankrijk. De emigratie werd de courante

oplossing voor heel wat in nood verkerende arbeiders- en landbouwersgezinnen. Er mocht van een werkelijke uittocht gewaagd worden naar sommige industriële centra van Noord-Frankrijk. In 1886 bestond een zesde (circa 300.000 personen) van de bevolking van het Département du Nord uit Belgen. Halluin telde 75 % Belgen, Roubaix en omliggende gemeenten (Roncq, Wervik) telde meer Belgen dan Fransen; ook Rijsel met circa 50.000 Belgen telde 1 Belg tegenover 3 Fransen (1). Deze definitieve uitwijking stopte omstreeks het einde van de 19de eeuw.

Rond 1890 hadden de industriesteden van Noord-Frankrijk hun verzadigingspunt inzake opname van bevolking bereikt en zag men een ophoping van de arbeiders in de z.g. « courées ». Het bleek dan ook beter zich niet meer in deze steden zelf te vestigen doch op korte afstand, i.c. in de grensgemeenten. De vroegere definitieve emigratie van Belgische arbeidskrachten werd omgezet in een trek naar de grensgemeenten.

Diverse factoren hebben deze gewijzigde koers in de hand gewerkt. Belangrijk was vooral de Franse wet op de naturalisatie van 1889 waardoor de militaire dienstplicht werd ingevoerd op een ogenblik dat deze verplichting in België nog niet bestond. De doorbraak van de fiets als verkeersmiddel, de verbetering van de verkeerswegen en het invoeren van de treinabonnementen droegen sterk bij tot het ontstaan van deze typische grensarbeidersgemeenten. Het is een onloochenbaar feit dat voor de ontwikkeling van een gemeente tot een forenzenplaats, de veranderingen op het gebied van de verkeersuitrusting van groot belang zijn.

De lagere huurprijs van de woningen, het vermijden van omslachtige formaliteiten door vestiging in een grensgemeente in plaats van in Frankrijk, de gehechtheid aan eigen streek en taal en niet in het minst het verschil in levensduurte maakten de keuze tot vestiging in een grensgemeente aantrekkelijk.

Tot het uitbreken van de tweede wereldoorlog combineerden de grensarbeiders het voordeel van de hoge lonen in Frankrijk met de lage levensduurte in het eigen land. Deze situatie bracht mede dat zelfs een terugkeer van vroeger uitgewekenen kon ge-

(1) F. LENTACKER : *Les frontaliers dans la région du Nord*; in « Revue politique et parlementaire », mei 1959, 472.

konstateerd worden. De sterke bevolkingsgroei van de Noordfranse industriecentra kwam hiermede tot stilstand en sloeg om naar een geleidelijke daling van de bevolking. Zo steeg de bevolking van Roubaix van 34.700 inwoners in 1851 tot 121.000 in 1906; in 1926 werden nog slechts 117.200 inwoners geteld te Roubaix (1).

Na 1920 was de grensstreek opnieuw getuige van de toevoer van een golf kandidaat-grensarbeiders. De Franse industrie welke — zoals de industrie in andere landen — een boomperiode doormaakte, bevestigde haar stijgende behoefte aan arbeidskrachten. De invoering in Frankrijk van een vooruitstrevende sociale wetgeving — inzonderheid op het vlak van de kinderbijlagen — aksentueerde nog de aantrekkingskracht op de Belgische arbeidskrachten welke de speling tussen de twee loonniveaus én de twee prijenniveaus én de muntomwisseling verzilverden. Er kon opnieuw een zekere terugkeer van vroeger uitgewekenen als begeleidend verschijnsel vastgesteld worden.

Het hoogtepunt van het grensarbeidersfenomeen viel in de periode 1920-30. Daar waar het aantal grensarbeiders uit West-Vlaanderen tewerkgesteld in het Noordfranse industriebekken in 1910 21.802 eenheden bedroeg, zou in 1930 het topcijfer van 46.771 bereikt worden. Het totale aantal grensarbeiders in 1930 wordt op 70.000 eenheden geraamd. Het is een onloochenbaar feit dat de grensarbeid in sterke mate heeft bijgedragen tot de opkomst en de groei van de Noordfranse industrie. Deze stand van zaken bracht echter mee dat in de jaren twintig, in volle periode van hoogkonjunctuur, knelpunten ontstonden in de arbeidsvoorziening van de Belgische ondernemers. Hun reactie leidde tot het akkoord van 1928 met de aflijning van grenszones en de invoering van een grensarbeiderskaart. Voordien gold vrij het regime van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt; de grensarbeiders moesten enkel een tol van « 42 sous » betalen aan de gemeente van tewerkstelling.

Reeds in 1931 noopte de crisis Frankrijk tot het treffen van maatregelen ter bescherming van de eigen arbeidsmarkt; in 1932 werd een kontingentering van de grensarbeid — op basis van de

(1) Tellingen I.N.S.E.E.

criteria industrietak en gemeente van tewerkstelling — doorgevoerd. Het totale aantal grensarbeiders slonk buitengewoon vlug; in 1931 telde men er nog slechts 56.000, in 1935 40.000 en in 1938 35.000. De Westvlaamse arbeidskracht in Frankrijk bedroeg in 1936 31.222 eenheden. Inmiddels had een nieuwe aflijning van de grenszones in 1935 plaats gevonden en waren de onderscheiden regeringen tot de devaluatie van hun munt overgegaan (België in april 1935; Frankrijk in september 1936). Bij de devaluatie van de Belgische munt werd door de ondernemers van Roubaix-Tourcoing een afhouding van 20% toegepast op de lonen van de grensarbeiders. Na de devaluatie van de Franse munt verviel echter deze afhouding.

Na de tweede wereldoorlog heeft de Franse administratie aanvankelijk een politiek ter bescherming van de eigen onderhorigen gevoerd. De heropleving van de textielindustrie heeft nadien deze politiek tijdelijk getemperd en tot sterke schommelingen van het grensarbeidersaantal geleid.

Dadelijk na de tweede wereldoorlog heerste er grote werkloosheid onder de grensarbeiders. In 1944 was het aantal grensarbeiders beperkt tot circa 10.000 eenheden. Het herstel van de Noordfranse industrie opende weldra opnieuw de staatsgrens voor het grensarbeidersverkeer en de rekrutering kende een snel stijgend verloop: 42.000 grensarbeiders in 1946, 55.000 in 1948. Vanaf 1948 werd deze evolutie getekend door het dalend conjunctuurverloop. De grensarbeid onderging een sterke daling waarbij de crisis in de textielsector (1953-54) in sterke mate doorwerkte; de inschakeling van Noord-Afrikanen in de Noordfranse industrie verscherpte nog dit dalend verloop. De telling van juli 1951 wijst nog slechts op ongeveer 42.000 grensarbeiders, waarvan 30.000 Westvlamingen.

Na enkele jaren van stabilisatie luidde het jaar 1956 de herneming in van het grensarbeidersverkeer; de moeilijkheden in Algerië brachten tevens de gedeeltelijke uitschakeling van Noord-Afrikaanse arbeidskrachten mede. De hoogconjunctuur dreef het tewerkstellingspeil snel naar omhoog en lokte meer en meer arbeiders naar Frankrijk. Deze uittocht werd gedragen door een aantal factoren die de grensarbeid in een aantrekkelijk daglicht stelden: de vroegere erkenning van de jeugdige arbeiders als vol-

wassenen, een gunstiger stelsel van leerlingkontrakt, het stelsel van gelijk loon voor gelijk werk voor vrouwelijke arbeidskrachten, de roep van de betere arbeidsvoorwaarden en een regime van hogere kinderbijslagen.

Door de massale uittocht van Westvlaamse werkkrachten naar de Noordfranse industrie ontstonden echter moeilijkheden in de arbeidsbevoorrading in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen; dergelijke moeilijkheden hadden zich ook vóór de tweede wereldoorlog reeds voorgedaan.

In de eerste helft van 1956 werden 4.773 grensarbeiderskaarten afgeleverd aan nieuwe grensarbeiders, aangeworven in de Belgische grenszone en tewerkgesteld in ondernemingen gelegen in Frankrijk. Hieronder waren er 2.880 uit de arrondissementen Kortrijk en Ieper of 60 % van het totale aantal. Deze beweging was des te opvallender omdat gedurende de voorgaande jaren bijna geen grensarbeiders werden aangeworven, zoals tabel IV, 5 aan toont.

Tabel IV, 5: Afgeleverde grensarbeiderskaarten, West-Vlaanderen, 1955-56.

	1ste kwartaal 1955	2de kwart. 1955	3de kwart. 1955	4de kwart. 1955	1ste kwart. 1956	2de kwart. 1956
Arrondissement Kortrijk en Ieper	660	600	518	966	1.188	1.692
Grenszone totaal	1.050	1.120	932	1.666	1.989	2.784

De totale uitwijking van nieuwe grensarbeiders gedurende het jaar 1956 bedroeg circa 7.000 eenheden tegenover 4.700 in 1955.

Deze toestand schiep onrust en onzekerheid o.m. in verband met de industrialisatiekansen van een achtergebleven gewest zoals het arrondissement Ieper. Immers, nagenoeg 2.500 of 36 % van de nieuwe grensarbeiders waren voordien niet werkloos maar hadden hun werk in België verlaten, aangetrokken door allerlei voordelen in Noord-Frankrijk. Verschillende ondernemingen, gelegen in de Westvlaamse grenszone, vooral in de takken textiel en konfektie, ondervonden moeilijkheden om hun arbeidsbezetting te behouden. De toekomst van deze nieuwe grensarbeiders was verder niet verzekerd aangezien bij de minste verslapping in de eko-

nomische conjunctuur deze nieuwe grensarbeiders het eerst voor afdanking in aanmerking komen; de afgeleverde tijdelijke grenskaarten waren trouwens in vele gevallen slechts geldig voor drie maanden. De vigerende akkoorden en de gevolgde procedure bij de aanwerving gaven aan Frankrijk een dominerende positie en lieten de plaatsingsdiensten van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening niet toe de uittocht van arbeidskrachten uit Westvlaamse ondernemingen tegen te gaan en de werklozen te plaatsen in Frankrijk.

In 1957 was het aantal Westvlaamse grensarbeiders in Noord-Frankrijk opnieuw gestegen tot nagenoeg 40.000.

Bestaande nijverheden in de Westvlaamse grenszone waren in deze periode van hoogconjunctuur in hun expansieprojecten gehinderd of konden hun totale produktiecapaciteit niet benutten bij gebrek aan arbeidskrachten; sommige bedrijven overwogen definitieve verplaatsing buiten de grenszone.

In 1958 ontstond opnieuw werkloosheid onder de grensarbeiders. In een aantal textielondernemingen in Noord-Frankrijk werd het beurtsysteem ingevoerd; de gedeeltelijke werkloosheid was vrij belangrijk doch is bezwaarlijk voor meting vatbaar.

Deze sterke opgang en nadien vlugge terugloop ligt als een odium op de grensarbeid.

Inmiddels was de toestand van de grensarbeiders uiterst precair geworden door een reeks van devaluaties die herhaaldelijk stakingen uitlokten en het regime van de wisselbonifikatie in het leven riepen. De situatie van hogere lonen en lagere levensduurte was hierdoor omgeslagen. Sinds 1957 hebben de grensarbeiders een daling van het reëel loon moeten aanvaarden; bovendien blijft de loonevolutie achterop ten aanzien van de Belgische loonevolutie (1).

Begin 1959 ontstond een nieuw konflikt door een nieuwe devaluatie van de Franse frank. Het jaar 1960 bracht een toenemend grensarbeidersverkeer.

(1) Midden 1957 bedroeg de dagvergoeding van een grensarbeider-handlager in de textielnijverheid 154 BF; begin 1961 werd nauwelijks een dagvergoeding bereikt van 151 BF (Franse bonifikatie en tijdelijke Belgische toelage inbegrepen).

Volgens een steekproef van het INSEE -- uitgevoerd in 1953 -- vertegenwoordigen de grensarbeiders in het totaal van het bezoldigd personeel in het Département du Nord 12 % van de tewerkstelling in de textielsektor (met een aandeel van 60 % à 75 % in sommige fabrieken te Halluin, Wervik, Roubaix-Tourcoing) en 4 % van het personeel in de metallurgie (met een hoger aandeel in de fabrieken nabij de grens o.a. te Blanc-Misseron, Jeumont).

Nagenoeg 70 % van de grensarbeiders werken in de textielsektor, 14 % in de metallurgie en 10 % in bouw en openbare werken.

Het grensarbeidersvraagstuk vertoont niet enkel kwantitatieve maar ook kwalitatieve aspecten. Het werkverlaten en het vertrekken van vele jongere arbeidskrachten die voor het eerst in het industrieel produktieproces opgenomen worden, zijn fenomenen die voor de grensstreek in haar geheel nadelig zijn, omdat in het eerste geval de aktie voor industrialisering van dit gedeelte van West-Vlaanderen doorkruist wordt door een beweging die daartegen ingaat. De inspanningen voor de ontwikkeling van de plaatselijke tewerkstelling in de grenszone worden in gevaar gebracht. Nieuwe projekten worden door het fenomeen van de tijdelijke uittocht en de schaarste aan arbeidskrachten afgeschrikt juist op het ogenblik dat het konjunktuurverloop zich voor nieuwe investeringen het best leent; bestaande ondernemingen overwogen zelfs de grenszone te verlaten om het fenomeen van het werkverlaten te ontwijken.

Het probleem is in genen dele een louter economisch probleem. De psychologische faktor lijkt uiterst belangrijk en een aktie om de mentaliteit van de grensarbeiders te wijzigen en bepaalde algemeen aanvaarde, zelfs diep ingewortelde vooropstellingen weg te werken, moet ten grondslag liggen aan de oplossing van dit vraagstuk. Het feit dat de migratie van Westvlaamse arbeidskrachten naar Frankrijk ook blijft doorgaan wanneer de dispariteit tussen de onderscheiden loonniveaus nul is of speelt ten nadele van de grensarbeiders, en dit zelfs in tijden wanneer spanningen op de binnenlandse arbeidsmarkt voorkomen, wijst er op dat ook de psychologische ingesteldheid van de grensar-

beiders de overgang naar tewerkstelling in het eigen land bemoeilijkt. Het is natuurlijk duidelijk dat de diepere grond van dit verschijnsel wortelt in een tekort in West-Vlaanderen zelf aan bestaansbronnen welke een stabiele tewerkstelling waarborgen.

Een aktie dringt zich op om door voorlichting vooral bij de jongeren en ouders het bewustzijn van de nadelen verbonden aan de grensarbeid te verlevendigen en hen zo mogelijk te richten naar hoger geschoolde beroepen. Het is duidelijk dat op langere termijn veel moet verwacht worden van een verbetering van de scholing van de arbeidskrachten.

§ 3. De grensarbeid te Menen in de naoorlogse periode.

In tabel IV, 6 wordt de evolutie van de grensarbeid gegeven voor de naoorlogse periode (1).

Tabel IV, 6: Aantal grensarbeiders te Menen, 1947-60.

Tellingsdatum		Aantal
december	1947	3.858
maart	1948	3.986
juli	1951	3.434
mei	1952	3.617
»	1953	3.386
»	1954	3.300
»	1955	3.342
»	1956	3.593
»	1957	4.189
»	1958	4.605 (a)
»	1959	3.335
»	1960	3.627 (b)

(1) Behoudens de resultaten van 31 december 1947, van maart 1948 en van juli 1951, zijn alle overige gegevens ontleend aan het kaartenstel van de grensarbeiders dat op het gewestelijk bureau van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening te Kortrijk wordt bijgehouden. Deze tellingen liggen ongetwijfeld aan de hoge kant. Immers een grensarbeider die het werk in Frankrijk verlaten heeft zonder de diensten van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening te verwittigen wordt verder bij de grensarbeiders geteld tot de geldigheidsduur van zijn kaart (bv. 1 jaar) verstreken is.

(a) Omvat een groot aantal gewezen grensarbeiders; na de sterke aangroei van grensarbeiders tijdens de periode van hoogconjunctuur, liep de grensarbeid in 1958 aanzienlijk terug. Een aantal gewezen grensarbeiders bleef evenwel in het kaartenstel van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening fungeren zolang de geldigheidsduur van hun kaart niet verstreken was. Een uitzuivering van dit kaartenstel in oktober 1958 reduceerde het aantal grensarbeiderskaarten van 4.626 in september 1958 tot 3.599 in oktober 1958.

(b) Na uitzuivering van het kaartenstel.

Per einde 1947 werden 3.858 grensarbeiders te Menen geregistreerd. De conjuncturele inzinking reduceerde dit aantal vanaf 1948; de grensarbeid bereikte minimumcijfers (3.300) tijdens de textielcrisis 1953-54. Het jaar 1955 bracht een kentering in positieve zin; vanaf de aanvang van 1956 nam de uittocht naar Frankrijk steeds grotere proporties aan.

De inzinking in de economische bedrijvigheid in 1958 stootte opnieuw een belangrijk aantal grensarbeiders af; in mei 1959 werden nog slechts 3.335 grensarbeiders geteld te Menen.

In tabel IV, 7 wordt de evolutie van het aantal grensarbeiders te Menen vergeleken met het tewerkstellingsverloop in de industriële inrichtingen in het arrondissement Kortrijk.

Deze vergelijkende cijfers illustreren het concurrerend karakter van Noord-Frankrijk op de arbeidsmarkt van het Kortrijkse. In 1957 — spits in de conjunctuur — was het aantal grensarbeiders te Menen opgelopen tot 4.189 terwijl de industriële tewerk-

Tabel IV, 7: *Vergelijkende evolutie van het aantal grensarbeiders te Menen en de industriële tewerkstelling in het arrondissement Kortrijk, 1947-60.*

Aantal grensarbeiders te Menen			Industriële tewerkstelling (1) in het arrondissement Kortrijk.	
dec.	1947	3.858	juni 1947	44.740
mei	1953	3.386	juni 1953	46.725
mei	1955	3.342	juni 1955	50.373
mei	1957	4.189	juni 1957	52.476
okt.	1958	3.599	juni 1958	49.230
mei	1959	3.335	juni 1959	50.062
mei	1960	3.627	juni 1960	52.658

stelling in het Kortrijkse eveneens een hoogtepunt bereikte; in 1953 en 1958 daarentegen, jaren van recessie, werd in veel geringere mate beroep gedaan op grensarbeiders. De aantrekkingskracht van Noord-Frankrijk tijdens de hoogconjunctuur op een vlottend gedeelte van grensarbeiders maakt de arbeidsmarkt te Menen uiterst conjunctuurgevoelig.

Menen telde gedurende de beschouwde periode regelmatig 10% à 11% van de Westvlaamse grensarbeiders en 7% à 8% van de Belgische grensarbeiders. Voor ruim 30% van de actieve

(1) Bouw en transport niet inbegrepen.

bevolking van Menen betekent het Noordfranse industriegebied het normale arbeidsveld.

Het aandeel van de vrouwen ligt zeer hoog en schommelt regelmatig rond 40 % van het totale aantal grensarbeiders. Het overwicht van de textielsektor in het arbeidsveld van de grensarbeiders is hieraan niet vreemd. In West-Vlaanderen als geheel wordt een ietwat lager percentage waargenomen (circa 34 %). In het Rijk bedraagt het aandeel van de vrouwen in het totale grensarbeiderskontingent slechts 27 %. Deze afwijking vindt haar grond in de verschillende economische uitbouw van de Franse grenszone ; de gemeente Menen valt binnen het wervingsveld van de overwegend op de textielnijverheid georiënteerde agglomeratie Roubaix-Tourcoing.

Tabel IV, 8 geeft de indeling van de grensarbeiders naar bedrijvigheid en geslacht op datum van 15 oktober 1958.

Ongeveer de drie vierden van de grensarbeiders behoren tot de beroepsgroep textiel. Ook in 1947 bedroeg het aandeel van de textielbranche circa 75 %. In periodes van hoogconjunctuur kan dit aandeel overschreden worden.

Als tweede belangrijkste groep — doch slechts met een aandeel van 6,8 % — volgt de houtverwerkende nijverheid. Ook dit aandeel is betrekkelijk stabiel gebleven maar vertoont een neiging tot stijgen. Van belang zijn nog de beroepsgroepen bouw, papier, metaal en scheikunde.

Menen zond in 1958 slechts 53 bedienden naar Frankrijk, waaronder 36 vrouwen. Dit uiterst gering aantal bedienden (1,5 % van het totale grensarbeidersvolume) is tekenend voor de positie van de grensarbeiders in het Noordfranse bedrijfsleven. De hogere betrekkingen worden voorbehouden aan de eigen onderhorigen ; voor de gewone uitvoerende arbeid, waarvoor weinig opleiding noch scholing vereist is, wordt beroep gedaan op geïmporteerde arbeidskrachten. Ook het taalverschil komt in dit verschijnsel tussen.

Op 15 mei 1960 waren te Menen 1.001 grensarbeiders of 27,6 % in het bezit van een tijdelijke kaart (A-kaart), 570 of 15,7 % hadden een gewone kaart met beperkte geldigheidsduur

Tabel IV, 8: Grensarbeiders te Menen, naar bedrijvigheid en geslacht, 15 oktober 1958.

Bedrijvigheid	Mannen	Vrouwen	Totaal	pCt
Landbouw	2	—	2	—
Aardewerk	48	1	49	1,4
Glas	1	—	1	—
Voeding, tabak	53	9	62	1,7
Chemische nijverheid	75	6	81	2,3
Papier	129	21	150	4,2
Boekbedrijf	7	6	13	0,4
Huiden en ledernijverheid	28	5	33	0,9
Textiel	1.303	1.264	2.567	71,3
Konfektie	4	44	48	1,3
Metaalbewerking	121	2	123	3,4
Bouw	164	—	164	4,6
Verkeer	1	—	1	—
Handel	5	—	5	0,2
Bedienden	36	17	53	1,5
Hout	223	22	245	6,8
Andere	—	2	2	—
Totaal	2.200	1.399	3.599	100,0

(B-kaart), 732 of 20,2 % een gewone kaart met onbeperkte geldigheidsduur (C-kaart) en 1.324 of 36,5 % een vaste kaart voor alle beroepen van loontrekkenden (D-kaart). Op einde 1952 was dit aandeel respectievelijk 33,5 %, 35,5 %, 1,4 % en 29,6 %. Het aandeel van de houders van een gewone kaart met beperkte geldigheidsduur is aanzienlijk afgenomen, hetgeen een compensatie vindt in een sterke stijging van het aantal grensarbeiders met een gewone kaart met onbeperkte geldigheidsduur. De wijzigingen in de voorwaarden voor het verkrijgen van deze kaarten heeft dit verloop geaksentueerd (1). Het hoge aantal houders van een C- en D-kaart bewijst hoe diep de grensarbeid ingeworteld is in de arbeidsmarkt van Menen. Het gering aantal houders van een gewone kaart met beperkte geldigheidsduur moet gezien worden in

(1) Voor een C-kaart werd voorheen 10 j. ononderbroken arbeid in Frankrijk geëist, sinds mei 1958 nog 6 jaar; voor een D-kaart voorheen 13 jaar, thans 10 jaar.

het licht van het beperkt aantal nieuwe grensarbeiderskaarten uitgereikt tijdens de periode 1950-55. Om recht te hebben op een gewone kaart met beperkte geldigheidsduur moet de grensarbeider sedert 3 jaar ononderbroken in Frankrijk werkzaam zijn.

Bij studie van de samenhang tussen het kaartenstelsel en het geslacht van de grensarbeiders, wordt opgemerkt dat naarmate de vereiste arbeidsduur voor het bekomen van een kaart toeneemt, het aandeel van de vrouwen vermindert. Deze negatieve samenhang is evenwel niet bijzonder scherp uitgesproken. Begin 1953 was het aandeel van de vrouwen bij de houders van een D-kaart circa 36 % bij een aandeel van 41 % in het totaal aantal grensarbeiders; in ieder van de overige kaartenkategorieën hadden de vrouwen een aandeel van ongeveer 43 %. Op 15 mei 1960 vertegenwoordigden de vrouwen 38 % van de grensarbeiders; het aandeel van de vrouwen bij de D-kaarten bedroeg 37 %, bij de C-kaarten 34 %, bij de B-kaarten 46 % en bij de A-kaarten 39 %.

Opgemerkt dient te worden dat het systeem van vier grenskaarten, waarbij van Belgische zijde getracht werd de onzekerheid welke aan de grensarbeid verbonden is zoveel mogelijk te verminderen, althans voor diegenen die traditioneel voor hun broodwinning op tewerkstelling in Frankrijk aangewezen zijn, in hoge mate onbevredigend werkt. Inderdaad heeft de ervaring uitgewezen dat de bestaanszekerheid verbonden aan de zogenaamde permanente kaarten (C- en D-kaarten) volkomen illusoir is en dat de houders hiervan evengoed afgedankt worden als de grensarbeiders met een tijdelijke of een gewone kaart. De Belgische grensarbeiders hebben geen recht te zetelen in de ondernemingsraden van Franse ondernemingen die door de patroon moeten geraadpleegd worden bij het ontslaan van het personeel; bij een conjunctuurinzinking worden de Belgische grensarbeiders gewoonlijk dan ook het eerst afgedankt en de bescherming van de Franse arbeidsmarkt voor de eigen onderhorigen toegepast. Anderzijds worden in geval van hoogconjunctuur in onbeperkt aantal A-kaarten uitgereikt. In geval van werkloosheid valt bovendien de werkloosheidsvergoeding ten laste van de Belgische gemeenschap.

Het is duidelijk dat de grensarbeid voor een deel van de Menense bevolking een noodzakelijkheid uitmaakt. Buiten de

werklieden die normaliter op Frankrijk zijn aangewezen bestaat echter een vlottende massa die te scherp aan de « ups and downs » van de conjunctuur is blootgesteld. Er moet een grotere stabiliteit van tewerkstelling voor de echte grensarbeider kunnen gewaarborgd worden, terwijl de voor de eigen industrie nadelige uittocht in tijden van hoogconjunctuur moet bestreden worden.

In het perspectief van de Europese eenmaking vervallen de mogelijkheden om door discriminatoire maatregelen het grensarbeidersverkeer te beperken. Het Euromarktverdrag voorziet de volledige vrijheid van het verkeer van werknemers tegen 1970 (uiterlijk 1973). Dit sluit in dat de discriminatie door grensarbeiderskaarten zal ophouden te bestaan, evenals alle vormen van kontingentering. De arbeidsmobiliteit over de Belgisch-Franse grens zal niet meer beperkt blijven tot de inwoners van een grenszone. Bovendien voorziet bedoeld verdrag dat organisatorische voorzieningen zullen ingesteld worden, door dewelke de aanbiedingen van en de vraag om werk met elkaar in aanraking kunnen worden gebracht (art. 49, d). Op langere termijn zal dus aan de kompartimentering van de regionale arbeidsmarkt door politieke grenzen een einde worden gesteld.

Naast het probleem van de vlottende massa stelt zich echter voor de toekomst ook het vraagstuk van de werkgelegenheid voor de eigenlijke grensarbeiders.

De omvang van het grensarbeidersverkeer blijkt in de toekomst te zullen afnemen. Door de verdergaande rationalisatie van de Noordfranse textielindustrie en de demografische expansie van Noord-Frankrijk wordt dit volume bedreigd. De betrokken instanties ramen de terugloop van het tewerkgesteld personeel in de textielsector — als gevolg van concentratie en modernisering der ondernemingen — op circa 20.000 eenheden in de eerstvolgende vijf jaren. Een boomerperiode zou deze uitschakeling voor enkele tijd kunnen opschorsen, doch niettemin blijft het probleem gesteld. Een verminderd opnamevermogen aan arbeidskrachten in de landbouw, de mijnen en de spoorwegen zal het vraagstuk van werkverschaffing aan de eigen ingezetenen niet vergemakkelijken. Men voorziet tegen 1970 een daling van de tewerkstelling in de landbouw, de mijnen, de textielsector en de spoorwegen van onge-

veer 80.000 eenheden ⁽¹⁾ ; voor deze verdwijnende arbeidsplaatsen zullen ofwel nieuwe ter vervanging moeten geschapen worden ofwel zal tot ontslagingen van arbeiders dienen overgegaan. Het ligt voor de hand dat de grensarbeiders de voornaamste schok zullen moeten opvangen. Deze situatie wordt nog verscherpt door de groei van de potentieel aktieve bevolking die vanaf 1960, gedurende de 10 volgende jaren, jaarlijks 15.000 à 20.000 personen zal bedragen ⁽²⁾.

Uit dit alles blijkt voldoende de ernst van het grensarbeidersprobleem. Er dient tijdig ingegrepen te worden om deze beweging naar een toenemende werkloosheid te ondervangen. Ook het welslagen van verdere industrialisering in het zuiden van West-Vlaanderen zal in hoge mate bepaald worden door de evolutie van het grensarbeidersfenomeen en vice-versa. Er kan niet aanvaard worden dat de Belgische grensstrook blijvend een arbeidsreservoir van goedkope arbeidskrachten zal uitmaken voor de Noordfranse industrie, die in dit reservoir werkkrachten kan putten en terugstoten naargelang de fluktuaties van de economische bedrijvigheid. De verbetering van het peil der scholing van de arbeidskrachten moet de inschakeling in nieuwe dynamische sectoren vergemakkelijken. Op dit terrein is én voor de plaatselijke én voor de regionale overheid een belangrijke taak weggelegd. De jongere generaties moeten ervan weerhouden worden opgeslorpt te worden in de massa van laag-geschoolden die enkel de rol van « bouche-trou » te vervullen krijgen en een toestand van blijvende verkommering ingaan.

Ook indien de verwachtingen van een verminderde behoefte aan vreemde arbeidskracht vanwege de Noordfranse industrie niet zouden bewaarheid worden, dan nog moet het streven naar inschakeling in de eigen arbeidsmarkt niet afgewezen worden. De grensarbeid betekent in se een relatieve verarming van de regionale economie en beperkt de bestedingsmogelijkheden. Door de grensarbeid wordt de plaatselijke arbeidskracht niet volledig gevaloriseerd ; de toegevoegde waarde vloeit af naar het buitenland terwijl nog een deel der lonen voor bestedingen in Frankrijk wordt aangewend.

(1) *Peuplement et Population active de la région du Nord*, CERES, 1956, 73.

(2) Tijdens de periode 1954-59 is deze bevolkingsgroep nagenoeg stabiel gebleven.

§ 4. Resultaten van een enquête bij de grensarbeiders te Meneu.

Het kernvraagstuk voor Meneu ligt — zoals werd vastgesteld — zonder enige twijfel bij de grensarbeid. Deze activiteit heeft in het verleden als hoeksteen van de ganse sociaal-ekonomie uitbouw gefungeerd. Op heden worden tekenen van verandering geconstateerd die het geheel dreigen aan te tasten en de noodzaak postuleren in de vervanging van de grensarbeid te voorzien door werkgelegenheid in eigen streek. De pogingen tot oplossing van het probleem kunnen evenwel doorkruist worden door de houding van de grensarbeiders zelf die door een verkeerde voorstelling van de werkelijke toestand hun medewerking zouden kunnen weigeren. Naast objektief meetbare factoren treden ook niet-meetbare factoren van psychologische aard op het voorplan. Het is van het hoogste belang mogelijke weerstanden — ook al kunnen zij hun grondslag vinden in verouderde opvattingen die door de huidige realiteit zijn voorbijgestreefd — tijdig te onderkennen en in het actieplan te verrekenen; onderschatting of verwaarlozing van deze weerstanden zou de gehele actie op losse schroeven kunnen plaatsen.

Om deze redenen werd besloten aan de hand van een enquête de houding van de grensarbeiders ten opzichte van de grensarbeid te analyseren. Tevens moest deze enquête toelaten de geldigheid van algemeen aanvaarde opvattingen inzake grensarbeid aan de realiteit te toetsen.

Begin mei 1960 werden de eerste voorbereidselen getroffen voor het houden van deze enquête. De Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, gewestelijk bureau Kortrijk, was zo bereidwillig toelating te verlenen om aan de hand van het aldaar bijgehouden kaartenstel van de grensarbeiders een sample samen te stellen van de te onderzoeken massa. Uit dit kaartenstel, ingedeeld naar categorie van grensarbeiderskaart met verdere klassifikatie naar beroepsgroep en geslacht, werd telkens de eerste kaart van iedere groep van acht fiches gelicht. Aldus werd een sample gevormd dat voldeed aan de voorwaarden van representativiteit inzake de in het kaartenstel verrekende aspecten, i.c. soort van grensarbeiderskaart, geslacht en beroepsgroep. In de loop van de maanden juli en augustus 1960 werden de enquêtes uitgevoerd. Tussen de

datum van opname en de datum van de enquête hadden enkele arbeiders aan hun statuut van grensarbeider verzaakt; door weigering of andere oorzaken vielen eveneens enkele gevallen uit, zodat uiteindelijk de depouillering van de enquête diende beperkt te worden tot 192 personen of circa 5,3 % van het totale aantal grensarbeiders te Menen.

A. Enkele algemene aspecten.

Tabel IV, 9 geeft de indeling van de geënquêteerde personen naar geslacht en burgerlijke stand (1).

Tabel IV, 9: Geënquêteerde grensarbeiders, naar geslacht en burgerlijke stand, 1960.

Geslacht	Ongehuwd	Gehuwd	Gescheiden	Totaal
Mannen	16	101	3	120
Vrouwen	21	47	4	72
Totaal	37	148	7	192

Volgens het kaartenstel van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening Kortrijk werden in datum van 15 mei 1960 onder de grensarbeiders 61,7 % mannen geteld; het sample omvat 62,5 % mannelijke grensarbeiders.

Slechts 16 van de 120 geënquêteerde mannelijke grensarbeiders zijn ongehuwd. Bij de vrouwen ligt het aandeel der ongehuwden veel hoger (29,2 %). Dit komt als volkomen normaal voor aangezien door het huwelijk veelal een einde gesteld wordt aan de beroepsactiviteit van de vrouw. Niettemin ligt het aandeel van de gehuwden onder de vrouwelijke grensarbeiders zeer hoog (70,9 %); volgens algemeen aanvaarde ramingen zijn iets meer dan de helft van de vrouwelijke arbeidskrachten in België gehuwd.

De grensarbeidersbedrijvigheid wordt vooral bij de oudere arbeidskrachten aangetroffen (2). De trek naar het Noordfranse industriegebied blijkt onder de jongeren af te nemen. De leeftijdsgroep van 40 à 60 jaar levert 69 mannelijke grensarbeiders tegenover 38 in de leeftijdsgroep 20 à 40 jaar. Bij de vrouwen zijn de

(1) Tabel IV, 9 tot en met tabel IV, 32 werden samengesteld op basis van de enquête W.E.S., 1960.

(2) Zie tabel IV, 10.

Tabel IV, 10 : Grensarbeiders te Menen, naar geboortejaar, 1960.

Geboortejaar	Mannen	Vrouwen	Totaal
vóór 1900	8	—	8
1900 t/m 1909	38	12	50
1910 t/m 1919	31	19	50
1920 t/m 1929	19	9	28
1930 t/m 1939	19	16	35
1940 e.v.	5	15	20
onbekend	—	1	1
Totaal	120	72	192

jongere leeftijdsgroepen, om begrijpelijke redenen, relatief sterker bezet dan bij de mannen.

Niet minder dan 77 van de 120 mannen en 31 van de 72 vrouwen, d.i. respectievelijk 64,2 % en 43,1 % van het totale aantal, zijn minstens 40 jaar oud. De leeftijdsklassen 30 à 40 jaar en 20 à 30 jaar zijn bij de mannen even sterk vertegenwoordigd ; er worden relatief weinig jongeren (minder dan 20 j.) geteld. Bij de vrouwen valt de relatief sterke bezetting van de jongste leeftijdsgroepen op.

De vraag naar de aantrekkingskracht van Menen als woongemeente voor arbeiders die in de Franse industrie een bron van gewin hebben gevonden, kan in eerste benadering geïllustreerd worden door een onderzoek naar de plaats van geboorte van de thans te Menen gevestigde grensarbeiders (1).

Het grootste aantal is geboren te Menen of de randgemeenten. 44 % van de mannen werd te Menen geboren ; 88 mannen hebben als geboorteplaats Menen of een der randgemeenten (Halluin inbegrepen). De overgang van de randgemeenten naar de stad Menen kan toegeschreven worden aan de aantrekkingskracht van het verstedelijkt centrum Menen met zijn gunstige verbindingen met Noord-Frankrijk. Bij de vrouwen liggen de verhoudingen nog gunstiger voor Menen en randgemeenten.

De grootste toevoer van grensarbeiders naar de grensgemeenten dateert reeds van de periode rond de eeuwwisseling en in geringere mate van de periode 1920-30. Van een belangrijk aan-

(1) Zie tabel IV, 11, volgende blz.

Tabel IV, 11: Geboorteplaats van de thans te Menen gevestigde grensarbeiders, 1960.

Geboorteplaats	Mannen	Vrouwen	Totaal
Menen	53	46	99
Randgemeenten van Menen	19	7	26
Overige gemeenten van het arrondissement Ieper	7	1	8
Overige gemeenten van het arrondissement Kortrijk	2	4	6
Arrondissement Roeselare	11	3	14
Andere arrondissementen van West-Vlaanderen	5	—	5
Andere provincies van het Rijk	4	4	8
Frankrijk	19	7	26
Totaal	120	72	192

tal onder de huidige grensarbeiders was reeds de vader (of grootvader) grensarbeider en te Menen of omgeving gevestigd.

Op de vraag of de woonplaats te Menen gekozen werd omwille van de hoedanigheid van grensarbeider hebben slechts 18 mannen bevestigend geantwoord; acht onder hen woonden voorheen in een randgemeente van Menen. Acht vrouwelijke grensarbeiders vestigden zich te Menen omwille van hun status van grensarbeider; vijf van hen woonden voordien in een randgemeente.

Bij de overigen was niet de hoedanigheid van grensarbeider beslissend bij de keuze van de woongemeente (1). Sommigen onder hen zijn te Menen ingeweken door huwelijk; anderen weken in samen met de ouders zodat de keuze reeds een generatie verder teruggrijpt. Zoals reeds vastgesteld werd, zijn een groot aantal te Menen zelf geboren, zodat het probleem van de overplaatsing zich voor hen niet stelde.

B. Sociaal-ekonomische situatie van de grensarbeiders.

Een indicator voor de sociaal-ekonomische toestand van de grensarbeiders levert de graad waarin de betrokkenen geslaagd zijn een eigen woning te verwerven (2).

(1) Zie tabel IV, 12.

(2) Zie tabel IV, 13, blz. 132.

Tabel IV, 12: Kenze van Menen als woongemeente omwille van de boedamigheid van grensarbeider, opname 1960.

		Mannen			Vrouwen		
Vroegere woonplaats		Aantal	Periode	Aantal	Vroegere woonplaats	Aantal	Periode
Randgemeente van Menen		7	1920-29	3	Randgemeente van Menen	5	1930-39
Arrond. Ieper		4	1930-39	6	Arrond. Ieper	1	1940-49
» Kortrijk		1	1940-49	3	Andere provincies	1	1950-60
» Roeselare		3	1950-60	6	Halluin	1	
» Brugge		1					
» Tielt		1					
Halluin		1					
Totaal		18		18		8	

Tabel IV, 13: Eigendomsverboudingen inzake woonhuis van de grensarbeiders te Mene, 1960.

	Geboren vóór 1900		1900-19		1920-29		1930-39		Totaal	
	Eigenaar	Geen eigenaar	Eigenaar	Geen eigenaar	Eigenaar	Geen eigenaar	Eigenaar	Geen Eigenaar	Eigenaar	Geen eigenaar
Mannelijke grensarbeiders										
Echtgenote met beroep	1	1	15	19	2	4	4	5	22	29
Echtgenote zonder beroep	2	4	20	10	4	7	1	2	27	23
	3	5	35	29	6	11	5	7	49	52
Vrouwelijke grensarbeiders										
Echtgenoot met beroep	—	—	11	10	2	3	6	5	19	18
Echtgenoot zonder beroep	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5
Onbekend : 5	—	—	11	15	2	3	6	5	19	23

Bijna de helft van de grensarbeiders is eigenaar van het door hen betrokken woonhuis. De verhouding valt enigszins gunstiger uit voor de oudere grensarbeiders. Dit lag in de lijn der verwachtingen aangezien met de toename van het aantal jaren beroepspraktijk de kans stijgt op het verwerven van eigendom. De geringe afwijkingen laten zeker niet toe op grond hiervan te besluiten tot een gunstiger status voor de grensarbeiders van vroegere periodes dan voor de huidige. Verrassend is het wel dat de eigendomsverhouding onder de groep grensarbeiders van wie ook de echtgenote een beroep uitoefent, nadelig kontrasteert tegenover deze van de groep grensarbeiders waarvan de echtgenote geen beroepsbedrijvigheid uitoefent. Wellicht komt hier een verschil in algemene levenshouding tot uiting.

De aktiviteit van de medewerkende echtgenoten behoort overwegend tot het terrein van de grensarbeid. Op de 101 gehuwde mannelijke grensarbeiders zijn er 50 waarvan de vrouw geen beroep uitoefent; in 30 gevallen werken én man én vrouw in Frankrijk. In 9 gevallen werkt de vrouw als loontrekkende in België en 8 oefenen een zelfstandig beroep uit. Onder de 47 gehuwde vrouwelijke grensarbeiders komen er 27 voor waarvan de echtgenoot eveneens in Frankrijk bedrijvig is. Tabel IV, 14 illustreert deze verhoudingen.

Tabel IV, 14: Beroep van de echtgenote (respektievelijk echtgenoot) van de grensarbeiders, 1960.

Aktiviteit	Mannelijke grensarbeiders	Vrouwelijke grensarbeiders
Zonder beroep	50	5 (invaliden)
Grensarbeid	30	27
Loontrekkende, geen grensarbeid . .	9	11
Zelfstandig beroep	8	—
Gepensioneerd	2	—
Bediende	—	1
Onbekend	2	3
	101	47

Blijkbaar wordt de aktiviteit van de vrouw in sterke mate gedetermineerd door deze van de man. Veelal ligt het arbeidsveld voor beiden in Frankrijk.

De gezinsstructuur belemmert slechts in enkele gevallen het opnemen van een bezoldigd beroep door de echtgenote. Meer dan de helft van de gehuwde mannen hebben geen kind ten laste; onder de 104 gehuwde mannen (gehuwde en gescheiden mannen) worden slechts 20 gezinnen geteld met twee of meer kinderen ten laste, zoals tabel IV, 15 aantoont.

Het blijkt duidelijk dat de vrouwelijke grensarbeiders gerekruteerd worden onder de gezinnen met geringe kinderlast. In 33 van de 51 gevallen is geen enkel kind ten laste; slechts 3 vrouwelijke grensarbeiders hebben 2 kinderen ten laste en 1 heeft 3 kinderen ten laste.

Tabel IV, 15: Gezinsstructuur van de grensarbeiders te Menen, 1960.

	grens- arbeiders	grens- arbeidsters
geen ongehuwde kinders in leven	44	26
met 1 ongehuwd kind in leven	32	19
met 2 ongehuwde kinders in leven	16	5
met 3 ongehuwde kinders in leven	4	—
met 4 ongehuwde kinders in leven	5	1
met 5 ongehuwde kinders in leven	2	—
met 6 ongehuwde kinders in leven	1	—
	104	51
geen kinders ten laste	59	33
met 1 kind ten laste	25	14
met 2 kinders ten laste	11	3
met 3 kinders ten laste	3	1
met 4 kinders ten laste	4	—
met 5 kinders ten laste	1	—
met 6 kinders ten laste	1	—
	104	51

De algemene ontwikkeling van de grensarbeiders is niet ver gevorderd; dezelfde konstatacie is toepasselijk op de eigenlijke beroepsscholing verworven langs vakonderricht. Niet minder dan 107 mannen (op 120) volgden enkel lager onderwijs als enige vorm van dagonderwijs; zes onder hen hebben nadien nog avond- of zondaglessen gevolgd. Acht mannen genoten onderricht in een

vakschool, doch slechts één behaalde het einddiploma. Slechts twee mannen volgden een deel van het lager middelbaar onderwijs. Ten slotte fungeren er onder de 120 geënquêteerden tevens drie mannen die hoger middelbaar onderwijs genoten en die thans leidende functies bekleden (bureelhoofd) in de Noordfranse industrie.

Konkluderend kan gewezen worden op het lage vormingspeil van deze arbeidskrachten. Indien hieraan in de toekomst niet kan verholpen worden, wordt de werkgelegenheidssituatie vrij onvast. Een voldoende graad van scholing zal meer en meer in Frankrijk noodzakelijk zijn om een stabiel emplooi te vinden; het staat vast dat bij de geringste inzinking van het conjunktuurpatroon de grensarbeiders het eerst getroffen worden en dit des te scherper naarmate hun scholingspeil lager ligt en aldus gemakkelijker in hun eventuele vervanging kan worden voorzien.

Uit de enquête is tot uiting gekomen dat ook de grensarbeiders zich bewust zijn van deze situatie. Op de vraag of de Belgische arbeidskrachten ontslagen worden vóóraleer tot afdanking van Franse arbeiders wordt overgegaan, werd in 96 gevallen positief geantwoord waar deze vraag algemeen gesteld bleef; slechts 15 mannen antwoordden ontkennend, 3 verklaarden in hun onderneming nog nooit werkloosheid te hebben gekend, in 2 firma's werkten uitsluitend arbeiders van Belgische nationaliteit en 4 uitten geen opinie terzake.

In een volgende vraag werd geïnformeerd of deze situatie eveneens gold voor de geschoolde arbeidskrachten. De 96 ja-antwoorden op de vorige vraag werden thans gereduceerd tot 58; 25 van de vroegere ja-antwoorden luiden thans ontkennend, 12 grensarbeiders hebben niet geantwoord op die vraag en 1 verklaarde dat in het betrokken bedrijf alle geschoolde arbeidskrachten van Franse nationaliteit waren.

De traditie van grensarbeid voor kinders van grensarbeiders is ongetwijfeld mede aansprakelijk voor deze toestand van lage scholingsgraad. Bij een belangrijk aantal grensarbeiders wordt voor de kinderen dadelijk na het beëindigen van het lager onderwijs naar werkgelegenheid in Frankrijk uitgezien. Aspiraties voor het opvoeren van de sociale status van hun kinders zijn kwasi onbestaande. Ook door diegenen met geringe kinderlast wordt in

onvoldoende mate waarde gehecht aan de betekenis van verdere beroepsopleiding. Het feit dat in het verleden ook voor geschoolde werkkrachten ter plaatse geen uitwegen gevonden werden, beheerst nog steeds hun gedragslijn. De grensarbeid gaat over van vader op zoon zonder dat ooit het probleem van de toekomstmogelijkheden duidelijk en weloverwogen gesteld werd. Onder de 120 geënuquëteerde mannelijke grensarbeiders werden er 44 geteld van wie ook de vader grensarbeider geweest was (of nog was); van 18 werd geen antwoord verkregen.

C. Beroepsverleden van de grensarbeiders.

De motieven die geleid hebben tot het opnemen van een betrekking als grensarbeider zullen relevant blijken voor een juiste evaluatie van het grensarbeidersfenomeen, hetzij als een werkelijk positieve bijdrage tot de welvaartsbevordering, hetzij als een noodoplossing voor de arbeiders.

In tabel IV, 16 wordt een overzicht gegeven van de bedrijvigheid welke door de huidige grensarbeiders uitgeoefend werd vooraleer zij voor het eerst over de grens een betrekking hebben opgenomen.

Tabel IV, 16: *Bedrijvigheid van de grensarbeiders voorafgaand aan hun eerste activiteit als grensarbeider, opname 1960.*

	School- gaand	Arbeid in België			
		— 1 j.	1 à 5 j.	5 à 10 j.	10 j. en +
Mannen	62	3	11	9	20
Vrouwen	51	4	8	3	1
	113	7	19	12	21
	Zelfstandig	Wonend en werkend in Frankrijk	Onbekend	Totaal	
Mannen	5	8	2	120	
Vrouwen	1	2	2	72	
	6	10	4	192	

Het grootste aantal der grensarbeiders heeft onmiddellijk na het schoolverlaten zijn toevlucht in de Franse industrie gezocht. Ongeveer 1/4 van de mannelijke grensarbeiders hadden reeds 5 of meer jaar arbeid in Belgische ondernemingen achter de rug voor-

Tabel IV, 17: Periode waarin de grensarbeiders voor het eerst naar Frankrijk zijn gaan werken, met opgave van de reden tot die beslissing, opname 1960.

Periode	Reden	Mannen	Vrouwen
1900-10	werkgebrek	2	—
	hoger loon	1	—
1911-20		3	—
	werkgebrek	7	3
	na school	1	—
	voorheen Fransman	—	1
	onbekend	1	—
1921-30		9	4
	werkgebrek	28	17
	na school	6	—
	hoger loon	5	—
	voorheen Fransman	4	1
	mee met ouders	—	2
	onbekend	—	2
1931-40		43	22
	werkgebrek	—	4
	hoger loon	—	1
	voorheen Fransman	3	—
1945-50		3	5
	werkgebrek	16	10
	na school	2	—
	hoger loon	2	4
	voorheen Fransman	1	—
	geschil met patroon	3	—
1951-60		24	14
	werkgebrek	17	10
	na school	2	1
	hoger loon (— 21 j.)	2	—
	hoger loon	3	8
	beter werk (a)	2	—
	hogere kindertoeslag	1	—
	dichterbij	2	—
	vroeger zelfstandig	4	—
	diverse	2	3
	onbekend	1	3
	Algeheel totaal	36	25
Periode onbekend	2	1	
Tijdens oorlog	—	1	
	120	72	

aleer zij in Frankrijk terecht kwamen; vrijwel in alle gevallen was werkloosheid de aanleiding tot deze overgang.

Uit tabel IV, 17 (1) blijkt dat vooral het werkgebrek ter plaatse de beslissing tot grensarbeid heeft uitgelokt.

Het dominerende motief voor iedere periode is het werkgebrek. Diegenen die dadelijk na het verlaten der school hun heil gezocht hebben in de Noordfranse industrie mogen in overwegende mate bij deze categorie gerekend worden.

Voorals in de periode 1921-30 was de aantrekkingskracht van de Noordfranse industrie bijzonder groot. Naast het werkgebrek in eigen streek vormde ook het hoger loonpeil een stimulans om grensarbeid te aanvaarden.

Het argument van de hoge kindertoeslag werd slechts in 1 geval als beslissende faktor gewaardeerd.

Bij de vrouwelijke arbeidskrachten blijkt het motief van hogere lonen niet zonder betekenis; het feit dat in de Franse industrie de regel geldt « voor gelijk werk gelijk loon » scheidt er voor de vrouwen effectief de mogelijkheid een hoger loonpeil te bereiken dan in het eigen land.

D. Traditie van de grensarbeid.

Eens dat de stap naar grensarbeid gezet werd, blijkt de weg terug uiterst zeldzaam. De grensarbeid wordt werkelijk de gewone bedrijvigheid voor deze arbeidskrachten. Alhoewel in deze enquête geen inlichtingen werden verzameld nopens de turn-over van grensarbeid naar definitieve tewerkstelling in eigen land, blijken de gegevens van tabel IV, 18 toch illustratief voor de situatie van de grensarbeiders.

Tabel IV, 18: Grensarbeiders die na hun eerste statuut van grensarbeider opnieuw in België hebben gewerkt, opname 1960.

Reden	Mannen	Vrouwen
Werkloosheid in Frankrijk	21	4
Devaluatie, staking	4	1
Werkaanbod in België ontvangen	2	—
Hoger loon in België	1	—
Dichterbij	1	—
Andere redenen	4	3

(1) Zie blz. 137.

87 mannen (72,5 %) en 64 vrouwen (88,9 %) hebben sinds hun eerste aktiviteit in Frankrijk nooit meer in België gewerkt. De oorzaak van het opnemen van een betrekking in België door sommige grensarbeiders lag veelal in de verzwakking van de aktiviteit in de Franse ondernemingen waardoor werkloosheid het andere alternatief was.

Deze situatie van getrouwheid aan de grensarbeid komt tot uiting in de verdeling van de grensarbeiderskaarten naar categorie, zoals die blijkt uit tabel IV, 19.

Tabel IV, 19: Grensarbeiderskaarten naar soort in relatie met het geboortjaar van de grensarbeiders, 1960.

	vóór 1900		1900-19		1920-29		1930-39		1940 e.v.		Totaal (b)	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
A-kaart	1	—	12	3	8	2	4	10	2	7	27	22
B-kaart	—	—	4	2	2	1	4	3	1	6	11	12
C-kaart	3	—	16	4	4	2	6	1	2	—	31	7
D-kaart	4	—	36	22	5	4	5	2	—	1 ^(a)	50	29
	8	—	68	31	19	9	19	16	5	14	119	70

Voor een B-kaart wordt een ononderbroken arbeid van 3 jaar vereist, voor een C-kaart bedraagt deze termijn 6 jaar en voor een D-kaart 10 jaar.

De gegevens van de enquête wijken wel enigermate af van hetgeen had moeten verkregen worden volgens de gegevens van het kaartenstel van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening.

Tabel IV, 20: Verdeling van de grensarbeiders naar soort van kaart in hun bezit, volgens enquête en volgens kaartenstel van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening - Kortrijk, 1960.

	Volgens Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening		Volgens enquête	
	M	V	M	V
A-kaart . . .	27,5	27,8	22,7	31,4
B-kaart . . .	13,8	18,8	9,2	17,2
C-kaart . . .	21,5	18,0	26,1	10,0
D-kaart . . .	37,2	35,3	42,0	41,4
	100,0	100,0	100,0	100,0

(a) Grensarbeider van Franse nationaliteit.

(b) Onbekend: 1 man en 2 vrouwen.

Tijdens de enquête werden herhaaldelijk gevallen ontmoet van grensarbeiders die juist kort voordien de vervanging van hun kaart door een kaart van een hogere categorie hadden bekomen. De afwijkingen tussen de gegevens van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening en die van de enquête blijken uiteindelijk niet significantief te zijn en de representativiteit van het sample dus niet wezenlijk aan te tasten. Bij de mannen is er wel enige overschatting van de langdurige grensarbeid.

Uit tabel IV, 20 blijkt aldus dat 42,0 % van de mannen houder zijn van een D-kaart. Dit betekent dat deze personen minstens 10 jaar ononderbroken in Frankrijk werkzaam zijn. Voor de vrouwen ligt dit aandeel nauwelijks iets lager (41,4 %).

Ook onder de grensarbeiders op rijpere leeftijd komen nog een betrekkelijk groot aantal A-kaarten voor. Dit wijst er op dat sommigen onder hen op reeds gevorderde leeftijd nog hun heil moeten zoeken in de grensarbeid of dat zij belangrijke periodes van werkonderbreking hebben moeten aanvaarden. Onder de 60 geënquêteerde mannen die in de naoorlogse periode voor het eerst in Frankrijk gingen werken, werden er 3 aangetroffen die de leeftijd van 50 jaar overschreden hadden, 6 behoorden tot de leeftijdsklasse 45 à 49 jaar, 5 waren tussen 40 en 44 jaar en 6 tussen 35 en 39 jaar; de overigen waren minder dan 35 j. oud.

Hoe diep de grensarbeid bij deze massa is ingeworteld moge blijken uit de analyse van hun loopbaan als grensarbeider, zoals tabel IV, 21 dit weergeeft.

Tabel IV, 21: Aantal jaren werkzaam als grensarbeider, 1960.

Duur	Mannen	Vrouwen
— 1 jaar . . .	2	2
1 à 3 j. . . .	11	12
3 à 5 j. . . .	18	11
5 à 10 j. . . .	12	1
10 à 20 j. . . .	23	15
20 à 30 j. . . .	10	7
30 j. en + . . .	44	24
	120	72

Van de 120 geënquêteerde mannen zijn er 44 (36,7 %) die reeds meer dan 30 jaar grensarbeid achter de rug hebben; 24

vrouwen (33,3 %) zijn reeds 30 jaar of meer in Frankrijk tewerkgesteld. Sommigen hebben praktisch gedurende hun ganse beroepsloopbaan hun arbeidskracht ten dienste gesteld van de Noord-franse industrie. Er worden gevallen aangetroffen van 40 en meer jaar grensarbeid; een der geënuquëeerden werkt sinds het jaar 1911 in Noord-Frankrijk.

Doorgaans blijven deze grensarbeiders zeer lange tijd aan dezelfde werkgever verbonden. Het verlopen van de werknemers is eerder gering, zoals tabel IV, 22 illustreert.

Tabel IV, 22: Aantal jaren dienst bij de huidige patroon; aantal diverse werkgevers, opname 1960.

Aantal jaren dienst bij de huidige werkgever			Aantal diverse werkgevers		
Duur	Mannen	Vrouwen		Mannen	Vrouwen
— 1 j. . .	8	6	1 werkgever	54	39
1 à 3 j. . .	18	16	2 werkgevers	27	19
3 à 5 j. . .	19	13	3 werkgevers	19	11
5 à 10 j. . .	19	5	4 werkgevers	9	1
10 j. en + .	56	32	5 werkgevers	4	1
			6 en meer .	4	—
	120	72	onbekend .	3	1
				120	72

Circa de helft van de grensarbeiders is reeds meer dan 10 jaar bij dezelfde werkgever werkzaam; voor de vrouwen ligt dit aandeel iets lager (44,4 %). 45,0 % van de mannen en 54,2 % van de vrouwen zijn nog steeds bij dezelfde werkgever in dienst. Diegenen die reeds 4 of meer werkgevers hebben gehad zijn relatief zeldzaam; onder de mannen werden er 17 geteld en onder de vrouwen amper 2. De gemiddelde tewerkstellingsduur ligt dan ook zeer hoog en bereikt circa 9 jaar voor de mannen en 10 1/2 jaar voor de vrouwen. Veelal maken deze grensarbeiders alle tribulaties van het bedrijf door; in periodes van recessie worden zij tijdelijk werkloos gesteld zonder kans op tewerkstelling in andere ondernemingen. Bij de herneming van de bedrijvigheid komen zij veelal opnieuw in dezelfde onderneming terecht. De grensarbeiders van Menen vinden hun werkgelegenheid immers meestal in de textielsektor en dit in de grensgemeente Halluin of

in het nabijgelegen Tourcoing. In periodes van recessie worden in alle ondernemingen werkkrachten ontslagen. Daar deze periodes van werkloosheid vallen op tijdstippen dat ook de textielsector in het Kortrijkse door de teruggang getekend wordt en er in andere sectoren in België noch in Frankrijk voldoende opnamecapaciteit bestaat, moeten de werkloos gestelde grensarbeiders noodgedwongen betere tijden afwachten om opnieuw in het bedrijfsleven ingeschakeld te worden. Aldus ontstaat een zekere binding van de grensarbeider met de firma.

De resultaten van de enquête inzake verdeling naar bedrijfstak stemmen tamelijk getrouw overeen met het kaartenstel van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening. Ongeveer 60 % van de mannen en 90 % van de vrouwen zijn actief in de textielsector. Deze eenzijdige gerichtheid op de textielsector, gelokaliseerd in een paar centra, verhoogt de gevoeligheid voor conjunctuurinzinkingen. Van enige betekenis voor de mannelijke grensarbeiders zijn de branches hout, papier, bouw en metaal, zoals tabel IV, 23 aantoont.

Tabel IV, 23: Bedrijfstak en gemeente van tewerkstelling, 1960.

	Bedrijfstak			Gemeente van tewerkstelling	
	Mannen	Vrouwen		Mannen	Vrouwen
Textiel	74	66	Halluin	60	37
Hout	9	1	Tourcoing	40	29
Papier	9	2	Roncq	5	2
Bouw	8	—	Busbeek	3	—
Metaal	5	—	Roubaix	3	—
Scheikunde	3	—	Linselles	2	2
Rubber	3	—	Mouvaux	2	1
Voeding	2	1	Komen	2	—
Konfektie	1	1	Hazebroek	1	—
Aardewerk	1	—	Neuville en Ferrain	1	—
Leder en huiden	1	—	Watrelos	—	1
Transport	1	—	Onbekend	1	—
Hotel	1	—			
Drukkerij	—	1			
Onbekend	2	—			
Totaal	120	72		120	72

De helft van de mannen is tewerkgesteld te Halluin en 1/3 te Tourcoing. Ook de overigen vonden meestal op betrekkelijk korte afstand van hun woongemeente een werkgelegenheid. Zoals voor de mannen zijn ook voor de vrouwen de gemeenten Halluin en Tourcoing de grote aantrekkingspolen. Tourcoing neemt verhoudingsgewijze meer vrouwen op dan mannen (respektievelijk 40,3 % en 33,3 %). De vrouwen die noch te Halluin noch te Tourcoing terecht komen zijn zeldzaam.

De mobiliteit van deze arbeidskracht scheidt dan ook geen bijzondere problemen inzake kommunikatiemiddelen. Slechts in enkele gevallen moet een afstand van meer dan 15 km overbrugd worden, zoals tabel IV, 24 aantoont.

Tabel IV, 24: Afstand van woonplaats tot werkgemeente en gebruikt vervoermiddel, 1960.

	Afstand woonplaats-werkgemeente			Gebruikt vervoermiddel	
	Mannen	Vrouwen		Mannen	Vrouwen
— 5 km	51	33	Fiets	51	25
5 à 10 km	25	9	Bromfiets	15	1
10 à 15 km	38	27	Moto	6	—
15 à 20 km	4	2	Autobus	34	38
20 km en +	2	1	Te voet	8	8
			Auto	4	—
			Auto of fiets	1	—
			Bus of te		
			voet	1	—
	120	72			
				120	72

Het gebruikte vervoermiddel bestaat voor de mannelijke grensarbeiders meestal uit de fiets of bromfiets. De vrouwelijke grensarbeiders maken in relatief grotere mate gebruik van de autobus. Voor enkelen bedraagt de afstand nauwelijks enkele honderden meter, zodat zij in staat zijn te voet hun werk te bereiken.

E. Keuze tussen grensarbeid en arbeid in eigen streek.

Voorheen werd reeds aandacht besteed aan de oorzaken die oorspronkelijk geleid hebben tot het aanvaarden van een betrekking in Noord-Frankrijk. Het moet evenwel niet als onmogelijk worden geacht dat thans andere motieven beslissend zouden blij-

ken. Om deze reden werd onderzocht welke de uitgeoefende activiteit was van de geënquêteerde grensarbeiders vooraleer zij in hun *huidige* betrekking terecht kwamen (1). Circa 2/3 onder de mannelijke grensarbeiders waren voordien werkloos of hadden pas de school verlaten; 22 hadden voordien een andere betrekking in Frankrijk en 14 waren tewerkgesteld in België.

Onder de vrouwelijke grensarbeiders werden er 32 geteld die voorheen werkloos waren en 17 die pas van school af kwamen; 18 onder hen hadden hun werk verlaten en 3 waren voorheen zonder activiteit. Steeds blijft het werkgebrek in eigen streek de dominerende faktor bij de beslissing grensarbeid te aanvaarden.

Tabel IV, 25: *Aktiviteit van de grensarbeiders vóór het aanvaarden van hun huidige betrekking, opname 1960.*

Aktiviteit	Mannen	Vrouwen
Schoolgaand	15	17
Werkloos	64	32
Werkend in Frankrijk	22	9
Werkend in België .	14	9
Zelfstandig	2	—
Militaire dienst; ziek	2	—
Zonder activiteit . .	—	3
Onbekend	1	2
	120	72

Releverend voor de waardering onder de grensarbeiders van de grensarbeid in vergelijking met het werk in eigen streek zijn de motieven die naar voren worden gebracht door personen die hun werk in België hebben verlaten.

Slechts in een vijftal gevallen bij de mannen mag van een werkelijke voorkeur voor werk in Frankrijk gewaagd worden, omwille van hoger loon, hoge kindertoelagen of arbeidsmilieu. Voor enkelen was de vorige betrekking vanuit sociaal standpunt bekeken onbevredigend. Bij de vrouwen is de loonfaktor beslissend.

Het grootste aantal der grensarbeiders verklaarde sinds hun jongste indiensttreding niet meer te hebben uitgezien naar werk in eigen streek, nl. 104 mannen en 68 vrouwen. De idee dat het

(1) Zie tabel IV, 25.

Tabel IV, 26: Reden van werkverlaten in België, opname 1960.

Mannen			Vrouwen		
Bedrijfstak	Gemeente	Reden	Bedrijfstak	Gemeente	Reden
Landbouw	Menen	werkloosheid tijdens winter	textiel	Menen	ongunstig arbeidsmilieu
Metaal	»	wegens geschil	»	»	leercontract
Bouw	»	tijdens oorlog	private huis-	»	te laag loon
Textiel	»	wegens geschil	dienst	»	te laag loon, leerde geen be-
Drukkerij	Kortrijk	te laag loon	textiel	Lauwe	roep aan
Nieuwwaterij	»	hoge kindertoelagen	textiel	»	te laag loon
Bouw	Wevelgem	hoger loon	textiel	»	te laag loon
Textiel	Lauwe	kon zich niet aanpassen	konfektie	Kortrijk	te laag loon
Aardewerk	Marke	hoger loon, beter werk	handel	»	omwille van opvoeding van de
Mijn	Luik	dichterbij, beter werk	huispersoneel	»	kinderen
	Trazegnies	dichterbij, beter werk		»	patroon zou verhuizen
	Harchies	dichterbij, beter werk		»	gedeeltelijke werkloosheid
Bouw	Gembloux	dichterbij		Menen	
Onbekend : 1					

toch nutteloos is in eigen gewest naar werk te speuren heeft ten-volle burgerrecht verkregen.

Het is beslist niet omwille van het hoger loonpeil in de Franse industrie dat thans door de mannelijke grensarbeiders niet gezocht wordt naar werk op eigen bodem. Slechts twee geënquêteerden (waaronder een jongere van minder dan 18 jaar) verklaarden een hogere vergoeding te genieten in Frankrijk dan in België voor dezelfde prestaties. Zes grensarbeiders brachten het tot een ongeveer gelijkwaardig loon (kindertoelagen en andere sociale voordelen inbegrepen). Daarentegen waren er 41 die verklaarden zich te moeten vergenoegen met een loonuitkering die aanzienlijk beneden het Belgisch loonpeil bleef. De overigen gaven geen of een onvoldoend antwoord. Niet zonder betekenis blijkt evenwel de mogelijkheid te zijn om door het presteren van overuren met overeenkomstige loontoeslag tot een volwaardig weekloon te komen.

Voor de vrouwen ligt de situatie wel anders; 15 vrouwen bevestigden een hogere vergoeding te genieten in Frankrijk, terwijl geen enkel tegenovergesteld geval werd genoteerd. Een zekere gehechtheid aan de grensarbeid is evenwel mede aansprakelijk voor het feit dat slechts in weinig gevallen naar werkgelegenheid in eigen streek wordt uitgezien.

Gevraagd naar hun voorkeur opteerden 61 mannen voor grensarbeid, 51 verkozen arbeid ter plaatse of in België en 8 onthielden zich van een feitelijke keuze. Voor de vrouwen was de verdeling respectievelijk 45, 20 en 7. De motivering van deze keuze is van meer betekenis dan de keuze op zichzelf (1).

Voorals bij de mannen blijkt de faktor traditie diep wortel te hebben geschoten. Het gunstig arbeidsklimaat in Frankrijk wordt eveneens sterk geapprecieerd. Slechts in twee gevallen worden de hoge sociale voordelen als keuzebepalend geciteerd; dit blijkt volkomen in overeenstemming met de geringe kinderlast van de grensarbeiders.

Bij de vrouwen primeert — zoals kon verwacht worden — het relatief hoog loonniveau ten aanzien van het eigen land. Ook de psychologische ingesteldheid op het uitoefenen van grensarbeid komt als releverend motief voor deze keuzebepaling tot uiting.

(1) Zie tabel IV, 27.

Tabel IV, 27: Keuze tussen grensarbeid en arbeid in België,
met motivering van de keuze, 1960.

Voorkeur grensarbeid			Voorkeur werk in België		
	Mannen	Vrouwen		Mannen	Vrouwen
Traditie e.d.	18	11	Hoger loon . .	36	5
Goede betrekking in Frankrijk . .	12	—	Meer rechten .	6	—
Goed arbeidsmi- lieu	6	8	Meer loonzeker- heid	2	1
Nabijheid van het werk	5	—	Stabiliteit van het werk . . .	1	1
Hoger loon . .	2	17	Nabijheid van het werk . . .	—	4
Hoge kindertoe- slag	2	—	Andere redenen .	2	3
Stabiliteit van het werk	2	1	Zonder motive- ring	4	6
Hoger pensioen .	1	—		51	20
Van Franse natio- naliteit	7	3			
Andere redenen .	—	2			
Zonder motive- ring	6	3			
	61	45			

Aan het gunstig arbeidsmilieu wordt eveneens een niet geringe betekenis gehecht.

De voorkeur voor werk in België steunt bij de mannelijke grensarbeiders in de eerste plaats op het hoger loonniveau; 36 op de 51 mannen die hun voorkeur uitspraken voor werk in eigen land kennen hieraan het hoogste belang toe. Het blijkt uit de antwoorden dat het feit geen ingezetene te zijn van het land waar men werkt, door sommigen positief aan gevoeld wordt als een handicap inzake algemene rechten en promotie.

Voor de vrouwen worden meer uiteenlopende motieven aangehaald, met evenwel het aksent op het loonpeil en de nabijheid van het werk.

Informatie werd ingewonnen nopens een tweetal punten die veelal worden beschouwd als belangrijke elementen voor de keuze van grensarbeid.

Het probleem der menselijke verhoudingen komt aan bod in wat genoemd wordt het arbeidsmilieu. Dit aspekt van de algemene

bedrijfsleiding blijkt te weinig de aandacht te weerhouden in de Belgische ondernemingen.

Door 66 mannen en 37 vrouwen werd het arbeidsklimaat in de Franse ondernemingen als uitgesproken gunstiger gewaardeerd dan in het eigen land; slechts 6 mannen en 10 vrouwen waren een tegengestelde mening toegedaan, terwijl de overigen geen opinie terzake naar voor brachten.

De stabiliteit van de werkgelegenheid in Frankrijk wordt in relatieve termen eveneens gunstig beoordeeld: 101 mannen en 57 vrouwen waardeerden de — naar hun oordeel grotere — stabiliteit van de grensarbeid als een positief voordeel; 9 mannen en 6 vrouwen wezen dit argument van de hand.

In hoever deze visie steunt op objectieve factoren valt moeilijk uit te maken; de mentaliteit van de grensarbeiders is beslissend, ook al mocht deze gegrond zijn op verkeerde voorstellingen.

Als nadeel van grensarbeid wordt wel enige aandacht gehecht aan de geringe promotiekansen. Verschil van taal en levenshouding wordt niet of zeer weinig als een negatief element aangevoeld.

Tabel IV, 28: Nadelen van de grensarbeid, opname 1960.

	mannen	vrouwen
Taalmoelijkheden: ja	6	8
neen	66	33
zonder antwoord . .	48	31
	120	72
Andere mentaliteit: ja	9	5
neen	61	32
zonder antwoord . .	50	35
	120	72

Minder dan 1 op 5 mannelijke grensarbeiders hebben ooit in hun loopbaan als grensarbeider van een bevordering kunnen genieten; 99 mannen en 71 vrouwen werden nooit bevorderd.

De pariteit van de promotiekansen voor Belgische grensarbeiders als voor Franse onderhorigen wordt door 53 mannen vooropgezet. Ze zijn overwegend de mening toegedaan dat uitsluitend de

arbeidsbekwaamheid beslissend zou zijn bij de promoties, zonder inachtnaam van de nationaliteit. De grotere werklust van de Belgische grensarbeiders zou voor deze laatsten zelfs een premie vormen. Naast deze « optimisten » werden 52 « pessimisten » gevonden die hun kansen op promotie zeer laag aanslaan omwille van de nationaliteit. Tabel IV, 29 geeft hierover toelichting.

Tabel IV, 29: Promotiekansen van de Belgische grensarbeiders volgens de mening van deze laatsten, 1960.

	Mannen	Vrouwen
Gelijke promotiekansen		
— arbeidsbekwaamheid beslissend	40	12
— zonder motivering	13	16
Geringere promotiekansen	52	34
Geen of bijna geen Franse werknemers	6	—
Nooit promoties in firma	—	2
Zonder opinie	2	5
	113	69
Grensarbeiders van Franse nationaliteit	7	3
	120	72

Door buitenstaanders wordt nog veelal verwacht dat de hoge kindertoelagen in Frankrijk heel wat arbeidskrachten naar Frankrijk lokken. Hoe weinig deze opinie op gedegen gronden rust, althans voor Menen en op huidig ogenblik, wordt duidelijk aan de hand van tabel IV, 30.

Tabel IV, 30: Aantal grensarbeiders die kindertoeslag genieten, 1960.

	Mannen	Vrouwen
Genieten geen kindertoelagen	79	44
Genieten kindertoelagen voor 1 kind	7	3
Genieten kindertoelagen voor 2 kinders	10	3
Genieten kindertoelagen voor 3 kinders	2	—
Genieten kindertoelagen voor 4 kinders	4	—
Genieten kindertoelagen voor 5 kinders	1	1
Genieten kindertoelagen voor 6 kinders	1	—
Ongehuwden	16	21
	120	72

F. Toekomst van de grensarbeid.

De bereidheid van de huidige grensarbeiders om in geval van voldoende werkgelegenheid in eigen streek de grensarbeid te verlaten, is betekenisvol voor de ondernemers die projekten van industrievestiging of -uitbreiding in de grenszone overwegen.

Op de vraag of zij grensarbeider zouden blijven indien hun werkgelegenheid in eigen land werd aangeboden, antwoordden 67 mannen ontkennend; van 39 mannen luidde het antwoord onvoorwaardelijk bevestigend, 12 antwoordden bevestigend onder voorbehoud en 2 lieten de vraag onbeantwoord. Voor de vrouwen waren de overeenkomstige aantallen 27, 36, 8 en 1. Belangrijk is vooral de motivering van hen die de grensarbeid trouw wensen te blijven. Veelal echter werd geen of geen voldoende verantwoording verstrekt. Niet zonder belang blijkt de traditie en het feit dat reeds een te hoge leeftijd werd bereikt om nog kans te maken op een stabiele betrekking in eigen land. Bij de vrouwen komt bovendien het loonpeil tussen, zoals tabel IV, 31 aantoont.

Tabel IV, 31: Zoudt U grensarbeider blijven indien werkgelegenheid in België aangeboden werd, 1960.

	Mannen	Vrouwen	Motivering van de ja-antwoorden		
			Mannen	Vrouwen	
Neen	67	27			
Ja	39	36			
Onder voorbe- houd	12	8			
Onbeantwoord .	2	1			
	120	72			
			Te oud; gewoon in Frankrijk .	7	5
			Goed in Frank- rijk	3	—
			Gunstig arbeids- milieu	1	—
			Hoge kindertoe- slag	1	
			Hoger loon in Frankrijk . . .	—	3
			Andere redenen	1	4
			Zonder motive- ring	26	24
				39	36

Diegenen die zich onder voorbehoud akkoord verklaarden hun werkgelegenheid in Frankrijk op te geven voor een betrekking

in België stelden als voorwaarde voorop een hoger loon (9 mannen, 2 vrouwen) of een minstens gelijkwaardig loon (3 mannen, 4 vrouwen) of een betrekking op kortere afstand (2 vrouwen).

Het behoud van de grensarbeid wordt ongetwijfeld in de hand gewerkt door de nabijheid van deze werkgelegenheid. Naarmate de afstand tussen woongemeente en werkgelegenheid toeneemt, stijgt de weerstand bij de werknemers. Op de vraag of zij bereid zouden gevonden worden in het Kortrijkse te gaan werken antwoordden 76 mannen ontkennend; het aantal neen-antwoorden steeg tot 89 voor de werkgelegenheid in het Ieperse. Tabel IV, 32 geeft de resultaten weer. Het laat geen twijfel dat het oordeel van de grensarbeiders in sterke mate geprojecteerd werd tegen de huidige toestand op gebied van tewerkstellingskansen in Noord-Frankrijk, het Kortrijkse en het Ieperse. Het mag als waarschijnlijk worden geacht dat een verbetering van deze situatie in het Kortrijkse bvb. deze weerstanden grotendeels zou opheffen.

Tabel IV, 32: Bereidheid om respectievelijk in het Kortrijkse en in het Ieperse te gaan werken, 1960.

	Het Kortrijkse		Het Ieperse	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Akkoord	41	15	28	9
Niet akkoord .	76	57	89	63
Niet beantwoord	3	—	3	—
	120	72	120	72

Nopens de toekomst van de grensarbeid voor jongeren zijn de meningen onder de huidige grensarbeiders sterk verdeeld. 58 mannen en 44 vrouwen verwachten dat de grensarbeid nog een positieve bijdrage kan leveren voor de toekomst van de aankomende jeugd; 7 mannen stellen evenwel een hoge graad van geschooldheid als voorwaarde voorop en 2 wijzen er op dat voor zover nog toekomst voor grensarbeiders is weggelegd deze vooral aan vrouwelijke arbeidskrachten zal voorbehouden blijven. Onder de 52 mannen die de grensarbeid verwierpen werd door een belangrijk aantal, nl. 21, gewezen op de kinderrijkdom van Noord-Frankrijk;

10 mannen hadden geen opinie terzake. De verschillende waardering door de vrouwen in vergelijking met de mannen beperkte het aantal neen-antwoorden bij de vrouwen tot 22; 6 vrouwen lieten de vraag onbeantwoord.

Op de vraag of zij hun aankomende kinders naar Frankrijk zouden oriënteren werd door 61 mannen en 35 vrouwen geantwoord. 7 mannen en 1 vrouw antwoordden positief, 41 mannen en 27 vrouwen gaven hun voorkeur te kennen voor werk in eigen land. De overigen (13 mannen en 7 vrouwen) uitten geen voorkeur en verklaarden de keuze te willen overlaten aan de kinders of de toekomst te willen afwachten.

Aan de hand van deze enquête komen enkele belangrijke aspecten van de grensarbeid naar voren.

- 1) De grensarbeid blijkt minder aantrekkingskracht uit te oefenen op de huidige generatie jongeren dan enkele tientallen jaren geleden het geval was.
- 2) De gezinsstructuur van de huidige grensarbeiders kan zeker niet ingeroepen worden, op grond van de hoge sociale voorzieningen in Frankrijk, als stimulerend tot het verkiezen van grensarbeid. De verhoudingsgewijze lage lonen voor mannelijke grensarbeiders plaatsen deze laatsten in een benadeligde positie ten opzichte van hun kollega's werkzaam in België. Voor de vrouwelijke arbeidskrachten is het hoger loonpeil in Frankrijk, te wijten aan de toepassing van de equal-pay bepaling, van grote betekenis.
- 3) Het lage scholingspeil van de grensarbeiders houdt deze laatsten in de marge van de arbeidsmarkt. Wil men een grotere stabiliteit van betrekking bekomen dan moet uitgezien worden naar een hogere scholing of herscholing. Vooral bij de jongeren en hun ouders dient geageerd te worden om hun bewust te maken van het belang van verdere scholing.
- 4) Het beslissend motief van de keuze van grensarbeid ligt overwegend in de geringe tewerkstellingskansen in eigen streek. Eenmaal dat deze stap gezet werd komen ook nevenaspecten de binding aan Noord-Frankrijk verhogen. Het facet van het

arbeidsmilieu verdient de volle aandacht ; verbetering van dit aspect zou de overgang van grensarbeid naar tewerkstelling in eigen land vergemakkelijken.

- 5) Bij de oudere grensarbeiders is een zekere traditie gegroeid die een strikt rationele keuze tussen grensarbeid en arbeid in eigen streek uitsluit. Dit verklaart hoe het mogelijk blijkt dat niet-tegenstaande een laag loonpeil de voorkeur van de mannen nog in talrijke gevallen naar de grensarbeid gaat.
- 6) Het grensarbeidersprobleem stelt zich anders voor de vrouwen dan voor de mannen. Het hoge loonpeil van de vrouwelijke grensarbeiders weerhoudt hen in de Noordfranse industrie ; zelfs bij ongunstige wisselkoers en een vertraagde loonevolutie blijft nog veelal een premie bestaan ten gunste van de grensarbeid voor vrouwen.
- 7) Onder de grensarbeiders zelf is het besef van de geringere toekomstmogelijkheden inzake tewerkstelling in Noord-Frankrijk reeds levendig geworden. Dit zal ongetwijfeld gunstig bijdragen om eventuele projecten van industrievestiging in het Menense niet verder af te schrikken, zoals in het verleden wel meer het geval is gebleken, en de arbeidsbevoorrading van de eigen industrie veilig te stellen.

HOOFDSTUK V

WERKLOOSHEID TE MENEN

§ 1. Algemeen verloop van de werkloosheid.

De conjunkturgevoeligheid van de werkloosheid te Menen is opvallend hoog, omwille van het afwentelen van deze werkloosheidsvorm door de Noordfranse industrie op de Belgische grensarbeiders. In tijden van hoogconjunctuur slinkt het werklozen-cijfer te Menen sneller dan in de industrieel sterke gebieden van West-Vlaanderen en wordt het arbeidsreservoir volledig benut. De omslag in het conjunctuurpatroon stoot echter onmiddellijk een belangrijk aantal arbeidskrachten terug naar de werkloosheid. Deze instabiliteit van de werkgelegenheid verhindert een evenwichtige ontplooiing van de krachten die verborgen liggen in de arbeidersgroep, welke steeds rekening dient te houden met belangrijke periodes van partiële inkomensderving.

Het daggemiddelde van de volledige en gedeeltelijke of toevallige werkloosheid over de jaren 1955-57, periode van hoogconjunctuur, bedroeg te Menen 426 eenheden of circa 4,2 % van de actieve bevolking. Dit percentage lag op het niveau van het Rijk en van het arrondissement Kortrijk en aanzienlijk beneden het werkloosheidspeil van West-Vlaanderen (6,4 %). De terugslag van de conjunctuur fixeerde de werkloosheid te Menen op een hoog peil; in 1958 werd een daggemiddelde van 582 eenheden geregistreerd te Menen ⁽¹⁾. Dit betekent een toename van het aantal werklozen met 36 % ten opzichte van de periode 1955-57, tegenover een toename van 25 % in het Rijk, van 12 % in West-Vlaanderen en van 37 % in het arrondissement Kortrijk. De afwijking ten aanzien van de evolutie in het Rijk is hierbij relevant. De situatie van het arrondissement Kortrijk wordt sterk door de fluktuaties in de grensarbeid beïnvloed, terwijl de toestand van West-Vlaanderen in zijn geheel permanent ongunstig was tot 1960.

De werkloosheidscijfers van het jaar 1959 zijn bezwaard door de staking van de grensarbeiders ⁽²⁾ naar aanleiding van de deva-

(1) Zie tabel V, 1, volgende blz.

(2) Einde januari tot begin april.

Tabel V, 1: Evolutie van de totale werkloosheid, 1955-60
(daggemiddelden).

Jaar	Menen	Arrondiss. Kortrijk	West- Vlaanderen	Rijk
1955	685	7.504	31.845	172.398
1956	381	5.046	25.475	144.776
1957	211	2.953	18.967	116.810
1958	582	7.107	28.637	180.893
1959	1.180	8.731	32.921	199.209
1960	342	4.162	23.364	158.136

luatie van de Franse munt. Na het beëindigen van de staking werden meerdere werknemers niet meer in dienst genomen en ging het cijfer van de volledig werklozen sterk omhoog. Tegen het einde van het jaar trad een verbetering in van de economische toestand. Na eliminatie van de stakende grensarbeiders blijft ongetwijfeld nog een daggemiddelde van circa 700 werklozen behouden; dit cijfer betekent een toename t.o.v. 1958 van circa 20%. In het Rijk steeg het daggemiddelde slechts met 10%.

Het jaar 1960 bracht een herleving van de conjunctuur; de werkloosheid daalde te Menen zeer snel. Het daggemiddelde van de werkloosheid bereikte te Menen in vergelijking met 1958 index 59 tegenover een index van 87 voor het Rijk.

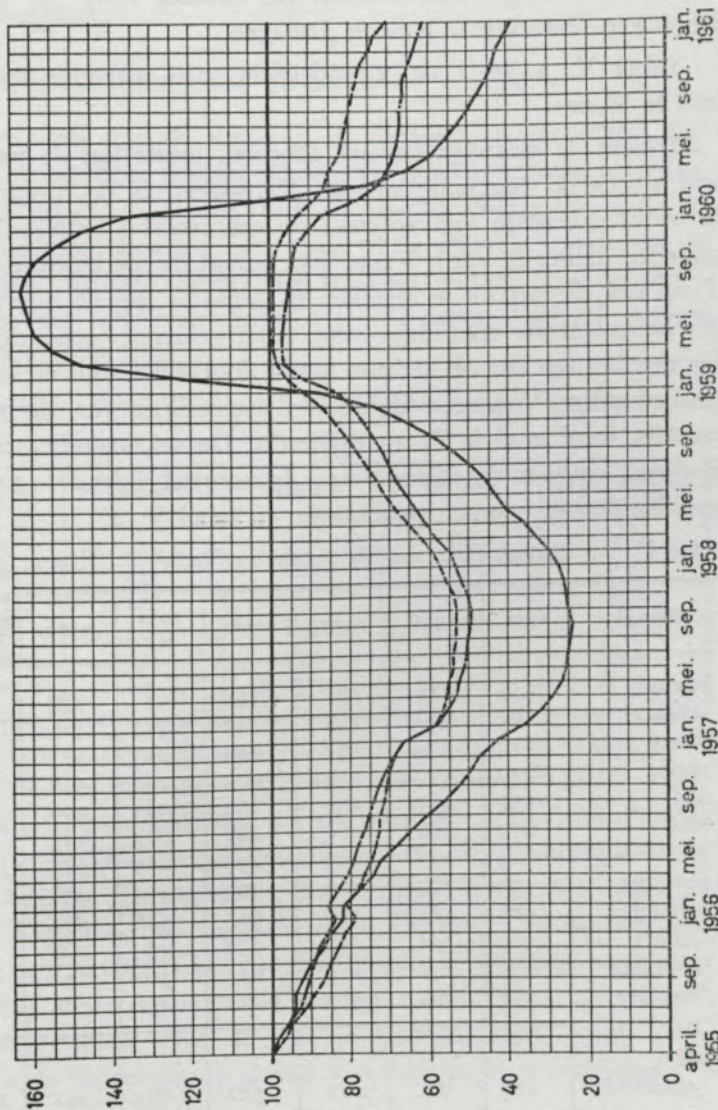
In grafiek V, 1 werd het verloop van de totale werkloosheid voorgesteld op basis van voortschrijdende 12-maand gemiddelden. Door deze methode worden de seizoenvariatië geëlimineerd en wordt het mogelijk de conjunctuurgevoeligheid van de werkloosheid te volgen; de omslagpunten zijn duidelijk vast te stellen.

De grote sensibilliteit van de werkloosheid te Menen voor conjunctuurinvloeden treedt duidelijk aan het licht. De werkloosheid daalt regelmatig tot september 1957, na vooral in 1956 zeer snel te zijn teruggelopen. Vanaf oktober 1957 stijgt de werkloosheid, eerst aarzelend, nadien aan een sneller tempo. Het beeld van 1959 wordt toegespitst door de opname van de stakende grensarbeiders in de werklozencijfers. Augustus 1959 brengt het omslagpunt. De herleving gebeurt tegen een vlug tempo; de invloed van voornoemde staking heeft het beeld scherp getekend.

Grafiek V, 1 toont duidelijk aan dat de Menense arbeidsmarkt snel reageert op een verslapping van de economische bedrijvig-

Grafiek V,1: Totale werkloosheid te Mener, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1955-61.
(voortschrijdende 12 maandgemiddelden)

Basis: april 1955=100

Legende:

— Mener.

- - - West-Vlaand

- · - · - het Rijk.

heid. Reeds in juli 1957 was een aarzeling te voelen; oktober bracht de bevestiging van het keerpunt in de bedrijvigheid. De herleving daarentegen werkt eerder traag in op de arbeidsmarkt van Menen. Terwijl reeds in het tweede kwartaal van 1959 tekenen van verbetering konden waargenomen worden in West-Vlaanderen, bleven de werkloosheidscijfers van de maanden juni-juli-augustus 1959 te Menen nog boven de overeenkomstige cijfers van 1958. Er moest gewacht worden tot oktober 1959 om van een definitieve kentering te kunnen gewagen.

Tabel V, 2 geeft de maandcijfers van de totale werkloosheid te Menen.

Tijdens de maanden januari, februari, maart ligt de werkloosheid steeds op een hoog niveau. Verrassend is de toename van de werkloosheid in mei volgend op een meestal betrekkelijk belangrijke daling in april. Vanaf juni neemt de werkloosheid terug af om een dieptepunt te bereiken in augustus. Bij de interpretatie van bovenstaande maandgegevens moet rekening gehouden worden met het feit dat dit verloop wordt doorkruist door de conjunctuurbeweging. Voor een duidelijke voorstelling van de seizoenvariatië werd grafiek V, 2 uitgewerkt. De seizoenindices werden berekend volgens de methode van de voortschrijdende 12-maand-gemiddelden en werden opgenomen in tabel V, 2.

Tabel V, 2: Maandcijfers van de totale werkloosheid, Menen, 1955-60.

Maand	1955	1956	1957	1958	1959 (a)	1960	Seizoen- indices
januari	1.055	731	291	354	1.644	539	141
februari	1.001	968	235	442	3.734	484	134
maart	817	444	132	443	2.935	357	105
april	717	422	123	472	1.222	359	103
mei	737	494	234	661	1.043	396	121
juni	670	308	201	487	673	355	99
juli	625	221	210	498	617	284	87
augustus	533	172	120	400	474	238	63
september	581	182	168	615	516	271	78
oktober	507	151	212	678	454	266	78
november	453	178	188	822	397	252	79
december	531	297	419	1.111	446	288	112
jaar- gemiddelde	685	381	211	582	1.180	341	1.200

(a) Staking van grensarbeiders: januari-april.

De seizoengevoeligheid is betrekkelijk sterk geprononceerd. Tegenover een jaargemiddelde van 100 staat een werkloosheids-cijfer van 141 in januari en van slechts 63 in augustus. De werkloosheid te Menen is ietwat minder seizoengevoelig dan in West-Vlaanderen en in het Rijk ⁽¹⁾; de structuur van de werkgelegenheid met een overwicht van de textielsector is relevant. De tamelijk smalle statistische basis kan deze afwijkingen wel enigermate hebben toegespitst.

§ 2. De werkloosheid naar geslacht.

Het aandeel van de vrouwen in de totale werkloosheid ligt konstant op een hoog niveau. Tijdens de jaren van kwasi volledige tewerkstelling (1956 en 1957) is dit aandeel enigermate teruggelopen; niettemin bestond nog circa 34% van de werklozen uit vrouwelijke arbeidskrachten. Het strenger worden van de reglementering voor gehuwde vrouwen leidde tot een dalend aandeel tijdens de jongste jaren.

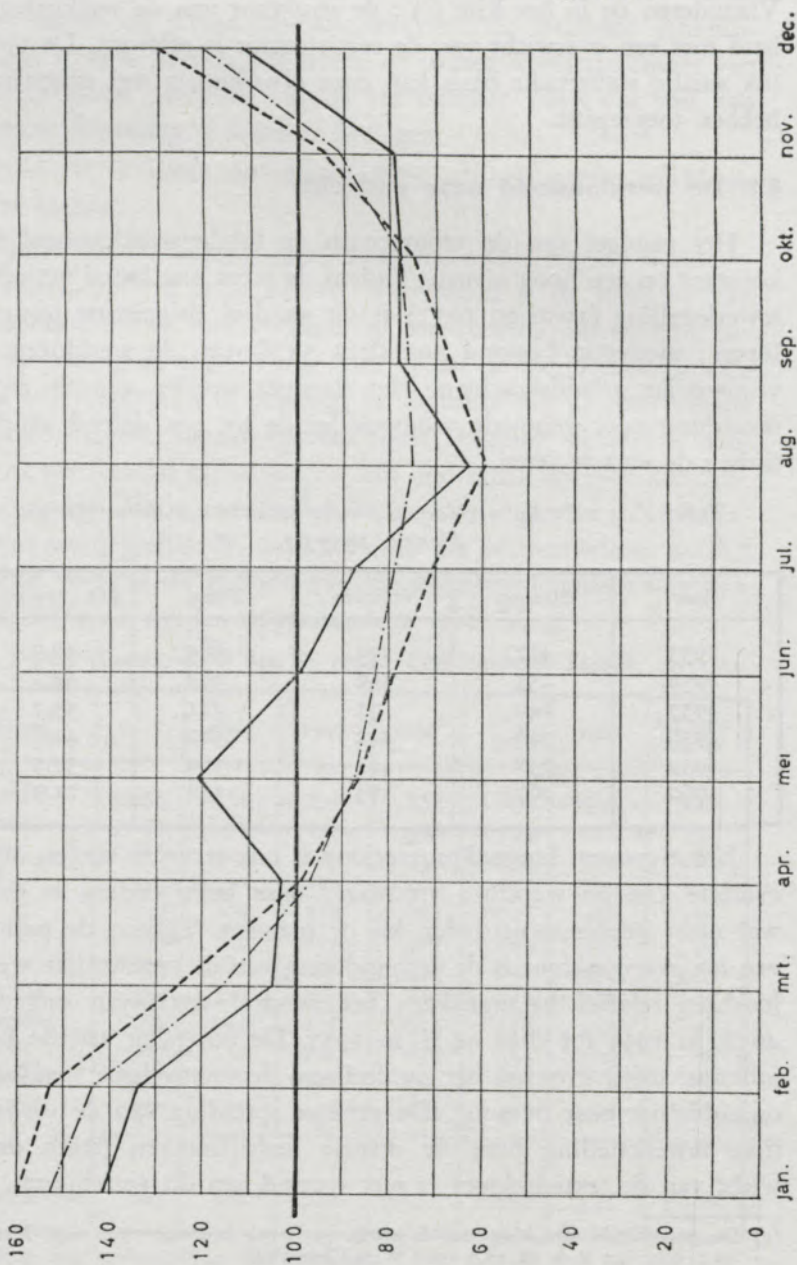
Tabel V, 3: Totale werkloosheid naar geslacht van de werklozen, Menen, 1955-60.

Jaar	Mannen	Vrouwen	Totaal	pCt vrouwen
1955	412	273	685	39,9
1956	251	130	381	34,1
1957	140	71	211	33,7
1958	340	242	582	41,6
1959	738	442	1.180	37,5
1960	267	75	342	21,9

Het algemeen conjunktuurverloop is ook terug te vinden in de evolutie van de werkloze vrouwen; deze beïnvloeding is evenwel meer geprononceerd dan bij de mannen. Tijdens de periode van hoogconjunktuur is de vermindering van de vrouwelijke werkloosheid relatief belangrijker; het aandeel daalt van ongeveer 40% in 1955 tot circa 34% in 1957. De terugslag van de conjunktuur drijft evenwel het aandeel van de vrouwelijke werklozen onmiddellijk naar omhoog. De geringe spreiding van de vrouwelijke tewerkstelling over de diverse bedrijfstakken (sterk overwicht van de textielsector) is niet vreemd aan dit verschijnsel.

(1) De gemiddelde afwijking van de norm (= 100) bedraagt 19,3 voor Menen, 22,1 voor het Rijk en 28,0 voor West-Vlaanderen.

Grafiek V,2: Seizoenindex van de totale werkloosheid te Meneu, in W.Vlaand en het Rijk, 1954-61.

De werkloosheid te Menen wordt in grotere mate dan in het Rijk en in West-Vlaanderen getekend door de vrouwelijke arbeidskracht (1).

In 1959 was het aandeel van de vrouwen in de totale werkloosheid te Menen 37,5 %, in het Rijk 24,5 % en in West-Vlaanderen 25,1 %; in 1957 waren de overeenkomstige cijfers respectievelijk 33,7 %, 28,7 % en 24,4 %.

§ 3. De werkloosheid naar beroepsgroep, duur, leeftijd en geslacht.

Aan de hand van alle werklozensteekkaarten werd de toestand van de volledige werkloosheid per 4 juni 1960 opgesteld en naar beroepsgroep, duur, leeftijd en geslacht gerangschikt.

De werkloosheidsdruk op de datum van deze momentopname was bepaald gering; in totaal werd slechts door 224 volledig werklozen beroep gedaan op werklozensteun. Aldus mag aanvaard worden dat de werkloosheid op dit ogenblik geslonken was tot het onverkleinbaar minimum.

1) *Werkloosheid naar beroepsgroep, duur en geslacht.*

De ontleding van de volledige werkloosheid naar beroepsgroep (2) toont aan dat 34,8 % van alle werklozen behoren tot de textielsektor (3).

Na de beroepsgroep textiel telden de gewone en de geoefende handlangers het grootste aantal werklozen, nl. 73 eenheden. Ook in de beroepsgroep hout werden een twintigtal werklozen geregistreerd.

Nagenoeg 43 % van de werklozen waren minder dan 3 maand werkloos; de werkloosheid van 3 à 6 maand (33 eenheden) nam 14,7 % in van de totale werkloosheid, terwijl de werkloosheid van 6 à 12 maand een haast even hoge bezetting noteerde (29 eenheden). In totaal werden slechts 17 arbeidskrachten geteld

(1) Dit is trouwens in overeenstemming met de grotere aktiviteitsgraad van de vrouwelijke bevolking te Menen (31,8 % van de aktieve bevolking) dan in het Rijk (23,5 %) en in West-Vlaanderen (24,2 %).

(2) Zie tabel V, 4, volgende blz.

(3) Het aandeel van de aktieve bevolking bedrijvig in de textielsektor bedroeg per 31 december 1947 44,0 %.

welke reeds meer dan 2 jaar zonder werkgelegenheid gebleven waren.

Verhoudingsgewijze wordt de langdurige werkloosheid het meest aangetroffen in de beroepsgroepen geoefende en gewone handlangers, metaal en textiel.

De vrouwelijke werkloosheid was op 4 juni 1960 uiterst mi-niem en bereikte nauwelijks 41 eenheden. In periodes van voor-spoed in de textielbranche neemt de Noordfranse industrie haast in onbeperkte mate vrouwelijke arbeidskrachten op.

Het belangrijkste aantal van de vrouwelijke werklozen valt in de bedrijfstak textiel, nl. 24 eenheden of 58 %; ook de onge-schoolden worden relatief sterk door werkloosheid getroffen. In de textielsektor is de langdurige werkloosheid eerder zeldzaam; bij de ongeschoolden daarentegen overweegt deze vorm.

Voor de mannelijke werkloosheid geldt bij benadering het algemeen patroon dat hiervoor werd geschetst.

2) *Werkloosheid naar leeftijd van de werklozen en duur van de werkloosheid.*

De analyse van de werkloosheid naar leeftijd van de getrof-fenen is vooral van betekenis omwille van de aanduidingen die een dergelijke ontleding kan verstrekken inzake de kansen op wedertewerkstelling. Oudere arbeiders zullen in geval van blijvende stagnatie in de bedrijfstak waarin zij een zekere scholing ver-wierven weinig kansen krijgen om terug in het bedrijfsleven inge-schakeld te worden; ze zullen ook uiteraard moeilijker van specia-liteit veranderen, terwijl hun geografische mobiliteit normaliter ook meer beperkt zal blijven dan bij jeugdige arbeidskrachten. Boven-dien neemt het aandeel van de gedeeltelijke werkonbekwamen toe bij stijgende leeftijdsklasse. Indien het aandeel van de oudere arbeidskrachten in de volledige werkloosheid hoog ligt, kan nau-welijks verwacht worden dat een verregaande opslorping van deze werkloosheid tot de mogelijkheden behoort.

Het is werkelijk frappant vast te stellen in welke mate de vol-ledige werkloosheid op de oudere leeftijdsgroepen wordt afge-wenteld (1). De leeftijdsgroepen van 50 jaar en meer dragen de 2/3

(1) Zie tabel V, 5, volgende blz.

Tabel V, 5: Volledige werklozen te Menen, naar leeftijd, duur en geslacht, 4 juni 1960.

Leeftijd	Duur van de werkloosheid														Totaal		
	— 3 m		3 à 6 m		6 à 12 m		12 à 18 m		18 à 24 m		24 m en +		M	V	T		
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	T		
— 20 jaar	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1	5		
20 à 25 j.	5	1	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	9	1	10		
25 à 30 j.	1	6	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2	7	9		
30 à 35 j.	2	2	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4	2	6		
35 à 40 j.	9	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	11	3	14		
40 à 45 j.	5	—	1	1	2	—	—	—	—	1	—	—	8	2	10		
45 à 50 j.	5	3	5	1	3	1	1	—	—	2	—	—	14	7	21		
50 à 55 j.	14	3	1	1	4	—	2	2	2	2	1	—	24	6	30		
55 à 60 j.	15	3	6	2	2	—	4	2	2	5	3	2	32	12	44		
60 à 65 j.	15	—	12	—	13	—	13	—	11	—	11	—	75	—	75		
Totaal	75	21	28	5	27	2	22	1	16	10	15	2	183	41	224		

van de werkloosheidsdruk. Vanaf 45 jaar is er een regelmatige stijging van de werkloosheid. De verschuiving van de werkloosheid naar de hogere leeftijdsgroepen is zo sterk dat de groep werkloze mannen van 60 à 65 jaar meer dan het dubbel bedraagt van de onmiddellijk voorgaande groep en dat zelfs de eliminatie van de vrouwelijke arbeidskracht in deze groep (pensioengerechtigd vanaf 60 jaar) deze tendens niet kan doen omslaan. Bovendien blijkt uit tabel V, 5 dat de langdurige werkloosheid vooral de oudere werklozen bezwaart. Een in tabel V, 5 getrokken diagonaal van de linkerbovenhoek naar de rechterbenedenhoek laat het bovenste gedeelte bijna volledig onbezet doch toont een regelmatige bezetting in de andere helft. De bezetting stijgt van boven naar onder, samengaand met een stijgende bezetting van links naar rechts naar gelang men in de oudere leeftijdsgroepen komt. In de leeftijdsgroepen van minder dan 45 jaar werden slechts 5 werklozen geteld welke meer dan 1 jaar zonder activiteit gebleven zijn. In de oudere leeftijdsgroepen werden er daarentegen 61 geregistreerd; de concentratie in de hoogste leeftijdsgroep is opvallend. Meer dan de helft van de werklozen van meer dan 1 jaar zijn ouder dan 60 jaar.

Bij de vrouwen zoals bij de mannen neemt het aantal werklozen toe bij stijgende leeftijdsklasse. De korte duurwerkloosheid is er evenwel meer frekwent; 26 vrouwelijke werklozen op een totaal van 41, of 63,4 %, waren minder dan 6 maand werkloos tegenover een aandeel van slechts 56,3 % bij de mannelijke werklozen.

Merkwaardig is wel de vaststelling dat de oudste leeftijdsgroep der werklozen een relatief sterke bezetting heeft in de sektor textiel. Daar waar het aandeel van de mannelijke werklozen in deze sektor ten aanzien van de totale werkloosheid 29,5 % bedraagt, behoort 36,0 % van de volledig werklozen van de leeftijdsgroep 60 à 65 jaar tot de textielsector; bovendien zijn 15 onder hen reeds meer dan 1 jaar werkloos, dit is 40 % van de langdurige werklozen van meer dan 60 jaar. De traditionele gerichtheid op de textielsector was voorheen nog sterker uitgesproken dan op heden en verklaart dit fenomeen.

Uit deze analyse treedt naar voor dat de werkloosheid te Mene vooral een probleem is van de afhankelijkheid van het Noord-

franse industriecomplex. De conjunkturgevoeligheid van de aldaar gevestigde activiteiten wordt dadelijk afgewenteld op de grensarbeiders. In periodes van gunstige conjunktuur wordt de arbeidsmarkt te Meneu quasi volledig leeggepompt en blijven enkel de oudere arbeidskrachten — waarvan velen zonder twijfel gedeeltelijk aan werkbekwaamheid hebben ingeboet — op de bodem van het arbeidsreservoir over.

Naast deze conjunkturgevoeligheid blijft er het probleem van de economische en monetaire politiek van Frankrijk, hetgeen in het verleden reeds herhaaldelijk tot beperkende maatregelen inzake arbeidsimport vanwege Frankrijk en tot werkstakingen vanwege de grensarbeiders heeft geleid; deze verschijnselen laten steeds in de werkloosheid te Meneu diepe sporen na.

HOOFDSTUK VI

HUISVESTINGSVOLUME TE MENEN

§ 1. Algemeen voorkomen van de stad (1).

De stad Menen, die haar oorspronkelijke groei dankte aan haar gunstige ligging aan het snijpunt van de Leie en de landweg Brugge-Rijsel, ontwikkelde zich aanvankelijk los van de omringende gemeenten. Omstreeks 1860 vormden Menen, Wevelgem, Wervik nog steeds duidelijk afgescheiden gemeenten. Nadien gebeurde de aaneensluiting, mede onder impuls van de vestiging van talrijke kandidaat-grensarbeiders in de streek. Vooral Wevelgem ging nauw aanleunen bij Menen en als het ware er mede ineenvloeien door verregaande lintbebouwing.

De wegen hebben een overheersende rol gespeeld bij de fixatie van het huidige bewoningspatroon. Zowel de nijverheid als de arbeidskrachten werden aangetrokken door de verkeersfaciliteiten geboden door het bestaande wegenstelsel. De huizenbouw geschiedde voornamelijk langsheen de banen, langs het station en de weg die naar het station leidt. Naderhand breidde de bewoning zich uit over de spoorweg naar het noorden toe, zodat deze verkeersweg thans midden in de bewoning ligt.

Kenmerkend in de evolutie van de bewoning te Menen was de inneming van de weg die langs het westen van de stad rondom de versterkingen liep (de huidige Wahisstraat). Een verdere uitbreiding na de eerste wereldoorlog gaf het ontstaan aan de J. & M. Sabbestraat. Deze straten lopen nu als een ring rondom de stad.

Na de eerste wereldoorlog werd de bebouwing uitgebreid op plaatsen waar goedkope gronden voorhanden waren. Deze bebouwing, los van de bestaande bewoning, leidde tot een drietal planmatig aangelegde wijken, i.c. Ons Dorp, De Barakken en de Nieuwe Tuinwijk (vroeger « Rode Campagne »).

In het noordoostelijk deel van Menen, nabij de jaarlijks overstromende Geluwebeek, en op drassige bodems van het zuidelijk

(1) Voor de uitwerking van deze paragraaf werden gegevens ontleend aan het eindwerk van Mej. L. Maelfait, lic. geografie.

deel van de stad kwam weinig bebouwing tot stand. De enkele huizenrijen (o.a. Noord- en Oostkaai) werden hier opgetrokken omwille van de goedkope gronden; de bewoners hebben te kampen met het onder water komen van de kelders en benedenverdiepingen.

Het bewoningsplan te Menen vertoont duidelijk een combinatie van de radiale en de concentrische structuur.

De radiale stralen worden gevormd door de lengteas langsheen de Leie (in het oosten), de dichtbewoonde baan op Brugge (in het noorden) waar de bewoning zich voortzet tot meer dan 2 km buiten het centrum, de baan naar Ieper (in het noord-westen) en de grensrichting (in het zuiden). Deze stralen vormen de verbinding met de voornaamste centra van het omliggende. De bewoning van de Rijselstraat gaat dwars door de — elders onbewoonde — alluviale vlakte. Het gevaar voor overstromingen werd geweerd door ophoging van deze gronden.

Voornamelijk in het noordelijk deel van de stad voegt zich bij deze radiale structuur een concentrische uitbouw. Drie halve concentrische cirkels zijn onderling verbonden door dwarsstraten en worden gekruist door de grote radiale wegen die vanuit het centrum komen.

Binnenin deze concentrische cirkels vertoont het net van straten een onregelmatige structuur.

Opmerkelijk is het wel dat de bewoning langs de wegen meestal plotseling ophoudt. De overgang naar de verspreide bewoning gebeurt niet geleidelijk, maar bruusk. Als typisch voorbeeld kan verwezen worden naar de Bruggesteeweg.

Hoger werd er reeds op gewezen dat Menen een drietal planmatig aangelegde wijken bezit, volkomen los van de overige bebouwing. Ons Dorp, in het noorden van de stad, en de Barakken, vlak tegen de grens, oostwaarts van de Rijselstraat, vormen als het ware ieder een woonkern op zichzelf. Ook in de derde wijk, langs de steenweg op Ieper, is duidelijk een bestudeerde structuur terug te vinden. Een deel van de Barakken, dat in de alluviale vlakte is gelegen, werd opgehoogd om het gevaar van de overstromingen uit te schakelen.

§ 2. Evolutie van het aantal gebouwen en lokalisatie naar functie.

Samen met de demografische groei van de stad Menen verliep de evolutie van de woningbouw in een snel ritme tijdens de periodes 1890-1900 en 1920-30, zoals tabel VI, 1 aantoont.

Tabel VI, 1: Evolutie van het aantal gebouwen, Menen, 1846-1960.

Jaar	Aantal gebouwen	Index (jaar 1846 = 100)	
		Gebouwenvoorraad	Bevolkingsevolutie
1846	1.315	100	100
1856	1.386	105	107
1866	1.862	142	115
1880	2.616	199	142
1890	2.905	221	171
1900	3.582	272	233
1910	4.016	305	239
1920	2.870	218	215
1930	5.435	413	243
1947	6.460	491	266
1950	6.696	509	266
1955	7.238	550	262
1959	7.492	570	268
1960	7.549	574	268

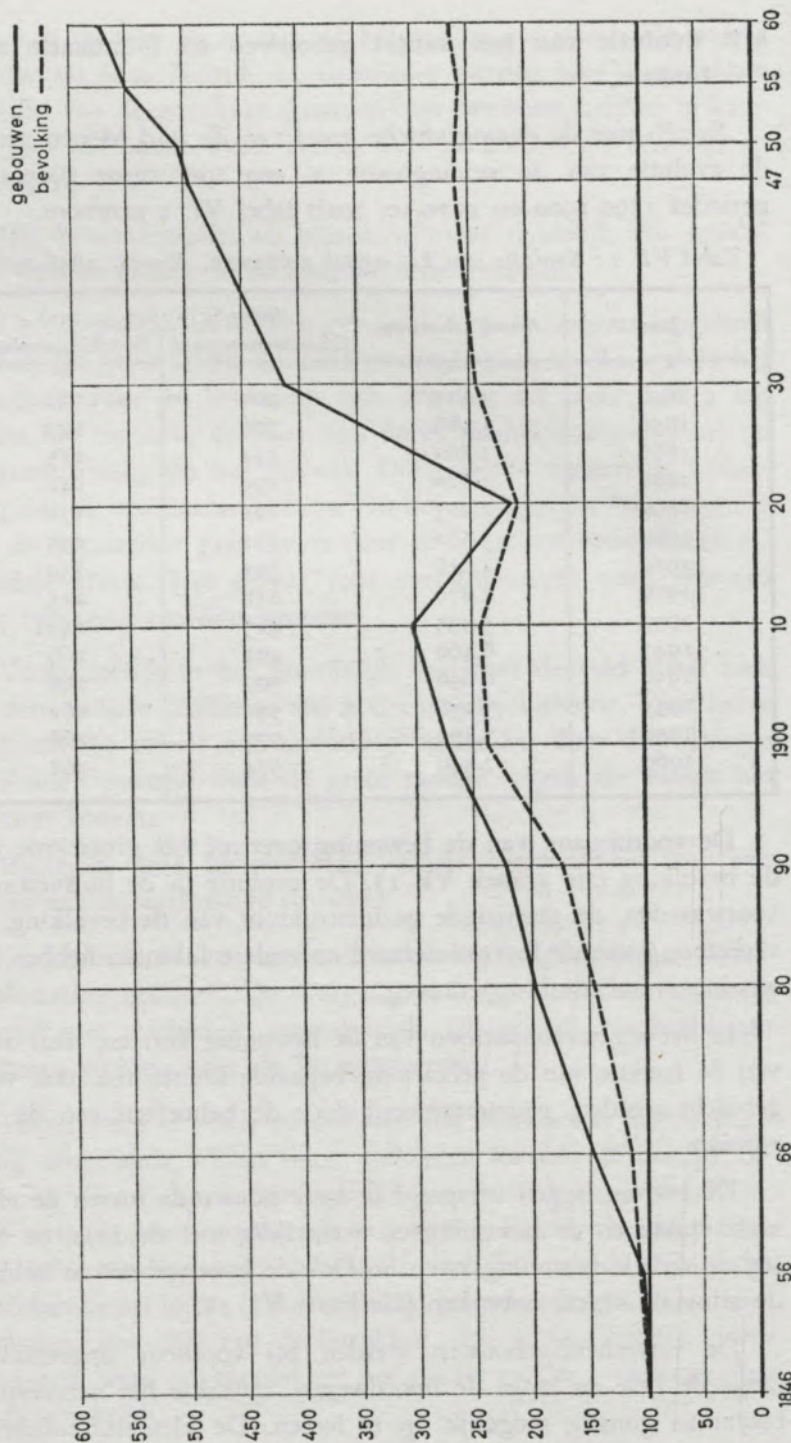
De vooruitgang van de bewoning overtrof het groeiritme van de bevolking (zie grafiek VI, 1). De evolutie in de huisvestingsvoorwaarden, de gewijzigde gezinsstructuur van de bevolking, de verbetering van de levensstandaard en andere factoren hebben het woningvolume sterk opgedreven.

In het algemeen patroon van de bewoning kunnen, naar aard van de functie van de gebouwen, bepaalde konstanten naar voor gebracht worden, gedetermineerd door de behoeften van de bewoning.

De hoeven liggen verspreid in losse bouworde tussen de alluviale vlakte en de bewoningsas, evenwijdig met de Leie, en tussen de radiale bewoningsassen in. Ook de hoevegebouwen hebben de alluviale vlakte ontweken (zie kaart VI, 1).

De nijverheidsgebouwen werden bij voorkeur opgetrokken langs de Leie en langs de hoofdwegen, teneinde het vervoerprobleem zo gunstig mogelijk op te lossen. De kleurstoffenfabriek

Grafiek VI,1: Evolutie van het aantal gebouwen en van de bevolking te Mener, 1846-1960. (jaar 1846 = 100)

Capelle heeft de Leie opgezocht; de « Emailleries van Vlaanderen » werd opgericht langs de Kortrijkstraat, de weverijen Tiberghien langs de Iepersesteenweg (zie kaart VI, 2).

De handelsinrichtingen zijn gekoncentreerd in twee grote winkelstraten welke loodrecht op mekaar komen (1). De hoofdas (lengteas) kent een opeenhoping van winkels en voldoet aan de drang van het distributiesysteem tot concentratie in het centrum. De tweede as wordt gevormd door de Bruggestraat vanaf de spoorweg en de Rijselstraat. Deze winkels (en herbergen) hebben het grensverkeer opgezocht. Ook de straten evenwijdig met en nabij de grens bleken gunstig voor vestiging van winkelinrichtingen; naarmate men zich verwijderd van de Rijselstraat neemt het handelskarakter van deze straten af.

Voor een « woonstad » zoals Mene is evenwel de residentiële functie overwegend.

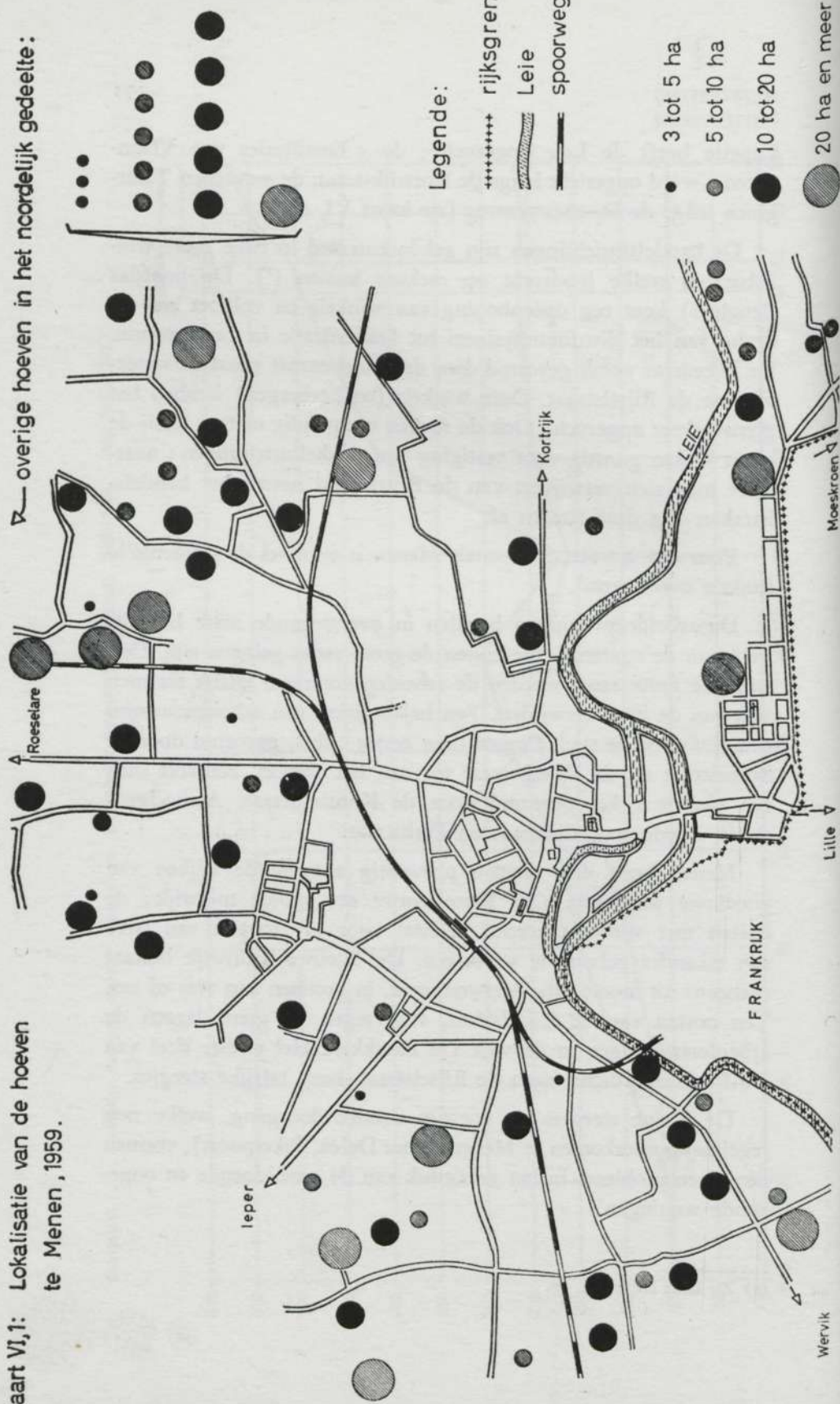
De arbeiderswoningen bepalen in overwegende mate het uitzicht van de straten welke buiten de grote assen gelegen zijn. Ook langs de grote assen worden de arbeiderswoningen talrijk als men zich van de kern verwijderd. Een halve cirkel van arbeiderswoningen omkranst de stad. Binnen deze eerste cirkel, gevormd door de Sabbestraat en de Wahisstraat tot aan het station, bemerkt men een tweede cirkel gevormd door de Kunstenstraat, Ambachtenstraat, Poedermagazijnstraat en Parkstraat.

Mene bezit drie nieuwe planmatig aangelegde wijken van goedkope woningen. Ons Dorp vormt een mooie tuinwijk; de huizen met voortuin komen meestal voor in groepen van twee aan elkander gebouwde woningen. De Nieuwe Tuinwijk bestaat eveneens uit mooie arbeiderswoningen, in groepen van vier of zes. Ten oosten van de Rijselstraat, vlak tegen de grens liggen de arbeiderswoningen in de wijk De Barakken. Het oudste deel van De Barakken, dicht tegen de Rijselstraat, bezit talrijke steegjes.

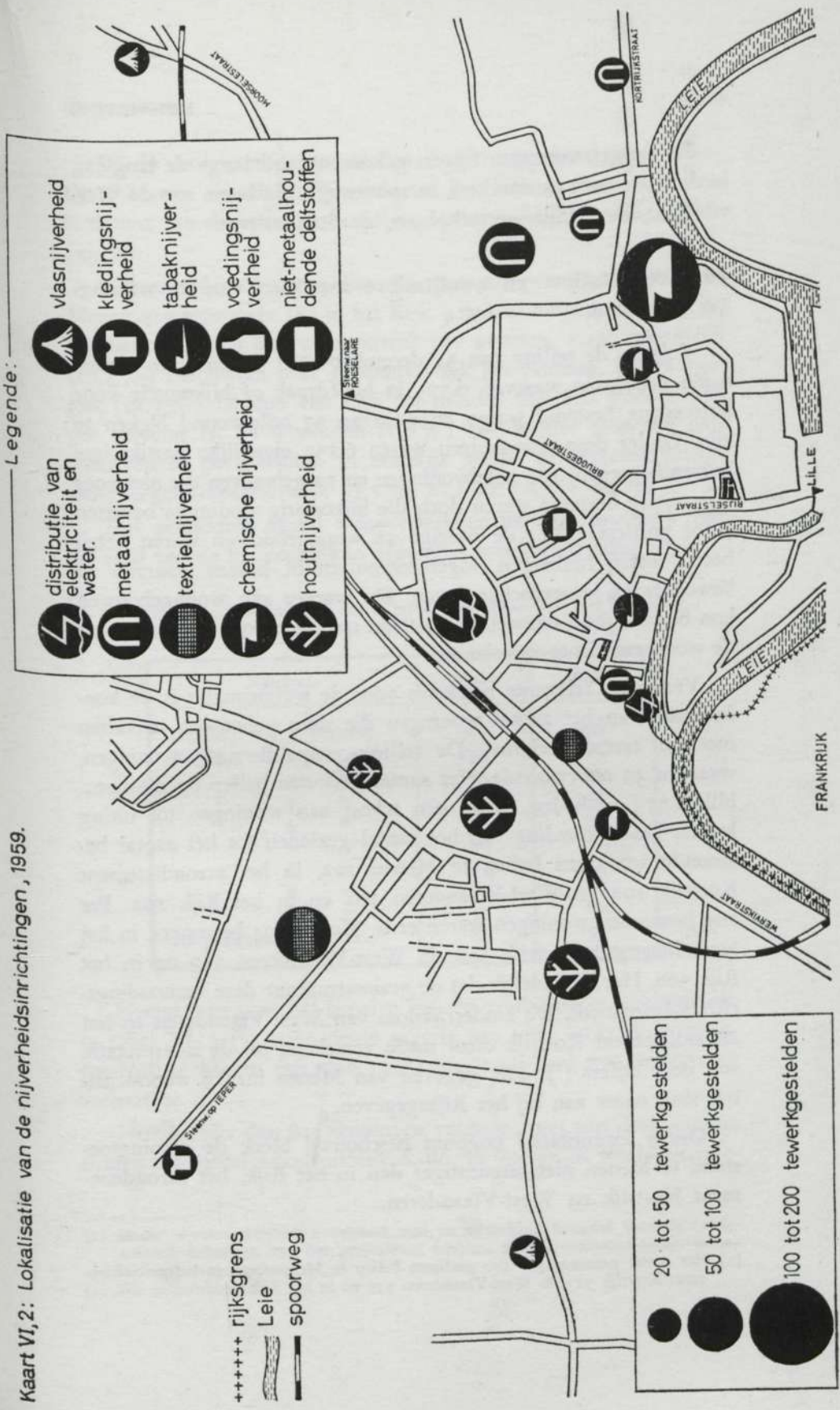
De kleine steegjes en koertjes zonder doorgang, welke nog regelmatig voorkomen te Mene (Koer Deleu, Piketpoort), vormen een eigen probleem in het vraagstuk van de onvoldoende en ongezone woningen.

(1) Zie kaart III, 1, blz. 97.

Kaart VI, 1: Lokalisatie van de hoeven te Meneu, 1959.

Kaart VI, 2: Lokalisatie van de nijverheidsinrichtingen, 1959.

Legende:

- distributie van elektriciteit en water.
- vlassnijverheid
- metaalnijverheid
- kledingsnijverheid
- chemische nijverheid
- houtnijverheid
- tabaknijverheid
- voedingsnijverheid
- niet-metaalhoudende delfstoffen

- +++++ rijksgrens
- Leie
- spoorweg

- 20 tot 50 tewerkgestelden
- 50 tot 100 tewerkgestelden
- 100 tot 200 tewerkgestelden

FRANKRIJK

De burgerswoningen liggen gekoncentreerd langs de lengteas, in de Ieperstraat (tussen kerk en spoorweg), het begin van de Werkstraat, de Vandermeerschplaats, de Stationstraat.

§ 3. Kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de woningvoorraad.

Volgens de telling van 31 december 1947 waren er te Menen 6.460 gebouwen waarvan 6.373 in hoofdzaak of bijkomstig voor huisvesting bestemd waren en waarvan 37 onbewoond bleken te zijn. Onder deze woonhuizen waren 6.153 eigenlijke partikuliere huizen begrepen, 180 noodwoningen en 12 gebouwen die niet voor huisvesting bestemd waren doch die bijkomstig woningen bevatten (voor portiers e.d.) ; de overige 28 woongebouwen waren hetzij hotels, hetzij herbergen, logementshuizen of huizen waarvan de bewoners in gemeenschap leven. De reserve aan woongebouwen kon ongetwijfeld nauwelijks volstaan om de normale werking van de woningmarkt te verzekeren.

Van meer relevante betekenis voor de woonsituatie is de confrontatie van het aantal woningen die deze gebouwen omvatten met het aantal gezinnen. De telling vermeldt 7.463 woningen, waarvan 49 onbewoonde. Het aantal gezinnen beliep op dit ogenblik 7.573 eenheden, zodat een tekort aan woningen tot uiting kwam. De verhouding van het aantal gezinnen tot het aantal bewoonde woningen beliep te Menen 102, in het arrondissement Kortrijk 100, in West-Vlaanderen 103 en in het Rijk 101. Per 100 bewoonde woningen waren er te Menen 294 bewoners, in het arrondissement Kortrijk 338, in West-Vlaanderen 339 en in het Rijk 300. Het is duidelijk dat de gezinsstructuur deze verhoudingscijfers beïnvloedt. De kinderrijkdom van West-Vlaanderen en het arrondissement Kortrijk dient mede verrekend bij de interpretatie van deze cijfers (1). Het gegeven van Menen inzake woondensiteit sluit nauw aan bij het Rijksgegeven.

Onder kwantitatief oogpunt beschouwd bleek de woningtoestand te Menen niet ongunstiger dan in het Rijk, het arrondissement Kortrijk en West-Vlaanderen.

(1) Het aantal personen per 100 gezinnen beliep te Menen 290, in het arrondissement Kortrijk 327, in West-Vlaanderen 339 en in het Rijk 300.

Bij de verdere studie van de kwalitatieve aspecten zal de situatie te Menen vergeleken worden met het Rijk, gezien de gezinsstructuur van de Menense bevolking weinig afwijkt van het Rijksgegeven.

Het aantal woonvertrekken ⁽¹⁾ per 100 woningen beliep te Menen 412 tegenover 387 in het Rijk. 4.944 woningen, d.i. 66,7 %, hadden meer dan één woonvertrek per persoon, 1.437 woningen (19,4 %) beschikten over 1 woonvertrek per persoon, 954 woningen (12,9 %) hadden een half tot minder dan één woonvertrek per persoon en 79 woningen (1,0 %) boden niet eens een half woonvertrek per persoon. In het Rijk waren de overeenkomstige percentages respectievelijk 57,5 %, 23,1 %, 16,9 % en 2,5 %.

Het gemiddeld aantal woonvertrekken per 100 inwoners naar de aard van de bewoning kan afgelezen worden uit tabel VI, 2.

Tabel VI, 2 : Gemiddeld aantal woonvertrekken per 100 inwoners,
31 dec. 1947.

Kategorie	Menen	Rijk
Woning van 1 persoon	301	266
Woning van 2 personen	193	183
3 »	143	133
4 »	112	110
5 »	101	95
6 »	86	83
7 »	77	75
8 »	72	67
9 »	75	62
10 personen en meer	57	55

Neemt men voor het bepalen van de overbevolkte woningen de in tabel VI, 3 ⁽²⁾ opgenomen criteria aan, dan blijkt de woningtoestand te Menen (op eind 1947) nog voor heel wat verbetering vatbaar te zijn.

Niet minder dan 811 woningen voldeden niet aan deze minima inzake het aantal woonvertrekken, d.i. 11 % van de totale woning-

(1) Onder « woonvertrekken » verstaat men de vertrekken bestemd voor de fundamentele behoeften van het gezinsleven (slapen, eten, gemeenschappelijk leven) of hiervoor gebruikt.

(2) Zie volgende blz.

Tabel VI, 3: Criteria voor de bezetting van het gebouw⁽¹⁾.

Aantal personen	Vereist aantal woonvertrekken	Minimum oppervlakte (in m ²)
1	1	25
2	2	35
3	3	47
4	4	60
5	4	67
6	5	73
7	6	80
8	6	85
9-10-11	7	90
12 en meer	8	100

voorraad. De afwijkingen waren evenwel meestal eerder gering; 594 woningen bleven met 1 eenheid beneden de gestelde criteria en 168 woningen met 2 eenheden.

Naast het aantal woonvertrekken is natuurlijk ook van belang de grootte van deze vertrekken ⁽²⁾.

Gelet op het feit dat verhoudingsgewijze Menen een kleiner aantal woningen telde bewoond door 4 personen en meer, terwijl daarentegen de woningen van grotere omvang relatief talrijker waren te Menen dan in het Rijk, mag vooropgezet worden dat ook onder dit oogpunt de toestand te Menen gunstiger was dan in het Rijk in zijn geheel.

Dit betekent natuurlijk niet dat de woningtoestand te Menen geen problemen van sanering stelde. Niet minder dan 2.320 woningen voldeden immers niet aan de minimumvoorwaarde inzake oppervlakte, d.i. 31%. De toestand was dus minder gunstig dan uit de analyse van het aantal woonvertrekken kan besloten worden.

Enkele aanwijzingen nopens bepaalde gerieflijkheden der woningen werden opgenomen in tabel VI, 5 ⁽³⁾.

De uitrusting van de woningen bleek voor bepaalde aspecten nog heel wat te wensen over te laten. Het gunstig percentage van de woningen verbonden aan de publieke waterleiding dankte

(1) Criteria toegepast door het Nationaal Instituut voor de Huisvesting.

(2) Zie tabel VI, 4.

(3) Zie blz. 178.

Tabel VI, 4: Procentuele verdeling van het aantal woningen naar grootteklasse en naar het aantal bewoners, te Menen en in het Rijk, 31 dec. 1947.

	Aantal woningen (in pCt)		Woningen van	Aantal woningen (in pCt)	
	Menen	Rijk		Menen	Rijk
35 m ²	20,1	27,3	1 persoon	13,7	16,7
35 tot — 45 m ²	14,6	15,5	2 personen	32,7	30,7
45 » — 55 m ²	16,8	15,4	3 »	27,9	23,9
55 » — 65 m ²	17,1	14,0	4 »	13,7	14,1
65 » — 75 m ²	8,5	7,6	5 »	6,2	7,0
75 » — 85 m ²	8,7	6,9	6 »	2,9	3,6
85 » — 95 m ²	3,7	3,3	7 »	1,4	1,8
95 » — 105 m ²	4,0	3,5	8 »	0,7	1,0
105 » — 125 m ²	3,0	2,7	9 »	0,4	0,5
125 en meer m ²	3,5	3,8	10 en + pers.	0,4	0,7
	100,0	100,0		100,0	100,0

Menen aan zijn stedelijk karakter (koncentratie van de woningen) en het bezit van een eigen distributieonderneming terzake.

53,1 % van de gebouwen dateerden van vóór 1918, 30,5 % werden opgericht tussen 1918 en 1930 en 16,4 % na 1930 ; in het Rijk waren de overeenkomstige percentages respectievelijk 67,8 %, 17,2 % en 15,0 % en in West-Vlaanderen 51,6 %, 29,6 % en 18,8 % (1). De relatief gunstige toestand in West-Vlaanderen spruit voort uit de wederopbouw van de frontstreek na de eerste wereldoorlog en de bouwboom aan de kust na 1920. Ook Menen had tijdens de eerste wereldoorlog belangrijke verwoestingen ondergaan hetgeen nadien leidde tot een hoge bouwactiviteit.

Tijdens de jongste naoorlogse periode werd het aantal particuliere huizen aanzienlijk uitgebreid. Van 6.153 eenheden in 1947 steeg dit aantal regelmatig tot 7.029 in 1960 of met 14,2 %. Het aantal noodwoningen kon geleidelijk verminderd worden ; van de

(1) De gebouwen waarvan de bouwdatum onbekend is, werden gerekend als daterend van vóór 1918.

Tabel VI, 5: Procentueel aandeel der woningen die over de aangeduide gerieflijkheden beschikken, 31 dec. 1947.

	Menen	Arrond. Kortrijk	West- Vlaan- deren	Rijk
Woningen :				
verbonden aan publieke waterleiding	39,0	22,4	22,9	48,4
met privaat gemak	84,7	90,7	88,3	86,9
verlicht met elektriciteit	95,7	98,1	91,6	95,5
met private badkamer	3,3	4,2	4,3	7,0
met gemeenschappelijke badkamer .	0,4	0,5	1,2	1,3
verwamd door centrale verwarming				
en haarden	0,8	1,1	1,1	2,2
uitsluitend centrale verwarming . .	0,8	1,3	2,0	2,5

180 geregistreerde noodwoningen op eind 1947 bleven er in 1960 nog 60 bewoond (1).

De door de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting erkende maatschappij « Ons Dorp » te Menen bouwde sinds haar ontstaan 712 eengezinswoningen en 160 appartementen die gezamenlijk 872 woningen omvatten (toestand op eind 1960); hiervan werden 125 woningen verkocht.

Tussen 1955 en 1960 werden in het kader van de strijd tegen de ongezonde woningen, in toepassing van het K.B. van 12 februari 1955, 26 sloopingstoelagen toegekend; bij toepassing van art. 11 werden door de gemeente 4 gebouwen (5 woningen) aangekocht (toelage 25.000 F). Tijdens dezelfde periode werden 9 verhuizingstoelagen toegekend.

Onder kwantitatief oogpunt blijkt de bestaande woningvoorraad te kunnen volstaan; op het kwalitatieve vlak blijft ongetwijfeld nog heel wat te realiseren.

(1) Het aantal niet voor de huisvesting bestemde gebouwen vertoonde een snel stijgende tendens; vertrokken van 87 gebouwen in 1947 werd het cijfer 212 bereikt in 1951 en 415 in 1960. Het aantal huizen waarvan de bewoners in gemeenschap leven (hotels, herbergen, kloosters e.a.) steeg van 28 in 1947 tot 29 in 1960 en het aantal niet voor huisvesting bestemde gebouwen die onder bijkomende omstandigheden woningen bevatten van 12 in 1947 tot 16 in 1960.

HOOFDSTUK VII

ALGEMEEN VORMEND EN VAKONDERWIJS TE MENEN

§ 1. Het technisch onderwijs voor jongens.

A. Opleidingsmogelijkheden.

Menen heeft reeds sinds 1923-24 een inrichting voor technisch en vakonderwijs die gestadig in betekenis is toegenomen. In 1960 werd de Rijkstechnische school opgericht.

Vooraf in de jongste vijf jaren is de belangstelling voor het technisch onderwijs te Menen en omliggende gemeenten sterk gestegen. De leerlingenbezetting in het dagonderwijs bedroeg 468 eenheden tijdens het schooljaar 1961-62.

De opleidingsmogelijkheden in het technisch onderwijs voor jongens werden opgenomen in tabel VII, 1.

Tabel VII, 1 : Opleidingsmogelijkheden in het technisch onderwijs voor jongens te Menen, 1961-62.

Onderwijsinrichting	Aard van het onderwijs
Technische School St.-Lucas	Hoger secundair onderwijs (A ₂) : elektriciteit zwakstroom. Lager secundair onderwijs technische afdeling (A ₃) : mechaniek, elektriciteit, hout, textiel (5 jaar telkens). beroepsafdeling : mechaniek (4 jaar). Avondonderwijs : B6-5 : mechaniek (4 j.), hout (4 j.), schilders (4 j.), ornament- en textieltekenen (4 j.), elektriciteit (2 j.) + radio (1 j.) + televisie (1 j.), beeldhouwen (4 j.), auto (2 j.).
Rijkstechnisch Instituut	Lager secundair onderwijs : technische afdeling (A ₃) : metaal, elektriciteit, hout. beroepsafdeling : metaal, hout. Avondonderwijs : B6-2 : metaal, elektriciteit.

De afdeling voor hoger secundair onderwijs (A2) in de Technische School St.-Lucas bestaat sinds 1961. Door het Rijkstechnisch Instituut wordt de mogelijkheid overwogen vanaf het schooljaar 1962-63 met een A2-afdeling (mechaniek, elektriciteit) te starten.

B. Evolutie van het leerlingental.

De belangstelling voor het technisch onderwijs is snel groeiend. In tabel VII, 2 werd de evolutie van de leerlingenbezetting in de Technische School St.-Lucas opgenomen.

Tabel VII, 2 : Evolutie van het leerlingental in de Technische School St.-Lucas te Menen, 1950-61.

Afdeling	Schooljaar 1950-51	Schooljaar 1955-56	Schooljaar 1961-62
Oriëntatiejaar A3	—	—	98
Mechaniek A3 technisch	93	141	101
beroepsschool	—	—	58
Elektriciteit A3	12	33	27
A2	—	—	18
Hout A3	63	37	61
Textiel A3	36	22	22
Totaal	204	233	385

Het leerlingental in mechaniek en elektriciteit is regelmatig stijgend; op te merken valt dat de schijnbare daling in de afdeling elektriciteit A3 moet gezien worden in relatie met de overgang van een aantal leerlingen naar het hoger secundair onderwijs (A2) die, zonder de oprichting van een A2-afdeling, normaal na het finaliteitsjaar nog een jaar vervolmaking zouden gevolgd hebben. In de afdeling hout kende de leerlingenbezetting tijdelijk een felle inzinking; in het jongste jaar werd echter opnieuw het peil van 1950-51 bereikt. Op huidig ogenblik zijn trouwens de plaatsingsmogelijkheden zeer ruim. De branche textiel kent onvoldoende belangstelling; geschoolde arbeidskrachten in deze bedrijfstak kunnen nochtans op een stabiele werkgelegenheid rekenen.

Tijdens het eerste jaar van het bestaan van de Rijkstechnische School volgden 49 leerlingen de lessen. Bij aanvang van het

schooljaar 1961-62 waren 83 leerlingen ingeschreven voor het dagonderwijs en 24 voor het avondonderwijs.

Op het einde van het schooljaar 1960-61 werden in het technisch onderwijs te Menen 63 eindexamen's uitgereikt: 40 in de afdeling mechaniek, 12 in de sektor hout, 10 in de sektor elektriciteit en 1 in de afdeling textiel.

C. Geografische ruimte bestreken door het technisch onderwijs te Menen.

Op 468 leerlingen die tijdens het schooljaar 1961-62 beroeps- en technisch onderwijs volgden te Menen waren er 172 woonachtig te Menen en 244 in de aangrenzende gemeenten, d.i. 88,9 % van het totale aantal. In tabel VII, 3 is de geografische spreiding van de leerlingen opgegeven.

Tabel VII, 3: *Herkomst van de leerlingen die technisch onderwijs volgen te Menen, 1961-62.*

Woonplaats van de leerlingen	Aantal	Procentuele verdeling
Menen	172	36,7
Wervik	70	15,0
Geluwe	68	14,5
Wevelgem	56	12,0
Moorsele	28	6,0
Lauwe	14	3,0
Rekkem	8	1,7
Dadizele	17	3,6
Ledegem	16	3,4
Moorslede	7	1,5
Komen	4	0,9
Andere gemeenten . .	8	1,7
	468	100,0

De verzorgende functie van Menen op het vlak van beroeps- en technisch onderwijs blijft praktisch beperkt tot Menen en de aangrenzende gemeenten. In de nabije centra Kortrijk, Moeskroen, Roeselare is het beroeps- en technisch onderwijs vrij goed ontwikkeld. Enkel in westelijke en noordwestelijke richting zijn de mogelijkheden tot het volgen van beroeps- en technisch onderwijs minder ruim; dit komt tot uiting in de cijfers van het rekruteringsveld van Menen op dit vlak.

§ 2. Het technisch onderwijs voor meisjes.

A. Opleidingsmogelijkheden.

In twee inrichtingen wordt in dagonderwijs onderricht verstrekt in snit en naad.

In het St.-Jorisinstituut bestaat een technische afdeling en een beroepsafdeling voor de lagere cyclus (plus 1 jaar finaliteit). De beroepsschool St.-Vincentius bezit een leerwerkschool van de 1ste categorie (C₃₋₁) ; deze beroepsschool werd pas in 1958 opgericht. In de Rijkstechnische Handels- en Naaiavondschool, verbonden aan de Rijksmiddelbare school voor meisjes, wordt avondonderwijs verstrekt in snit en naad.

B. Evolutie van het leerlingental.

In tabel VII, 4 wordt de evolutie van het aantal leerlingen die beroeps- of technisch onderwijs te Menen volgen opgenomen.

Tabel VII, 4: Evolutie van het leerlingental in het beroeps- en technisch onderwijs voor meisjes te Menen, 1950-61.

Aard van het onderwijs	Schooljaar 1950-51	Schooljaar 1955-56	Schooljaar 1961-62
Beroepsschool C ₃	79	27	105
Technische school, lagere cyclus (C ₁)	107	84	81
	186	111	186
Avondonderwijs (C ₄)	94	85	81

In tegenstelling met het beroepsonderwijs voor jongens kent het vakonderricht voor meisjes te Menen geen groeitendens. Tijdens het schooljaar 1961-62 werden precies evenveel leerlingen geteld in beroeps- en technisch onderwijs als tijdens het schooljaar 1950-51 ; het avondonderwijs kent bovendien een dalende leerlingenbezetting.

Op het einde van het schooljaar 1960-61 werden 11 eindexamen-diploma's voor de technische afdeling afgeleverd en 6 voor de beroepsafdeling.

C. Geografische spreiding van de leerlingen die te Menen vakonderricht volgen.

Het beroeps- en technisch onderwijs voor meisjes te Menen rekruteert praktisch uitsluitend te Menen zelf en in beperkte mate in de randgemeenten. Op 186 leerlingen in beroeps- en technisch onderwijs waren er 136 te Menen woonachtig; uit de randgemeenten kwamen 38 leerlingen, terwijl de dichtbij gelegen gemeenten Dadizele en Ledegem nog 12 leerlingen stuurden.

§ 3. Het middelbaar onderwijs voor jongens en meisjes.

De opleidingsmogelijkheden in het middelbaar onderwijs te Menen zijn aangegeven in tabel VII, 5.

Tabel VII, 5: Opleidingsmogelijkheden in het middelbaar onderwijs te Menen, 1961-62.

Onderwijsinrichting	Aard van het onderwijs
St.-Aloysiusinstituut (jongens)	Lager middelbaar onderwijs : — algemeen vormend — Latijn-Grieks Hoger middelbaar onderwijs : — Latijn-Grieks — Latijn-Wetenschappelijke (in wording). Moderne humaniora : — Wetenschappelijke — Economische
Rijksmiddelbare school (jongens en meisjes)	Lager middelbaar onderwijs : — moderne humaniora — oude humaniora — Latijn-Wiskunde — Latijn-Grieks
St.-Jorisinstituut (meisjes)	Moderne humaniora : — lagere cyclus — hogere cyclus (3 ^e en 2 ^e jaar).

Aan de Rijkstechnische Handels- & Naaiavondschool kunnen door jongens en meisjes avondlessen gevolgd worden in steno-dactylo, Nederlandse, Franse, Engelse en Duitse taal (1).

(1) Kategorie B_{A-2} (160 leerlingen tijdens het schooljaar 1961-62). Aan de Rijks-

De evolutie van de leerlingenbezetting valt af te lezen uit tabel VII, 6.

Tabel VII, 6: Evolutie van het aantal leerlingen in het middelbaar onderwijs te Menen, 1950-61.

Aard van het onderwijs	Schooljaar 1950-51	Schooljaar 1955-56	Schooljaar 1961-62
— Lager middelbaar onderwijs			
Moderne humaniora, algemeen vormend	195	231	287
Oude humaniora	78	85	122
— Hoger middelbaar onderwijs			
Moderne humaniora (wetenschappelijke, economische)	—	10	95
Oude humaniora (Latijn-Grieks)	53	54	59
Latijn-wetenschappelijke	—	—	12
	326	380	575

De belangstelling voor het middelbaar onderwijs is regelmatig groeiend; vooral de moderne humaniora heeft een groeiende aantrekkingskracht.

De geografische ruimte bestreken door het middelbaar onderwijs te Menen valt af te leiden uit tabel VII, 7.

Menen levert meer dan de helft van de leerlingen in het middelbaar onderwijs. Verder is de werfkracht van de inrichtingen voor middelbaar onderwijs te Menen noemenswaard in de aangrenzende gemeenten. Lauwe valt echter buiten de invloedssfeer; de onvoldoende verkeerstechnische verbinding met Menen is hieraan niet vreemd. Ook Dadizele en Ledegem zijn nog enigszins op Menen georiënteerd.

Uit dit overzicht blijkt dat de opleidingsmogelijkheden te Menen vrij ruim zijn; de verzorgende functie van Menen op het vlak van technisch en middelbaar onderwijs is vrij beperkt. In de

technische School bestaat eveneens een familiale afdeling (35 leerlingen in dag-onderwijs tijdens het schooljaar 1961-62; 10 leerlingen in avondonderwijs huishoudkunde).

Tabel VII, 7: Woonplaats van de leerlingen in het
middelbaar onderwijs te Menen, 1961-62.

Woongemeente	Aantal leerlingen	
		pCt
Menen	318	55,3
Geluwe	63	11,0
Wervik	45	7,8
Wevelgem	45	7,8
Rekkem	21	3,7
Dadizele	18	3,1
Ledegem	18	3,1
Moorsele	17	3,0
Lauwe	3	0,5
Andere gemeenten van het arrondissement Kortrijk	5	0,9
» Ieper	7	1,2
» Roeselare	8	1,4
Overige arr. West-Vlaanderen	3	0,5
Andere provincies	3	0,5
Buitenland (Frankrijk)	1	0,2
	575	100,0

onmiddellijke nabijheid van Menen zijn ruime opleidingsmogelijkheden voorhanden in centra zoals Kortrijk, Roeselare en Moeskroen. Te Kortrijk bestaat een inrichting voor hoger technisch onderwijs (A1).

HOOFDSTUK VIII

MENEN IN RUIMTELIJK EKONOMISCH PERSPEKTIEF

Tot op heden werd de sociaal-ekonomische situatie van Menen belicht in een eerder eng regionaal verband. Het is echter duidelijk dat in deze analyse tot een schaalvergroting dient overgegaan te worden. De evolutie van Menen kan op heden minder dan ooit losgedacht worden van de ekonomische ontwikkeling welke zich voltrekt in de omringende gewesten. Op het ogenblik dat de ekonomische ruimten breder worden, worden de expansiemogelijkheden van de diverse gewesten meer en meer interdependent, en in grote mate afgelijnd door en gebonden aan het groeitempo van de nabije agglomeraties en centra.

Menen ligt gevat tussen diverse centra die ieder een eigen sociaal-ekonomische ontwikkelingsdynamiek bezitten.

De analyse van de huidige structuur en van de groeikracht moet aantonen welke de beperkingen en welke de oplossingen zijn die te verwachten vallen uit deze gebieden voor de sociaal-ekonomische problemen van Menen.

§ 1. Noord-Frankrijk (1).

De groei van Menen als woonstad was in het verleden nauw in relatie met de ontwikkeling van het Noordfranse industriegebied. De vraag rijst of deze afhankelijkheid verder zal doorgetrokken worden.

Menen ligt binnen de invloedssfeer van het industrieel complex van Noord-Frankrijk. Zowel langs de grensarbeid als langs veelvuldige commerciële kontakten bestaat een band tussen de ekonomische evolutie van beide grensgebieden. Vanaf heden kan gezegd worden dat de inwerkingtreding van de Europese Ekonomische

(1) Geraadpleegde werken :

Région du Nord, Programme d'action régionale, Paris, 1959;
Population et Main-d'œuvre (Nord-Pas-de-Calais), CERES, Lille 1954;
Peuplement et population active de la région du Nord, CERES, Lille, 1956;
Les industries textiles dans le Nord et le Pas-de-Calais, CERES, Lille 1958;
Atlas des industries du Nord et du Pas-de-Calais, CERES, Lille, 1956;
Population et économie de la Région du Nord (annuaire statistique rétrospectif), INSEE, Lille, 1960.

Gemeenschap op de ekonomie van de grensstad Menen effekt zal sorteren.

Vlak voorbij de Belgisch-Franse staatsgrens verandert het uitzicht van de ekonomische onderbouw en treedt men in een sterk geïndustrialiseerd gebied dat graviteert rond het industrieel complex van Rijsel-Roubaix-Tourcoing. « De Lille à la frontière belge c'est une immense agglomération, véritable ruche où se succèdent cheminées et nefs d'usines, où s'enchevêtrent lignes de tramways, de chemin de fer et canaux » (1).

De jongste evolutie op demografisch vlak en de eenzijdige structuur van deze ekonomie heeft ook hier problemen geschapen waaraan de welvaartsorganismen van het gewest thans hun aandacht besteden en waarvoor naar passende oplossingen wordt gezocht.

A. Demografie.

Noord-Frankrijk (Département du Nord en Pas-de-Calais) telde in 1954 een bevolking van 3.375.000 personen, waarvan 2.098.000 in het Département du Nord en 1.277.000 in Pas-de-Calais. De groei sinds 1954 wordt geraamd op 35.000 personen per jaar (2).

Noord-Frankrijk is een van de dichtstbevolkte streken van Frankrijk; tegenover een bevolkingsdichtheid van 78 inwoners per kwadraatkilometer voor het ganse land, telt Noord-Frankrijk een dichtheid van 269 eenheden (3). De bevolking is evenwel betrekkelijk inegaal gespreid over het gewest; het complex Rijsel-Roubaix-Tourcoing bereikt een bevolkingsdichtheid van 3.046 inwoners per km².

Rijsel en voorsteden, met circa 400.000 inwoners, is de ekonomische metropool van het ganse noorden met een brede waaier van verzorgende funkties op handels-, administratief, industrieel en kultureel gebied. Konglomerend met deze bevolkingskoncentratie ontwikkelde zich Roubaix-Tourcoing als textielcentrum; de agglomeratie Roubaix-Tourcoing telt circa 300.000 inwoners.

(1) Atlas des industries du Nord et du Pas-de-Calais, CERES, Lille, 1956, 18.

(2) Nord: 20.000; Pas-de-Calais: 15.000.

(3) Nord: 363; Pas-de-Calais: 189. De bevolkingsdichtheid van West-Vlaanderen bedroeg in 1954 318 inwoners per km². In 1960 was de bevolkingsdichtheid in West-Vlaanderen 329 en in het arrondissement Kortrijk 672.

De jongste evolutie op demografisch vlak werd gekenmerkt door een zeer snelle groei. Het inwonertal steeg van 3.086.000 inwoners in 1946 tot 3.375.000 in 1954, dit is met 9,4 %; in Frankrijk in zijn geheel beliep de aanwas nauwelijks iets meer dan de helft van dit groeipercentage (5,6 %). De belangrijkste groeipolen op demografisch gebied zijn de agglomeratie Rijsel en de agglomeratie Roubaix-Tourcoing ⁽¹⁾.

Noord-Frankrijk dankt de belangrijke groei van zijn bevolking aan een hoog natuurlijk akkres, zoals tabel VIII, 1 verduidelijkt.

Tabel VIII, 1 : Natuurlijk akkres Département du Nord en Pas-de-Calais, 1946-58.

Jaartal	Natuurlijk akkres		Geboorten (levend geboren)		Sterften	
	Nord	Pas-de-Calais	Nord	Pas-de-Calais	Nord	Pas-de-Calais
			(per duizend inw.)		(per duizend inw.)	
1946-50	101.168	85.668	23,9	27,1	13,2	13,5
1951-55	96.050	81.795	22,2	25,1	13,0	12,2
1956	19.439	15.384	21,6	23,3	12,6	11,5
1957	18.996	14.594	21,3	22,6	12,5	11,5
1958	19.774	16.281	20,9(a)	22,6	11,9	10,4

Noord-Frankrijk ontsnapt evenwel niet volledig aan de aantrekkingskracht van de Parijse agglomeratie die regelmatig een gedeelte van dit natuurlijk akkres afroemt; voornamelijk het departement Pas-de-Calais ziet zijn groei aangetast worden door een uitwijkingsoverschot.

Tijdens de onmiddellijk naoorlogse jaren boekte het Département du Nord regelmatig een licht inwijkingsoverschot (+ 42.000 tussen 1946 en 1949); sinds 1950 is deze beweging omgeslagen in een uitwijkingsoverschot waarin vooral de jongeren zijn betrokken ⁽²⁾. Pas-de-Calais is een traditioneel uitwijkinggebied, zoals tabel VIII, 2 aantoont ⁽³⁾.

(1) Bij evenwicht tussen in- en uitwijking wordt de aanwas van de bevolking in Noord-Frankrijk tussen 1954 en 1970 op 587.000 eenheden geraamd (Nord: 301.000; Pas-de-Calais: 286.000).

(a) In Frankrijk beliep de geboortencoëfficiënt in 1958 18,1 % en het sterftcijfer 11,1 %.

(2) Tussen 1950 en 1952 waren in het Département du Nord op een uitwijkingssaldo van 1.069 kiesgerechtigden 564 personen tussen 21 en 29 jaar; in Pas-de-Calais bedroeg dit aandeel 1.104 op 1.480.

(3) Zie volgende blz.

Tabel VIII, 2: In- en uitwijking Département du Nord en Pas-de-Calais, 1926-54.

Periode	Migratiesaldo	
	Nord	Pas-de-Calais
1926-30	+ 4.929	— 27.555
1931-35	— 47.767	— 76.326
1936-45	— 98.585	— 49.938
1946-54	+ 23.493	— 26.212

Dank zij het hoge geboortecijfer van de naoorlogse jaren bezit het gewest een relatief jeugdige bevolking.

Het aandeel van de jongeren (0-14 jaar) beloopt 25,8 % tegenover 23,3 % in Frankrijk in zijn geheel. De vooruitzichten voor een verdere verjonging van de bevolkingsstructuur zijn bovendien zeer gunstig. De situatie in het Département du Nord is minder gunstig dan in Pas-de-Calais. Te Rijsel en vooral te Roubaix-Tourcoing is de veroudering van de bevolking verder voortgeschreden dan in de rest van het gebied. In de agglomeratie Rijsel beloopt het aandeel van de jongeren (0-14 jaar) 22,8 % en in de agglomeratie Roubaix-Tourcoing 22,7 %; Roubaix-Tourcoing telt 12,5 % ouderen van 65 jaar en meer en Rijsel 10,9 % (1).

Tabel VIII, 3: Leeftijdsstructuur van de bevolking in Noord-Frankrijk (2).

Leeftijdsgroepen	Toestand 1954				Vooruitzichten voor 1 januari 1965 (3)			
	Nord		Pas-de-Calais		Nord		Pas-de-Calais	
	Abs.	pCt	Abs.	pCt				
0-14 j.	518.494	24,7	352.521	27,6	645.808	28,4	443.311	30,7
15-24 j.	293.606	14,0	186.822	14,6	324.249	14,2	220.793	15,3
25-64 j.	1.054.655	50,2	619.920	48,6	1.067.249	46,9	656.651	45,4
65 j. en +	232.568	11,1	117.441	9,2	239.591	10,5	124.956	8,6
TOTAAL	2.099.323	100,0	1.276.704	100,0	2.276.897	100,0	1.445.711	100,0

(1) In 1947 bedroeg het aandeel van de jongeren (0-14 jaar) in de totale bevolking van West-Vlaanderen 24,4 %, het aandeel van de leeftijdsgroep van 15 tot 64 jaar 66,1 % en het aandeel van de ouderen 9,5 %.

(2) Bron I.N.S.E.E.

(3) Vooruitzichten bij evenwicht tussen in- en uitwijking.

B. Economische activiteiten en arbeidsmigratie.

Noord-Frankrijk telde begin 1954 een totale actieve bevolking van 1.362.000 personen ⁽¹⁾, waarvan 882.000 in het Département du Nord en 480.000 in Pas-de-Calais ⁽²⁾.

Het geheel van de tewerkstellingsplaatsen beliep in 1954 ongeveer 892.000 eenheden in het Département du Nord en 459.000 in Pas-de-Calais ⁽³⁾.

De grootste tewerkstelling ligt in de textiel- en aanverwante nijverheid met 201.115 bezoldigden in 1954; de metaalnijverheid volgt met 148.646 tewerkgestelden, vaste minerale brandstoffen met 130.700, bouw en openbare werken met 93.034. Niet zonder belang zijn nog de voedingsnijverheid (42.420), kledingsnijverheid (30.882), glas, keramiek, bouwmaterialen (26.479), scheikunde, tabak (21.500). In de sektor transport zijn circa 56.000 personen tewerkgesteld en in de handel 164.000.

Het département du Nord ontvangt van buiten het gewest circa 32.000 arbeidskrachten, waaronder een belangrijk aantal grensarbeiders; Pas-de-Calais daarentegen staat ongeveer 14.000 arbeidskrachten af. Vooral in deze mobiliteitsstromen is Meneu sterk betrokken.

Rijsel en omgeving zuigt 25.000 pendelarbeiders aan uit het eigen departement en omliggende gewesten. De belangrijkste woonplaatsen van deze pendelarbeiders zijn: Roubaix-Tourcoing (6.500), het mijngebied van Pas-de-Calais (6.500), Mélançois en Haute-Deûle (3.700), Armentières - Bailleul - Merville (1.500), Komen-Halluin (2.500), Pévèle (1.500), het mijngebied van Douai (1.000) en tenslotte de Belgische grensstreek (1.000). Bovendien stelt Rijsel en omgeving 2.500 Noord-Afrikaanse arbeiders tewerk. Uit dit gebied vertrekken slechts 3.500 arbeidskrachten naar andere gewesten; hiervan pendelen er circa 3.000 naar Roubaix-Tourcoing.

(1) Actieve bevolking al dan niet een betrekking hebbend.

(2) Bij gelijke aktiviteitsgraad van de bevolking van Noord-Frankrijk als in geheel Frankrijk zou het Noordfranse gebied 120.000 actieve vrouwen en 22.000 actieve mannen meer geteld hebben; het département du Nord zou hiervan 54.000 vrouwen en 5.000 mannen hebben moeten leveren.

(3) *Peuplement et population active de la région du Nord*, CERES, Lille, 1956, 65.

Roubaix-Tourcoing is hét tewerkstellingsgebied bij uitstek van de grensarbeiders. Dit industriecomplex doet beroep op 13.000 grensarbeiders, ontvangt 4.000 arbeidskrachten uit de nabije Leiestreek en de Pévèle en 4.000 eenheden uit het mijngebied van Pas-de-Calais. Ongeveer 2.000 Noord-Afrikaanse arbeiders worden er in het bedrijfsleven ingeschakeld. Zelf zendt Roubaix-Tourcoing 6.500 arbeidskrachten naar Rijsel, waaronder heel wat bedienden en kaderpersoneel.

De Leiestreek van het Département du Nord (1) verwerkt een ingaande pendel van 7.000 arbeidskrachten, hoofdzakelijk grensarbeiders, en een uitgaande pendel van 8.000 personen, gericht op Rijsel en Roubaix-Tourcoing.

De streek van Komen-Halluin fungeert aldus als een door-gangsgebied; zelf trekt zij een belangrijk aantal grensarbeiders aan doch stuurt op haar beurt een nog groter aantal arbeidskrachten naar Roubaix-Tourcoing en Rijsel.

C. Evolutie van de werkgelegenheid en van de actieve bevolking.

Belangwekkend voor de toekomstige situatie van de Belgische grenszone ten aanzien van Noord-Frankrijk zijn de toekomstige verhoudingen tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in dit gewest.

De vooruitzichten van de tewerkstelling duiden op een daling in de landbouwsector, in de textielnijverheid, in het vervoer en in de mijnindustrie.

Zoals in alle ontwikkelde landen vindt ook in Noord-Frankrijk, als gevolg van rationalisatie en mechanisering, een uitstoting van arbeidskrachten plaats in de landbouw. De extractieve nijverheid staat op heden gesteld voor het probleem van de toekomstige waardering van de steenkool in de energievoorziening; bovendien beperkt een stijgende produktiviteit, gevolg van modernisering, de effectieven. Ook in de vervoersektor zal hoofdzakelijk de modernisering en mechanisering van het verkeersnet beslissend zijn voor het verloop van de tewerkstelling; in de departementen Nord en Pas-de-Calais nam de personeelsbezetting bij de S.N.C.F. tussen 1945 en 1954 af van 35.000 eenheden tot 26.000 eenheden.

(1) Les Pays de la Haute Lys en la Vallée de la Basse Lys.

Gelet op het overwicht van de textielsektor in de economische bedrijvigheid van het gewest verdient vooral de evolutie van de tewerkstelling in deze sektor bijzondere aandacht.

In 1954 bedroeg de tewerkstelling in het gebied Rijsel-Roubaix-Tourcoing in de eigenlijke textielsektor — in inrichtingen van meer dan 10 tewerkgestelden — 116.459 eenheden, dit is 70,9 % van de tewerkstelling in de textielsektor in de departementen Nord en Pas-de-Calais (1).

Tijdens de jongste jaren is de tewerkstelling in deze sektor regelmatig afgenomen, als gevolg van de concentratie, modernisatie en mechanisering die zich in deze bedrijfstak aftekenen. De evolutie van de tewerkstelling kan gevolgd worden aan de hand van de analyse van de tewerkstelling in de streek Roubaix-Tourcoing, zoals opgenomen in tabel VIII, 4 (2).

De vermindering van de tewerkstelling (Fransen en grensarbeiders) beliep tussen 31 augustus 1950 en 31 december 1958 niet minder dan 21.549 eenheden, d.i. 22,7 %. Het verloop van de conjunctuur heeft deze cijfers ongetwijfeld beïnvloed; de textielkrisis van de jaren 1953-54 bracht de tewerkstelling op een laag peil. De trend van de tewerkstelling is evenwel duidelijk neerwaarts gericht. In 1957, periode van hoge activiteit, werden 14.584 arbeidskrachten minder tewerkgesteld dan in 1950, wat een daling uitmaakt van 15,4 %. Uit deze cijfers komt trouwens duidelijk naar voor dat deze teruggang van de tewerkstelling moet toegeschreven worden aan de rationalisatie van de bedrijven. Het aantal bedienden, techniekers, meester-gasten, kaderleden blijft op peil, of is zelfs stijgend; de vermindering van de personeelsbezetting is enkel in de werklieden-kategorie terug te vinden. De vrouwelijke arbeidskracht blijkt sterker getroffen te worden dan de mannelijke.

De evolutie van de tewerkstelling in de textielsektor is vooral bepalend voor de toekomstmogelijkheden van de grensarbeiders. Ongeveer 3/4 van de grensarbeiders werken in deze branche; voor de vrouwen komt men tot een aandeel van 90 %.

(1) J. LECAILLON, *Les industries textiles dans le Nord et le Pas-de-Calais*, CERES, mars 1958, 33.

(2) Zie volgende blz.

Tabel VIII, 4: Evolutie van de tewerkstelling in de textielsector te Roubaix-Tourcoing en omgeving, 1950-58 (a).

Kategorie	31 aug. 1950	31 aug. 1951	31 aug. 1952	30 sept. 1953	31 dec. 1954	31 dec. 1955	31 dec. 1956	31 dec. 1957	31 dec. 1958
Werklieden	82.835	80.120	71.500	68.955	67.339	64.196	66.703	67.512	60.516
Bedienden	6.433	6.467	6.571	6.486	6.255	6.273	6.335	6.517	6.438
Techniekers, kader . .	5.458	5.557	5.676	5.525	5.716	5.915	5.894	6.113	6.223
TOTAAL (b)	94.726	92.144	83.747	80.966	79.310	76.384	78.932	80.142	73.177
Mannen	50.202	48.297	44.462	43.834	42.715	41.819	43.451	44.566	41.196
Vrouwen	44.524	43.847	39.285	37.132	36.595	34.565	35.481	35.576	31.981
Grensarbeiders	19.484	17.241	14.769	13.721	12.796	12.741	16.451	19.369	17.670
Mannen	11.790	10.270	8.761	8.076	7.438	7.482	10.128	12.317	11.238
Vrouwen	7.694	6.971	6.008	5.645	5.358	5.259	6.323	7.052	6.432

(a) Syndicat Patronal Textile de Roubaix-Tourcoing. Betreft het personeel van de aangesloten firma's, ingbegrepen de afwezigen omwille van ziekte, bevalling, werkongeval, gedeeltelijke werkloosheid.

(b) Franse en buitenlandse arbeidskrachten.

Onder de grensarbeiders komen weinig bedienden, techniciers, meester-gasten of kaderleden voor. De sensibiteit van de grensarbeid voor de variaties in de tewerkstelling zal daarom vooral gekonfronteerd worden met het verloop van de tewerkstelling van werklieden.

Tabel VIII, 5: Verloop van de tewerkstelling van grensarbeiders in de textielsektor vergeleken met de evolutie van de totale tewerkstelling van werklieden in de textielnijverheid, 1950-58.
(31 aug. 1950 = 100).

	Grensarbeiders	Werklieden	Totale tewerkstelling
31 aug. 1950 . .	100	100	100
31 aug. 1951 . .	88,5	96,7	97,2
31 aug. 1952 . .	75,8	86,3	88,4
30 sept. 1953 . .	70,4	83,2	85,5
31 dec. 1954 . .	65,7	81,3	83,7
31 dec. 1955 . .	65,4	77,5	80,6
31 dec. 1956 . .	84,4	80,5	83,3
31 dec. 1957 . .	99,4	81,5	84,6
31 dec. 1958 . .	90,7	73,1	77,3

Het is tekenend voor het marginaal karakter van de grensarbeid dat in periodes van laagconjunctuur de teruggang van de tewerkstelling tegen een veel vlugger tempo geschiedt dan voor de Franse arbeidskracht. Eens dat de herleving van de activiteit een feit geworden is en de eigen arbeidskracht werd opgenomen in het productieproces krijgen de grensarbeiders opnieuw toegang op de Noordfranse arbeidsmarkt. Aangenomen mag worden dat ook voor de grensarbeiders de trend van de tewerkstelling neerwaarts gericht is; enkel in periodes van grote spanning op de arbeidsmarkt (jaar 1957) wordt opnieuw op grote schaal beroep gedaan op grensarbeid.

Een periode van hoogconjunctuur blijkt de uitstoting van arbeidskrachten uit de textielsektor te kunnen opschorten, doch op langere termijn zal moeten gerekend worden met een verminderd opnamevermogen. Voor de Westvlaamse arbeidskracht ligt hier een ernstig probleem. Dit wordt nog verzwaaard door de groei van de potentiële actieve bevolking in Noord-Frankrijk. De

potentiële aktieve bevolking, welke op 1 januari 1954 1.372.000 eenheden bereikte, zou naar vooruitzichten van het INSEE stagneren tussen voormelde datum en 1 januari 1961. Het jaar 1961 brengt echter het keerpunt en voert de potentiële aktieve bevolking op tot 1.389.000 eenheden. Vanaf deze datum zal de « poussée démographique », ingezet in de naoorlogse periode, tenvolle zijn gevolgen sorteren in een verhoogd arbeidsaanbod. In een snel tempo zal het kontingent potentieel aktieven opgevoerd worden en 1.551.000 eenheden bereiken in 1970, of 179.000 meer (+ 13,0 %) dan in 1954.

De groei slaat voor circa 2/3 op mannelijke arbeidskrachten en voor 3/4 op jongeren van minder dan 25 jaar.

De verlenging van de schoolplicht kan remmend werken op de aanwas van de beroepsbevolking, doch anderzijds dient rekening gehouden met een eventuele stijging van de aktiviteitskwote van de vrouwelijke bevolking en een eventuele verschuiving van de datum van oppensioenstelling naar een latere leeftijd. Er dient stellig gerekend te worden met een gemiddelde groei van de effectief aktieve bevolking van 10.000 per jaar.

Tabel VIII, 6 : Evolutie van de potentieel aktieve bevolking in het Départ. du Nord en Pas-de-Calais, 1954-70 (a).

Jaartal	Potentieel aktieve bevolking	Jaartal	Potentieel aktieve bevolking
1954	1.372.000	1963	1.426.000
1955	1.376.000	1964	1.442.000
1956	1.375.000	1965	1.462.000
1957	1.373.000	1966	1.482.000
1958	1.373.000	1967	1.496.000
1959	1.374.000	1968	1.510.000
1960	1.376.000	1969	1.531.000
1961	1.389.000	1970	1.551.000
1962	1.408.000		

Het wordt meteen duidelijk dat Noord-Frankrijk zelf gekonfronteerd wordt met een ernstig vraagstuk van werkverschaffing voor de eigen bevolking.

(a) Bron : INSEE.

Enerzijds is er de aanvoer van een belangrijk contingent jongeren, anderzijds wordt verwacht dat de tewerkstelling in 1970 in vergelijking met 1954, in de landbouw, de steenkoolmijnen, de textielsektor en het vervoer, zal dalen met 80.000 eenheden ⁽¹⁾. « En effet, cette région ne peut être en aucun cas, considérée comme une région industrielle de type universel, elle présente cet aspect très caractéristique d'être une région économique en stagnation, c'est-à-dire une région où les industries motrices: textile et charbon, sont entrées dans une période de stabilisation relative. Elle correspond donc à un espace économique dont le niveau de croissance est nettement défini » ⁽²⁾.

Slaagt Noord-Frankrijk erin dit probleem het hoofd te bieden, dan kan toch nauwelijks verwacht worden dat hier verder een stabiel tewerkstellingsterrein zal open blijven voor een belangrijk aantal grensarbeiders.

§ 2. Aangrenzende gewesten in België.

Voor de ontwikkeling en de oriëntering van Menen in de toekomst, is de huidige stand en de groei­kracht van de ekonomie in het oostelijk gedeelte van het arrondissement Ieper, in het zuiden van het arrondissement Roeselare en in het arrondissement Kortrijk van betekenis. De analyse van de ekonomische structuur van deze gewesten zal toelaten vast te stellen of en in welke mate Menen de oplossing van het werkgelegenheidsvraagstuk mag verwachten van de aangrenzende gebieden in het eigen land.

A. Het arrondissement Ieper.

1) Plaatselijke tewerkstelling.

In het arrondissement Ieper belooft de totale plaatselijke tewerkstelling in landbouw, industrie, handel en diensten circa 32.000 personen voor een aktieve bevolking van ongeveer 50.000 personen. Het tekort aan arbeidsplaatsen in eigen gewest is dus vrij groot, nl. 18.000 eenheden of 36 % van de aktieve bevolking.

(1) *Peuplement et population active de la région du Nord et perspectives d'évolution de 1954 à 1970*, CERES, Lille, 1956, 73.

(2) *Atlas des industries du Nord et du Pas-de-Calais*, CERES, Lille 1956, 87.

Deze werkgelegenheid in eigen gewest ligt voor 31 % (10.000 arbeidsplaatsen) in de landbouw, voor 24 % (7.500 arbeidsplaatsen) in de industrie en voor 45 % (14.500 arbeidsplaatsen) in handel, ambacht en diensten.

Het arrondissement Ieper heeft nog steeds een overwegend agrarische structuur behouden. In de plaatselijke industrie is slechts beperkte werkgelegenheid voorhanden. Het gehele gewest is schaars geïndustrialiseerd met een duidelijke concentratie van de industriële tewerkstelling in een paar kernen; Ieper en Poperinge groeperen respectievelijk 39,0 % en 14,5 % van de totale industriële tewerkstelling van het arrondissement. De belangrijkste bedrijfstakken zijn de metaalnijverheid met 1.954 bezoldigde arbeidskrachten in 1960, het bouwbedrijf met 1.839 arbeidskrachten, de verwerking van niet metaalhoudende delfstoffen met 758 bezoldigden en de textielnijverheid met 597 arbeidskrachten.

In de handel is een overbezetting gegroeid onder de druk van de onvoldoende werkgelegenheid in de secundaire sektor.

2) *Evolutie van de werkgelegenheid.*

Tussen midden 1947 en medio 1960 groeide de bezoldigde tewerkstelling in landbouw, industrie, handel en diensten in het arrondissement Ieper van 8.910 tot 9.721 eenheden of met 9,2 %. In West-Vlaanderen bedroeg de groei tussen dezelfde data 16,8 % en in het Rijk 6,4 %.

De groei van de werkgelegenheid in het Ieperse voltrok zich pas na 1955. Tussen 1947 en 1955 stagneerde de werkgelegenheid en daalde zelfs tot 8.838 eenheden in 1955. Na 1955 volgde echter een herleving die het tewerkstellingspeil bracht op 9.721 eenheden, wat een toename betekent van 10,0 % in vijf jaar.

In de primaire sektor was de trend van de tewerkstelling permanent neerwaarts gericht; de tewerkstelling daalde van 1.830 bezoldigde arbeidskrachten in 1947 tot 1.133 in 1955 en tot 855 in 1960.

In de secundaire sektor kon daarentegen een regelmatige verbreding van de tewerkstelling genoteerd worden. Tussen 1947

en 1955 steeg de tewerkstelling van 5.331 arbeidskrachten tot 5.912 arbeidskrachten of met 10,9 %. Na 1955 versnelde het groeitempo; de tewerkstelling steeg van 5.912 in 1955 tot 6.775 in 1960, d.i. met 14,6 %.

De groei is vooral waar te nemen in de metaalverwerkende nijverheid; in de jongste vijf jaar nam de tewerkstelling toe van 1.055 eenheden tot 1.954 eenheden. In het bouwbedrijf was er een belangrijke groei tussen 1947 en 1955 (+ 781 eenheden), doch na 1955 verminderde het aantal tewerkgestelden met 155 eenheden. Ook in de sektor verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen was de groei tussen 1947 en 1955 (+ 216) vermeldenswaard; tussen 1955 en 1960 steeg het totaal der effectieven nog met 60 eenheden en bereikte 758 eenheden in 1960. In de textielnijverheid was de werkgelegenheid permanent dalend; tussen 1955 en 1960 verminderde de tewerkstelling van 737 tot 597 arbeidskrachten.

De groei van de werkgelegenheid in de industrie in de laatste jaren voltrok zich praktisch uitsluitend in de machinekonstruktie en lag gekoncentreerd te Ieper.

In de tertiaire sektor was de groei van de werkgelegenheid vrij beperkt. In 1947 werden in de handel- en dienstensektor 1.749 bezoldigde arbeidskrachten geteld, in 1955 1.793 en in 1960 2.091.

3) *Arbeidsmigratie en werkloosheid.*

De mobiliteit van de arbeidskrachten in het arrondissement Ieper ligt zeer hoog, als gevolg van de onvoldoende werkgelegenheidskansen in eigen gewest. Vooral de Noordfranse industrie is een voorname uitlaatklep geworden voor de arbeidsmarkt van Ieper. In maart 1948 waren 13.540 arbeidskrachten of 43 % van de werknemende bevolking voor hun tewerkstelling op Noord-Frankrijk aangewezen. Het volume van de grensarbeid is fel onderhevig aan de schommelingen in de conjunctuur; op heden mag de omvang van het grensarbeidersfenomeen geraamd worden op circa 12.000 arbeidskrachten.

Naast de mobiliteit naar Noord-Frankrijk is ook de arbeidsmigratie naar het nabije arrondissement Kortrijk vrij groot. In

1947 bedroeg de uitgaande pendel naar het arrondissement Kortrijk 2.025 eenheden; in andere Westvlaamse arrondissementen waren nog 740 arbeidskrachten uit het Ieperse tewerkgesteld en in het eigen land buiten West-Vlaanderen nog 686 arbeiders. De totale ingaande pendel beliep slechts 848 eenheden.

Het daggemiddelde van de werkloosheid bedroeg voor de periode 1955-60 3.375 eenheden of 6,7 % van de actieve bevolking. Ook in periodes van hoogconjunctuur treft de werkloosheid nog 5 à 6 % van de beroepsbevolking; in 1960 bedroeg het daggemiddelde van de werkloosheid 2.745 personen of 5,5 % van de actieve bevolking.

4) *Evolutie van de bevolking.*

Het tekort aan werkgelegenheid in eigen gewest liet sporen na in de ontwikkeling van de bevolking. De natuurlijke groei van de bevolking werd in de naoorlogse periode volledig afgeëroemd door een belangrijke uitwijking. De bevolking is gedaald van 123.278 in 1947 tot 123.051 in 1960.

Voorals de periode 1950-55 was buitengewoon ongunstig; jaarlijks overtrof immers het uitwijkingssaldo de natuurlijke groei (gemiddeld emigratiesaldo 1.019; gemiddeld natuurlijk akkres: 732).

De herleving van de plaatselijke tewerkstelling beperkte de uitwijking; het vertrekoverschot beliep tussen 1956 en 1960 gemiddeld 612 eenheden per jaar en het natuurlijk akkres 803 eenheden.

Tussen 1947 en 1960 was er slechts in 12 van de 43 gemeenten van het arrondissement een lichte aangroei van de bevolking. Vooral in de typisch agrarische gemeenten is de uitwijking zeer groot; deze beweging brengt een veroudering van de bevolking teweeg.

Deze analyse toont aan dat het arrondissement Ieper in hoge mate van Noord-Frankrijk afhankelijk is en aan dezelfde krachten als Menen onderworpen is. Voor de oplossing van het werkgelegenheidsvraagstuk van de Menense bevolking kan zeer weinig van het arrondissement Ieper verwacht worden.

B. Het arrondissement Roeselare.1) *Plaatselijke tewerkstelling.*

De totale tewerkstellingscapaciteit in het arrondissement Roeselare belooft op heden circa 47.000 arbeidsplaatsen voor een actieve bevolking van nagenoeg 53.000 personen.

De voornaamste tewerkstellingsbron is de industrie met 25.000 arbeidsplaatsen of 53 % van de totale tewerkstelling; in de handel- en dienstensektor zijn 15.000 personen tewerkgesteld (32 %) en in de landbouw 7.000 (15 %).

De voornaamste sektoren van tewerkstelling zijn de schoennijverheid (5.004 bezoldigden in 1960), de textielnijverheid (4.370), het bouwbedrijf (3.076), de houtnijverheid (2.986) en de metaalnijverheid (2.920). In deze vijf sektoren valt 78 % van de totale industriële tewerkstelling. De werkgelegenheid ligt sterk gekoncentreerd in de zone Roeselare-Izegem; Roeselare neemt 31,1 % (7.347 arbeidsplaatsen) en Izegem 30,4 % (7.178 arbeidsplaatsen) op van de totale industriële tewerkstelling. Te vermelden zijn nog: Emelgem (1.287 arbeidsplaatsen), Rumbeke (1.112), Ardoois (1.045), Lichtervelde (953), Ingelmunster (941) en Beveren-bij-Roeselare (766).

2) *Evolutie van de werkgelegenheid.*

De groei van de werkgelegenheid was vrij belangrijk in de naoorlogse periode. Het arrondissement Roeselare breidde zijn tewerkstelling uit van 23.110 eenheden in 1947 tot 26.985 in 1960 of met 16,8 %. Het arrondissement Roeselare kende aldus hetzelfde groeitempo als West-Vlaanderen in zijn geheel.

In de landbouw liep de tewerkstelling regelmatig terug van 755 bezoldigde arbeidskrachten in 1947 tot 427 in 1955 en tot 307 in 1960.

In de secundaire sektor daarentegen was er een vrij belangrijke groei. De tewerkstelling steeg van 20.244 in 1947 tot 21.886 in 1955 en tot 23.606 in 1960. Sterk groeiende bedrijfstakken waren de metaalnijverheid met een toename van 1.515 arbeidsplaatsen in 1947 tot 2.920 in 1960, de kledingsnijverheid (inclusief schoennijverheid) met een groei van 4.758 tot 6.049, en het bouwbedrijf met een toename van 2.033 tot 3.076. De groei

in de industrie werd doorkruist door een belangrijke vermindering van de werkgelegenheid in de textielnijverheid; de werkgelegenheid in deze sektor — die tussen 1947 en 1955 nog lichtjes gestegen was van 5.719 tot 5.833 arbeidsplaatsen — daalde nadien tot 4.370 arbeidsplaatsen in 1960.

In vergelijking met West-Vlaanderen verliep de groei van de industriële tewerkstelling in het Roeselaarse tegen een enigszins trager tempo. Tegenover een aanwas van 11,8 % in West-Vlaanderen tussen 1947 en 1955 stond een aangroei van 8,1 % voor het arrondissement Roeselare; voor de periode 1955-60 waren de overeenkomstige cijfers 8,4 % en 7,9 %.

De tertiaire sektor kende in het arrondissement Roeselare een belangrijke uitbreiding van de werkgelegenheid; de tewerkstelling in handel- en dienstensektor steeg van 2.111 in 1947 tot 2.698 in 1955 en tot 3.072 in 1960.

Enkele belangrijke beslissingen tot industrievestiging zullen aan de groei van de werkgelegenheid in het arrondissement Roeselare een krachtige stimulans geven.

3) *Arbeidsmigratie en werkloosheid.*

Op 31 december 1947 bedroeg de uitgaande pendel naar andere Westvlaamse arrondissementen 2.887 arbeidskrachten waar tegenover evenwel een ingaande pendel stond van 2.900 arbeidskrachten. Ten aanzien van de overige provincies van het land was er een negatief saldo van 617 eenheden (uitgaande pendel 848, ingaande pendel 231) terwijl bovendien nog circa 1.500 grensarbeiders in Frankrijk geteld werden. Sinds 1947 is de omvang van de arbeidsmobiliteit blijkbaar weinig veranderd. Een telling uitgevoerd door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, gewestelijk bureau Roeselare, gaf voor oktober 1960 1.503 grensarbeiders.

De seizoenarbeid in het Roeselaarse is gevoelig afgenomen. Tegenover 1.589 afreizen van seizoenarbeiders naar Frankrijk in 1953 worden op heden nog slechts ongeveer 800 afreizen geregistreerd.

Het arrondissement Roeselare neemt in de arbeidsmarkt van West-Vlaanderen een specifieke positie in. Uit de aangrenzende arrondissementen Ieper, Diksmuide en Tielt put het arrondissement

Roeselare talrijke arbeidskrachten. Zelf zendt het echter evenveel arbeidskrachten door naar het Kortrijkse als het opneemt uit de arrondissementen Tielt, Ieper en Diksmuide.

Het daggemiddelde van de werkloosheid bedroeg tijdens de periode 1955-60 3.190 eenheden of circa 6% van de actieve bevolking. In 1960, jaar met hoge aktiviteitsgraad, werd een daggemiddelde van 2.738 werklozen geteld of 5% van de actieve bevolking. De seizoengevoeligheid is vrij groot; de hoogste werkloosheid wordt geregistreerd tijdens de maand januari die een seizoenindex heeft van 151, terwijl de laagste werkloosheid valt tijdens de maand augustus met een seizoenindex van 62.

4) *Evolutie van de bevolking.*

De bevolking van het arrondissement Roeselare groeide tussen 1957 en 1960 aan van 124.649 tot 133.125 personen. Dit betekent een even sterke groei als in West-Vlaanderen in zijn geheel (6,9%) doch een tragere groei dan in het Rijk (7,8%).

De natuurlijke groei van het arrondissement Roeselare wordt afgeremd door een vrij belangrijke uitwijking. In de jongste jaren wordt regelmatig 30 à 40% van het natuurlijk akkres afgeroomd door een negatief migratiesaldo. Het vertrekoverschot vertoont zelfs een stijgende trend. In de periode 1951-55 verloor het arrondissement Roeselare gemiddeld 381 inwoners per jaar door uitwijkingsoverschot; in de jongste vijf jaar is dit gemiddelde gestegen tot 467 eenheden, d.i. 3,5 per duizend inwoners.

Tijdens de jongste tien jaar registreerden alleen Dadizele en Emelgem een licht inwijkingsoverschot. De stad Roeselare behoudt ongeveer het evenwicht tussen in- en uitwijking. Vooral de typisch agrarische gemeenten van het arrondissement kennen een belangrijk uitwijkingsoverschot. Te Oekene en te Ardoois was het bevolkingsverloop in de jongste tien jaar dalend.

Gezien de te verwachten evolutie van de industriële tewerkstelling en de algemene structuur, kan vastgesteld worden dat in de eerstvolgende jaren het arrondissement Roeselare in beperkte mate kan bijdragen tot de oplossing van het werkgelegenheidsvraagstuk van Mene.

C. Het arrondissement Kortrijk.**1) Plaatselijke tewerkstelling.**

Voor een totale beroepsbevolking van circa 125.000 personen heeft het arrondissement Kortrijk een tewerkstellingscapaciteit van circa 102.500 arbeidsplaatsen. In de industrie is werkgelegenheid voor 62.500 personen (61 %), in handel en diensten voor 34.000 personen (33 %) en in de landbouw voor 6.000 personen (6 %).

Het arrondissement Kortrijk is het sterkst geïndustrialiseerde gewest van West-Vlaanderen. De belangrijkste bedrijfstak in de industrie is de textielnijverheid met 30.956 bezoldigde arbeidskrachten of 52,1 % van de totale industriële tewerkstelling. Belangrijke sectoren zijn verder de metaalnijverheid (7.605 bezoldigden), het bouwbedrijf (6.157), de houtnijverheid (3.530), de kledingsnijverheid (3.092) en de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen (2.580).

De belangrijkste kernen van tewerkstelling zijn Kortrijk met 14.882 bezoldigde arbeidskrachten in de industrie of 25,1 % van de totale industriële tewerkstelling. Nadien volgt Moeskroen met 8.790 arbeidskrachten (14,8 %) en Zwevegem met 5.095 arbeidskrachten (8,6 %). De industriële tewerkstelling is in het Kortrijkse gespreid over een groot aantal gemeenten ; in iedere gemeente van het arrondissement Kortrijk wordt er industriële activiteit aangetroffen.

2) Evolutie van de werkgelegenheid.

Het totaal van de bezoldigde arbeidskrachten tewerkgesteld in het arrondissement Kortrijk evolueerde van 58.872 in 1947 tot 64.919 in 1955 en tot 68.205 in 1960. De totale groei tussen 1947 en 1960 beliep aldus 9.333 eenheden of 15,9 % ; in West-Vlaanderen bedroeg het groeipercentage 16,8 % en in het Rijk 6,4 %.

De tewerkstelling in de primaire sektor was permanent dalend; het aantal bezoldigden in de landbouw viel van 1.014 eenheden in 1947 op 702 eenheden in 1955 en op 475 in 1960.

In de secundaire sektor verliep de groei aanvankelijk zeer snel. Tussen 1947 en 1955 steeg de tewerkstelling in de industrie van 49.925 tot 57.012 eenheden of met 14,2 %. Tussen 1955 en 1960 steeg de tewerkstelling nog slechts met 2.363 eenheden of 4,1 %.

Het verloop van de werkgelegenheid in de textiel- en vlassector is in hoge mate relevant voor deze evolutie. De tewerkstelling in de textiel- en vlasnijverheid steeg van 29.868 eenheden in 1947 tot 31.507 in 1955 doch daalde nadien tot 30.956 in 1960. Groeiende bedrijfstakken waren de metaalnijverheid (+ 3.697), het bouwbedrijf (+ 1.678) en de kledingsnijverheid (+ 1.457), evenals enkele minder belangrijke sectoren.

Tabel VIII, 7: Evolutie van de tewerkstelling in de secundaire sektor in het arrondissement Kortrijk, 1947-60.

Bedrijfstakken	Tewerkstelling			Toename of vermindering	
	1947	1955	1960	periode 1947-55	periode 1955-60
Textielnijverheid	29.868	31.507	30.956	+ 1.639	— 551
Metaalnijverheid	3.908	5.724	7.605	+ 1.816	+ 1.881
Kledingsnijverheid . . .	1.635	2.065	3.092	+ 430	+ 1.027
Houtnijverheid . . .	2.858	3.499	3.530	+ 641	+ 31
Niet-metaalhoudende delfstoffen	2.102	2.590	2.580	+ 488	— 10
Voedingswarenbereiding . . .	872	977	1.105	+ 105	+ 128
Bouwbedrijf . . .	4.479	6.137	6.157	+ 1.658	+ 20
Overige	4.203	4.513	4.350	+ 310	— 163
TOTAAL	49.925	57.012	59.375	+ 7.087	+ 2.363

In de tertiaire sektor was de toename zeer beperkt, nl. van 7.933 tewerkgestelden in 1947 tot 8.355 in 1960. In de handel en financiewezen nam de tewerkstelling toe van 4.432 in 1947 tot 5.030 in 1960 en in openbare diensten en diensten van algemeen nut van 2.146 tot 2.432 ⁽¹⁾; in het hotelwezen en persoonsverzorging daalde de tewerkstelling van 1.355 in 1947 tot 893 eenheden in 1960.

(1) De telling van 1947 omvat het onderwijzend personeel van het vrij technisch onderwijs in tegenstelling met de telling van 1960.

3) *Arbeidsmigratie en werkloosheid.*

Het probleem van de mobiliteit van de arbeidskrachten uit het arrondissement Kortrijk valt hoofdzakelijk terug op het vraagstuk van de grensarbeid.

In maart 1948 telde het arrondissement Kortrijk 22.666 grensarbeiders tewerkgesteld in Noord-Frankrijk. De zware kernen van de grensarbeid zijn Moeskroen (8.821), Menen (3.986), Herzeeuw (1.873), Rekkem (1.171), Wevelgem (985) en Dottenijs (820). In procent van de totale werknemende bevolking betekent het aantal grensarbeiders 57,1 % voor Moeskroen, 49,8 % voor Menen, 65,2 % voor Herzeeuw en 64,7 % voor Rekkem.

Naargelang de stand van de conjunctuur is het volume van de grensarbeid stijgend of dalend. Op heden mag de omvang op circa 20.000 grensarbeiders geraamd worden.

Met het eigen land heeft het arrondissement Kortrijk een importsaldo van 3.777 arbeidskrachten. Uit andere Westvlaamse arrondissementen komen 5.746 arbeidskrachten naar het arrondissement Kortrijk werken, terwijl het Kortrijkse zelf slechts 1.296 arbeidskrachten aan de overige arrondissementen van West-Vlaanderen afstaat. Ten aanzien van de overige provincies van het land registreert het arrondissement Kortrijk een negatief pendelsaldo van 673 eenheden, hoofdzakelijk gevormd door het onevenwicht met de provincie Brabant (negatief saldo 469).

De werkloosheid ligt in het arrondissement Kortrijk op een laag niveau. Het daggemiddelde van de totale werkloosheid bedroeg voor het jaar 1960 4.089 eenheden of circa 3,3 % van de actieve bevolking. Het daggemiddelde over de periode 1955-60 — die nagenoeg een volledige conjunctuurcyclus omvat — bedroeg 5.904 eenheden of circa 4,7 % van de actieve bevolking; er moet echter rekening mee gehouden worden dat de staking onder de grensarbeiders begin 1959 het cijfer van de werkloosheid gevoelig heeft beïnvloed.

4) *Evolutie van de bevolking.*

Het arrondissement Kortrijk kent een gunstige demografische evolutie. Tussen 1947 en 1960 groeide de bevolking van 274.263

tot 298.022 personen of met 8,7 % ; in West-Vlaanderen in zijn geheel bedroeg de toename 6,9 % en in het Rijk 7,8 %.

In de periode 1950-55 kende het arrondissement Kortrijk een uitwijkingssaldo van gemiddeld 482 personen per jaar. In de jongste jaren is dit vertrekoverschot sterk teruggelopen. In de periode 1956-60 bedroeg het negatief migratiesaldo nog slechts gemiddeld 58 personen per jaar. In de eerstvolgende jaren mag een evenwicht tussen in- en uitwijking verwacht worden.

De groei van de bevolking is vooral belangrijk in de strook Wevelgem-Kortrijk-Waregem.

Uit deze analyse blijkt dat het Kortrijkse een vrij evenwichtige economische structuur en een hoge dynamiek kent. De grenszone met haar sterke oriëntering op Noord-Frankrijk vormt echter een ernstig probleem, samen met de geringe diversifikatie van de nijverheid in het Kortrijkse zelf. Abstraktie gemaakt van de grensarbeiders en rekening gehouden met een zeker volume werkloosheid door de normale turnover van de arbeidskrachten in de bedrijven, kan aangenomen worden dat het arrondissement Kortrijk over voldoende werkgelegenheid beschikt om arbeid te verschaffen voor de eigen bevolking. In de toekomst zal de uitstoting uit de landbouw, die in het verleden vrij groot was, ongetwijfeld zeer beperkt blijven, terwijl de structurele crisis waarin de textielnijverheid in de voorbije jaren was gewikkeld, definitief blijkt doorbroken te zijn. De expansie van de werkgelegenheid, met als voornaamste groeiende sektor de metaalnijverheid, mag voldoende geacht worden om de groei van de bevolking te volgen en zelfs aanvullende werkgelegenheid te scheppen. Tussen 1947 en 1960 steeg de totale bezoldigde tewerkstelling, afgezien van de groei in de textielnijverheid en van de dalende tewerkstelling in de primaire sektor, met circa 8.800 arbeidsplaatsen ; de groei van de actieve bevolking beliep ongeveer 5.000 eenheden ⁽¹⁾. Hier moet dan gedacht worden aan de geleidelijke overschakeling van grensarbeid naar tewerkstelling in eigen gewest. De rekonversie van de grenszone

(1) De aangroei van het aantal geboorten na de 2de wereldoorlog zal vanaf 1962 de jongerenbevolking die in de beroepsleeftijd treedt doen aanzwellen. Voor de eerstvolgende 15 jaar mag deze aanwas op circa 11.000 eenheden geraamd worden; indien de aktiviteitsgraad op 65 % geraamd wordt dan betekent dit een aanvoer van jonge arbeidskrachten van circa 7.000 eenheden.

wordt voor de toekomst een belangrijk aktiepunt. In dit perspectief komt vooral Menen — dat thans reeds bij Kortrijk aanleunt — in aanmerking voor verdere integratie in de arbeidsmarkt van Kortrijk, meer dan Moeskroen en de andere grensgemeenten die sterker gepolariseerd zijn op Noord-Frankrijk.

Het is duidelijk dat het arrondissement Kortrijk voor de tewerkstelling van de bevolking van Menen een belangrijk steunpunt vormt; vooral de expansieve kernen ten zuiden van het kanaal Kortrijk-Bossuit en de lijn Kortrijk-Heule-Gullegem-Moorsele kunnen voor Menen in betekenis toenemen.

Naast het Kortrijkse kan Menen onder alle aangrenzende gebieden enkel in het zuiden van het Roeselaarse enige steun verwachten in het oplossen van het werkgelegenheidsvraagstuk op korte afstand van de woonplaats.

HOOFDSTUK IX

SAMENVATTING EN AANBEVELINGEN

De studie van de sociaal-ekonomische structuur van Menen en de analyse van de krachtvelden die de omringende gewesten beheersen, laat toe enkele vaststellingen en aanbevelingen te formuleren die voor de toekomst van dit gebied hun betekenis hebben.

Vooraleer echter de konklusies van de studie naar voren te brengen, lijkt het nuttig even de hoofdpunten van de structuur naar voren te brengen.

§ 1. Samenvatting.

Eerst en vooral dient opgemerkt te worden dat alle sociaal-ekonomische kengetallen van Menen slechts verklaarbaar zijn door rekening te houden met de grensligging van de stad en de aantrekkingskracht van de Noordfranse industrie. Zowel de bevolkingsgroei, industrialisering, distributie en forensisme zijn in hun evolutie sinds 1880 sterk beïnvloed geworden door beide grensfenomenen.

- 1) De stad Menen telde op 31 december 1960 22.125 inwoners. In de jongste 75 jaar verdubbelde praktisch de bevolking; de bevolkingsgroei was vooral zeer hoog tussen 1880 en 1900. Sinds 1947 is de bevolking zo veel als konstant gebleven.
- 2) Sinds 1930 wordt te Menen een geboortecijfer van 15,5 per duizend inwoners en een sterftcijfer van 13 per duizend genoteerd. Hiermede valt te Menen het geboortecijfer lager en het sterftcijfer hoger uit dan in West-Vlaanderen en het Rijk in zijn geheel.
- 3) Na een sterk inwijkingssaldo in de tweede helft van de 19de eeuw, werd tussen beide wereldoorlogen te Menen opnieuw een immigratiesaldo waargenomen. Na 1940 is echter het immigratiesaldo in een emigratiesaldo omgeslagen.

Tussen 1955 en 1959 kende Menen een emigratiesaldo van 48 personen. Er dient echter opgemerkt te worden dat in de

aktieve leeftijdsklasse (20 à 50 jaar) een inwijkingsoverschot bestond van 88 personen; de emigratieoverschotten deden zich voor in de hogere leeftijdsklassen (50 jaar en meer) en bij de jeugd (15 à 20 jaar). Tegenover de Westvlaamse gemeenten is Menen een inwijkingengebied en tegenover de overige Belgische provincies een uitwijkingengebied.

- 4) De beroepsbevolking (10.200) bestaat meer dan elders uit arbeiders; vooral de beroepsgroep textiel is zeer sterk vertegenwoordigd te Menen.
- 5) De werkgelegenheid te Menen omvat slechts 5.700 arbeidsplaatsen, d.i. 56 % van de aanwezige beroepsbevolking. De plaatselijke tewerkstelling voltrekt zich voor 49 % in de industrie, 46 % in de distributie- en dienstensektor en 5 % in de landbouw.
- 6) De industriële tewerkstelling (bezoldigden) beliep midden 1960 circa 2.000 arbeidskrachten. De gevestigde industrie behoort merendeel tot het kleinere type; te Menen werden in 1960 slechts 4 ondernemingen geteld met meer dan 75 arbeiders en bedienden.
- 7) De textielnijverheid (18 %), de bouwnijverheid (17 %), de metaalnijverheid (14 %), de houtnijverheid (13 %), en de scheikundige nijverheid (9 %) telden 71 % van de industriële tewerkstelling.
- 8) Tussen 1937 en 1947 kende Menen een belangrijke uitbreiding van zijn industriële tewerkstelling (+ 452). Tussen 1947 en 1960 groeide de tewerkstelling echter slechts met 4 % te Menen; tussen dezelfde data steeg de tewerkstelling met 28 % in West-Vlaanderen en met 12 % in het Rijk. Na 1947 was vooral de houtnijverheid (+ 93), de textielnijverheid (+ 56), de konfektie (+ 54) en de bouwnijverheid (+ 76) in expansie; de tewerkstelling daalde echter in de sektor voeding- en drankbereiding (— 119) en in de metaalnijverheid (— 94).
- 9) De distributie- en dienstensektor heeft te Menen als bron van tewerkstelling praktisch dezelfde betekenis als de industrie. De alleenstaande handel domineert het gehele distributienet.

- Tussen 1947 en 1960 steeg het aantal handelsinrichtingen met bezoldigd personeel van 62 tot 66 inrichtingen; de tewerkstelling nam tussen dezelfde data toe met 60 personen.
- 10) Te Menen wordt zowel groot- als kleinhandel aangetroffen. Circa twee derden van de handelsinrichtingen verkopen voedingswaren en textiel en kleding.
 - 11) De invloedssfeer van Menen als handelscentrum is zeer beperkt door de aanwezigheid van grote distributiecentra in de onmiddellijke nabijheid en de eerder geringe verkeerstechnische ontsluiting en de grenspositie van de stad.
 - 12) De landbouw neemt te Menen een zeer bescheiden plaats in als bron van plaatselijke tewerkstelling (5 %). De structuur van de bestaande landbouwbedrijven vertoont echter gunstige aspecten. Zowel inzake bedrijfsgrootte (10,2 ha) als grondversnippering (3,1 ha) en mechanisatie (1 traktor per 25 ha) heeft Menen een voorsprong op de Westvlaamse landbouw in het algemeen.
 - 13) Het teeltpatroon is sterk beïnvloed door de aanwezigheid van nijverheidsgewassen; de veestapel is er eerder gering. De tewerkstelling per 100 ha landbouwgrond bedraagt 37,3 personen.
 - 14) Meer dan de helft van de plaatselijke beroepsbevolking is buiten Menen tewerkgesteld. Meer dan 2/3 van de pendelarbeiders is tewerkgesteld in Frankrijk. Onder de mobiele die in België werken, is vooral de trek naar de aangrenzende gemeenten van het arrondissement Kortrijk — voornamelijk Kortrijk zelf — dominerend.
 - 15) De ingaande pendel naar Menen toe beliep op eind 1947 circa 875 personen; 80 % van deze arbeiders is woonachtig in de arrondissementen Ieper en Kortrijk.
 - 16) De belangrijkste bron van inkomen van Menen is grensarbeid; in 1960 telde Menen 3.627 grensarbeiders of circa 1/3 van de totale actieve bevolking. Menen telt 10 à 11 % van de Westvlaamse en 7 à 8 % van het totale aantal Belgische grensarbeiders.

- 17) Circa 40 % van de grensarbeiders behoort tot het vrouwelijk geslacht. Circa 75 % van het totale aantal grensarbeiders is werkzaam in de textielsektor en 7 % in de houtsektor.
- 18) De verregaande rationalisatie van de Noordfranse textielindustrie en de demografische expansie in Noord-Frankrijk bedreigt het volume grensarbeid. De inschakeling van een deel van de grensarbeid in eigen economie zal zich in de komende jaren in de gehele Westvlaamse grenszone opdringen.
- 19) Uit een enquête onder 192 grensarbeiders blijkt dat inzake grensarbeid een belangrijke traditie van generaties ver bestaat en dat het merendeel van de grensarbeiders slechts een lage scholingsgraad bezit. Het merendeel van de grensarbeiders heeft geen belangrijk beroepsverleden in België; 35 % van de geënquêteerde grensarbeiders werkte reeds meer dan 30 jaar in Frankrijk en slechts 29 % telde nog geen 5 jaar grensarbeid. Het merendeel van de arbeiders welke reeds in België gewerkt hebben komt na een periode van werkloosheid in Frankrijk terecht; eenmaal in Noord-Frankrijk tewerkgesteld is het werkzoeken in België eerder zelden.
- 20) Bij de mannelijke grensarbeid is het werkgebrek ter plaatse, de continuïteit van de arbeid in de Franse ondernemingen en het gunstig arbeidsklimaat van betekenis. Bij de jongeren en de vrouwelijke arbeidskrachten komt vooral het hoger loon tussen. Slechts in weinig gevallen was de kinderbijslag van betekenis; slechts een gering aantal grensarbeiders hadden trouwens een hoog kinderaantal.
- 21) Op 192 gevallen opteerden 61 mannen en 45 vrouwen voor grensarbeid en 51 mannen en 20 vrouwen voor tewerkstelling in België. Naarmate de afstand tussen Mene en de plaats met werkgelegenheidskansen in België stijgt, neemt de wil tot tewerkstelling in België af; 20 wensden 133 grensarbeiders niet te Kortrijk en 152 niet te Ieper te worden tewerkgesteld, dit is circa 75 %. Vooral de geringe afstand tussen hun woonplaats en de huidige werkgelegenheid in Frankrijk en het georganiseerd vervoer is hier van betekenis voor de opinievorming van de Menense grensarbeiders.

- 22) Het merendeel van de grensarbeiders wenst echter dat hun kinderen een werkgelegenheid zouden vinden in België, gezien de verwachte wijzigingen op de Noordfranse arbeidsmarkt.
- 23) De werkloosheid schommelde te Menen tussen 211 (1957) werklozen en 1.180 werklozen (1959). Bij analyse van de werkloosheid komt duidelijk een hogere conjunkturgevoeligheid naar voren dan elders in West-Vlaanderen en elders in het land.
- 24) Naast een hogere conjunkturgevoeligheid kent Menen onder de werkloosheid een geringere seizoengevoeligheid. Proportioneel telt Menen veel vrouwelijke werklozen en een belangrijke groep werkloze textielarbeiders onder de oudere werklozen.
- 25) Tussen 1947 en 1960 nam het aantal partikuliere huizen toe van 6.153 tot 7.029; tussen dezelfde data slonk het aantal geregistreerde noodwoningen van 180 tot 60. Waar op het kwantitatieve vlak de bestaande woningvoorraad voldoende is, blijft vooral op het kwalitatieve vlak veel te doen.
- 26) De aanwezigheid van vak- en technisch en algemeen vormend onderwijs te Menen is een belangrijke steun voor de ontwikkelingsmogelijkheden van Menen.

§ 2. Tendensen en vooruitzichten.

Uit de analyse van de structuur komt de afhankelijkheid naar voren van krachten welke buiten Menen gelegen zijn. De vraag stelt zich hoe in de toekomst zekere kengetallen zullen evolueren en welke aldus de globale opgave is van een ontwikkelingspolitiek.

A. Werkgelegenheid.

Op basis van de huidige leeftijdsstructuur en het geboortecijfer zal de bevolking te Menen in de eerstkomende jaren slechts in een traag tempo toenemen. Tussen 1961 en 1972 wordt slechts een stijging verwacht van circa 500 inwoners of circa 2,5 %. Gezien de ingetreden veroudering van de Menense bevolking zal de actieve bevolking in 1972 nauwelijks deze van 1961 benaderen.

Onder gelijklopende omstandigheden van in- en uitwijking, geboorten- en sterftcijfer, zal in het eerste decennium de arbeidsmarkt aldus niet bezwaard worden door een verhoogd aanbod van arbeidskrachten. Wel zal zich een verjonging van de arbeidende bevolking voordoen; zo zal de groep van 15 à 25 jaar in 1972 circa 375 personen meer tellen dan in 1961.

Het gehele vraagstuk te Meneu situeert zich aldus rond de kansen van behoud van de huidige werkgelegenheid ter plaatse en in Noord-Frankrijk.

De tewerkstelling in de landbouwsector zal zekerlijk in de toekomst niet vatbaar zijn voor uitbreiding. Gezien de verdere behoefte aan grond voor huisvesting, industrie, verkeer en ontspanning, mag zelfs verwacht worden dat te Meneu de landbouwersstand nog verder zal verminderen. Daar echter de betekenis van de tewerkstelling in de landbouw gering is in het kader van de totale economie, mag deze daling voor de berekening van het toekomstig arbeidsaanbod verwaarloosd worden.

De verwachtingen van de reeds gevestigde nijverheid zijn slechts matig. In de bedrijven heeft daarenboven slechts 27% van de tewerkgestelde arbeidskrachten de leeftijd van 45 jaar overschreden, wat de generatiedruk hoog en de vervangingsbehoefte eerder gering maakt. Gezien de evolutie van de bedrijven en bedrijfstakken en op basis van de uitgevoerde enquête van het W.E.S. mag een vermeerdering van circa 200 arbeidskrachten in de nabije jaren verwacht worden.

De distributie- en dienstensektor zal onder gelijklopende omstandigheden slechts in geringe mate kunnen bijdragen tot een verhoogde tewerkstelling. Normaliter mag zelfs verwacht worden dat het aantal alleenstaande handelaars en handarbeiders zal dalen; door de te verwachten toename van de gespecialiseerde handel en van de dienstensektor, mag aangenomen worden dat het belang van de tertiaire sektor in zijn geheel konstant zal blijven.

Inzake mobiele arbeiders binnen België mag normaliter verwacht worden dat het huidige volume minstens zal behouden worden.

Het grote probleem situeert zich echter rond de belangrijke groep grensarbeiders. Op basis van de analyse der evolutie van

bevolking en tewerkstelling in Noord-Frankrijk mag een aanzienlijke terugloop van de grensarbeid verwacht worden.

De analyse van de economie van de aangrenzende gebieden wees uit dat enkel het arrondissement Kortrijk, en in beperkte mate het arrondissement Roeselare, mogelijkheden bieden om de arbeidsoverschotten van Menen op te slorpen.

Uit de enquête onder de grensarbeiders bleek verder dat een tijdige reconversie van de grensarbeid naar tewerkstelling in eigen streek, door vrijwillige beslissingen, sterk zal gehandicapt worden bij toenemende afstand tussen woon- en werkplaats. De uitbouw van de industrie te Menen zelf, als oplossing voor een deel van de te verwachten arbeidsoverschotten, lijkt wenselijk.

Op huidig ogenblik werken ongeveer 3.600 inwoners van Menen in de Noordfranse industrie. Op basis van de enquête en rekening houdend met de verwachte evolutie van de tewerkstelling van Belgische arbeiders in Noord-Frankrijk en de grensligging van Menen, mag een terugkeer van 50 % of 1.800 arbeiders in eigen gewest verwacht worden.

Menen telde in de jongste 5 jaar een werkloosheidsgemiddelde van 540 personen ; indien men dit cijfer terugbrengt tot 3 % van de beroepsbevolking, komt men tot een op te slorpen werkloosheid van 240 personen.

De ontwikkeling van Menen tot verzorgingscentrum en het stedelijk klimaat maken echter dat deze stad een rol te vervullen heeft ter oplossing van het werkgelegenheidsvraagstuk van een ruimer gebied dan de stadsgrenzen.

In de aangrenzende gemeenten wonen circa 6.300 grensarbeiders. Ongeveer de helft hiervan komen in aanmerking voor tewerkstelling in eigen land. Gezien zekere gemeenten reeds dicht bij de ontwikkelingskernen van het Kortrijkse Leiedal en de stad Moeskroen gesitueerd zijn, wordt hier slechts een reserve van 25 % of circa 750 grensarbeiders voor werkgelegenheid te Menen weerhouden.

Gezien redelijkerwijze een verhoogde mobiliteit op de Kortrijkse industrie centra mag verwacht worden, en dit maximaal ten belope van de helft van de terugkerende grensarbeiders van Menen, komt men te Menen tot een minimum reserve van 1.900 personen. Bij het meten van de omvang van het verschijnsel werd

verder uitgegaan van de hypothese dat de opslorping van de huidige werkloosheid, mobiele in België en de te verwachten groei van de beroepsbevolking in de aangrenzende gemeenten van Menen, integraal in eigen gemeente of in aangrenzende gewesten buiten Menen plaats grijpt.

Het is duidelijk dat vooral de loonsopbouw van de te vestigen industrie en de evolutie van de werkgelegenheid in Noord-Frankrijk in grote mate determinerend zullen zijn voor de realisatie van deze verwachtingen. Meer specifieke enquêtes welke in 1962-1963 door het Westvlaams Economisch Studiebureau in de gehele Westvlaamse grenszone zullen uitgevoerd worden, zullen bovenstaande minimum en maximum gegevens nader omschrijven.

Gezien de eerder geringe scholingsgraad en het feit dat het merendeel van de grensarbeiders tewerkgesteld is in sectoren met eerder geringe expansieverwachtingen, zal een doorgezette politiek van herscholing noodzakelijk zijn.

B. Menen, grensstad.

De splitsing van eenzelfde geografisch economisch gebied over twee landen en de daaruit voortspruitende grensligging heeft in het verleden de natuurlijke groei van de grensstreken gehinderd.

Grensstreken zijn uiteraard excentrisch gelegen ten opzichte van de centrale gewesten; door een gebrek aan doorstroming van verkeer wordt het gebied gehandicapt in zijn ontplooiing. De inschakeling in de eigen nationale volkshuishouding is vaak moeilijk en politieke grenzen, omgezet in de loop der jaren tot economische grenzen, maken van de grensstreken een eindpunt waar de transportfaktor als kostenelement wordt verzwaard (1).

De grensligging heeft vooral belangrijke gevolgen gehad op het vlak van infrastructuur, element dat in de moderne economie nog steeds aan betekenis wint.

Te Menen ligt de voornaamste handicap op infrastruktureel gebied in het gebrek aan behoorlijke verbindingen over de grenzen heen en in het opthoud aan de tolkantoren. Door een druk

(1) Zie o.m. O. VANNESTE « Problemen en vooruitzichten van Belgische grensgebieden ». Konferentie voor regionale politiek, E.E.G., Brussel, 6-8 december 1961.

goederenverkeer, grensoverschrijding van grensarbeiders en het grote volume grensoverschrijding van toeristen gedurende het kustseizoen, voldoen de grensovergangen niet meer aan de behoeften van deze tijd.

Op dit vlak is koördinatie tussen de openbare besturen van beide landen noodzakelijk. Hierin moeten echter niet enkel de tolkantoren betrokken worden, maar evenzeer de verbeteringen van de wegverbindingen en het afstemmen van de uurregelingen van de publieke verkeersmiddelen, zoals het trein- en busverkeer.

Over de gevolgen van de grensligging op de sociaal-economische verschijnselen als emigratie en grensarbeid werd in de studie uitvoerig gehandeld. Het is duidelijk dat de gehele geschiedenis van de menselijke nederzetting der laatste eeuw van Menen slechts kan verklaard worden op basis van de grensligging van deze stad.

Doch ook op het vlak van afzet van geproduceerde goederen en aktieveld van de distributie is zeer sterk de invloed van de grens merkbaar.

Handelspolitieke maatregelen hebben de normale gewestelijke betrekkingen verhinderd; door de algemeen economische en handelspolitieke maatregelen is als het ware het normale afzetgebied van kleine en middelgrote ondernemingen alsook van de distributie, gehalveerd geworden. De zone met minimum transportkost van grond- en hulpstoffen en afgewerkte produkten werd kunstmatig langs de ene zijde in de onmiddellijke nabijheid van het minimum kostenpunt afgesneden.

Gevolgen hiervan zijn de oprichting van filiaalbedrijven van zelfs kleinere bedrijven uit de grenszone op Noordfrans grondgebied en de kunstmatige verschuiving van de vlasvezelbereidingsnijverheid uit het Kortrijkse naar de gemeenten over de Belgisch-Franse grens.

Ook het distributienet te Menen heeft geleden onder de scherpheid van de economische grens. Het werkerrein is door de grens gehalveerd geworden waardoor de eigenlijke uitbouw nooit volwassen werd. Tevens werd de uitbouw van het net enerzijds georiënteerd naar verkoop van bepaalde produkten welke in Frankrijk duurder uitvallen en anderzijds voor bepaalde produkten ingekrompen omwille van een omgekeerde prijssituatie.

Het wegvallen van de economische grens zal zekerlijk in de toekomst haar invloed laten gelden op de economische structuur van de stad Menen.

Voor de plaatselijk gevestigde nijverheid betekent de E.E.G. het openvallen van de reusachtige Noordfranse verbruikersmarkt met minimum van transportkosten, maar vice versa ook scherpere concurrentie vanwege de Franse industrie op eigen markt. Ongewijfeld zullen de handelsbetrekkingen tussen grensgebieden toenemen; de buitenlandse handel ontwikkelt zich nu eenmaal steeds van uitwisseling van goederen over zeer lange afstanden naar veelvuldigere handelsstromingen tussen dichterbij gelegen streken.

Uit een enquête, gehouden door het Westvlaams Economisch Studiebureau bij een aantal ondernemers in West-Vlaanderen, in de bijzonderste bedrijfstakken, blijkt dat er een optimistische stemming heerst ten aanzien van de verruiming van de afzetmogelijkheden in Frankrijk. Vooral de grotere bedrijven rekenen met een verhoogde afzet in het buitenland. De verwachtingen zijn vooral gunstig gestemd voor de afzet van landbouwmachines en chemische produkten.

Uit de enquête blijkt dat vooral voor volgende groepen van produkten een verruimde afzet in Noord-Frankrijk verwacht wordt:

- (i) goederen waaraan hoge transportkosten verbonden zijn en die op huidig ogenblik in Noord-Frankrijk worden betrokken uit verder afgelegen gewesten in Frankrijk, dank zij hogere bescherming (vb. meststoffen);
- (ii) goederen die na hun levering nog belangrijke service of toezicht vereisen (bv. machines, installaties);
- (iii) goederen waarvoor Noord-Frankrijk als een natuurlijk afzetgebied van West-Vlaanderen moet beschouwd worden (bv. toerisme, visserij, mengvoederbedrijven).

Naast verruiming van de nabijgelegen klantenstroom mag anderzijds eveneens belangstelling van de Franse industrie verwacht worden voor vestiging in de eigenlijke Belgische grenszone. Gezien de demografische evolutie in Noord-Frankrijk enerzijds en anderzijds het feit dat wij op huidig ogenblik nog in een voorbereidende fase van de E.E.G. verkeren, kan nog niet gezegd wor-

den hoe de belangstelling van Franse kapitalen voor de grenszone zal evolueren. Veel zal afhangen van monetaire en politieke factoren.

Door de E.E.G. krijgt de handels- en dienstensektor van Menen tevens nieuwe kansen tot uitbreiding van zijn aktieveld. Een gemeenschappelijke aanpak van infiltratie op de verbruikersmarkt van de aangrenzende Noordfranse gemeenten zou echter de kansen van sukses gevoelig verhogen.

Ook publiciteit voor Menen als inkoopstad van Fransen, woonachtig in verder afgelegen centra zoals Rijsel e.a., kan de centrumfunctie van Menen in de toekomst verstevigen.

Door de vorming van de Europese Economische Gemeenschap komt Menen ongetwijfeld in een nieuwe fase van ontwikkeling; bij gunstige aanpak door de private sektor, hierin gesteund door de lokale overheid, zal de nieuwe situatie ruime mogelijkheden bieden om het lokale inkomen van Menen te verstevigen en uit te breiden.

§ 3. Aanbevelingen.

Teneinde de nodige rekonversie van de economische structuur van Menen te stimuleren en te bespoedigen, is het wenselijk zo spoedig mogelijk enkele maatregelen te treffen. Op basis van analyse van de structuur en rekening houdend met de meest waarschijnlijke evolutie, worden thans enkele aanbevelingen opgemaakt.

1) Door haar ligging is de stad Menen verwijderd van alle grote agglomeraties in België. Iedere maatregel die de transportkosten vermindert door tijds- of kostenbesparing zal de ontwikkelingskansen van Menen dienen.

De huidige ontsluiting via Leie, spoorlijn en rijksweg is reeds behoorlijk. De aanleg van de autosnelweg Parijs-Rijsel-Kortrijk-Gent-Antwerpen (E3), welke zal grenzen aan het grondgebied van Menen, zal bijdragen tot de verdere ontsluiting van Menen. Alle inspanningen welke gedaan worden om de aanleg te bespoedigen, komen in grote mate Menen ten goede.

De autosnelweg welke in de toekomst de Route de la Wallonie zal verbinden met Zeebrugge zal eveneens in de onmiddellijke nabijheid van Menen, nl. te Wevelgem, een ontsluiting geven.

Hierdoor is thans reeds een voorziening getroffen die de grenstad een rechtstreekse en snelle verbinding zal geven met de kust, Roeselare, Brugge en de haven Zeebrugge.

Gezien de uitvoeringsdatum van laatstgenoemde autosnelweg nog niet in de eerstkomende jaren ligt, blijven de verbeterings- en aanpassingswerken aan het baanvak Menen-Roeselare, de voltooiing van de ring rond Roeselare, Torhout en Brugge voor Menen van betekenis.

Ook de aanleg van de baan Pecq-Geluwe, die een verbinding zal vormen van Doornik naar Ieper, is voor Menen van betekenis.

De aanleg van een nieuwe verbinding met Frankrijk, ten oosten van de stad — welke op haar beurt zal verbonden worden met de baan naar Roeselare — heeft echter voor Menen een zeer grote waarde. Samengaannd met dit projekt is tevens de bouw van een nieuw tolkantoor en een nieuwe brug over de Leie voorzien. Indien daarenboven in dit ontwerp de rechttrekking van de Leie kon ingewerkt worden, komen interessante mogelijkheden vrij voor aanleg van een industrieterrein aan de Leie.

In het kader van de industrialiseringspolitiek van de grenszone is eveneens de verbetering van de verbindingen met het gemeentenpaar Wervik-Komen van betekenis, alsook een verbetering van de publieke verbindingsmogelijkheden.

Inzake spoorverkeer blijft tot op heden de vraag open of de verwachte elektrifikatie van de lijn Gent-Kortrijk niet zal doorgetrokken worden tot Menen. In ieder geval is het wenselijk en verdedigbaar dat vanaf heden bij de uitvoering van kunstwerken of andere werken rekening zou gehouden worden met de mogelijkheid van elektrifikatie van deze lijn.

Een van de aktuele problemen voor Menen is zeker de zuivering van de Leie op Frans grondgebied. De huidige situatie belemmert zeker ieder gebruik van Leiewater; in de toekomst kan deze rivier echter een aantrekkingspunt vormen voor de industrialisering van Menen. Aandringen vanwege de lokale en centrale overheid bij de Franse bevoegde instanties is wenselijk.

2) Zowel ter bevordering van de welvaart van landbouw als van nijverheid en bewoners van het stedelijk centrum, is een gedurfd bodembeleid noodzakelijk.

De grondbehoefte voor woningbouw, industrie, verkeer en zelfs recreatie zal zich in de toekomst doorzetten. Gezien het stedelijk karakter en de verzorgingsfunctie van Menen mag in de toekomst een stijgend bodemgebruik verwacht worden.

Het urbanisatieplan moet de behoeften vóór zijn en door voorlichting de plaatsing of herscholing van de landbouwer en landbouwkinderen op de bedreigde gronden mogelijk maken. Gezien de noodzakelijkheid van een versnelling van de sociale woningbouw, teneinde de binnenstad te saneren en de schadelijke lintbebouwing tegen te gaan, is het wenselijk dat het stadsbestuur zekere gronden voor woningbouw urbaniseert.

De reeds door het stadsbestuur voorziene mogelijkheden ten oosten van de stad (Moorselestraat - Kortrijkse baan) en de verdere uitbouw van het plan « Watertoren » liggen in deze lijn. Ook het ontwerp tussen de wijk « Ons Dorp » en de spoorlijn zal bijdragen tot de verdere uitbouw van de stad.

In het geheel van de urbanisatie is het aan te raden dat het stadsbestuur van Menen zelf een grondpolitiek voert voor sociale en voor private woningbouw.

3) Ter oplossing van het werkgelegenheidsvraagstuk is een politiek van industrialisering noodzakelijk.

Voor de bestaande industrie kan het verlenen van een goede gemeentelijke service bevorderlijk werken ; zowel voor de bestaande als nieuw in te planten bedrijven is de fiskale politiek van het stadsbestuur van betekenis. De afschaffing van de belasting op tewerkgesteld personeel en op motoren liggen zeker in deze lijn.

Het oplossen van het werkgelegenheidsvraagstuk zal echter de oprichting van nieuwe bedrijven noodzakelijk maken. Hiervoor moeten zo spoedig mogelijk de nodige gronden vastgelegd worden.

Gezien de vastgestelde minimum en maximum verwachtingen, het globale grondgebruik per tewerkgestelde arbeider in West-Vlaanderen en de centrumfunctie van Menen, is het vastleggen voor industriële bestemming van 40 ha verantwoord. Deze gronden zouden het best gekozen worden ten westen van de stad teneinde de gehele grenszone beter te betrekken in het initiatief.

De door het stadsbestuur voorgestelde gronden aan de Werkse baan voldoen aan de gestelde voorwaarden. Het ware wenselijk zo spoedig mogelijk de terreinverwerving door overheidsorganen te laten plaatsgrijpen en meteen ook de meest noodzakelijke uitrustingswerken voor te bereiden en zo mogelijk in uitvoering te brengen.

Tevens ware het wenselijk dat het stadsbestuur door een aangepaste grondpolitiek enkele mogelijkheden voor industrieverstiging zou open houden langs de baan Menen-Roeselare. Deze ligging laat immers toe bedrijven te vestigen welke een grote behoefte hebben aan rechtstreekse publiciteit. Deze vestigingsmogelijkheden zijn beperkt te Menen gezien de rijksweg Menen-Kortrijk door lintbebouwing praktisch voor lichte nijverheid ontoegankelijk is geworden.

4) De aanwezige vestigingsvoordelen dienen eveneens ruime bekendmaking te krijgen. Voor het aantrekken van Belgische en buitenlandse kapitalen kan gewerkt worden langs de plaatselijke kanalen van relaties en via de prospectiedienst van de Westvlaamse Economische Raad.

Gezien de bijzondere situatie van Menen tegenover de Noordfranse industrie, is het aan te raden een speciale folder voor de Franse industrie voor te bereiden.

Praktisch kunnen alle bedrijven te Menen ingeplant worden, met uitzondering van ondernemingen die onmiddellijk door diep vaarwater moeten ontsloten worden. De aanwezigheid van vakonderwijs en de mogelijkheden van herscholing verruimen verder de vestigingsvoorwaarden te Menen. Verder zijn in de onmiddellijke nabijheid een brede waaier van geschoolden aanwezig die de basis kunnen vormen voor de behoefte aan hooggeschoold personeel.

5) Het welslagen van een industrialiseringspolitiek vereist echter ook het verhogen van de stedelijke aantrekkingskracht.

Naast de reeds opgesomde mogelijkheden inzake grondvoorziening voor woningbouw en industrie, verbeteren van de infrastructuur, is tevens het bevorderen van de recreatie en het organiseren van de ontspanning en de algemene verfraaiing van de stad van betekenis.

6) Een bijzondere inspanning zal zeker moeten geleverd worden op het vlak van scholing. Traditioneel gaan te veel jongeren ongeschoold naar de Noordfranse industrie toe. Een actieve werwingskampagne ten voordele van het vakonderwijs dringt zich op.

De rekonversie van tewerkstelling in Noord-Frankrijk naar tewerkstelling in eigen streek zal ongetwijfeld tevens een heraanpassing van de grensarbeiders vereisen. Door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening moeten alle vormen van herscholing open gehouden worden; tevens zal de herscholing van niet-werklozen belangrijk kunnen worden.

7) Inzake uitbreiding van de aktiesfeer van de plaatselijke handelsinrichtingen is nog veel te doen. Verfraaiing van de binnenstad en een politiek van verhoging van de standing van de winkelbedrijven in de binnenstad zijn noodzakelijk.

Ter verhoging van de greep van Menen op het agrarisch achterland is het groeperen van de verkoop van verbruiksartikelen met regelmatige afzet in een kern of zelfs gebouw bevorderlijk, alsook het regelmatig organiseren van manifestaties. Voor de uitwerking is een taak weggelegd voor het stadsbestuur, maar vooral voor de private groeperingen van de middenstand. Door gezamenlijk optreden van de distributie- en ambachtssektor onder bescherming van het stadsbestuur, is eveneens uit de Noordfranse verbruikersmarkt heel wat te halen om de centrumfunctie van Menen in het kader van de groeiende E.E.G. te verruimen.

Menen was in het verleden traditioneel naar het zuiden gericht; in de toekomst zal het regionaal inkomen van de stad echter meer en meer afhankelijk worden van het noorden, nl. de Kortrijkse agglomeratie, en van het opvoeren van eigen produktie en inschakeling van eigen krachten in de plaatselijke economie.

De bestaande en de te verwachten infrastructuur zal de interpenetratie van Kortrijk en Menen bevorderen en tevens de ontwikkelingskansen van Menen zelf verhogen.

De reoriëntatie van de inkomensbronnen van Menen zal echter niet automatisch verlopen. Ofwel wordt zij voorbereid ofwel zal zij zich slechts voltrekken na een periode van ernstige moeilijkheden op de arbeidsmarkt.

Het is duidelijk dat een ernstige voorbereiding door voorlichting van jeugd en volwassenen aan te bevelen is ; op dit vlak kan zowel door het stadsbestuur als door de private organisaties als vakbonden, middenstandsorganisaties, beroepsoriënteringscentra, onderwijsinrichtingen e.a., een doeltreffende rol vervuld worden.

Menen zal in de toekomst nog steeds, zij het in verminderde mate, afhankelijk zijn van de Noordfranse economie. Het is echter duidelijk dat — naast de te verwachten vermindering van het grensarbeidersvolume — ook andere motieven pleiten voor een verruiming van de werkgelegenheid ter plaatse. In deze rekonversie zullen vooral psychologische elementen een rol spelen. De kansen van sukses zijn echter thans hoog omwille van de verschuivingen in Noord-Frankrijk en de nieuwe situatie waarin Menen komt door de opbouw van de Europese Economische Gemeenschap.

Appendix 1: Evolutie van de bevolking te Meneu, 1890-1960.

Jaar	Geboorten	Sterften	Inwijking	Uitwijking	Totale bevolking
1891	551	478	1.707	841	14.116
1892	558	578	1.083	721	14.458
1893	609	432	1.107	750	14.992
1894	632	407	1.051	695	15.573
1895	612	475	1.303	873	16.140
1896	671	454	1.281	762	16.876
1897	716	385	1.262	599	17.870
1898	713	433	1.257	725	18.682
1899	689	503	1.011	824	19.055
1900	735	492	1.120	1.106	19.312
1901	684	444	1.245	1.247	18.847
1902	604	467	1.288	1.221	19.051
1903	615	436	1.262	1.240	19.252
1904	589	482	1.196	1.178	19.377
1905	604	370	1.054	1.273	19.392
1906	541	416	1.106	1.072	19.551
1907	510	402	1.074	1.052	19.681
1908	485	351	1.038	1.217	19.636
1909	455	358	1.029	1.020	19.742
1910	444	339	1.060	1.115	19.792
1911	416	405	911	1.140	18.418
1912	420	279	920	1.071	18.408
1913	386	316	956	1.081	18.353
1914					
1915					
1916	geen gegevens				
1917					
1918					
1919	231	444	1.422	1.726	17.481
1920	387	297	1.608	1.374	17.805
1921	396	238	1.442	1.114	16.957
1922	442	273	1.229	950	17.405
1923	426	259	1.547	952	18.167
1924	429	338	1.148	931	18.475
1925	426	299	1.091	924	18.769

*Appendix 1: Evolutie van de bevolking te Menen, 1890-1960.
(vervolg).*

Jaar	Geboorten	Sterften	Inwijking	Uitwijking	Totale bevolking
1926	414	294	1.106	990	19.005
1927	368	290	967	740	19.310
1928	410	236	873	768	19.589
1929	383	297	1.090	1.042	19.723
1930	411	256	1.201	972	20.107
1931	399	268	983	758	20.840
1932	360	273	998	801	21.124
1933	398	291	1.140	694	21.677
1934	338	235	973	842	21.911
1935	334	281	902	869	21.997
1936	388	296	1.004	885	22.208
1937	331	280	956	866	22.349
1938	275	272	760	1.115	21.996
1939	259	272	822	1.124	21.681
1940	244	438	870	746	21.611
1941	228	302	524	585	21.476
1942	263	292	537	525	21.459
1943	327	295	451	454	21.488
1944	328	302	633	532	21.615
1945	341	295	1.135	1.387	21.409
1946	375	327	908	901	21.464
1947	381	295	894	843	22.031
1948	370	226	626	736	22.065
1949	370	285	654	797	22.007
1950	341	252	523	646	21.973
1951	345	276	666	752	21.956
1952	357	290	672	780	21.915
1953	334	295	635	773	21.816
1954	348	257	577	788	21.696
1955	331	284	631	739	21.635
1956	332	265	718	786	21.634
1957	334	294	638	649	21.663
1958	333	260	811	568	21.979
1959	352	275	781	739	22.098
1960	351	299	764	789	22.125

Inwijking	WERKNEMERS										WERKGEVERS								
	Industrie					Handel					Industrie			Handel			Land- bouw		
	M	T	B	V	O	Verz.	D	Vo.	M	T	B	V	O	Verz.	D	Vo.			
Mannen	EA	36	51	39	15	84	4	1	1	3	1	2	—	1	—	10	20	6	—
	AW	54	72	50	20	145	5	—	6	7	—	2	2	—	3	1	12	19	5
	AP	19	19	23	11	66	8	2	4	2	—	—	—	7	6	7	5	1	—
	T	109	142	112	46	295	17	3	11	12	1	4	2	1	10	17	39	30	6
Vrouwen	EA	1	39	—	—	39	47	10	—	—	—	2	—	—	—	31	9	1	—
	AW	—	56	—	—	78	35	9	—	—	5	—	—	—	—	37	10	1	—
	AP	—	16	1	—	25	28	5	1	—	3	—	—	—	11	2	—	—	—
	T	1	111	1	—	142	110	24	1	—	—	10	—	—	—	79	21	2	—
Totaal		110	253	113	46	437	127	27	12	12	1	14	2	1	10	96	60	32	6

Legende : M : metaal
 T : textiel
 B : bouw
 V : vervoer
 O : overige

Verz. : verzorging
 D : distributie
 Vo : voeding
 Ond : onderwijs
 S : Staat (N.M.B.S.)

L : leger
 R & D : rijkswacht en douane
 I : industrie
 H : handel
 Z.B. : zonder beroep

EA : eigen arrond.
 AW : andere Westvl. arrond.
 AP : andere provincies
 T : totaal

Appendix 2 : In- en uitwijking te Mene naar bedrijvigheid van de migranten, 1955-59 (vervolg).

Inwijking	Vrij beroep	AMBTENAAR				Klerus	BEDIENDE				Z.B.	Gepens.	Totaal			
		Ond	S	L	R & D		I	H	O							
Mannen																
EA	2	14	4	17	5	4	12	14	10	146	15	517				
AW	4	10	15	23	21	3	4	15	24	227	10	759				
AP	9	2	5	25	13	8	6	12	13	124	8	405				
T	15	26	24	65	39	15	22	41	47	497	33	1.681				
Vrouwen																
EA	1	2	—	—	—	6	1	1	6	364	18	578				
AW	1	13	—	—	—	10	—	3	15	520	7	800				
AP	—	2	—	—	—	—	—	1	12	295	3	405				
T	2	17	—	—	—	16	1	5	33	1.179	28	1.783				
Totaal	17	43	24	65	39	31	23	46	80	1.676	61	3.464				

Legende : M : metaal
 T : textiel
 B : bouw
 V : vervoer
 O : overige

Verz. : verzorging
 D : distributie
 Vo : voeding
 Ond : onderwijs
 S : Staat (N.M.B.S.)

L : leger
 R & D : rijkswacht en douane
 I : industrie
 H : handel
 Z.B. : zonder beroep

EA : eigen arrond.
 AW : andere Westvl. arrond.
 AP : andere provincies
 T : totaal

Appendix 2 : In- en uitwijking te Menen naar bedrijvigheid van de migranten, 1955-59 (vervolg).

Uitwijking	WERKNEMERS										WERKGEVERS								
	Industrie					Handel					Industrie			Handel			Land- bouw		
	M	T	B	V	O	Verz.	D	Vo.	M	T	B	V	O	Verz.	D	Vo.			
Mannen	EA	31	52	26	14	94	1	1	8	6	3	4	2	—	1	7	14	9	1
	AW	29	36	41	16	80	4	—	4	10	—	4	2	—	4	9	15	14	5
	AP	34	21	33	15	77	8	5	11	5	1	4	1	1	5	9	22	11	3
	T	94	109	100	45	251	13	6	23	21	4	12	5	1	10	25	51	34	9
Vrouwen	EA	—	50	—	—	41	35	7	—	—	—	11	—	—	—	26	9	—	1
	AW	—	42	—	—	56	20	4	—	—	—	9	—	—	—	20	11	—	4
	AP	2	43	—	1	39	35	6	2	—	—	16	—	—	—	21	9	—	—
	T	2	135	—	1	136	90	17	2	—	—	36	—	—	—	67	29	—	5
Totaal		96	244	100	46	387	103	23	25	21	4	48	5	1	10	92	80	34	14

Legende : M : metaal
 T : textiel
 B : bouw
 V : vervoer
 O : overige

Verz. : verzorging
 D : distributie
 Vo : voeding
 Ond : onderwijs
 S : Staat (N.M.B.S.)

L : leger
 R & D : rijkswacht en douane
 I : industrie
 H : handel
 Z.B. : zonder beroep

EA : eigen arrond.
 AW : andere Westvl. arrond.
 AP : andere provincies
 T : totaal

Appendix 2 : In- en uitwijking te Menen naar bedrijvigheid van de migranten, 1955-59 (vervolg).

Uitwijking	Vrij beroep	AMBTENAAR				Klerus	BEDIENDE				Z.B.	Gepens.	Totaal	
		Ond	S	L	R & D		I	H	O					
Mannen														
EA	4	9	6	6	2	4	4	15	21	152	8	505		
AW	11	12	11	25	7	5	5	9	24	194	4	580		
AP	8	9	4	34	19	6	6	17	22	193	4	588		
T	23	30	21	65	28	15	15	41	67	539	16	1.673		
Vrouwen														
EA	--	7	1	--	--	6	--	1	6	398	6	605		
AW	--	5	--	--	--	7	--	3	8	427	4	620		
AP	--	3	--	--	--	2	--	2	22	410	1	614		
T	--	15	1	--	--	15	--	6	36	1.235	11	1.839		
Totaal	23	45	22	65	28	30	15	47	103	1.774	27	3.512		

Legende : M : metaal
 T : textiel
 B : bouw
 V : vervoer
 O : overige

Verz. : verzorging
 D : distributie
 Vo : voeding
 Ond : onderwijs
 S : Staat (N.M.B.S.)

L : leger
 R & D : rijkswacht en douane
 I : industrie
 H : handel
 Z.B. : zonder beroep

EA : eigen arrond.
 AW : andere Westvl. arrond.
 AP : andere provincies
 T : totaal

Appendix 3 : Aantal landbouwbedrijven en beteelde oppervlakte, naar grootteklasse, 15 mei 1959.

Omschrijving	Zonder teelten	1 tot	50 a tot	1 tot	3 tot	5 tot	7 tot	10 tot	15 tot	20 tot	30 tot	Totaal
		— 50 a	— 1 ha	— 3 ha	— 5 ha	— 7 ha	— 10 ha	— 15 ha	— 20 ha	— 30 ha	— 50 ha	
<i>Aantal bedrijven</i>												
Beroepslandbouwer of -veehouder	—	2	1	12	5	9	18	24	12	10	2	95
Beroepstuinbouwer .	—	11	7	2	—	—	—	—	—	—	—	20
Niet beroepslandbou- wer, -veehouder of -tuinbouwer voort- brengend voor de verkoop	8	35	8	6	6	2	—	1	—	—	—	66
Totaal	8	48	16	20	11	11	18	25	12	10	2	181
<i>Beteelde oppervlakte</i> (in ha)												
Beroepslandbouwer of -veehouder	—	0,52	0,66	24,95	19,63	56,01	149,76	291,32	211,18	232,24	70,90	1.057,17
Beroepstuinbouwer .	—	2,35	4,81	2,84	—	—	—	—	—	—	—	10,00
Niet beroepslandbou- wer, -veehouder of -tuinbouwer voort- brengend voor de verkoop	—	4,39	5,77	8,90	21,94	12,34	—	13,05	—	—	—	66,39
Totaal	—	7,26	11,24	36,69	41,57	68,35	149,76	304,37	211,18	232,24	70,90	1.133,56

Appendix 4: Versnippering van de landbouwgronden te Menen; in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1950 (in ha).

Bedrijfs grootte	Menen	West-Vlaanderen	Het Rijk
1 à 5 ha . . .	1,75	1,09	0,57
5 à 10 ha . . .	3,20	2,13	0,89
10 à 20 ha . . .	5,10	3,59	1,39
20 à 30 ha . . .	11,62	5,45	2,29
30 à 50 ha . . .	21,24	7,46	3,45
50 en meer ha . .	—	12,01	6,96
Algemeen	4,63	2,63	1,08

Appendix 5 : Aantal inrichtingen en tewerkstelling in bandel en diensten, Menen, 30 juni 1960 (a).

Aard van de inrichting	Aantal werkgevers	Aantal arbeiders		Aantal bedienden		Totaal
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	
Groot- en kleinhandel	66	109	26	49	90	274
waarvan : — voedingswaren	21	42	17	19	26	104
— onbewerkte en bewerkte metalen	11	30	6	8	4	48
— chemische nijverheid	3	2	—	13	12	27
— mijnen en groeven	6	23	—	—	2	25
Bank-, financie- en verzekeringswezen, diverse agentschappen	10	9	1	36	16	62
Hotel-, restauratie- en cafébedrijven	8	1	6	—	2	9
Persoonsverzorging en schoonmaakbedrijven	10	9	32	—	1	42
Vermakelijkheidsbedrijven	6	15	2	—	1	18
Geneeskunde, gezondheidszorg	10	7	56	41	81	185
Opvoeding, onderwijs	4	10	20	—	—	30
Godsdienst	4	3	1	—	—	7
Overheidsdiensten n.e.v. en andere diensten van algemeen belang	18	15	30	197	74	316
TOTAAL	136	178	174	326	265	943

(a) Bron : R.M.Z.

Appendix 6: De invloedssfeer van Menen als verzorgingscentrum t.o.v. de omliggende gemeenten, enquête W.E.S., 1961.

Gemeente	Gebied A			Gebied B			Gebied C		
	Aantal geënquêt.	Menen over- heersend	Andere centra	Aantal geënquêt.	Menen over- heersend	Andere centra	Aantal geënquêt.	Menen over- heersend	Andere centra
Komen Klasse I II III	7	—	Wervik (1)	7	—	Ieper (1)	5	—	Wervik (1)
	2	—	—	4	I	—	2	—	Kortrijk (1)
	I	—	—	2	—	Kortrijk (1)	5	—	—
Geluvelde	I	—	Ieper (1)	4	I	Ieper (2)	—	—	—
	I	—	Ieper (1)	—	—	—	I	—	Ieper (1)
	I	I	—	—	—	—	2	I	Ieper (1)
Wervik	7	—	Kortrijk (1)	2	I	—	8	—	—
	4	—	Kortrijk (4)	5	—	Kortrijk (2), Wewelgem (1)	3	I	—
	4	—	—	II	I	Kortrijk (3), Rijsel (1)	6	I	Kortrijk (2)
Geluwe	5	3	—	5	2	Kortrijk (2)	3	2	Kortrijk (1)
	I	I	—	—	—	—	I	I	—
	2	—	—	4	—	Kortrijk (1)	4	—	Kortrijk (2)
Beselare	2	I	—	I	—	—	2	—	—
	I	I	—	—	—	—	I	—	—
	I	—	—	3	—	—	—	—	—
Dadizele	2	2	—	—	—	—	2	I	—
	I	—	Roeselare (1)	I	—	Kortrijk (1)	I	—	Roeselare (1)
	I	—	Roeselare (1)	3	—	Roeselare (2), Ledegem (1)	I	—	—

Gemeente	Gebied A			Gebied B			Gebied C		
	Aantal geënquêt.	Menen over- heersend	Andere centra	Aantal geënquêt.	Menen over- heersend	Andere centra	Aantal geënquêt.	Menen over- heersend	Andere centra
Ledegem	I	4	I	Roeselare (2)	2	—	Kortrijk (1), Roeselare (1)	3	—
	II	2	—	Roeselare (2)	I	—	Kortrijk (1)	—	—
	III	I	I	—	3	I	Kortrijk (1)	4	Roeselare (1)
Moorsele	I	3	2	Kortrijk (1)	3	2	Kortrijk (1)	3	I
	II	I	—	—	I	—	Kortrijk (1)	I	—
	III	2	I	Kortrijk (1)	3	2	Kortrijk (1)	2	—
Wevelgem	I	6	I	—	4	2	Kortrijk (1)	6	—
	II	4	2	Kortrijk (2)	5	2	Kortrijk (3)	3	I
	III	5	3	Kortrijk (2)	5	—	Kortrijk (4)	7	—
Lauwe	I	5	—	Kortrijk (2)	5	—	Kortrijk (2)	7	—
	II	2	I	Wevelgem(I)	2	—	—	—	—
	III	3	—	Kortrijk (2)	4	—	Kortrijk (3)	4	—
Rekkem	I	4	I	—	3	2	—	2	I
	II	2	I	Kortrijk (1)	I	I	—	I	I
	III	I	—	—	3	I	Kortrijk (1)	4	I

Gebied A = deel nabij Menen.
 B = centrum.
 C = het verst verwijderde deel.

Klasse I = arbeiders.
 II = bedienenden.
 III = vrije beroepen, burgerij, middenstand.

LIJST VAN DE GRAFIEKEN

Grafiek II, 1 :	Loop van de bevolking te Menen, 1891-1960	19
Grafiek II, 2 :	Evolutie van de geboorten en sterften te Menen, 1891-1960	21
Grafiek II, 3 :	In- en uitwijking te Menen, 1891-1960	23
Grafiek II, 4 :	Evolutie van de bevolkingskomponenten. Natuurlijk akkres en migratiesaldo te Menen, 1891-1960	25
Grafiek II, 5 :	Leeftijdsopbouw van de bevolking te Menen op 31 dec. 1947 en 31 dec. 1957	33
Grafiek III, 1 :	Procentuele verdeling van het landbouwareaal te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1959	51
Grafiek III, 2 :	Evolutie van de industriële tewerkstelling te Menen, 1937-60	73
Grafiek V, 1 :	Totale werkloosheid te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1955-61	157
Grafiek V, 2 :	Seizoenindex van de totale werkloosheid te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1954-61	160
Grafiek VI, 1 :	Evolutie van het aantal woonhuizen en van de bevolking te Menen, 1846-1960	170

LIJST VAN DE KAARTEN

Kaart I, 1 :	Nijverheidsinstellingen gevestigd langs de Leie (Komen-Wevelgem) aan weerszijden van de Belgisch-Franse grens, 1961	6
Kaart I, 2 :	Bevolkingsdichtheid te Menen en omliggende gemeenten, 1960	8
Kaart I, 3 :	Verkeerstechnische ontsluiting van Menen	13
Kaart III, 1 :	Ruimtelijke spreiding van de winkels te Menen, 1960	97
Kaart VI, 1 :	Lokalisatie van de hoeven te Menen, 1959	172
Kaart VI, 2 :	Lokalisatie van de nijverheidsinrichtingen, 1959	173

LIJST VAN DE TABELLEN

Tabel I, 1 :	Enkele kengetallen van de economische structuur van Menen en omliggende gemeenten, 1947-60	10
Tabel I, 2 :	Voornaamste spoorwegverbindingen van de stad Menen	14
Tabel I, 3 :	Voornaamste autobuslijnen te Menen	15
Tabel II, 1 :	Verloop van de bevolking te Menen in vergelijking met West-Vlaanderen en het Rijk, 1846-1960	17
Tabel II, 2 :	Evolutie van de bevolkingsdeterminanten te Menen, 1891-1960	20
Tabel II, 3 :	In- en uitwijking te Menen naar leeftijdsgroepen, 1955-59	27
Tabel II, 4 :	Saldi van in- en uitwijking te Menen naar leeftijdsgroepen, 1955-59	28
Tabel II, 5 :	In- en uitwijking te Menen t.o.v. de andere provincies en het buitenland, 1955-59	30
Tabel II, 6 :	De leeftijdsstructuur van de bevolking te Menen op 31 dec. 1947 en 31 dec. 1957	32
Tabel II, 7 :	Prognose van de bevolkingsevolutie te Menen, 1957-72	36
Tabel II, 8 :	Indeling van de actieve bevolking naar geslacht en sociale stand, 31 dec. 1947	37
Tabel II, 9 :	Indeling van de actieve bevolking naar sektor, 31 dec. 1947	38
Tabel II, 10 :	Indeling van de actieve bevolking naar de aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947	39
Tabel III, 1 :	Tewerkstelling naar sociale stand en bedrijvigheid, Menen, 31 dec. 1947	42
Tabel III, 2 :	Aantal landbouwwitbatingen en betaalde oppervlakte te Menen, naar grootteklasse der bedrijven, 15 mei 1959	44

Tabel III, 3 :	Procentuele verdeling van het aantal bedrijven en betaalde oppervlakte, per grootteklasse, 15 mei 1959	45
Tabel III, 4 :	Gemiddelde oppervlakte van de landbouwitzatiningen naar grootteklasse, te Menen, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 15 mei 1959	46
Tabel III, 5 :	Evolutie van het aantal landbouwitzatiningen naar grootteklasse, 1929-59	46
Tabel III, 6 :	Gemiddelde grootte van de grondstukken, per bedrijfsklasse, te Menen, 1950-59	47
Tabel III, 7 :	Eigendomsverhoudingen, naar grootte van de landbouwitzatiningen, te Menen, West-Vlaanderen en het Rijk, 1950-59	48
Tabel III, 8 :	Graangewassen te Menen, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 15 mei 1959 (procentuele verdeling)	50
Tabel III, 9 :	Procentuele verdeling van het landbouwareaal te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1959	50
Tabel III, 10 :	Teelten te Menen in 1929 en 1950	52
Tabel III, 11 :	Teelten te Menen in 1950 en 1959	53
Tabel III, 12 :	Nijverheidsteelten te Menen, 1929-59	54
Tabel III, 13 :	Veestapel te Menen, 1929-59	55
Tabel III, 14 :	Bezetting van de veestapel te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1960	56
Tabel III, 15 :	Mechanisering van de landbouwbedrijven te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1950-60	57
Tabel III, 16 :	Landbouwbevolking naar sociale stand en geslacht, 31 dec. 1950	58
Tabel III, 17 :	Bestendig tewerkgestelde arbeidskrachten te Menen en in West-Vlaanderen, 1950	60
Tabel III, 18 :	Niet bestendig tewerkgestelde arbeidskrachten in de landbouw te Menen en in West-Vlaanderen, 1950	61
Tabel III, 19 :	Industriële inrichtingen naar aard van de bedrijvigheid en grootte-orde, 30 juni 1960	67

Tabel III, 20 :	Tewerkstelling in de nijverheid te Menen, 1937-47	69
Tabel III, 21 :	Industriële tewerkstelling te Menen, 1947-60 . . .	72
Tabel III, 22 :	Evolutie van de tewerkstelling in de geënuquëeerde bedrijven in de metaalnijverheid, 1910-59 . . .	79
Tabel III, 23 :	Evolutie van de tewerkstelling in de geënuquëeerde bedrijven in textiel- en kledingsnijverheid, 1910-59	80
Tabel III, 24 :	Evolutie van de tewerkstelling in de geënuquëeerde bedrijven in de houtnijverheid, 1910-59. . . .	81
Tabel III, 25 :	Verkoopinrichtingen en tewerkstelling te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 31 dec. 1947 . .	87
Tabel III, 26 :	Kleinhandelsinrichtingen en tewerkstelling naar aard van de verkochte produkten, Menen, 31 dec. 1947	90
Tabel III, 27 :	Konsumentengemiddelde van de voornaamste han- delsbranches te Menen, in West-Vlaanderen en het Rijk, 31 dec. 1947	89
Tabel III, 28 :	De invloedssfeer van Menen t.o.v. de omringende gemeenten, enquête W.E.S., 1961	96
Tabel III, 29 :	Plaats waar de aankopen te Menen geschieden, enquête W.E.S., 1961	99
Tabel III, 30 :	Aard van de gekochte goederen te Menen, enquête W.E.S., 1961	99
Tabel IV, 1 :	Uitgaande pendel naar bedrijvigheid en richting, Menen, 31 dec. 1947	104
Tabel IV, 2 :	Uitgaande pendel naar sociale stand en bedrijvig- heid, Menen, 31 dec. 1947	108
Tabel IV, 3 :	Ingaande pendel naar plaats van herkomst en be- drijvigheid, Menen, 31 dec. 1947	110
Tabel IV, 4 :	Ingaande pendel naar sociale stand en bedrijvig- heid, Menen, 31 dec. 1947	112
Tabel IV, 5 :	Afgeleverde grensarbeiderskaarten, West-Vlaan- deren, 1955-56	117
Tabel IV, 6 :	Aantal grensarbeiders te Menen, 1947-60	120
Tabel IV, 7 :	Vergelijkende evolutie van het aantal grensarbeiders te Menen en de industriële tewerkstelling in het ar- rondissement Kortrijk, 1947-60	121

Tabel IV, 8 :	Grensarbeiders te Menen, naar bedrijvigheid en geslacht, 15 oktober 1958	123
Tabel IV, 9 :	Geënquêteerde grensarbeiders, naar geslacht en burgerlijke stand, 1960	128
Tabel IV, 10 :	Grensarbeiders te Menen, naar geboortjaar, 1960	129
Tabel IV, 11 :	Geboorteplaats van de thans te Menen gevestigde grensarbeiders, 1960	130
Tabel IV, 12 :	Keuze van Menen als woongemeente omwille van de hoedanigheid van grensarbeider, opname 1960	131
Tabel IV, 13 :	Eigendomsverhoudingen inzake woonhuis van de grensarbeiders te Menen, 1960	132
Tabel IV, 14 :	Beroep van de echtgenote (respektievelijk echtgenoot) van de grensarbeiders, 1960	133
Tabel IV, 15 :	Gezinsstructuur van de grensarbeiders te Menen, 1960	134
Tabel IV, 16 :	Bedrijvigheid van de grensarbeiders voorafgaand aan hun eerste activiteit als grensarbeider, opname 1960	136
Tabel IV, 17 :	Periode waarin de grensarbeiders voor het eerst naar Frankrijk zijn gaan werken, met opgave van de reden tot die beslissing, opname 1960	137
Tabel IV, 18 :	Grensarbeiders die na hun eerste statuut van grensarbeider opnieuw in België hebben gewerkt, opname 1960	138
Tabel IV, 19 :	Grensarbeiderskaarten naar soort in relatie met het geboortjaar van de grensarbeiders, 1960	139
Tabel IV, 20 :	Verdeling van de grensarbeiders naar soort van kaart in hun bezit, volgens enquête en volgens kaartenstel van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening Kortrijk, 1960	139
Tabel IV, 21 :	Aantal jaren werkzaam als grensarbeider, 1960	140
Tabel IV, 22 :	Aantal jaren dienst bij de huidige patroon ; aantal diverse werkgevers, opname 1960	141
Tabel IV, 23 :	Bedrijfstak en gemeente van tewerkstelling, 1960	142

Tabel IV, 24 :	Afstand van woonplaats tot werkgemeente en gebruikt vervoermiddel, 1960	143
Tabel IV, 25 :	Aktiviteit van de grensarbeiders vóór het aanvaarden van hun huidige betrekking, opname 1960	144
Tabel IV, 26 :	Reden van werkverlaten in België, opname 1960	145
Tabel IV, 27 :	Keuze tussen grensarbeid en arbeid in België, met motivering van de keuze, 1960	147
Tabel IV, 28 :	Nadelen van de grensarbeid, opname 1960	148
Tabel IV, 29 :	Promotiekansen van de Belgische grensarbeiders volgens de mening van deze laatsten, 1960	149
Tabel IV, 30 :	Aantal grensarbeiders die kindertoeslag genieten, 1960	149
Tabel IV, 31 :	Zoudt U grensarbeider blijven indien werkgelegenheid in België aangeboden werd, 1960	150
Tabel IV, 32 :	Bereidheid om respectievelijk in het Kortrijkse en in het Ieperse te gaan werken, 1960	151
Tabel V, 1 :	Evolutie van de totale werkloosheid, 1955-60 (dag-gemiddelden)	156
Tabel V, 2 :	Maandcijfers van de totale werkloosheid, Menen 1955-60	158
Tabel V, 3 :	Totale werkloosheid naar geslacht van de werklozen, Menen, 1955-60	159
Tabel V, 4 :	Volledig werklozen naar duur en beroepsgroep, Menen, 4 juni 1960	162
Tabel V, 5 :	Volledig werklozen te Menen, naar leeftijd, duur en geslacht, 4 juni 1960	164
Tabel VI, 1 :	Evolutie van het aantal gebouwen, Menen, 1846-1960	169
Tabel VI, 2 :	Gemiddeld aantal woonvertrekken per 100 inwoners, 31 dec. 1947	175
Tabel VI, 3 :	Criteria voor de bezetting van het gebouw	176
Tabel VI, 4 :	Procentuele verdeling van het aantal woningen naar grootteklasse en naar het aantal bewoners, te Menen en in het Rijk, 31 dec. 1947	177
Tabel VI, 5 :	Procentueel aandeel der woningen die over de aangeduide gerieflijkheden beschikken, 31 dec. 1947	178

Tabel VII, 1 :	Opleidingsmogelijkheden in het technisch onderwijs voor jongens te Menen, 1961-62	179
Tabel VII, 2 :	Evolutie van het leerlingental in de technische school St.-Lucas te Menen, 1950-61	180
Tabel VII, 3 :	Herkomst van de leerlingen die technisch onderwijs volgen te Menen, 1961-62	181
Tabel VII, 4 :	Evolutie van het leerlingental in het beroeps- en technisch onderwijs voor meisjes te Menen, 1950-61	182
Tabel VII, 5 :	Opleidingsmogelijkheden in het middelbaar onderwijs te Menen, 1961-62	183
Tabel VII, 6 :	Evolutie van het aantal leerlingen in het middelbaar onderwijs te Menen, 1950-61	184
Tabel VII, 7 :	Woonplaats van de leerlingen in het middelbaar onderwijs te Menen, 1961-62	185
Tabel VIII, 1 :	Natuurlijk akkres Département du Nord en Pas-de-Calais, 1946-58	189
Tabel VIII, 2 :	In- en uitwijking Département du Nord en Pas-de-Calais, 1926-54	190
Tabel VIII, 3 :	Leeftijdsstructuur van de bevolking in Noord-Frankrijk	190
Tabel VIII, 4 :	Evolutie van de tewerkstelling in de textielsector te Roubaix-Tourcoing en omgeving, 1950-58	194
Tabel VIII, 5 :	Verloop van de tewerkstelling van grensarbeiders in de textielsector vergeleken met de evolutie van de totale tewerkstelling van werklieden in de textielnijverheid, 1950-58 (31 aug. 1950 = 100)	195
Tabel VIII, 6 :	Evolutie van de potentieel actieve bevolking in het Département du Nord en Pas-de-Calais, 1954-70	196
Tabel VIII, 7 :	Evolutie van de tewerkstelling in de secundaire sector in het arrondissement Kortrijk, 1947-60	205

LIJST VAN DE APPENDICES

Appendix 1 :	Evolutie van de bevolking te Menen, 1890-1960	225
Appendix 2 :	In- en uitwijking te Menen naar bedrijvigheid van de migranten, 1955-59	227
Appendix 3 :	Aantal landbouwbedrijven en betaalde oppervlakte, naar grootteklasse, 15 mei 1959	231
Appendix 4 :	Versnippering van de landbouwgronden te Menen, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1950	232
Appendix 5 :	Aantal inrichtingen en tewerkstellingen in handel en diensten, Menen, 30 juni 1960	233
Appendix 6 :	De invloedssfeer van Menen als verzorgingscentrum t.o.v. de omringende gemeenten, 1960	234

W. E. R. - PUBLICATIES

A. REEKS VAN HET WESTVLAAMS EKONOMISCH STUDIEBUREAU

- « *De Economische Situatie en Mogelijkheden van het Arrondissement Ieper* »,
door G. Declercq & O. Vanneste, 1958 (207 blz.) — 135 F.
« *De Belgische Zeevisserij — Een Economische Studie* »,
door O. Vanneste & P. Hovart, 1959 (358 blz.) — 200 F.
« *La Pêche Maritime Belge — Etude Economique* »,
par O. Vanneste & P. Hovart, 1959 (358 p.) — 200 Frs.
« *Het Arrondissement Brugge — Een Regionaal Economische Studie* »,
door O. Vanneste, J. Theys & M. Zwaenepoel, 1961 (436 blz.) — 250 F.
Het Arrondissement Oostende — Een Regionaal Economische Studie,
door O. Vanneste, J. Theys & M. Zwaenepoel, 1962 (444 blz.) — 250 F.
Menen — Een Economische Studie van een Grensstad,
door O. Vanneste & J. Theys, 1962 (256 blz.) — 200 F.

B. RAPPORTEN W.E.R.

- « *De Confectienijverheid in West-Vlaanderen — Contact Technisch en Beroeps-
onderwijs/Nijverheid* »,
gestencild, 1958 (64 blz.) — 35 F.
« *De Textielnijverheid in West-Vlaanderen — Arbeidsbevoorrading — Contact
Onderwijs/Industrie* »,
gestencild, 1959 (74 blz.) — 35 F.
« *De Metaalnijverheid in West-Vlaanderen — Arbeidsbevoorrading — Contact
Onderwijs/Industrie* »,
gestencild, 1960 (119 blz.) — 85 F.
« *De Schoennijverheid in West-Vlaanderen — Arbeidsbevoorrading — Contact
Onderwijs/Industrie* »,
gestencild, 1961 (67 blz.) — 45 F.
« *De Konfectienijverheid in West-Vlaanderen — Kontakt Technisch en Beroeps-
onderwijs/Nijverheid (Aanvullend rapport)* »,
gestencild, 1962 (50 blz.) — 100 F.
« *De Houtnijverheid in West-Vlaanderen — Arbeidsbevoorrading — Kontakt
Onderwijs/Industrie* »,
gestencild, 1962 (80 blz.) — 125 F.

C. REEKS WESTVLAAMSE ONTWIKKELINGSPROBLEMEN W.E.R. — W.E.S.

- Nr 1. — *Toekomstige Ontwikkelingsproblemen van Oost- en West-Vlaanderen
en Zeeland*,
1957 (56 blz.) — 20 F.
Nr 2. — *Plechtige Installatievergadering C.L.E.R. — Regionaal-Economisch Kon-
tactkomitee West-Vlaanderen — Henegouwen — Nord-Pas-de-Calais* —
1960 (52 blz.) — 25 F.
Nr 3. — *Verslag van de Algemene Vergadering van de Westvlaamse Economische
Raad*,
1960 (39 blz.) — 25 F.
Nr 4. — *Verslag Westvlaamse Economische Raad over het jaar 1960*.
(36 blz.) — 25 F.

D. ANDERE PUBLICATIES

- « *Le Littoral et son Hinterland — Essai d'une étude d'économie touristique* »,
(in Nederlandse taal uitgeput)
door O. Vanneste & G. Declercq, 1955 (226 blz.) — 150 F.
« *Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen* »,
door G. Declercq & O. Vanneste, 1957 (2 delen, 130 blz. + 278 blz.) — 275 F.
« *Adresboek van de Westvlaamse industrie* »,
1958 (344 blz.) — 150 F.

E. TIJDSCHRIFT « WEST-VLAANDEREN WERKT »

- Driemaandelijke uitgave — abonnement 100 F.
Steunende leden (bijdrage 200 F) ontvangen gratis het tijdschrift en andere
publicaties van de W.E.R.

